133, BIG STREET,
KUMBAKONAM.

ఆపస్తంబ మహర్షయే నమః.

ససూత్రైకాగ్నికాండమంత్రభాష్యం

వివాహోపనయనాది సకల స్మార్త కర్మోపయుక్త

మంత్రార్థ జిజ్ఞాసూనా మత్యంతోపకారాయ

ఆపస్తంబీయగృహ్యసూత్రం, ఏకాగ్నికాండ

మంత్రప్రశ్న ద్వయం

శ్రీహరదత్తాచార్య విరచిత మంత్రభాష్యంచ

సుఖబోధం సంపుటీకృత్య,

అనేక ప్రాచీన తాళపత్ర లిఖిత గ్రంథావలోకనపూర్వకం

లేఖకప్రమాదాదిదోషాన్ యథామతి పరిశోధ్య

వావిళ్ల, రామస్వామిశాస్త్రిణా

ఆదిసరస్వతీనిలయాఖ్యస్వీయ ముద్రాక్షర

శాలాయాం ముద్రయిత్వా

ప్రకటీకృతం

విజయతేతరాం

చెన్నపురి.

౧౮౯౦ సంవత్సరము.

Cl. 40521
1988

శ్రీ ర స్తు.

-※ అథవైశ్వదేవమంత్రప్రారంభః. ※

అదితేనుమన్యస్వ - అనుమతేనుమన్యస్వ - సరస్వతేనుమన్యస్వ- సవితః ప్రసువ ॥ ఓం అగ్నయేస్వాహా - సోమాయస్వాహా - విశ్వేభ్యో దేవేభ్యస్స్వాహా - ధ్రువాయ భూమాయస్వాహా - ధ్రువక్షితయేస్వాహా- అచ్యుతక్షితయేస్వాహా- అగ్నయే స్విష్టకృతేస్వాహా- అదితేమన్వగ్గ్‌స్థాః - అనుమతేన్వమగ్గ్‌స్థాః - సరస్వతేన్వమగ్గ్‌స్థాః - దేవసవితః ప్రాసావీః॥ —※ ఏకాగ్నికాండభాష్యప్రారంభః. ※—

ఇదంకవిభ్యఃపూర్వేభ్యో నమోవాకం ప్రశాస్మహే । వందేమహిచతాం వాణీమమృతా మాత్మనఃకలామ్ ॥ ప్రణిపత్యమహాదేవం హరదత్తేనధీమతా । ఏకాగ్నికాండమంత్రాణాం వ్యాఖ్యానవ్యాక్రియతే ॥ తత్రాచార్యా ఆదితో వైశ్వదేవమంత్రానధీయతే - తత్రచోదముభయతః పరిషేచనంయథాపురస్తాదితి ॥ తత్పరిషేచనమంత్రాః పూర్వంవ్యాఖ్యేయాః ॥ అదితేనుమన్యస్వ - అదితిర్దేవమాతా - హే అదితే అనుమన్యస్వమయాక్రియమాణంకర్మ-అనుజానీహి - అనుమతిః అనుమంత్రీ ఊనచంద్రాపూర్ణమాసీ - హేఅనుమతే - అనుమన్యస్వ సరస్వతీ వాగ్దేవతా తస్యాస్సంబుద్ధిః - హేసరస్వతేఅనుమన్యస్వసరస్వ ఇతిఛాందసో గుణః హేదేవసవితః సర్వస్యాభ్యనుజ్ఞాతః అస్మానపి ప్రసువఅనుజానీహి. అథవైశ్వదేవమంత్రాస్తేషాంమంత్రాణామనుపయోగాద్వాదశాహ మధశ్శయ్యా బ్రహ్మచర్యంక్షారలవణవర్జనం చోత్తమస్యైకరాత్రోపవాసఇత్యాద్యుపయోగనియమపూర్వకం విద్యాగ్రహణంకర్తుర్దేవవ్రతంపత్న్యా అపి కేచిదిచ్ఛంతి - ఓం అగ్నయేస్వాహా- ఓమిత్యనుజ్ఞాకరం - స్వాహాకారోహవిః ప్రదానార్థః - సోమాయస్వాహేతీమం మంత్రంకేచిన్నాధీయతే విశ్వేభ్యో దేవేభ్య స్స్వాహా విశ్వేభ్యో దేవేభ్యః సర్వేభ్యో దేవేభ్యః-ధ్రువాయ ఏకరూపాయ వృద్ధిక్షయరహితాయభూమ్నే బ్రహ్మణే-భూమాత్వేవవిజిజ్ఞాసితవ్యఇతిఛాందోగ్యం- ధ్రువానిశ్చలాక్షితిర్గతిర్యస్య కార్యకరణం ప్రతీతస్మై ధ్రువక్షితయే బ్రహ్మణే ఏవమచ్యుతక్షితయే ఏవమగ్నయే స్విష్టకృతే రుద్రోగ్నిస్స్విష్టకృత్ స్విష్టంసుహుతంకరోతీతిస్విష్టకృత్ తస్మైపూర్వవత్పరిషేచనమన్వమగ్గ్‌స్థాః ప్రాసావీరితి అనుజ్ఞాతవత్ అనుజ్ఞాతవాక్॥

శ్రీ ర స్తు.

—* అథవైశ్వదేవమంత్రప్రారంభః. *—

అదితేనుమన్యస్వ - అనుమతేనుమన్యస్వ - సరస్వతేనుమన్యస్వ- దేవసవితః ప్రసువ ॥ ఓం అగ్నయేస్వాహా - సోమాయస్వాహా - విశ్వేభ్యో దేవేభ్యస్స్వాహా - ధ్రువాయ భూమాయస్వాహా - ధ్రువక్షితయే స్వాహా- అచ్యుతక్షితయేస్వాహా- అగ్నయె స్విష్టకృతేస్వాహా- అదితేన్వమగ్గ్‌స్థాః - అనుమతేన్వమగ్గ్‌స్థాః - సరస్వతేన్వమగ్గ్‌స్థాః - దేవసవితః ప్రాసావీః॥

—* ఏకాగ్నికాండభాష్యప్రారంభః. *—

ఇదంకవిభ్యఃపూర్వేభ్యో నమోవాకం ప్రశాస్మహే । వందే మహీంచతాం వాణీమమృతామాత్మనఃకలామ్ ॥ ప్రణిపత్యమహాదేవం హరదత్తేనధీమతా । ఏకాగ్నికాండమంత్రాణాం వ్యాఖ్యాసవ్యగ్విధీయతే ॥ తత్రాచార్యా ఆదితో వైశ్వదేవమంత్రానధీయతే - తత్రచోక్తముభయతః పరిషేచనంయథాపురస్తాదితి ॥ తత్పరిషేచనమంత్రాః పూర్వంవ్యాఖ్యేయాః ॥ అదితేనుమన్యస్వ - అదితిర్దేవమాతా - హే అదితే అనుమన్యస్వమయాక్రియమాణంకర్మ అనుజానీహి - అనుమతిః అనుమంత్రీ ఊనచంద్రాపూర్ణమాసీ - హేఅనుమతే - అనుమన్యస్వ సరస్వతీ వాగ్దేవతా తస్యాస్సంబుద్ధిః - హేసరస్వతె అనుమన్యస్వ సరస్వతఇతిఛాందసో గుణః హేదేవసవితః సర్వస్యాభ్యనుజ్ఞాతః అస్మానపి ప్రసువ అనుజానీహి అథవైశ్వదేవమంత్రాస్తేషాంమంత్రాణామనుపయోగె ద్వాదశాహం మధశ్శయ్యా బ్రహ్మచర్యంక్షారలవణవర్జనం చోత్తమస్యైకరాత్రోపవాసఇత్యాద్యనియమపూర్వకం విద్యాగ్రహణంకర్తుణాదేవవ్రతంపఠిత్వా అపికేచిదిచ్ఛంతి - ఓం అగ్నయేస్వాహా- ఓమిత్యనుజ్ఞాక్షరం - స్వాహాకారోహవిః ప్రదానార్థః - సోమాయ స్వాహేతీమం మంత్రంకేచిన్నాధీయతే విశ్వేభ్యో దేవేభ్యస్స్వాహా విశ్వేభ్యో దేవేభ్యః సర్వేభ్యో దేవేభ్యః-ధ్రువాయ ఏకరూపాయ వృద్ధిక్షయరహితాయభూమ్నే బ్రహ్మణే-భూమాత్వేవవిజిజ్ఞాసితవ్యఇతిఛాందోగ్యం- ధ్రువానిశ్చలాక్షితిర్గతిర్వ్యాప్తిర్యస్య కార్యకరణం ప్రతితస్మై ధ్రువక్షితయే బ్రహ్మణే ఏవమచ్యుతక్షితయే ఏవమగ్నయే స్విష్టకృతే రుద్రోగ్నిస్స్విష్టకృత్ స్విష్టంసుహుతంకరోతీతిస్విష్టకృత్ తస్మైపూర్వవత్పరిషేచనమన్వమగ్గ్‌స్థాః ప్రాసావీరితి అనుజ్ఞాతవత్ అనుజ్ఞాతవాన్॥

ధర్మాయస్వాహా - అధర్మాయస్వాహా - అద్భ్యస్స్వాహా-
ఓషధివనస్పతిభ్యస్స్వాహా - రక్షోదేవజనేభ్యస్స్వాహా - గృహ్యాభ్య
స్స్వాహా- అవసానేభ్యస్స్వాహా- అవసానపతిభ్యస్స్వాహా- సర్వభూ
తేభ్యస్స్వాహా- కామాయస్వాహా- అంతరిక్షాయస్వాహా- యదేజతి
జగతియచ్చచేష్టతినామ్నో భాగోయన్నామ్నేస్వాహా - పృథివ్యైస్వా
హా- అంతరిక్షాయస్వాహా- దివేస్వాహా- సూర్యాయస్వాహా- చంద్రమ
సేస్వాహా-నక్షత్రేభ్యస్స్వాహా- ఇంద్రాయస్వాహా బృహస్పతయేస్వా
హా ప్రజాపతయేస్వాహా- బ్రహ్మణేస్వాహా-స్వధాపితృభ్యస్స్వాహా-న
మోరుద్రాయపశుపతయేస్వాహా యేభూతాః ప్రచరంతిదివానక్తంబలి
మిచ్ఛంతోవితుదస్యప్రేష్యాః- తేభ్యోబలింపుష్టికామోహరామిమయిపు
ష్టింపుష్టిపతిర్దధాతుస్వాహా॥ ధర్మాధర్మౌప్రసిద్ధౌఆపశ్చఏవ మోషధివన
స్పతయశ్చఅత్రతత్తదధిష్ఠాతార్యో దేవతాగృహ్యంతే రక్షోదేవజనేభ్యః
రక్షసాందేవానాంచయేజనాః పరిచారకాః తేభ్యః-గృహ్యాభ్యః గృహాభి
వాగృహ్యాః దేవతాఃవాస్తువిద్యాప్రసిద్ధాః తాభ్యః-అవసానేభ్యఃఅవసా
నంగృహం - అవయవాపేక్షం బహువచనం తత్తదధిష్ఠానాభ్యో దేవ
తాభ్యః. అవసానపతిభ్యః - అవసానరక్షితృభ్యః సర్వాణిచ తానిభూ
తానిచ తేభ్యః కామః-ప్రసిద్ధఃఏవమంతరిక్షమపి-యదేజతియోనాపిధీయ
తేద్వారంతదుచ్యతే- ద్వారాయదేజతిఅపిధానకాలే కంపతేజగతిలో
కేయచ్చచేష్టతే చేష్టతే - యస్యనామ్నోనవనకేలస్యభాగః యః తస్మై
నామ్నేస్వాహా - పృథివ్యాదయః ప్రసిద్ధాః తేభ్యోదేవేభ్యస్స్వాహా-
ఏవంపితృభ్యః స్వధాకారః నమోరుద్రాయదేవాయ పశుపతయే పశ
వోద్విపాదశ్చతుష్పాదశ్చ తేషాం పత్యే-యేభూతాఃగృహాయాని భూ
తానిప్రచరంతి ఇతస్తతశ్చరంతి- దివానక్తంబలిమిచ్ఛంతః వితుదస్యకు
బేరస్య|తస్యవితుదయక్షాబేర యేతిమంత్రాంతరేదర్శనాత్ తస్యకుబే
రస్యపుత్రస్యయేప్రేష్యాః తేభ్యః బలింపుష్టికామఃహరామి - సపుష్టిపతిర్వి
తుదఃమయిపుష్టిందధాతు అనేననక్తమేవబలిఃనక్తమేవోత్తమేనవైహా
యసమితివచనాత్ నక్తంబలిమిచ్ఛంతఇతిలింగాచ్చ అన్యేతునక్తముత్తమే
నైవేతినిక్రమమేవకారస్యాచక్షతే తేషాంబల్యంతరాణాంరాత్రౌసిన్న
త్తౌకేచిత్తివాబలిమిచ్ఛంత ఇత్యూహేనవినాబలింహరంతి దివాచారిభ్య
ఇతదివా- నక్తంచారిభ్యఇతినక్తం - ఇత్యాశ్వలాయనకేదర్శనాత్.

శ్రీరస్తు.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

ససూత్రైకాగ్ని కాండ మంత్రభాష్యే

ప్రథమఖండప్రారంభః.

—* గృహ్యసూత్రప్రారంభః *—

ఆపస్తంబమృషిం వందే యత్ప్రసాదాదమీ వయమ్।
స్వర్గాది మోక్షపర్యంతాం వైదికీం సిద్ధిమాప్నుమః।

సూత్రం॥ సుహృదస్సమవేతాన్మంత్రవతో వరాన్ప్రహిణుయాత్తానాదితో ద్వాభ్యామభిమంత్రయేత స్వయందృష్ట్వా తృతీయం జపేచ్చతుర్థ్యా

—* మంత్రప్రశ్నప్రారంభః *—

మూలం॥ హరిః ఓం ప్రసుగ్మంతాధియసానస్యసక్షణి వరేభిర్వరా గ్ంఅభిషుప్రసీదత। అస్మాకమింద్రఉభయంజుజోషతి యత్సౌమ్యస్యాంధసోబుబోధతి॥ ౧॥ అనృక్షరా ఋజవస్సంతుపంథాయేభిస్సఖాయో

—* హరదత్తవ్యాఖ్యాప్రారంభః *—

హరిః ఓం, అథవివాహమంత్రాః॥ సూత్రం॥ సుహృదస్సమవేతాన్మంత్రవతోవరాన్ప్రహిణుయాత్తానాదితో ద్వాభ్యామభిమంత్రయేత ప్రసుగ్మంతేతి॥ ప్రసుగ్మంతా ప్రకర్షేణ సుష్ఠుగంతారః ధియసానస్య ధ్యాయమానస్య సక్షణి సమానేక్షణే ధ్యానానంతరమేవ వరేభిః వరైః శ్రేష్ఠైః పథిభిః- వరాన్ వరయితవ్యాన్ కన్యాయాః పిత్రాదీన్ అభిప్రతిసుప్రసీదత సుష్ఠుప్రకర్షేణ గచ్ఛత - హే సుహృదః ఇంద్రోప్యత్ర సహాయ ఇత్యాహ- ఇంద్రః అస్మాకముభయం ఉభయోః అస్మదోర్ద్వయోశ్చేతి ద్వయోర్బహువచనం- ఏవంచ కన్యాయాశ్చ మమచ ఆవయోర్యోగం ఇంద్రో జుజోషతి సేవతే- తస్యాప్యేతదనుమతమిత్యర్థః- కస్మాత్ - యద్యస్మాత్ కారణాత్ సౌమ్యస్యాంధసః అన్నస్య- ద్వితీయార్థే షష్ఠీ సోమరసాత్మకమన్నం ఆవాభ్యాం దాస్యమానం బుబోధతి బుధ్యతే - ఏతౌ సంగతౌ మాం యక్ష్యేతే ఇతి॥ ౧॥ అనృక్షరాః కన్యాగృహం గచ్ఛతాం తేషాం

సమీక్షేతాంగుష్ఠేనోప మధ్యమయా చాంగుళ్యా దర్భగ్ం సంగృహ్య
ఉత్తరేణ యజుషా తస్యా భ్రువోరంతరగ్ం సంమృజ్య ప్రతీచీనం నిరస్యేత్

యుం నోప రేయం । సమర్యమా సంభగో నోనినీయాత్సంజాస్పత్య
గ్ం సుయమమస్తు దేవాః ॥ ౨ ॥ అభ్రాతృఘ్నీం వరుణాపతిఘ్నీం బృ
హస్పతే। ఇంద్రాపుత్రఘ్నీం లక్ష్మ్యం తామస్యై సవితస్సువ ॥ ౩ ॥ అ
ఘోరచక్షురపతిఘ్న్యేధి శివా పశుభ్యస్సుమనాస్సువర్చాః। జీవసూర్దే
వకామా స్యోనా శన్నోభవ ద్విపదే శం చతుష్పదే ॥ ౪ ॥ ఇదమహం

పంథాః సంధానః- అస్మిన్మార్గే కంటకశల్యాదిరహితాః ఋజవస్సంతు - యేభిః పథిభిః సఖాయః అస్మాకం సహస్రాదయః ఇయం క
చ్ఛంతి వరే సంపది యే మంకన్యాయాః పిత్రాదికం ప్రతినః అహంచ అర్య
మా భగశ్చ సన్నినీయాత్ సన్నయతు సంగమయతు నః- అనయోశ్చజా
స్పత్యం జాయాపతిభావః సమ్యక్ సుగమసుస్థసుగమం సుసంబద్ధమస్తు
హే దేవాః॥ ౨ ॥ సూ॥ స్వయంప్రస్తాప్రయాయాం జపేత్ అభ్రాతృ
ఘ్నీమితి॥ హే వరుణా త్వం అస్యై వధ్వై అస్యావధ్వాః యా అభ్రాతృఘ్నీ
లక్ష్మీః తాం లక్ష్మ్యం వా ధం సిద్ధ ప్రాన్త్యస్య భావే యణాదేశః ల
క్ష్మీం సువ దేహి- హే బృహస్పతే త్వం చ యా అపతిఘ్నీ లక్ష్మీః తాం లక్ష్మ్యం
సువ దేహి- హే ఇంద్ర త్వం యా అపుత్రఘ్నీ లక్ష్మీః తాం సువ దేహి- హే సవి
తః త్వం చ సర్వాం లక్ష్మీం తాం లక్ష్మ్యం సువ దేహి - యద్వా సంభాత్రాదిసర
ణం ప్రాప్నోతి తథా కురు తే స్యర్థః ॥ ౩ ॥ సూ ॥ చతుర్థ్యా సమీ
క్షేత॥ అఘోరేతి॥ అనయా వధ్వాః నిరీక్షణం సమీక్షణం హే వధు త్వం ఘోర
చక్షుః అపతిఘ్నీ చైధిభవ- శివా పశుభ్యః దేవ గాద్యపేక్షం బహువచనం
మహ్యం పత్యే దేవరాదిభ్యశ్చ శివాభవ సుమనాః సువర్చాశ్చభవ - జీవ
సూః యా జీవాన్ సూతే సా జీవసూః దేవాన్ ప్రష్టృత్వేన యా కామ
యతే సా దేవకామా- స్యోనా ప్రశస్తా సర్వత్ర భవేత సంబధ్యతే. నో అస్మాకం
సంబంధిని ద్విపదే శం భవ చతుష్పదే చ శం భవ- సుఖకరీభవ ॥ ౪॥ సూ॥
అంగుష్ఠేనోపమధ్యమయా చాంగుళ్యా దర్భగ్ం సంగృహ్యోత్తరేణ
యజుషా తస్యా భ్రువోరంతరగ్ం సంమృజ్య ప్రతీచీనం నిరస్యేత్ ఇదమహ
మితి॥ హే వధు యా త్వయి పతిఘ్నీ భర్తృహంత్రీ అలక్ష్మీః అలక్ష్మీః తాంచ
సోహం త్వత్తః తామహం నిర్దిశామి - సంమృజ్య నిరస్యామీతి యద్దర్భస్యని

ప్రాప్తే నిమిత్త ఉత్తరాం జపేత్ యుగ్మాంత్సమవేతాన్మంత్రవత ఉత్తర
యాద్భ్యః ప్రహిణుయాదుత్తరేణ యజుషా తస్యాశ్శిరసి దర్భేణ్వం నిధా

యాత్వాయి పతిఘ్న్యలక్ష్మీస్తాం నిర్దిశామి ॥ ౫ ॥ జీవాం రుదంతి
వి మయంతే అధ్వరే దీర్ఘామనుప్రసితిం దీధియుర్నరః । వామం పితృభ్యో
య ఇదగ్ం సమేరిరే మయః పతిభ్యో జనయః పరిష్వజే ॥ ౬ ॥ వ్యుత్క
మాత్త్రిరనుపదం త్వాపతస్మై బ్రాహ్మణా అస్యా పసగ్ంహరంతు । అవీర
ఘ్నీరుదచంత్వాపః ॥ ౭ ॥ అర్యమ్ణో అగ్నిం పరియంతు క్షిప్రం ప్రతీక్షం

రసనంతవిదమలక్ష్మ్యైవ నిర్దిశని మిత్యదం శబ్దస్యార్థః - యథేయం ల
క్ష్మీర్నిరస్యతే తథేదం గవ్యాన్ - ఇదం గమయ క్రియత ఇతి ॥ ౫ ॥ సూ ॥
ప్రాప్తే నిమిత్త ఉత్తరాం జపేత్ ॥ కన్యావివాహకాలే బంధుజనస్య రోదనే
సతి జపః । కన్యాయా ఏవ రోదనమిత్యన్యే వ్యాచక్షతే - జీవాం రుదంతీతి -
జీవంతీమేనాం కన్యాముద్దిశ్య రుదంతి అధ్వరే అధ్వరే హింసా కర్మ
హింసారహితే కాలే తదిదం విమయంతే వ్యథాం కుర్వతే హర్షస్థానే
శోచంతి - తత్ర ఇమే దీర్ఘాం దీర్ఘకాలానుబంధినీం ప్రసితిం ప్రకృష్టభావం-
ధర్మం ఆపదో రాగానుచితధియః అనుధ్యాయంతు - నరః కన్యాబంధుమను
ష్యాః ఏషు ఇదం వివాహకర్మ - సమేరిరే ప్రేరితే ప్రావర్తయన్ ప్ర
వర్తయంతస్సంతః పితృభ్యో వామం వననీయం పితౄణాం - మయః ప
తిభ్యః పత్యుర్మయః సుఖరూపం జనయః జాయాః ఏకవచనస్థానే ప్రథమా బహు
వచనం జనయః అస్యా వధ్వాః పరిష్వజే - పరిష్వంగాయ పర్యాప్తం ఏవం
భూతం వివాహకర్మ ప్రవర్తితవంతస్తే కన్యాబంధుమనుష్యాః అవ యో
భావినం భావ దింథ మాలోచ్య మారుదంత్విత్యర్థః ॥ ౬ ॥ సూ ॥ యు
గ్మాంత్సమవేతాన్మంత్రవత ఉత్తరయాద్భ్యః ప్రహిణుయాత్ వ్యుత్కుదితి ॥
వ్యుత్కుత్ ఉత్కటః సేచనకర్మ అన్యత్ర ఇహాపి అపగమే ద్రష్టవ్యః పంచమ
శ్చలకారః - యద పాం ప్రాంరంయ=గచ్ఛతాత్ ॥ ఆప ఉదచంతు ఉద్గ
చ్ఛంతు-కిమర్థమేవం ప్రార్థ్యతే - అస్యై అస్యా వధ్వాః స్నపనముదక
మాహరంతు బ్రాహ్మణాః- అవీరఘ్నీః జసివా ఛందసీతి పూర్వసవర్ణః
వీరాః పుత్రాః తద్ధననస్వభావా వీరఘ్న్యః తతోన్యా అవీరఘ్న్యః ఉదచం
త్వాపః- అవీరఘ్నీరితి విశేషణవివక్షయా పునరిదముక్తం ॥ ౭ ॥ సూ ॥ ఉత్త
రేణ యజుషా తస్యాశ్శిరసి దర్భేణ్వం నిధాయ ॥ అర్యమ్ణ ఇతి ॥ అర్యమా

యత్తస్మిన్నుత్తరయూపక్షిణం యుగచ్ఛిద్రం ప్రతిష్ఠాప్యచ్ఛిద్రేషువణా

తాంగ్ స్వకోష్ఠీ జీవరాత్ర్యే ॥ ౭ ॥ ఖేనసః ఖేరథః ఖే యుగస్య శచీపతే।
అపాలామింద్ర త్రిః పూత్వ్యకరత్సూర్యవర్చసమ్ ॥ ౮ ॥ శంతే
హిరణ్యగ్ం శము సంత్వాపః శంతే మేధీ భవతు శం యుగస్య తృద్మ। శంత ఆ

అవిద్యః తస్యప్రసాదాత్ అస్మిన్ముంవివాహాగ్నిం నిమయంతుప్రంప
రి వేష్టయ్యముండలీభూతా స్త్రీష్వంతుయథేనమిద్యం సుండలీభూతాం పరీత్యచ
ప్రతీక్షం తాం పున్వంతు కేశ్వన్నిప ధ్యానమనచ జీవరాత్రే ధ్యానుమచ
జీవరాత్రాః రాత్రయః ॥ ౭ ॥ సూ ॥ తస్మిన్నుత్తరయూపక్షిణం యుగచ్ఛి
ద్రం ప్రతిష్ఠాప్య చ్ఛిద్రేషు ఇతి. అత్రేతిహాసమాచక్షతే - అపాలా నామకన్యా
శ్విత్రిణీ తాం నః శ్చినువయే మేంద్రస్యాశ్చ మనసి కామస్సదా బభూవ - క
థమహమింద్రం యజ ఇతి - సా కదాచిత్స్నానార్థం నద్యామవతీర్ణా ప్రో
తసా హ్రియమాణాత్ మే కామం మనసి దధానా సోపసీతం సోమ
మపశ్యత్ తం దంతైః పిష్ట్వా తత్ర సమింద్రో యోపాహరత్ తమింద్రః పూ
త్వా రథస్యానసో యుగస్యేతి త్రయాణాం ఛిద్రేష్వపోనిస్సార్య తాభిః
తాం త్రిః పూత్వా పూత్వా సూర్యవర్చసమకరోత్ తదేతత్కన్యావరయి
తవ్యేవ గేజబహ్వృచస్సమామనంతి రథ ఇత్యుపస్థ్యర్థే ప్రథమా - రథాదీ
నాం ఖేషు ఛిద్రేష్వపోనిస్సార్య త్రిః పూత్వ్యేఖాండసో రేఫఊపజనః పూ
త్వా శోధయిత్వా హే శచీపతే హే ఇంద్ర త్వమపాలాం నామకన్యాం సూ
ర్యవర్చసమకరోత్ అకరః - పురుషవ్యత్యయ శ్ఛాందసః త్వష్టైవైనామపి సర్వి
త్యర్థః ॥ ౮ ॥ సూ ॥ ఛిద్రేసువర్ణ ముత్తరయాంతధానయశం
త ఇతి - ఛిద్రనిధీయమానం హిరణ్యం తే శం భవతు - శము సంతు ఉ ఇత్య
నర్థకః పాదపూరణః - ఆపశ్చ తత్ర నిషిచ్యమానాస్తే శం సుఖం సంతు
భవంతు - ప్రసిద్ధ పాత్రస్థ సముశం త్వాప ఇతి తత్రాప్యర్థస్సప్వసకా
రశకారయోర్వ్యత్యయః మేధీఖలేవాపి పశుబంధన దారు అత్రతు యుగ
స్యాభిధానం ద్రష్టవ్యం మేధ్యపి తే శం భవతు యుగస్య ఛిద్రమపి తథా శం భ
వతు శతపవిత్రాః - బహూనాం శోధయిత్ర్యః ఆపశ్చ తే శం భవంతు విశేష
ణవివక్షయా పునర్వచనం అభిధానంతరం పత్న్యా మయా తన్వం తనుం స్పృజస్వ

ముత్తరయాం తథా౽౽రోత్తరాభిః పంచభిస్స్నాపయిత్వోత్తరయా
పశ్యత పవిత్రా భవంత్వథాపత్యాతన్వగ్ం సగ్ం సృజస్వ ॥ ౧౦॥ *

హిరణ్యవర్ణాశ్శుచయః పావకాః ప్రచక్రముర్హిత్వా౽వద్యమా
పః। శతం పవిత్రా వితతా హ్యాసు తాభిష్ట్వా దేవస్సవితా పునాతు॥ ౧ ॥
హిరణ్యవర్ణాశ్శుచయః పావకా యాసు జాతః కశ్యపో యాస్వగ్నిః। యా
అగ్నిం గర్భం దధిరే సువర్ణాస్తాస్త ఆపశ్శగ్గ్ స్యోనా భవంతు ॥ ౨॥ యా
సాగ్ం రాజా వరుణో యాతి మధ్యే సత్యానృతే అవపశ్యం జనానాం। యా
అగ్నిం గర్భం దధిరే సువర్ణాస్తాస్త ఆపశ్శగ్గ్ స్యోనా భవంతు॥ ౩॥ యా
సాం దేవా దివి కృణ్వంతి భక్షం యా అంతరిక్షే బహుధా నివిష్టాః । యా అ
గ్నిం గర్భం దధిరే సువర్ణాస్తాస్త ఆపశ్శగ్గ్ స్యోనా భవంతు ॥ ౪ ॥
శివేన త్వా చక్షుషా పశ్యంత్వాపశ్శివయా తన్వోపస్పృశంతు త్వచం తే।

సంయోజయ ఆశ్లేషణేన సంభోగకాలే ॥ ౧౦ ॥ ఇతి శ్రీహరిదత్తవిరచితే
ఏకాగ్నికాండభాష్యే ప్రథమః ఖండః. *

సూ ॥ ఉత్తరాభిః పంచభిస్స్నాపయిత్వా హిరణ్యవర్ణా ఇతి-
హిరణ్యవర్ణాః హిరణ్యస్యేవ వర్ణో యాసాం తాః హిరణ్యవర్ణాః శు
ద్ధాశ్శుచయః పావకాశ్శోధయిత్ర్యః ప్రచక్రముః ప్రవర్తంతే- హిత్వా
వద్యం పాపం త్యక్త్వా ఆపో హి ష్ఠా సు శతం పవిత్రాః బహూని పవిత్రాణి ఇతి
ధారాణి వితతాః విస్తృతాః తాభిరద్భిః త్వా దేవస్సవితా పునాతు॥ ౧ ॥
ద్వితీయమంత్రే కశ్యపః ఇత్యాదిత్యస్యాభిధానం పశ్యతి సర్వమితి పశ్యః
పశ్య ఏవ పశ్యకః తత్రాద్యంతవిపర్యయేణ కశ్యపో భవతి - కించ దృశ్యతే
చారణ్యకే- కశ్యపః పశ్యకో భవతి యత్సర్వం పరిపశ్యతీతి సౌక్ష్మ్యాదితి ప్రా
తరుద్యన్ ఆసుజాత ఇత్యుచ్యతే అగ్నిశ్చ వైద్యుతస్యాప్సు జన్మధారణం
చ తస్యైవ యాశ్చైతితమేవాగ్నిం దధిరే - సువర్ణాః శోభనవర్ణాః తా
ఆపస్తే శంస్యోనాస్సుఖకరాః భవంతు స్యోనమిత్యపి సుఖనామ ఐహికపారగ
లౌకికసుఖభేదాదపౌనరుక్త్యం ॥ ౨ ॥ తృతీయస్స్పష్టార్థః యాసా
గ్ం రాజేతి॥ ౩ ॥ చతుర్థే యాసాం దేవా ఇతి యాసాం పానం భక్షం
భోజనం దివి విద్యుత్స్థానే దేవాః కుర్వంతి కృణ్వంతి- యా అంతరిక్షే బహుధా
నివిష్టాః - మేఘేషు యా అగ్నిం గర్భం దధిరే - బడబానలరూపం ధృత
వత్యః తా ఇత్యాదిగతం॥ ౪ ॥ శివేన త్వేతి ॥ హే వధు ఆపస్త్వాం శివేన

ఉహతేనవాససాచ్ఛాద్యోత్తరయా యోక్త్రేణసన్నహ్యాత్యగ్రే నాముత్త
రయాదక్షిణేహస్తే గృహీత్వాగ్నిమభ్యానీయాపరేణాగ్నిముదగగ్రంకట

ఘృతశ్చుతశ్శుచయో యాః పావకాస్తాస్తఆపశ్శగ్గ్ స్యోనాభవంతు॥ ౫ ॥
పరిత్వాగిర్వణోగిరఇమాభవంతువిశ్వతః । వృద్ధాయుమనువృద్ధయోజు
ష్టాభవంతుజుష్టయః ॥ ౬ ॥ ఆశాసానా సౌమనసంప్రజాగ్ంసౌభా
గ్యంతనూమ్। అగ్నేరనువ్రతాభూత్వాసన్నహ్యేసుకృతాయకమ్॥ ౭ ॥
పూషాత్వేతోనయతు హస్తగృహ్యాశ్వినాత్వా ప్రవహతాగ్ంరథేన।

చక్షుషా పశ్యంతు - శివయాచ తన్వా త్వచ ముపస్పృశంతు ఘృత
శ్చుతశ్ఘృతస్రావిణ్యశ్చ... ఇత్యాదిగతం ॥ ౫ ॥ సూ ॥ ఉ
త్తరయా ఉహతేన వాససాచ్ఛాద్య పరిత్వాగిర్వణఇతి- హేఇంద్ర త్వం
గిర్వణ ... స్తుతిభిః సంభజనీయ స్తుతీనాంవా
సంభక్తః ఇమా... త్వాం ... భవంతు పరిపూర్ణోభవతి
పరిగృహ్ణాతు ... విశ్వతస్సర్వతో యథా ఇమామిదం
వాసః పరితో... - కీదృశం త్వాంవృద్ధాయుం వృద్ధాన్యు
ర్యాయుః ప్రతిగత ... కీదృశ్యో గిరః అనువృద్ధయః అనుసరితకః - వృద్ధయః
ప్రవృద్ధాస్తాశ్చ జుష్టా స్సేవితా భవంతు - త్వయా జుష్టయ స్సేవితవ్యాః॥
౬ ॥ సూ ॥ ఉత్తరయా యోక్త్రేణసన్నహ్యతి ఆశాసానేతి॥ ఆశాసా
నా సౌమనస సంసౌమనస్యం ప్రజాం సౌభాగ్యం తనూం చాశాసానా అగ్నేర
నువ్రతా భూత్వా ... యోక్త్రేణ సన్నహ్యే
బధ్నామి సుకృతాయ ... కమితి సుఖం
యథా భవతి తథా బధ్నామీతి వా॥ ౭ ॥
సూ ॥ అథైనాముత్తరయా దక్షిణే హస్తే గృహీత్వాగ్నిమభ్యానీయాప
రేణాగ్నిముదగగ్రం కటం ... ఉత్తరో వరో ...
... ఆదిత్యః త్వామితః
ప్రదేశాదగ్నిసమీపం నయతు హస్తగృహ్య హస్తే గృహీత్వా ...
... ప్రవహతాం రథావా ... త్వామశ్వినౌ
... ప్రవహణం యదీయమనుమతిశ్చ తత స్త్వం
గృహాన్గచ్ఛ ... యథా గతా గృహపత్నీ గృహస్య పతిరీశ్వరా- అస
స్యాః తథా గచ్ఛ- త్వం గత్వా చ వశినీ స్వామినీ భూత్వా విదథం యజ్ఞం

గ్రంకటవాస్తీర్యతస్మిన్నుపవిశతఉత్తరోవరోఽగ్నేరుపసమాధానా
ద్వ్యాజ్యభాగాంతే ॥❀॥ అథైనాముదితోద్వాభ్యామభిమంత్రయేతాంధా

గృహాన్గచ్ఛగృహపత్నీయథాసోవశినీత్వంవిదథమావదాసి॥ ౮ ॥❀సోమః
ప్రథమోవివిదేగంధర్వోవివిదఉత్తరః। తృతీయోఅగ్నిష్టేపతిస్తురీయస్తే
మనుష్యజాః ॥ ౧ ॥ సోమోఽదదద్గంధర్వాయగంధర్వోఽదదదగ్నయే।
రయించపుత్రాంశ్చాదాదగ్నిర్మహ్యమథోఇమాం ॥ ౨ ॥ గృభ్ణా
మితేసుప్రజాస్త్వాయహస్తంమయాపత్యాజరదష్టిర్యథాసః। భగోఅర్య
మాసవితాపురంధిర్మహ్యంత్వాదుర్గార్హపత్యాయదేవాః॥ ౩ ॥

తద్విషయంపశ్చ్యమావదాసి-ఆభిముఖ్యేనవద ॥ ౮ ॥ ఇతిశ్రీహరద
త్తవిరచితే-ఏకాగ్నికాండమంత్రభాష్యేద్వితీయఃఖండః. ❀

సూ ॥ అథైనాముదితోద్వాభ్యామభిమంత్రయేతసోమఃప్రథమఇతి-
సోమఃప్రథమః త్వాంవివిదే-లబ్ధవాన్- తతఉత్తరోగంధర్వఃవిశ్వావసుః-
వివిదేలబ్ధవాన్-తృతీయస్త్వగ్నిస్తేతవపతిః - మనుష్యజాః మనుష్యజాత
స్త్వహంతేతురీయఃచతుర్థఃపతిః ॥ ౧ ॥ ఏషఏవార్థః-కించిద్విశే
షేణోచ్యతే-సోమోఽదదత్ అదాత్ దదౌత్వాంగంధర్వాయ- గంధర్వో
ఽగ్నయే-అగ్నిఃరయించపుత్రాంశ్చత్వాంచమహ్యం అదాత్-రయింధ
నం ॥ ౨ ॥ అథాస్యైదక్షిణేననీచాహస్తేనదక్షిణముత్తానంహస్తం
గృహ్ణీయాద్యదికామయేత(స్త్రీ)రేవజనయేయమిత్యంగులీరేవగృహ్ణీయా
ద్యదికామయేతపుంసఏవజనయేయమిత్యంగుష్ఠమేవసోఽభీవాంగుష్ఠమభీ
వలోమానిగృహ్ణాతిగృభ్ణామితఇత్యేతాభిశ్చతసృభిః ॥ గృభ్ణామితఇతి ॥
తే తవహస్తమహంగృభ్ణామిగృహ్ణామి-కిమర్థంసుప్రజాస్త్వాయ - శోభ
నాఃప్రజాఃయస్యాస్సాసుప్రజాః- తస్యాభావఃసుప్రజాస్త్వం-ఛాందసో
దీర్ఘః తస్మై - కించమయాపత్యాసహయథాత్వంజరదష్టిః జరద
వస్థాప్రాప్తిః తస్యాఃప్రకాశనంవా యస్యాస్సాజరదష్టిః- ఆసఃస్యాః-
తథాగృభ్ణామిగృహ్ణామి-పురంధిఃపురుధీః బహుప్రజ్ఞాబహుకర్మావా-
భగాదీనాంచైతత్ప్రత్యేకంవిశేషణం - అన్యేతుఇంద్రస్యాభిధానమ
న్యంతే-భగాదయోదేవాఃమహ్యం - త్వా - అదుఃదత్తవంతః - కి
మర్థం - మమగార్హపత్యాయగార్హస్థ్యాయ॥ ౩ ॥ తేహా హ

స్యైదక్షిణేననీచాహస్తేనదక్షిణముత్తానగ్ంహస్తగ్ంగృహ్ణీయాద్యదికామ
యేతస్త్రీరేవజనయేయమిత్యంగులీరేవగృహ్ణీయాద్యదికామయేతపుగ్ంస
ఏవజనయేయమిత్యంగుష్ఠమేవసోభీవాఙ్గుష్ఠమభీవలోమానిగృహ్ణాతిగృభ్ణా
మితఇత్యేతాభిశ్చతసృభిరథైనాముత్తరేణాగ్నిందక్షిణేనపదా ప్రాచీ

తేహపూర్వేజనాసోయత్రపూర్వవహోహితాః। మూర్ధన్వాన్యత్ర
సౌభ్రవఃపూర్వోదేవేభ్యఆతపత్॥ ౪ ॥ సరస్వతిప్రేదమవసుభగేవా
జినీవతి। తాంత్వావిశ్వస్యభూతస్యప్రగాయామస్యగ్రతః॥ ౫ ॥ యఏతిప్ర
దిశస్సర్వాదిశోనుపవమానః। హిరణ్యహస్తఐరంమస్సత్వామన్మనసం

శబ్దోనిరర్థకః- తేభగాఃయః- పూర్వేజనాసః పూర్వేజనాః పూర్వవ
హాః-ఆదికాలేవివాహస్యకర్తారః- యత్ర గార్హస్థ్యే- హితాఃస్థి
తాః-యత్ర-సౌభ్రవోమూర్ధన్వాన్స్థితఃపూర్వోదేవేభ్యః దేవానాం
ప్రథమః ఆతపత్ ఆసమంతాత్ అతపత్ - సుభ్రూః అదితిః శోభనేభ్రువౌ
యస్యాస్సాసుభ్రూః తస్యాఅపత్యంసౌభ్రవఃఆదిత్యః - మూర్ధాశిరః తేన
ప్రాధాన్యంలక్ష్యతే-మూర్ధన్వాన్ప్రాధాన్యవాన్- అగ్నిర్వాసౌభ్ర
వః - సచమూర్ధన్వాన్అగ్నిర్మూర్ధేత్యస్యామృచిస్తుతః తథాచా
శ్వలాయనః అగ్నిర్మూర్ధన్వాన్స్విరాజౌసంయాజ్యేఇతి పూర్వోదేవే
భ్యఇతిచసుసంగతం ॥ అగ్నిర్ముఖంప్రథమోదేవతానామితిమంత్రాం
తరేదర్శనాత్ తేభగాదయోయత్రస్థితాః తస్మైగార్హపత్యాయమ
హ్యంత్వాత్వాంఅదుః తస్మాత్తేహస్తంగృహ్ణామీతియోజ్యం ॥ ౪ ॥ స
రస్వతిహేసరస్వతి. త్వంచేదంపాణిగ్రహణంప్రావప్రకర్షేణరక్షహే
సుభగేవాజినీవతివాజోన్నంతద్వతిస్తుతిర్వావాజినీ తద్వతిహవిర్భిస్తుతి
భిశ్చతద్వతి-తాంత్వావయంవిశ్వస్యభూతజాతస్యసర్వేషామేవాగ్రతః
ప్రగాయామసిఇదంతోమసిః-ప్రకర్షేణస్తుమః॥ ౫ ॥ యఏతి-ఏషపవ
మానస్సర్వాదిశోన్వేతిప్రదిశశ్చానుక్రమేణైతి-హిరణ్యహస్తఃభక్తేభ్యో
దేయంహిరణ్యంహస్తేయస్యసః హిరణ్యహస్తః - ఐరమ్మః ఇరా
మన్నంతాం మిమీతే కరోతీతిఇరమ్మః - అగ్నిః తస్యాయం సఖాఐర
మ్మః వాయుసఖ ఇత్యగ్నిముపచరతి - యః - ఏవంభూతోవాయుః
సః త్వాత్వాంమన్మనసంమయిమనో యస్యాస్సామన్మనాః తాంకృణోం

ముదీచీంవా దిశమభిప్రక్రమయత్యేకమిష ఇతి సఖేతిస ప్తమేపదేజపతి

కృణోతు"౬॥ఏకమెషెవిష్ణుస్త్వాన్వేతు॥ ౭॥ద్వేఊర్జేవిష్ణుస్త్వాన్వేతు॥ ౮ ॥ త్రీణివ్రతాయవి=తు ॥ ౯॥ చత్వారిమాయోభవాయవి=తు ౧౦॥ పంచపశుభ్యోవి=తు ॥ ౧౧ ॥ షడృతుభ్యోవి=తు ॥ ౧౨ ॥ సప్తసప్త భ్యోహోత్రాభ్యోవి=తు ॥ ౧౩ ॥ సఖాసప్తపదాభవసఖాయౌస ప్తపదాబభూవ సఖ్యంతే గమెయగం సఖ్యాత్తేమాయోషగం సఖ్యాన్మే మాయోష్ఠాస్సమయావ సంకల్పావహై సంప్రియౌరోచిష్ణూ సుమనస్య మానౌ।ఇషమూర్జమభిసంవసానౌసంనౌమనాగంసీసంవ్రతా సముచి త్తాన్యాకరం। సాత్వమస్యమూహమమూహ మస్మిసాత్వం ద్యౌరహం

కృణోతుకరోతు ॥ ౬ ॥ అథైనాముత్తరేణాగ్నిందక్షిణేనపదాప్రా చీముదీచీంవాదిశమభిప్రక్రమయతి- ఏకమిషఇతిసఖేతిసప్తమేపదేజపతి- ఇట్ అన్నంతస్మైఏకంపదంవిష్ణుఃత్వాఽన్వేతు- తవాన్నంయథాస్యాదితి ఊర్క్ బలం-వ్రతంకర్మ-మయఃకర్మసుఖం మయోభవతీతి మయో భూః తస్యభావోమాయోభవంతస్మైమాయోభవాయేత్యాశ్వలాయ నః-పంచపశుభ్యఃషడృతుభ్యఃసప్తసప్తభ్యఃసర్వత్రవిష్ణుస్త్వాన్వేత్విత్యను షంగః - హోతాప్రశాస్తాబ్రాహ్మణాచ్ఛంసీపోతా నేష్టాచ్ఛావాక ఆగ్నీధ్రఇత్యేతాస్సప్తహోత్రాస్తథాచబ్రాహ్మణం - తస్మాత్సౌ మ్యస్యాధ్వరస్యయజ్ఞక్రతోః - సప్తహోత్రాః ప్రాచీర్వషట్కు- ర్వంతీతి - తాభ్యోతాః యజ్ఞకర్మణిశేవ యథాస్యాదితి. ఏవమథైః విష్ణుస్త్వాన్వేతు-సప్తపదాని యయాక్రాంతానిసాసప్తపదా ఏవంభూ తాత్వంసఖాభవ-సప్తపదావ్వివచనస్యాకారాదేశఃసప్తపదాత్వంచఅ హంచసఖాయౌబభూవబభూవివ-ఛాందసోపశబ్దస్యలోపఃఆదరార్థం పునర్వచనం-సఖ్యంతేగమేయంగచ్ఛేయంగమ్యాపం- సఖ్యాత్తేమాయో షంవియుక్తః పృథగ్భూతో మాభూవం - త్వంచసఖ్యాన్మేమాయోష్ఠాః సమయావ-సంప్రూర్వస్యఇణోరూపంసంగతౌస్యావ-సంకల్పావహై-ఇ దమిదంచకర్తవ్యమితి సంప్రియౌపరస్పరం సంప్రీయమాణౌ రోచిష్ణూ సదృశసంబంధిత్వాత్ పరస్పరాశ్రయేణ దీప్యమానౌ సుమనస్యమానౌ

ప్రాఘ్నో మాత్స్వదక్షిణమగ్నింకృత్వా యథాస్థాన ముపవిశ్యాన్వారబ్ధా

పృథివీత్వగ్ంరేతోఽహగ్ంరేతోభృత్త్వంమనోఽహమస్మివాక్త్వగ్ంసామా
హమస్మ్యృక్త్వగ్ంసామామనువ్రతా భవపుగ్ంసే పుత్రాయ వేత్తవై
శ్రియై పుత్రాయ వేత్తవ ఏహి సూనృతే॥౧౪॥సోమాయ జనివిదే స్వాహా॥౧

సుమనా ఋమానౌ భృత్యాదిరయుం ఛాందసస్సలోపాభావః - ఇషమూ
ర్జమభిసంవసానౌ సహానుభవంతౌ సమయా వేతి సంబంధః-నౌ ఆవయోః
మనాంసి వ్యాపార బహుత్వాన్మనో బహుత్వం సమాకరం సంగతాని
కరోమి తథా వ్రతానికర్మాణి సమాకరం యుష్వయోర్ధర్మశ్చకర్తవ్యః
హోనయా సహేతి తథా సము చిత్తాని ఉ ఇత్యనర్థకః - ఏనస ఉక్తత్వా
ద్బాహ్యేంద్రియాణ్యత్ర చిత్తాని తాన్యపి సమాకరం సాత్వం సేతి ఋగభి
ధానం అమ ఇతి సామ్నః సైవ నామ ఋగాసీత్ అమో నామ సామేతిబ
హ్వృచ బ్రాహ్మణే దర్శనాత్ త్వం సాసి ఋగసి అమోహం సంహితా కా
లే కారస్య ఊకారః బహ్వృచానాం త్వమోహమితి పాఠః ఏతదేవాద
రార్థం పునరుచ్యతే అమూహమస్మి అమః అహమస్మి సాత్వం ఋక్త్వం య
థా ఋక్సామ్నోః పరస్పర సంబంధః ఏవమావయోః పిత్ర్యర్థః ద్యౌరహం
పృథివీత్వం ద్యౌస్తథా ధర్త్యమత్ర వివక్షితం రేతోఽహం కార్యకారణయోరభే
దోపచారః రేతోభృత్త్వం మయా నిషిక్తస్య రేతసో భర్త్రీ త్వం మనోఽహమ
స్మి వాక్త్వం యథా మనసా చింతితం వాగ్బ్రూతే ఏవమావయో రానుకూ
ల్యమిత్యర్థః సామాహమస్మి ఋక్త్వం-ఏవంభూతా సాత్వం మాం ప్ర
త్యనువ్రతా అనుకూలా భవ - కిమర్థం పుంసే పుత్రాయ వేత్తవై పుమాం
సం పుత్రం లబ్ధుం శ్రియై పుత్రాయ వేత్తవే శ్రియశ్చ పుత్రస్య చలాభార్థం పు
త్రస్య పునర్వచనమాదరార్థం- ఏహి ఆగచ్ఛ ప్రియావాక్ సూనృతా తద్యో
గాత్సూనృతే ఇత్యామంత్రణం॥ ఇతి శ్రీహరదత్తవిరచితే ఏకాగ్నికాండ
మంత్రభాష్యే సప్తమః ఖండః.

సూ॥ ప్రాగ్వా మాత్స్వదక్షిణమగ్నింకృత్వా యథాస్థానముపవిశ్యాన్వా
రబ్ధాయాముత్తరా ఆహుతీర్జుహోతి సోమాయ జనివిదే స్వాహేత్యేతైః
ప్రతిమంత్రం- సోమాయేత్యాదిభిః సోమాయ జనివిదే దేవమధ్యంలభ్యవతే॥ ౧॥

యాముత్తరా ఆహుతీర్జుహోతి * సోమాయ జనవిదే స్వాహేత్యేతైః

గంధర్వాయ జనవిదే స్వాహా ॥ ౨ ॥ అగ్నయే జనవిదే స్వాహా ॥ ౩ ॥ కన్యలా పితృభ్యో యతీ పతిలోకమవ దీక్షామదాస్థ స్వాహా ॥ ౪ ॥ ప్రేతో ముంచాతి నాముతస్సుబద్ధామముతస్కరత్ । యథేయమింద్ర మీఢ్వస్సుపుత్రా సుభగాసతి ॥ ౫ ॥ ఇమాం త్వమింద్ర మీఢ్వస్సుపుత్రాగ్ం సుభగాం కురు । దశాస్యాం పుత్రానాధేహి పతిమేకాదశం కృధి ॥ ౬ ॥ అగ్నిరైతు ప్రథమో దేవతానాగ్ం సోఽస్యై ప్రజాం ముంచతు మృత్యుపాశాత్ । తదయగ్ం రాజా వరుణోఽనుమన్యతాం యథేయగ్ం స్త్రీ పౌత్రమఘం న రోదాత్ ॥ ౭ ॥ ఇమామగ్నిస్త్రాయతాం గార్హపత్యః ప్రజామస్యై

గంధర్వాయ జనవిదే ॥ ౨ ॥ అగ్నయే ॥ ౩ ॥ కన్యైవ కన్యలా లశబ్దోపజనః పితృభ్యః పితృకులాత్ పతిలోకం పతికులం యతీ గచ్ఛతి దీక్షాం కన్యావ్రతం అవాదాస్థ దీక్షామిత్యంతభాగో విత్యస్యాంతస్య లుజే పఠిథమపురుషైకవచనే రూపం తకారస్య థకారః ఛాందసః అవదుపితవతీత్యర్థః ॥ ౪ ॥ ప్రేతః ఇంద్రః ప్రార్థ్యతే ఇమాం త్వమింద్ర మీఢ్వ ఇత్యామంత్రితయోగాత్పురుషవ్యత్యయః హే ఇంద్ర మీఢ్వః వర్షేణ సిక్తః ఇమాం వధూం ఇతః పితృకులాత్ ప్రముంచాతి ప్రముంచ నాముతః పతికులాత్ కింతు సుబద్ధామముతస్కరత్ అముష్మిన్ పతికులే సుబద్ధాం సుష్ఠు బద్ధాం కరత్ కురు పురుషవ్యత్యయశ్ఛాందసః యథేయం సుబద్ధా సతీ సుపుత్రా సుభగా చ ఆసతి స్యాత్ ॥ ౫ ॥ ఇమాం త్వమింద్ర మీఢ్వః ఇమాం వధూం సుపుత్రాం సుభగాం కురు అస్యాం దశ పుత్రానాధేహి స్థాపయ పతిం మామేకాదశం కృధి కురు ॥ ౬ ॥ అగ్నిరైతు అగ్నిరాగచ్ఛతు కీదృశో దేవానాం ప్రథమః ఆగత్య చ సః అస్యై అస్యాః ప్రజాం మృత్యుపాశాన్ముంచతు అయం చ వరుణో రాజా తదగ్నినా క్రియమాణమనుమన్యతాం యథా మోచితా సతీ ఇయం స్త్రీ పౌత్రం పుత్రనిమిత్తమఘం వ్యసనముద్దిశ్య న రోదాత్ న రుద్యాత్ ॥ ౭ ॥ ఇమాం వధూమగ్నిస్త్రాయతాం గార్హపత్యః గృహపతిసంయుక్తో వైవాహికోఽగ్నిః న కేవలమిమామేవ త్రాయతాం అస్యై అస్యాః ప్రజాం చ దీర్ఘమాయుర్నయతు కిం బహునా. అస్యా

ప్రతి మంత్రం అర్ధేనా ముత్తరేణాగ్నిం దక్షిణేన పదాశ్మాన మాస్థా

నయతు దీర్ఘమాయుః । అశూన్యోపస్థా జీవతామస్తు మాతా పౌత్ర మా
నందమభిప్రబుధ్యతామియం॥ ౮॥ మా తే గృహేషు నిశి ఘోష ఉత్థాదన్యత్ర
త్వద్రుదత్యస్సంవిశంతు। మా త్వం వికేశ్యుర ఆవధిష్ఠా జీవపత్నీ పతిలోకే
విరాజ పశ్యంతీ ప్రజాగ్ం సుమనస్యమానాం ॥ ౯ ॥ ద్యౌస్తే పృష్ఠగ్ం
రక్షతు వాయురూరూ అశ్వినౌ చ స్తనం ధయంతగ్ం సవితాభిరక్షతు ।
వాససః పరిధానాద్బృహస్పతిర్విశ్వే దేవా అభిరక్షంతు పశ్చాత్॥ ౧౦
అప్రజస్తాం పౌత్రమృత్యుం పాప్మానముత వాఘం। శీర్ష్ణస్స్రజమివోన్ము
చ్య ద్విషద్భ్యః ప్రతిముంచామి పాశం॥ ౧౧ ॥ ఇమం మె వరుణ శ్రుధీహవః

న్యోపస్థా పుత్రముండితోత్సంగా జీవతాం చ పుత్రాణాం మాతాస్తు పౌత్రం
పుత్రనిమిత్తంచానందం అభిప్రబుధ్యతాం స్వాపాత్ప్రబుధ్యమానా పౌత్ర
మానందం ప్రబుధ్యతామియం వధూః॥ ౮ ॥ మా తే గృహే- హే వధు త్వ
దీయే గృహే నిశి ఘోషః ఆర్తప్రలాపః మోత్థాత్ మా ప్రాదుర్భూత్
రుదత్యస్స్త్రియః త్వత్ త్వత్తో న్యత్ర సంవిశంతు- త్వం చ వికేశీ వికీర్ణకేశా
భూత్వా ఉరో మా వధిష్ఠాః ఉరస్తాడనం మా కార్షీః తన్నిమిత్తం తే మా
భూత్ తదా హ త్వం జీవపత్నీ జీవః పతిర్యస్యాస్సా జీవపత్నీ పతిలోకే పతి
గృహే విరాజ దీప్యస్వ ప్రజాం చ సుమనస్యమానాం పశ్యంతీ సతీ వియోగః
పుత్రవియోగో వా రోదననిమిత్తం నాతదుభయం తే మా భూదిత్యర్థః॥
౯॥ ద్యౌస్తే పృష్ఠం- తే పృష్ఠం- పృష్ఠభాగం ద్యౌ రక్షతు వాయురూరూ అశ్వి
నౌ చ స్తనం స్తనౌ రక్షతాం ధయంతం పుత్రం సవితాభిరక్షతు త్వాం చా వా
ససః పరిధానాత్ తత్తద్వాససః పరిధానం పరిధాగిర్వణో గిర ఇత్య
స్మాత్ బృహస్పతీ రక్షతు పశ్చాత్తు విశ్వే దేవా అభిరక్షంతు॥౧౦॥ అప్రజస్తాం
నవిద్యతే ప్రజా యస్యాస్సా అప్రజా తస్యా భావః అప్రజస్తా తాం పౌత్ర
మృత్యుం పుత్రసంబంధిమరణం పాప్మానం పాపం ఉత వా అపి నాఘం పా
పనిమిత్తం వ్యసనం ఏతత్సర్వం చ స్వత్త ఉన్ముచ్య తే ద్విషద్భ్యః ప్రతిముంచా
మి పాశం- యథా శీర్ష్ణస్స్రజమున్ముచ్య ప్రత్యాగ్రే ప్రతిముంచంతి తద్వత్॥
౧౧॥ ఇమం మే వరుణ- హే వరుణ ఇమం మే హవం ఆహ్వానం శ్రుధి శృణు- శ్రు

యత్యాతిష్ఠత్యథాస్యాంజలావుపస్తీర్యద్విరాజ్యానోప్యాభిఘారయతి

~~~~~~

మద్యా చ మృడయ। త్వామవస్యురాచకే ॥ ౧౨ ॥ తత్త్వా యామి బ్రహ్మ
ణా వందమానస్తదాశాస్తే యజమానో హవిర్భిః। అహేడమానో వరుణే
హ బోధ్యురుశగ్ంస మా న ఆయుః ప్రమోషీః ॥ ౧౩ ॥ త్వన్నో అగ్నే వ
రుణస్య విద్వాన్ దేవస్య హేడోవయాసిసీష్ఠాః। యజిష్ఠో వహ్నితమశ్శోశు
చానో విశ్వా ద్వేషాగ్ంసి ప్రముముగ్ధ్యస్మత్ ॥ ౧౪ ॥ స త్వన్నో అగ్నేవమో
భవోతీ నేదిష్ఠో అస్యా ఉషసో వ్యుష్టౌ। అవయక్ష్వ నో వరుణగ్ం రరాణో

~~~~~~

త్వా చ అద్యా చ అద్యైవ మృడయ సుఖయ- త్వామహమవస్యుః- పాలనకా
మః చకే ఆగాయామి స్తువే॥౧౨ ॥ తత్త్వా- హే వరుణ ఉరుశంస- బహూ
నాం శంసనీయ స్తుత్య- నోస్మాకం ఆయుః మా ప్రమోషీః- అహేడమానః
అక్రుధ్యన్ ఇహాస్మిన్ కర్మణి మయోచ్యమానం బోధి బుధ్యస్వ- తత్త్వా
యామి తదనంతరోక్తమర్థజాతం త్వా త్వాం యామి యాచామి- బ్రహ్మ
ణా వేదమంత్రేణ వందమానః స్తువన్ హవిర్భిర్యజమానః సర్వోపి తదేవ ఆశా
స్తే- ఏవమియమృగర్థానుగుణ్యాత్ వ్యుత్క్రమేణ యోజితా॥ ౧౩॥ త్వ
న్నో అగ్న ఇతి- హే అగ్నే విద్వాన్ సర్వస్య వేదితా త్వం నోస్మాకముపరి
దేవస్య వరుణస్య యత్ హేడః క్రోధః తదవయాసిసీష్ఠాః - యాతేర్యజతే
ర్వా ఆశిషి లిజ్రూపమేతచ్ఛాందసం- అర్థస్తావదయం అవయక్షిష్ఠాః అ
వాచీనం యథా భవతి తథా యక్షిష్ఠా ఇతి- యజిష్ఠః అతిశయేన యష్టా వా వ
హ్నితమః అతిశయేన వోఢా హవిషాం శోశుచానః దేదీప్యమానః విశ్వా వి
శ్వాః అస్మద్విషయాణి శత్రూణాం ద్వేషాంసి ద్వేషవిషయాణి ఫలాని వధ
బంధాదీని ప్రముముగ్ధి ప్రముంచ అస్మత్ అస్మత్తః ॥ ౧౪॥ స త్వం హే అగ్నే
ఏవముక్తగుణః అవమో మూలభూతో దేవానాం అగ్నిరవమో దేవతా
నాం విష్ణుః పరమ ఇతి బ్రాహ్మణం- నోస్మాకం ఊతీ ఊత్యా పాలనేన నేదిష్ఠో
ంతికతమో భవ- కదా అస్య ఉషసో వ్యుష్టౌ వ్యుచ్ఛతేః క్తిన్ అస్యాముషసి వ్యు
ష్టాయాం ఉపలక్షణం చైతత్ సర్వదేత్యర్థః అవయక్ష్వ అవాచీనో యథా భవ
తి తథా యక్ష్వ కం వరుణం- అస్మాత్ పాశాత్ ముముక్షూన్ నః అస్మభ్యం రరాణః
ఇష్టాని దదత్ వీహి ఖాద- మృడీకం సుఖయితారం పురోడాశాదికం అస్మ

తస్యాస్సోదరోఽలాజానావపతీత్యేకే ఇయం నారీత్యుత్తరాభి
స్తిసృభిః ప్రదక్షిణమగ్నిం కృత్వాశ్మానమాస్థాపయతి యథాపురస్తాద్దో

~~~~~~

ణో పిహిమృడీకగ్ంసుహవోనఏధి ॥ ౧౫ ॥ త్వమగ్నే అయాస్యయాస
న్మనసాహితః । అయాసన్హవ్యమూహిషేయానో ధేహి భేషజం॥ ౧౬॥
ఆతిష్ఠేమమశ్మానమశ్మేవత్వగ్గ్ స్థిరాభవ। అభితిష్ఠ పృతన్యతస్సహస్వ పృత
నాయతః ॥ ౧ ॥ ఇయం నార్యుపబ్రూతే కుల్పాన్యావపంతికా । దీర్ఘా
యురస్తుమేపతిర్జీవాతుశ్శరదశ్శతం ॥ ౨ ॥ తుభ్యమగ్రేపర్యవహన్సూ
ర్యాంవహతునాసహ। పునః పతిభ్యో జాయాందా అగ్నే ప్రజయాసహ॥

~~~~~~

భిర్దత్తం నోస్మాకంసుహవః సుష్ఠు వాహనః ఆహ్వానం వాయస్యసః సుహవః
నః అస్మాన్ ఏధివర్ధయసుఖాహ్వానశ్చైధి భవ॥౧౫॥ త్వమగ్నే-హే అగ్నే
త్వమయాసి అయాః అసి ఛాందసస్సవర్ణదీర్ఘః ఇణో సుక్ప్రత్యయః భక్తా
నామేతవ్యః - భక్తాన్ ప్రత్యేతా అయాసన్ అయాస్సన్ ఛాందసస్స
కారలోపః - ఏవంభూతస్త్వమస్మాభిః మనసాహితః ప్రణిహితోఽసీత్యను
షంగః త్వాంవయం వనసి ప్రణిదధ్మ ఇత్యర్థః - అయాసన్ అయాస్సన్
పూర్వవత్సలోపః-హవ్యమస్మాభిర్దత్తమూహిషే- దేవేభ్యోవహసిస
త్వమయాః నోస్మభ్యం భేషజం ధేహి॥౧౬॥ ఇతి శ్రీహరదత్తవిరచితే ఏకా
గ్నికాండమంత్రభాష్యే చతుర్థఃఖండః.

సూ॥అథైనాముత్తరేణాగ్నిం దక్షిణేన పదాశ్మానమాస్థాపయాత్యాతి
ష్ఠేతి హేవధు ఇమమశ్మానమాతిష్ఠ ఆతిష్ఠతీ చత్వం యథాయమశ్మాస్థిరః త
ద్వత్ స్థిరాభవ - పృతన్యతః పృతనాః యోద్ధుకామాన్ అభితిష్ఠ అభి
ద్రవ అభిద్రుత్య చ సహస్వ అభిభవ పృతనాయతస్తానేవ పృతన్యతః॥ ౧ ॥
సూ॥అథాస్యా అంజలౌ పు=ఇయం నారీతి॥ఇయంనారీ ఉపబ్రూ
తే ఉపఛందయంతీ బ్రూతే కుల్పాన్ లాజాన్ ఆవపంతికా ఆవపంతీకిము
బ్రూతే దీర్ఘాయురస్తుమేమమపతిరేషజీవాతు శరదశ్శతం శతం సంవత్స
రాన్ జీవ్యాదితి॥౨॥సూ॥ఉత్తరాభిస్తిసృభిః ప్రదక్షిణమగ్నింకృత్వా తుభ్య
మగ్ర ఇత్యాదిభిః- హే అగ్నే తుభ్యమగ్రే ఆదికాలే సూర్యాం వహతునా
సహ పర్యవహన్ దత్తవంతః సూర్యానామ సవితుర్దుహితా వివాహస

మశ్చోత్తరయా పునఃపరిక్రమణమాస్థాపనగ్ం హోమశ్చోత్తరయా పునఃపరిక్రమణంజయాది ప్రతిపద్యతే పరిషేచనాంతం కృత్వోత్తరాభ్యాం

---

౩ ॥ పునఃపత్నీమగ్నిరదాదాయుషాసహవర్చసా । దీర్ఘాయురస్యా యఃపతిస్సఏతుశరదశ్శతం॥ ౪ ॥ విశ్వాఉతత్వయావయంధారా ఉదన్యాఇవ । అతిగాహేమహిద్విషః ॥ ౫ ॥ ఆతిష్ఠేమమశ్మానం॥ ౬॥ అర్యమణంనుదేవంకన్యాఅగ్నిమయక్షత । సఇమాందేవో అధ్వరః ప్రేతో ముంచాతినాముతస్సుబద్ధామముతస్కరత్ ॥ ౭ ॥ తుభ్యమగ్రేపర్యవహన్ ॥ ౮ ॥ పునఃపత్నీమగ్నిరదాత్ ॥ ౯ ॥ విశ్వా. త్వయావయం ॥ ౧౦ ॥ ఆతిష్ఠేమమశ్మానం ॥ ౧౧ ॥ త్వమర్యమాభవసి

అధిష్ఠాత్రీదేవతావహతురితిపితృకులలబ్ధస్య (స్త్రీ)ధనస్యానుఏవార్థః పునశ్శబ్దోద్యశబ్దార్థే అద్యతుపతిభ్యోస్మదాదిభ్యఃజాయాం దాఃదేహి ప్రజయాసహఏషఏవార్థః ॥ ౩ ॥ పునఃపత్నీమగ్నిరదాత్ దదాతు ఆయుషావర్చసాసహ అస్యావధ్వాః యఃపతిస్సదీర్ఘాయుశ్చ్భవతుకోర్థః స్సఏతుశరదశ్శతంశతసంవత్సరాన్ప్రాప్నోతు॥ ౪ ॥ విశ్వాఃహే అగ్నేవయంచత్వయా నాథేన విశ్వాః ద్విషః ద్విషజ్జాతీః అతిగాహేమహిఅతితరేమహి - ఉదన్యాః ఉదకసంబంధినీః ధారాఇవ యథావర్షధారాః ఋషభాదయోతితరంతితద్వత్ ॥ ౫ ॥ సూ ॥ అశ్మానమాస్థాపయతి యథాపురస్తాత్ ॥ ఆతిష్ఠేమం ॥ గతం॥ సూ ॥ హోమశ్చోత్తరయా ॥ అర్యమణమితి ॥ అర్యమణంనుక్షిప్రంఅర్యతఇత్యర్యమాఅగ్నిః తంప్రసిద్ధమేవార్యమణంకన్యాః పూర్వమయక్షతయక్షవత్యః తాశ్చఇష్టాన్పతీనలభంతస ఇదానీమపి లాజహోమేనేష్టః॥ అధ్వరోహింసితఃకెనాపిదేవోర్యమాఇమాంప్రేతోముంచాతీత్యాదిగతం॥ ౭ ॥

సూ ॥ పునఃపరిక్రమణంతుభ్యమగ్రఇతి - గతాః ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦॥ సూ ॥ ఆస్థాపనమాతిష్ఠేతి ॥ గతోర్థః॥ ౧౧ ॥ సూ ॥ హోమశ్చోత్తరయాత్వమర్యమేతి - త్వమర్యమాదాతాయః ఖలువైదదాతిసోర్యమేతిశ్రుతేః ॥ హేఅగ్నేత్వమేవదాతాభవసి - యద్యస్మాత్క

యోక్త్రంవిముచ్య తాంతతః ప్రవావాహయేత్ప్రవాహారయేత్స మోష్య
తమగ్నిమనుహరంతినిత్యోధార్యోనుగతో మంథ్యశ్శ్రోత్రియాగారాద్వా
హార్యఉపవాసశ్చాన్యతరస్యభార్యాయాఃపత్యుర్వానుగతేపివోత్తరయా

యత్కసీనాంనామస్వధావత్స్వర్వ్యంబిభర్షి - అంజంతివృషగ్ంసుధి
తంనగోభిర్ద్వంపతీసమనసాకృణోషి ॥ ౧౨ ॥ తుభ్యమగ్రేపర్యవహన్॥
౧౩ ॥ పునఃపత్నీమగ్నిరదాత్ ॥ ౧౪ ॥ విశ్వాఉతత్వయావయం॥
౧౫ ॥ ప్రత్వాముంచామివరుణస్యపాశాద్యేనత్వాబధ్నాత్సవితాసుకే
తః । ధాతుశ్చయోనౌసుకృతస్యలోకేస్యోనం తేసహపత్యాకరోమి ॥
౧౬ ॥ ఇమంవిష్యామివరుణస్యపాశంయమబధ్నీతసవితాసుశేవః। ధా

సీనాంకస్యకానాంనామకసీనంస్వధావదన్నయుక్తంస్వర్వ్యం స్వగణస్యని
మిత్తంబిభర్షిపుష్ణాసి - కన్యకాఅన్నంవయంచ స్వగణశ్చత్వదాయ
త్తాఃపురుషాన్ప్రత్యుపనమంతి - యస్మాత్తస్మాత్త్వమేవార్యమాభవ
సీత్యర్థః త్వామేవచాంజంతిగోభిర్వికారేయం ప్రకృతిశబ్దః గోభిశ్శ్రిణీ
తమత్సరమితి - యథాగోవికారైరాజ్యాదిభిఃవృషంసుధితంనఇయంపుర
స్తాదుపచారః ప్రతిషేధార్థీయః ఉపరిష్టాదుపచారఉపమార్థీయః -
యథాసుధితంసుష్ఠునిహితంస్థాపితంవృషంజలేనసించంతితద్వత్ యద్య
స్మాద్దంపతీసమనసాసమానమనసౌకృణోషి - కరోషిత్వమేవ ॥ ౧౨॥
సూ ॥ పునఃపరిక్రమణంజయాదిఃకృత్వాతుభ్యమగ్రఇత్యాదిభిః॥ ౧౩॥
౧౪ ॥ ౧౫ ॥ గతార్థాః ॥ సూ ॥ ఉత్తరాభ్యాం యోక్త్రంవి
ముచ్యప్రత్వాముంచామీతిద్వాభ్యాం ॥ త్వాత్వాం వరుణస్యపాశాత్
ప్రముంచామియదిదంయోక్త్రద్విమోచనంతదేవఏనం నిరూప్యతే యేన
పాశేనత్వాం అబధ్నాత్సవితాసర్వస్యప్రేరయితాసుకేతఃసుచిత్తః సు
ప్రజ్ఞానోవాధాతుశ్చయోనౌబ్రహ్మణోలోకేకీదృశేసుకృతస్యలోకేబ్రహ్మ
లోకోహిపుణ్యస్యకర్మణోలోకః తస్మిన్స్యోనం సుఖంస్థానంతే తవప
త్యామయాసహకరోమి ॥ ౧౬ ॥ యోక్త్రవిమోచనేనఇమం వరుణ
స్యపాశంవిష్యామివిస్రంసయామి - యంపాశమబధ్నీతబద్ధవాన్ సవి

జుహుయాన్నో ప్రవసేదు త్తరారథస్యో త్తంభసివాహౌవు త్తరాభ్యాంయు
న క్తిదక్షిణమగ్రఆరోహతీ ము త్తరాభిరభిమంత్రయతే సూత్రేవత్మనో
ర్వ్యవ స్తృణాత్యు త్తరయానీలం దక్షిణస్యాంలోహిత ము త్తరస్యాం తే

తుశ్చయోనౌసుకృతస్యలోకేరిష్టాంత్వాసహపత్యాకృణోమి ॥ ౧౭ ॥
అయాశ్చాగ్నే స్యనభిశ స్తీశ్చసత్యమిత్వమయాఅసి । అయసామనసాధృ
తో యసాహవ్యమూహిషే యానో ధేహిభేషజం ॥ ౧౮ ॥ సత్యేనో
త్తభితాభూమిస్సూర్యేణో త్తభితాద్యౌః । ఋతేనాదిత్యాస్తిష్ఠంతి ది
విసోమోఅధిశ్రితః ॥ ౧ ॥ యుంజంతిబ్రధ్నమరుషంచరంతంపరితస్థుషః।

తాసు శేవః సుసుఖః భర్తౄనాంసుఖస్యకర్తేత్యర్థః ॥ ధాతుశ్చయో
నావిత్యాదిసమాసం - అరిష్టామవినాశినీంత్వాం కృణోమి ॥ ౧౭ ॥
సూ ॥ తాంతతః ప్రవావాహయేత్ప్రి=యానోప్రవసేదయాశ్చాగ్నే
ఇతి ॥ అయాఇతివ్యాఖ్యాతం - హేఅగ్నేత్వమయాశ్చాసినవిద్యతే అ
భిశ స్తిర్యస్యసోనభిశ స్తిః అనభిశ స్తీశ్చాసిదీర్ఘ స్తు ఛాందసః - అనవద్య
ఇత్యర్థః - సత్యమి త్త్వమయా అసిఆదరార్థమిదం ఏవంభూత స్త్వం
అస్మాభిరయసాత్వాంప్రతిగంతామనసాధృతో ధ్యాతః అయసా భర్తా
న్ప్రతిగంతాత్వదీయేనమనసాహవ్య మస్మాభిర్ద త్తమూహిషే దేవా
న్ప్రతివహస్వఅయాశ్చత్వమస్మభ్యంభేషజం ధేహిస్థాపయ ॥ ఇతిశ్రీహ
రద త్తవిరచితే-ఏకాగ్నికాండమంత్రభాష్యే పంచమః ఖండః.

సూ ॥ ఉ త్తరారథస్యో త్తంభనీసత్యేనేతి యథేయం భూమిస్సత్యేన
మనోవాక్కాయజేనఉ త్తభితాఉ త్తబ్ధా స్థాపితాతిష్ఠతియథాచ ॥ సూ
ర్యేణో త్తభితాద్యౌస్తిష్ఠతియథాచ ఋతేనయజ్ఞేన ఆదిత్యాస్తిష్ఠంతి అ
గ్నౌ॥ప్రాస్తాహుతిస్సమ్యగాదిత్యముపతిష్ఠతఇతిస్మృతేః - యథాచదివి
సోమోఅధిశ్రితః - ఏవంత్వమస్మాభిః ఉ త్తబ్ధః తిష్ఠేతి వాక్యశేషాధ్యా
హారేణయోజ్యం ॥ ౧ ॥ వాహౌ వు త్తరాభ్యాం యున క్తి దక్షిణమగ్రే
యుంజంతీతిద్వాభ్యాం- మనుష్యాఃబ్రధ్నంమహాంతంనామైతత్ మహాంత
మశ్వమనడ్వాహంవాఅరుషంఅరుష్యతిగతికర్మాగంతారంగమనసమ

ఉత్తరాభిరభియాతి తీర్థస్థాణుచతుష్పథ వ్యతిక్రమేచోత్తరాం జపేత్। నావ ముత్తరయానుమంత్రయతే నచనావ్యాగ్ స్తరతీవధూః పశ్యేత్తీ

రోచంతేరోచనాదివి ॥ ౨ ॥ యోగేయోగే తవస్తరం వాజేవాజే హవామహే । సఖాయ ఇంద్రమూతయే ॥ ౩ ॥ సుకిగ్ంశుకగ్ం శల్మలిం విశ్వరూపగ్ం హిరణ్యవర్ణగ్ం సువృత్తగ్ం సుచక్రం । ఆరోహవధ్వమృతస్యలోకగ్ం స్యోనం పత్యేవహతుంకృణుష్వ॥ ౪ ॥ ఉదుత్తరమారోహంతీవ్యస్యంతీపృతన్యతః । మూర్ధానం పత్యురారోహ ప్రజయాచ

ర్థణంచరంతంపరితస్థుషః స్థావరాన్పదార్థాన్ పరివర్జయిత్వా అతిక్రమ్యచరంతంపరిగచ్ఛన్ హి స్థావరానతిక్రమ్యగచ్ఛతి ఉత్తరార్ధే యావదిత్యధ్యాహార్యం రోచనా రోచనాదీని నక్షత్రాదీని యావద్దివిరోచంతే తావదేవం విశేషకర్మసు నిత్యమేవం విధేషు కర్మసు పురుషా యుంజంతీత్యర్థః ॥ ౨ ॥ యోగేయోగే యదా యదా శ్వాదేరథాదౌ యోజనం ప్రాప్తం తదా తదా తవస్తరం తవ ఇతి సౌత్రో ధాతుర్వృద్ధ్యర్థః గత్యర్థో వా తవ వా వృద్ధిగమనం వా ఛాందసః - ఇహ తు తద్యతోఽభిధానం అతిశయేన వృద్ధియుక్తం గతియుక్తం వా వాజేవాజే సంగ్రామనామైతత్ సంగ్రామే సంగ్రామే ప్రాప్తే ఉపలక్షణం చైతత్ సర్వేషు సర్వకార్యేషు హవామహే ఆహ్వయామః సఖాయః స్తోతృత్వేన సఖీభూతాః వయమింద్రం కిమర్థమూతయే పాలనాయ ॥ ౩ ॥ ఆరోహంతీముత్తరాభిరభిమంత్రయతే సుకిగ్ం శుకమిత్యాదిభిశ్చతసృభిః-సుకింశుకం రథో విశేష్యతే కంటకినః పలాశాః శోభనాః కింశుకా యస్మింస్తత్ సుకింశుకం శల్మలిం పికారేయం ప్రకృతిశబ్దః శల్మలివృక్షేణ నిర్మితం వృక్షమాత్రోపలక్షణమేతత్ అన్యే తు మంత్రలింగాదేతాభ్యామేవ రథనిర్మాణమాహుః విశ్వరూపం నానారూపం హిరణ్యవర్ణం ప్రజ్వలితవర్ణం సువృత్తగ్ం సుష్ఠు వర్తతే గచ్ఛతీతి సువృత్ సుచక్రం శోభనచక్రం రథం హే వధు త్వమారోహ అమృతస్యామరణస్య ముముదీర్ఘాయుషో లోకం స్థానం ఆరుహ్య చ పత్యే మహ్యం స్యోనం సుఖకరగ్ం వహతుం పితృకులలబ్ధం స్త్రీధనం కృణుష్వ స్థాపయాత్రైపరథే॥ ౪ ॥ ఉత్ ఉత్తరగ్ం శ్రేష్ఠం రథం ఉదారోహంతీ ఊర్ధ్వ

ర్యోత్తరాంజపేచ్ఛశానాదివ్యతిక్రమేభాండేరథేవారిష్టేగ్నేరుపసమాధానాద్యాజ్యభాగాంతేన్వారబ్ధాయాముత్తరాఆహుతీర్హుత్వాజయాది

విరాడ్భవ॥ ౫ ॥ సమ్రాజ్ఞీశ్వశురేభవసమ్రాజ్ఞీశ్వశ్ర్వాంభవ। ననాందరిసమ్రాజ్ఞీభవసమ్రాజ్ఞీ అధిదేవృషు ॥ ౬ ॥ స్నుషాణాగ్శ్వశురాణాంప్రజాయాశ్చధనస్యచ। పతీనాంచదేవృణాంచసజాతానాంవిరాడ్భవ ॥ ౭ ॥ నీలలోహితేభవతఃకృత్యాసక్తిర్వ్యజ్యతే। ఏధంతేస్యాజ్ఞాతయఃపతిబంధేషు బధ్యతే ॥ ౮ ॥ యేవధ్వశ్చంద్రం

మారోహంతిపృతన్యతః యోద్ధుకామాన్ వ్యవస్యంతీవివిధ మధిక్షిపంతీమమపత్యుమూర్ధానంఆరోహమనప్రధానభూతాభవ-ప్రజయాచవిరాడ్భవ- విరాట్త్రిపదా విరాజః పాదాదశాక్షరా దశపుత్రాభవేత్యర్థః - విరాజమానాభవ ॥ ౫ ॥ సమ్రాజ్ఞీప్రాధాన్యమేవ స్ఫుటయతిశ్వశురే సమ్రాజ్ఞీవల్లభాభవ-శ్వశ్ర్వాంచసమ్రాజ్ఞీభవ-ననాందరిపత్యుస్స్వసానానాందావధ్వాః తస్యాంచసమ్రాజ్ఞీభవ తథాదేవృషుదేవరేషుపత్యుర్భ్రాతరోవధ్వాఃదేవరాస్తేష్వపిసమ్రాజ్ఞీభవ అధిశబ్దఃసప్తమ్యర్థానువాదీతదేవపునరుచ్యతే ॥ ౬ ॥ స్నుషాణాం శ్వశురాణాంఅస్మద్గృహేయాస్నుషాః తాసాంశ్వశురస్య తద్భ్రాతౄణాంప్రజాయాశ్చతవఆగామినోధనస్యచమదీయస్యపతీనాంచపత్యుర్మమచమత్థ్యానీయానాందేవృణాంచ దేవరాణాంచ అన్యేషాంచసజాతానాంగృహేమయాసహజాతానాంవిరాడీశ్వరాభవ॥ ౭ ॥ సూ॥ఉత్తరయానీలందక్షిణస్యాంలోహితముత్తరస్యాంనీలలోహితేఇతి - నీలలోహితేమయావిస్త్రీర్యమాణేఏతేసూత్రేనీలలోహితేవర్ణేభవతఃఏకంనీలమపరంలోహితంతతఃకింకృత్యాషష్ఠ్యేకవచనస్యాకారః కృత్యాయాఃపరైఃప్రయుక్తాయాః సక్తిస్సంగః ప్రతిహతిర్వ్యజ్యతే ప్రాదుర్భవతి-సూత్రాభ్యాంప్రతిహతాకృత్యానాస్మానభిభవితుంశక్నోతీత్యర్థః - తతశ్చఏధంతెఏధంతాంఅస్యాజ్ఞాతయఃపతిశ్చబంధేషు బంధనస్థానేషుస్నేహవిషయేషుబధ్యతెబధ్యతాం - ఆత్మనపదాయంపరోక్షనిర్దేశః -అయంజనోబ్రవీదితివత్॥౮ ॥ సూ ॥ తేఉత్తరాభిరభియాతి - యేవధ్వ

ప్రతిపద్యతే పరిషేచనాంతం కరోతి క్షీరిణామన్యేషాం వా లక్ష్మణ్యానాం వృక్షాణాం నదీనాం ధన్వనాం చ వ్యతిక్రమ ఉత్తరే యథాలింగం జపేత్ - గృ

వహాతుం యక్ష్మా యంతి జనాగ్ం అను । పునస్తాన్యజ్ఞియా దేవా నయంతు యత ఆగతాః ॥ ౯ ॥ మా విదన్పరిపంథినో య ఆసీదంతి దంపతీ । సుగేభిర్దుర్గమతీతామప ద్రాంత్వరాతయః ॥ ౧౦ ॥ సుగం పంథానమారుక్షమరిష్టగ్గ్ స్వస్తివాహనం । యస్మిన్వీరో న రిష్యత్యన్యేషాం విందతే వసు ॥ ౧౧ ॥ తా మందసానా మనుషో దురోణ ఆ ధత్తగ్ం రయిం దశ

ఇత్యాదిభిస్తిసృభిః - యే వధ్వః వధ్వా ఇతి షష్ఠ్యేకవచనే రూపం ఛాందసం అస్యా వధ్వా వహతుం పితృకులలబ్ధం ధనం కీదృశం చంద్రం ఆహ్లాదకరం యే యక్ష్మాః యక్ష్మస్థానీయాశ్చోరాదయో యంతి ప్రాప్నువంతి అపహర్తుం జనాగ్ం అను జనానాం సమీపే తాన్యజ్ఞియా దేవాః పునర్నయంతు యత ఆగతాః ॥ ౯ ॥ తమేవ దేశం ప్రతి మా విదన్ పరిపంథినః పంథానం పరివృత్యాపహర్తుం కామా యే తిష్ఠంతి తే పరిపంథినో మా విదన్ మా లప్స్యత మా జ్ఞాసిషుర్వా యే పరిపంథినో దంపతీ ఆసీదంతి ఆధావంతి సుగేభిః సుగమైః పథిభిః దుర్గం దేశమతీతాం అతిక్రామతాం తౌ దంపతీ పరోక్షనిర్దేశః పూర్వవత్ అపద్రాంత్వరాతయః అపద్రాంత్వపగచ్ఛంతు అరాతయశ్శత్రవః త ఏవ పరిపంథినః సుఖేన గమ్యతే యస్మిన్పథి సుగం పంథానం ఆరుక్షం ఆరూఢవాన స్మి న విద్యతే రేషణమరిష్టం యస్య తమరిష్టం స్వస్తివాహనమవినాశితవాహనం యస్మింశ్చ పథి వీరోస్మదీయో రక్షితా న రిష్యతి రిష్టో న భవతి న కేవలం న రిష్యతి కింత్వన్యేషాం పరిపంథిన ఏవ వసు ధనం విందతే పరిపంథినామేవ ధనం అపహరతి తం పంథానమారుక్షమితి॥ ౧౦॥ ౧౧॥

ఇతి శ్రీహరదత్తవిరచితే- ఏకాగ్నికాండమంత్రభాష్యే-షష్ఠః ఖండః.

సూ ॥ తీర్థస్థాణు చతుష్పథవ్యతిక్రమే చోత్తరాం జపేత్ । తా మందసానేతి - అశ్విన్యేషా తౌ తావశ్వినౌ మందసానా స్తూయమానౌ మనుషః మనురితి మనుష్యస్య నామ తస్య మనుష్యస్య దురోణే గృహే ఏవం భూతౌ యువాం వచస్యవే వచనవతే స్తుతిలక్షణం వచనం తద్వతే యువాం స్తువ

హోను త్తరయా సంకాశయతివాహో వు త్తరాభ్యాంవిముంచతిదక్షిణమగ్రే

వీరంవచస్యవే । కృతంతీర్థఁగ్ంసుప్రపాణగ్ంశుభస్పతీస్థాణుంపథేష్ఠా
మపదుమఁతిగ్ంహాతం ॥ ౧ ॥ అయంనోమహ్యాఃపారగ్ంస్వస్తినేషద్వన
స్పతిః । సీరానస్సుతరాభవదీర్ఘాయుత్వాయవర్చసే ॥ ౨ ॥ అస్య
పారేనిర్ ఋథస్యజీవాజ్యోతిరశీమహి । మహ్యాఇంద్రస్వస్తయే॥౩॥ య
దృతేచిదభిశ్రిషఃపురాజత్రృభ్యఆతృదః । సంధాతాసంధింమఘవాపు

తేమహ్యాందశవీరందశభిఃపుత్రైస్సహితంరయింధన మాధత్తంద త్తంకేం
చకృతంతీర్థఁంమార్గేభవంతు-సుఖేనప్రపీయతేయత్రతత్సు ప్రపాణం
తాదృశంతీర్థఁంకృతంకురుతం హేశుభస్పతీశుభ ఇత్యుదకనామవృష్టి
లక్షణస్యోదకస్యపాలయితారౌకించపథితిష్ఠతీతిపథేష్ఠాం స్థాణుమపహా
తంఅవిధ్యతందుమఁతిందుష్టాశయంతస్కరాదికంచఅపహాతం ॥ ౧ ॥
సూ ॥ నావము త్తరయానుమంత్రయతే - అయంనః అయంవనస్పతిః వ
నస్పతివికారభూతానౌః ఇయంనోస్మాకమస్యామహత్యానద్యాః పా
రంపరతరంస్వస్తిఅవినాశంయథాభవతి తథానేషత్ నయతుసీరా ప్ర
ధానభూతాసీరేతి నదీనామైతత్ సంబుద్ధాచాకారః హేసీరాత్వంనో
స్మాకంసుతరాసుఖేనతరితుంశక్యాభవ - నదీంప్రత్యేతద్వచనం - అథవా
సుతరాసుష్ఠుతారయిత్రీతినావ ఏవాభిధానం దీర్ఘాయుత్వాయ ఛంద
స్యుకారాంతోప్యాయుశ్శబ్దోస్తి - ఛందసీవాగుణఇతి వచనాత్ వర్చసె
చభవ ॥ ౨ ॥ సూ॥ నచనావ్యాగ్ స్తరతీవధూః పశ్యే త్తీర్త్వో త్తరాంజ
పేత్ - అస్యపారఇతి - అస్యపారేఅస్యనద్యాఉః పారేతీరేనిరఋథ
స్యని స్తరితవ్యస్యజీవాజీవంతః ప్రాప్తాస్తైవయంజ్యోతిరభయంస్థానమశీ
మహిప్రాప్నుయామః ఏవంభూతానామస్మాక మింద్రశ్చమహ్యై మహ
త్యైస్వస్తయేభవతు ॥ ౩ ॥ సూ ॥ శ్మశానాదివ్యతిక్రమేభాండేరథ
వారిష్టేకరోతి॥యదృతేచిదితి॥యదృతేచిత్ సుపాంసులుగితిసోలుక్
యద్యస్మాత్ ఋతేచిత్ ఋతేవినాఅభిశ్లిషః అభిశ్లేషణంద్రవ్యంఅభిశ్లిష్టం

లోహితం చర్మాణ్ణ డుహం ప్రాచీనగ్రీవ ముత్తరలోమ మధ్యే గార

రోవసుర్నిష్కర్తా విహ్వృతంపునః ॥ ౪ ॥ ఇడామగ్నే పురుదగ్ంస
గ్ంసనింగోశ్శశ్వత్తమగ్ంహవమానాయసాధ । స్యాన్నస్సూను స్తన
యోవిజావాగ్నే సాతేసుమతిర్భూత్వస్మే ॥ ౫ ॥ ఇమంమేవరుణ ॥

తస్మాద్వృతేపిపురాపూర్వమేవజర్తృభ్యఃజతుశబ్దస్యఇదంవికృతంరూపం
తత్రబహ్వృచాఉకారాంతం రూపమభిధీయతే తత్ర రేఫమాత్ర ముపజ
నః ఇహాతుఉకారస్యాప్యృకారః తృతీయాంతం చైతత్ వ్యత్యయేన బ
హువచననిర్దేశాచ్చ అన్వావగతిఃజర్తృభిరాతృదః జిత్వాదిభిరాతృదః
స్వపితృదోఽక్వస్ జర్తృభిరాతర్దనాత్ పురాయావతా కాలేన జిత్వాదీ
న్యాతృదుతిదృఢీకుర్వంతితతఃప్రాగేవాతిశీఘ్రమిత్యర్థఃసంధాతాతృన్న
తమేతత్ తథాచపూర్వపదప్రకృతి స్వరత్వంకర్మణిచ ద్వితీయాసంధిం
సంధాతవ్యంసంధాతవ్యవస్తునః సంధాతేత్యర్థః మఘువేంద్రః పురో
సుఃపురుశబ్దస్యఛాందసఓకారఃపురువసుఃబహుధనఃతంనిష్కర్తాఇదవ
పిత్రన్నంతంయద్వైనిష్కృతం తత్సగ్గస్కృతమితి బహ్వృచబ్రాహ్మణం
సగ్గస్కర్తావిహ్వృతనుత్యంతవినష్టం పునర్యః పురువసుః మఘువాంత
నాపిఅభిశ్లేషణాత్ప్రాగేవజిత్వాదిభిరాతర్దనాత్ సంధాతవ్యంవస్తుసం
ధాతివివృతంచపునస్సగ్గస్కరోతి-సాకాంక్షత్వాత్తస్మైఇతిగమ్యతే-
స్మైస్వాహేతి॥౪॥ ఇడామగ్నే-ఇడామన్నంహేఅగ్నేపురుదగ్ంసంబహు
దర్శనీయంఅత్యంతశ్లాఘ్యంగోస్సనిం గవాందానంచశశ్వత్తమందీర్ఘ
కాలస్థాయినంహవమానాయత్వామాహ్వయతే మహ్యంసాధసాధన
దేహికించస్యాన్నస్సూను స్తనయశ్చపౌత్రేతనయ శబ్దః కీదృశః విజావ
విజనస్వభావఃజననసమర్థక్రమోవిట్ విద్వనోరనునాసికస్యాత్వం కింబహు
నాహేఅగ్నేసాతేప్రసిద్ధాసుమతిః భక్తేష్వనుగ్రహాత్మికాబుద్ధిః అస్మే
అస్మాసు భూతుభవతు ॥ ౫ ॥ ఇమంమేవరుణేత్యాది పంచగతాః

స్యోత్తరయా స్త్రీర్యగృహాన్సంపాదయన్నుత్తరాంవాచయతిదక్షిణేనపదా

---

౬ ॥ తత్త్వాయామి ॥ ౭ ॥ త్వంనోఅగ్నే॥ ౮ ॥ సత్వంనోఅగ్నే॥ ౯ ॥ త్వమగ్నేఅయాసి ॥ ౧౦ ॥ యేగంధర్వాఅప్సరసశ్చ దేవీరేషు వృక్షేషువానస్పత్యేష్వాసతే। శివాస్తేఅస్యైవధ్వైభవంతుమాహిగ్ంసిషుర్వహతుమూహ్యమానాం ॥ ౧౧ ॥ యా ఓషధయో యానద్యో యానిధన్వానియేవనా । తేత్వావధుప్రజావతీంప్రత్వేముంచం త్వగ్ంహసః ॥ ౧౨ ॥ సంకాశయామివహతుంబ్రహ్మణాగృహైరఘోరేణ చక్షుషామైత్రేణ । పర్యాణద్ధంవిశ్వరూపంయదస్యాగ్స్యోనం పతిభ్యస్సవితాకృణోతుతత్ ॥ ౧౩ ॥ ఆవామగన్ సుమతిర్వాజినీ వసూన్య

---

౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ సూ ॥ క్షీరిణామన్యేషాంవా లక్షణ్యానాంవృక్షాణాంనదీనాంధన్వనాంచ వ్యతిక్రమ ఉత్తరే యథాలింగం జపేత్ యేగంధర్వాఇతిద్వాభ్యాం ॥ యేగంధర్వాః విశ్వావసుప్రభృతయః అప్సరసశ్చదేవీఃదేవ్యః ఏషువృక్షేషు వానస్పత్యేషు న్యగ్రోధోదుంబరాశ్వత్థప్లాక్షేషు ఆసతేతిష్ఠంతి-ఏతే వైగంధర్వాప్సరసాంగృహాః తే అస్యైవధ్వైశివాభవంతుమాహింసిషుః వహతుం స్త్రీధనం ఊహ్యమానామానీయమానాంఇమాంచయాఓషధయోస్మాభిరతిక్రాంతాః యాశ్చనద్యఃయానిధన్వానినిరుదాః ప్రదేశాః యేవనాయానివనానితేఉక్తాః తత్తదధిష్ఠానదేవతాః హేవధుత్వాత్వాంప్రజావతీంకుర్వంత్వితి శేషఃఅగ్ంహసశ్చత్వాత్వాంప్రముంచంతు ॥ ౧౨ ॥ సూ ॥ గృహానుత్తరయా సంకాశయతితత్రచవహతుంపూర్వం ప్రాపయితవ్యం మంత్రలింగాత్ సంకాశయామిప్రదర్శయామివహతుం అస్యాః పితృకులాదానీతంధనం బ్రహ్మణామంత్రేణగృహైర్గృహదీయైస్సహసంకాశయామి- అఘోరేణాక్రూరేణమైత్రేణసౌమ్యేనచక్షుషాఏషాతావదేవంభూతేన చక్షుషాపశ్యతుతామహందర్శయామి యచ్చాస్యాంపర్యాణద్ధంబంధుభిస్సర్వతోనద్ధంవిశ్వరూపంనానారూపం ఆభరణాదికంతత్సవితాపతిభ్యో పత్యేమహ్యంమద్భ్రాత్రాదిభ్యశ్చస్యోనంసుఖంకృణోతు ॥ ౧౩ ॥ సూ॥ వా

నచ దేహళీమధితిష్ఠత్యుత్తరపూర్వే దేశేఽగారస్యాగ్నేరుప సమాధా

శ్వినాహ్వాత్సు కామాగ్ంఅయగ్ంసత । అఘోరతంగోపామిథునాశుభ
స్పతీప్రియాఅర్యమ్ణోదుర్యాగ్ంఅశీమహి ॥ ౧౪ ॥ అయంనో దేవస్స
వితాబృహస్పతిరింద్రాగ్నీమిత్రావరుణాస్వస్తయే । త్వష్టావిష్ణుఃప్రజ
యాసగ్ంరరాణః కామఆయాతం కామాయత్వావిముంచతు ॥ ౧౫ ॥
శర్మణవర్మేదమాహరాస్యైనార్యా ఉపస్థిరే । సినీవాలిప్రజాయతాం

సోఽవుత్తరాభ్యాంవిముంచతిదక్షిణమగ్రే ఆవామగన్నితి ద్వాభ్యాం-హేఅ
శ్వినౌ వాంయువయోః స్వభూతాసుమతిరనుగ్రహాత్మికాబుద్ధిరస్మాన్ప్రి
త్యాగక ఆగమత్ప్రాప్తా- హేవాజినీవసూఅన్నవతీస్తుతిర్వాజినీసైవవసు
యయోస్తయోఃసంబోధనం హేవాజినీవసూహవిర్భిస్తుతిభిశ్చధనవంతౌ
కామాన్ ప్రథమాఋగ్ద్వితీయా బహ్వృచాశ్చ తథైవపఠంతి అస్మాకం
హృత్సుయేకామాః సుఖేనగృహం.ప్రాప్నుయామేతి తేచన్యయంసత
నియతాః నిశ్చితాః జాతాః యస్మాత్ యువాంగోపాగోపా ఆవయోః
పథిరక్షితారౌ అఘోరతం మిథునాసహచారిణౌ శుభస్పతీఅన్నస్యోదకస్య
వాపాలయితారౌ యువయోశ్చప్రసాదాత్ అర్యమ్ణఆదిత్యస్యాగ్నేర్వా
ప్రియాభూత్వా దుర్యాన్గృహాన్ అశీమహి ప్రవిశేమహి ॥ అయంనో
వాహం ప్రతివచనమేతత్ హేవాహనానోఽస్మాకం-కామేసతీహాఽయాతం
త్వాత్వాంకామాయయథేష్టచారాయవిముంచతు ॥ సోఽయం దేవస్సవి
తాబృహస్పత్యాదయశ్చస్వస్తయే అవినాశాయ-ప్రజయా సంరరాణః
ప్రజాంసమ్యగ్దదత్ ప్రజయానా సమ్యగ్రమమాణః ప్రజాభిః క్రీడన్నిత్య
ర్థః ॥ ఇతిశ్రీహరదత్తవిరచితే - ఏకాగ్నికాండ మంత్రభాష్యే సప్త
మః ఖండః.

*

సూ ॥ లోహితంచర్మానడుహంప్రాచీనగ్రీవముత్తరలోమాస్తృణాతి
శర్మణవర్మేతి॥ శర్మసుఖంవర్మతనుత్రాణమేవంభూతమిదంచర్మాహ
ర-శిమథానమస్యైఅస్యానార్యాః ఉపస్థిరే ఉపస్తరణార్థంకృత్వాఋ

నాద్యాజ్యభాగాంతేన్వారబ్ధాయాముత్తరా ఆహుతీర్హుత్వా జయాది

మియంభగస్యసుమతావసత్ ॥ ౧ ॥ గృహాన్భద్రాంత్సుమనసః ప్రప
ద్యేవీరఘ్నీవీరవతస్సువీరాన్ । ఇరాంవహతోఘృతముక్షమాణాస్తేష్వ
హగ్ంసుమనాస్సంవిశామి ॥ ౨ ॥ ఆగన్గోష్ఠంమహిషీ గోభిరశ్వైరా
యుష్మత్పత్నీప్రజయాస్వర్విత్ ।బహ్వీం ప్రజాంజనయంతీగ్ం సురత్నేమ
మగ్నిగ్ంశతహిమాస్సపర్యాత్॥౩ ॥ అయమగ్నిర్గృహపతిస్సుసగ్ం

కన్ప్రత్యయః దృష్టిందురమావాస్యాసినీవాలీ- హేసినీవాలి - ఇయంవ
ధూఃప్రజాయతాంప్రజావతీభూయాత్ భగస్యచ దేవస్యసుమతావనుగ్ర
హాత్మికాయాంబుద్ధావసత్ స్యాత్ భవతు సోపిత్వత్ప్రసాదాది మామను
గృహ్ణాత్విత్యర్థః॥ ౧ ॥ గృహాన్భద్రాన్గృహాన్సహంప్రపద్యే కీదృశా
న్భద్రాన్మనోజ్ఞాన్సుమనసః గృహేష్వవస్థితాశ్శ్వశురశ్వశ్ర్వాదయః కులవ
ధూందృష్ట్వాసుమనసోభవంత్వితి గృహాస్సుమనస ఇత్యాహ-అవీరఘ్నీవీ
రాఃపుత్రాః అతద్ధననస్వభావాఅహంవీరవతోదేవరాదిపుత్రాఃతద్వతో
గృహాన్సువీరాన్శోభనరక్షకపురుషయుక్తాన్-ఇరామన్నంవహతోఘృ
తముక్షమాణాః బ్రాహ్మణేషు భుంజానేషు యత్రఘృతముక్షతే తతఇత
స్సిచ్యతేతేగృహా ఉచ్యంతే ఘృతముక్షమాణాఇతి ద్వితీయార్థే ప్రథ
మాప్రపద్యేప్రపద్యచతే ష్వేవం భూతేషు గృహేష్వహం సుమనా
భూత్వాసంవిశామి ॥ ౨ ॥ సూ ॥ ఉత్తర పూర్వే దేశేగార=నాం
తంకృత్వా - ఆగన్నితి ॥ ఆగన్నాగతవతిగోష్ఠం గృహంమహిషీమమ
వల్లభాభార్యా గోభిరశ్వైశ్చపితృకుల లబ్ధైస్సహ- ఆయుష్మాన్పతిర
స్యాఇత్యాయుష్మత్పత్నీ - ఆయుష్మాన్పతిర్యస్యాస్సావా ఆయుష్మత్ప
త్నీఅనేనాత్మనఆయురాశాస్తే అగ్నేశ్చప్రజయా అపత్యేనస్వర్విత్ స్వ
ర్గస్యలబ్ధ్రీ-నాపుత్రస్యలోకోస్తీతిప్రజయేత్యుక్తం- తత్రవిశేషవిధిః-బ
హ్వీంప్రజాంజనయంతీసురత్నాశోభనధనాభూత్వా ఇమమగ్నిమౌపా
సనాగ్నింశతహిమాః శతసంవత్సరాన్సపర్యాత్ పరిచరత్వత్రఇయం
యోగ్యాభవత్విత్యర్థః ॥ ౩ ॥ అయమగ్నిరౌపాసనోగ్నిఃగృహపతి

ప్రతిపద్యతే పరిషేచనాంతం కృత్వోత్తరయా చతుర్థ్యుపవిశత ఉత్తరో

సత్పుష్టివర్ధనః । యథా భగస్యాభ్యాం దదద్రయిం పుష్టిమథో ప్రజాం ॥
౪ ॥ ప్రజాయా అభ్యాం ప్రజాపత ఇంద్రాగ్నీ శర్మ యచ్ఛతం । య
థైనయోర్న ప్రమీయాతా ఉభయోర్జీవతోః ప్రజాః ॥ ౫ ॥ తేనభూ
తేన హవిషాయమాప్యాయతాం పునః । జాయాం యామస్మా ఆవాక్షు
స్తాం రసేనాభివర్ధతాం ॥ ౬ ॥ అభివర్ధతాం పయసాభి రాష్ట్రే
ణ వర్ధతాం । రయ్యా సహస్రపోషసే మౌ స్తామనపేక్షితౌ ॥ ౭ ॥
ఇహైవ స్తం మా వియోష్టం విశ్వమాయుర్వ్యశ్నుతం । మహ్యా ఇంద్రస్వ

మదీయస్య గృహస్య పాలయితా సుసంసత్ శోభనసదసః పుష్టివర్ధ
నః మమ పుష్టేర్వర్ధయితా-శ్రియమిచ్ఛేద్ధుతాశనాదితి-ఏవంభూతోగ్ని
రాభ్యామావాభ్యాం దంపతిభ్యాం-రయిం ధనం పుష్టిమథో ప్రజాం చ దదత్
దద్యాత్ లోట్ లట్ వా-యథా భగస్య భగాయ దేవాయ దత్తవాన్ భగగ్ర
హణముపలక్షణం యథా దేవేభ్య ఇత్యర్థః - దేవానామపి వా కర్మజా
స్సిద్ధయః ॥ ౪ ॥ ప్రజాయై అభ్యామనయోర్దంపత్యోః యా ప్రజా-త
స్యై హే ప్రజాపతే శర్మ యచ్ఛేతి విపరిణామేన సంబంధః హే ఇంద్రాగ్నీ
యువాం చ శర్మ యచ్ఛతం - యథైనయోరుభయోర్జీవతోస్సతోః ప్ర
జా న ప్రమీయాతై న ప్రమీయేత తథా శర్మ యచ్ఛతం ॥ ౫ ॥ తేన యద్వి
దం మయా హూయతే తేన భూతేన ప్రాప్తేన హవిషా అయం జన ఆప్యాయ
తాం పునః విఘ్నాలోపి ద్రష్టవ్యః పునః పునరిత్యర్థః కించాస్మై మహ్యం
యాం జాయామావాక్షుః ఆవహన్ దత్తవంతః-తాం రసేనాజ్యాదినా
అభివర్ధతామభివర్ధయతు ॥ ౬ ॥ అయం జనస్తథేయ్యాం అభివర్ధతాం
పయసా రాష్ట్రేణ గృహక్షేత్రాదినా చాభివర్ధతాం తథా సహస్రపో
షసా బహూనాం పోషయిత్ర్యా రయ్యా ధనేన ఇమౌ దంపతీ అనపేక్షితౌ
స్తాం భవతాం యథానయోరన్యత్రాపేక్షా న భవతి తథా ధనసమృద్ధిరస్తు ॥
౭ ॥ ఇహైవాత్మన ఏవాంతరాత్మా సంప్రతివచనం హే ఆవయోరంతరా

వరోథాస్యాః పుగ్గస్వో జీవపుత్రాయాః పుత్రమంకఉత్తరయోపవేశ్య తస్మైఫలాన్యుత్తరేణయజుషా ప్రదాయోత్తరేజపిత్వావాచం యచ్ఛత ఆనక్షత్రేభ్యఉదితేషునక్షత్రేషుప్రాచీముదీచీంవాదిశముప నిష్క్రమ్యోత్తరాభ్యాంయథాలింగంధ్రువమరుంధతీంచదర్శయతి ॥ అథైనామా

ంత్రయే ॥ ౮ ॥ ధ్రువైధిపోష్యామయిమహ్యాంత్వాదాద్బృహస్పతిః। మయాపత్యాప్రజావతీసంజీవశరదశ్శతమ్ ॥ ౯ ॥ త్వష్టాజాయామజనయత్త్వష్టాస్యైత్వాంపతిమ్। త్వష్టాసహస్రమాయూగ్ంషిదీర్ఘమాయుఃకృణోతువామ్ ॥ ౧౦ ॥ ఇమంమేవరుణ ॥ ౧౧ ॥ తత్త్వాయామి ॥ ౧౨ ॥ త్వన్నోఅగ్నే ॥ ౧౩ ॥ సత్వంనోఅగ్నే ॥ ౧౪ ॥ త్వమగ్నేఅయాసి ॥ ౧౫ ॥ ఇహగావఃప్రజాయధ్వమిహాశ్వాఇహపూరుషాః

త్మానౌఇహైవగృహే-స్తంభవతం మావియోష్టం కదాచిదపివియుక్తం మాభూతం - విశ్వమాయుస్సషోడశంవర్షశతంఅజీవదితిశ్రుత్యుక్తం వ్యశ్నుతంప్రాప్నుతం- ఇంద్రశ్చయువయోర్మహ్యమహత్త్వేస్వస్తయే భవతు ॥ ౮ ॥ ధ్రువైధి-హేవధుమమపోష్యాత్వంమయిధ్రువానిశ్చలా ఏధిభవ - మహ్యంత్వాత్వాం అదాద్బృహస్పతిఃసాత్వంమయాపత్యాసహప్రజావతీభూత్వాసంజీవశరదశ్శతంబహూన్వత్సరాన్ ॥ ౯ ॥ త్వష్టా-యావచ్ఛైరేతసస్సిక్తస్యత్వష్టారూపాణివికరోతిత్వష్టారూపాణిపిగ్ంశత్వితిచర్యూపనిమాణేకర్తృత్వేన శ్రుతోయస్త్వష్టా సత్వష్టా-ఇమాంజాయాంఅజనయత్ తథాఅస్యైఅస్యాః త్వాంపతించత్వష్టైవాజనయత్ హేమదీయాంతరాత్మన్సఏవ త్వష్టావాంయువయోరంతరాత్మనోస్సహస్రమాయూగ్ంషి బహూనిధనాని దీర్ఘమాయుశ్చకృణోతుకరోతు ॥ ౧౦ ॥ ఇమంమేవరుణేత్యాదిపంచగతాః ॥ ౧౧॥౧౨॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ఇతిశ్రీహరదత్తవిరచితే-ఏకాగ్నికాండమంత్రభాష్యే అష్టమఃఖండః.

*

సూ ॥ ఉత్తరయాచర్మణ్యుపవిశతఉత్తరోవరోథాస్యాః పు

గ్నేయేన స్థాలీపాకేన యాజయతి పత్న్యవహంతి శ్రపయిత్వాభిఘార్య
ప్రాచీనముదీచీనం వోద్వాస్య ప్రతిష్ఠితమభిఘార్యాగ్నేరుప సమాధానా
ద్యాజ్యభాగాంతేన్వారబ్ధాయాగ్ స్థాలీపాకాజ్జుహోతి సకృదుపస్తరణా
భిఘారణే ద్విరవదానమగ్నిర్దేవతా స్వాహాకారప్రదానోపివా సకృదుప
హత్యజుహుయాదగ్నిస్స్విష్టకృద్ద్వితీయస్సకృదుపస్తరణావదానే ద్విరభి
ఘారణం మధ్యాత్పూర్వస్యావదానం మధ్యే హోమఉత్తరార్ధాదుత్తర
స్యోత్తరార్ధపూర్వార్ధే హోమో లేపయోః ప్రస్తరవత్తూష్ణీం బహిః

షాః । ఇహైవాసహస్రదక్షిణో రాయస్పోషో నిషీదతు ॥ ౧ ॥ సోమే
నాదిత్యాబలినస్సోమేన పృథివీదృఢా । అథో నక్షత్రాణామేషాముపస్థే
సోమ ఆధితః ॥ ౨ ॥ ప్రస్వస్థః ప్రేయం ప్రజయా భువనే శోచేష్ట ॥ ౩ ॥
ఇహ ప్రియం ప్రజయా తే సమృధ్యతామస్మిన్ గృహే గార్హపత్యాయ జా

గ్గ్ స్వోజీర్వపుత్రాయాః పుత్రమంకఉత్తరయోపవేశ్య ఇహ గావః-సోమే
నేతి ॥ ఇహ గృహే గావః ప్రజాయధ్వం ప్రజాతా భవత-ఇహాశ్వా
ఇహపూరుషాః ప్రజాయధ్వమిత్యేవ సర్వత్రామంత్రిత నియమశ్ఛాందస
త్వాన్నభవతి ఇహైవ ఇహైవ సహస్రదక్షిణో బహుదానయోగ్యః రాయ
స్పోషః ధనస్య పోషో నిషీదతు ॥ ౧ ॥ ఆదిత్యాదేవా స్సోమేనబలినః
సోమేనౌషధీనాం వృద్ధిః ఓషధివృద్ధ్యా యాగ ఇతి-పృథివీచ సోమేనైవ దృఢా
ఓషధివనస్పత్యాదిభిః అథో ఏషాం నక్షత్రాణాముపస్థే సోమః ఆధితః ఆ
హితః ఏవమయం బాలః తవోపస్థే అంకేఉపవిశతు ॥ ౨ ॥ సూ॥ త
స్యై ఫలాన్యుత్తరేణ యజుషా ప్రదాయ ప్రస్వస్థ ఇతి-ప్రస్వస్థః ప్రసూయంత
ఇతి ప్రస్వః ఫలాని యూయం ప్రస్వః స్థః ప్రసవశీలాః స్థః ఛాందసో విస
ర్జనీయః స్థ భవథ - ఇయమపి వధూః భువనే ప్రజయా అపత్యేన శోచేష్ట
ప్రసోష్ఠ-యథా యూయం ప్రసవశీలాః స్థ తథేయమపి యుష్మత్ప్రసాదే
న ప్రసవశీలా భవత్విత్యర్థః ॥ ౩ ॥ ఉత్తరే జపిత్వా వాచం యచ్ఛత ఆ
నక్షత్రేభ్య ఉదితేషు నక్షత్రేషు ప్రాచీముదీచీం వా దిశముపనిష్క్రమ్య ఇహ
ప్రియమితి ద్వాభ్యాం - ఇహ గృహే ప్రజయా ప్రియం తే సమృధ్యతాం ప్రీ

రక్త్వాగ్నౌ ప్రహరతిసిద్ధముత్తరం పరిషేచనం తేన సర్పిష్మతా బ్రాహ్మణం
భోజయేద్యోస్యాపచితస్తస్మా ఋషభం దదాత్యేవమత ఊర్ధ్వం దక్షిణా
పర్జన్యముపోషితాభ్యాం పర్వసు కార్యః పూర్ణపాత్రస్తు దక్షిణేత్యేకే సా
యం ప్రాతరత ఊర్ధ్వగ్ం హస్తేనైతే ఆహుతీ తండులైర్యవైర్వా జుహు
యాత్స్థాలీపాకవద్దైవతగ్ం సౌరీపూర్వాహుతిః ప్రాతరిత్యేక ఉభ

గృహే । ఏనా పత్యా తన్వగ్ం సృజస్వాథా జివ్రీ విదథమావదాసి ॥౪॥ సు
మంగలీరియం వధూరిమాగ్ం సమేత పశ్యత । సౌభాగ్యమస్యై దత్త్వాయా
థాస్తం విపరేతన ॥ ౫ ॥ ధ్రువక్షితిర్ధ్రువయోనిర్ధ్రువమసి ధ్రువ
తస్థితం । త్వం నక్షత్రాణాం మేథ్యసి స మా పాహి పృతన్యతః ॥ ౬ ॥

తిస్త్వవర్ధతాం - అనేన ప్రజాసంపత్తిరుక్తా ధర్మసంపత్తిమాహ -
అస్మిన్గృహే గార్హపత్యాయ గృహపతిభావాయ జాగృహి - అ
తిథీనామగ్నీనాంచ పరిచరణే అవహితా భవ - కామసిద్ధిమాహ -
ఏనా అనేన పత్యా మయా తన్వం తనుం తవ శరీరం సంసృజస్వ సంభో
గకాలే - ఏవం చిరకాలమనుభూయాథానంతరం జివ్రీ జీర్ణాభిధా
నం ఇదమితి నిరుక్తకార ఆహ ॥ ఆత్వా రంభన జివ్రయ ఇత్యత్ర జీర్ణా సతీ
వివిధం యజ్ఞం పుత్రపౌత్రాదినామావదాసి అభిముఖ్యేన వద ఇత్థమిదం క
ర్తవ్యమితి ॥ ౪ ॥ సుమంగిలీః ఛాందసస్సులోపాభావః - సుమంగ
గలీరియం వధూరితి స్వభావకథనం ఏవంభూతామిమాం సమేత సమాగ
చ్ఛత సమేత్య చ పశ్యత - ఈక్షుకాన్ప్రతి వచనం తథా చాశ్వలాయనః సు
మఙ్గలీరియం వధూరితీక్షుకానీక్షేతేతి దృష్ట్వా చాస్యై సౌభాగ్యం దత్త్వాయ
దత్త్వా అథానంతరం అస్తం స్వస్వ గృహస్థానం విపరేతన యథేష్టం గ
చ్ఛత ॥ ౫ ॥ ధ్రువక్షితిః ధ్రువనివాసః ధ్రువయోనిః ధ్రువోత్పత్తిః అ
న్యేషాం నక్షత్రాణాం ధ్రువత్వసహితా స్థితః - స్వయంచ ధ్రువం నక్షత్రం
త్వమసి నుత ఏతత్ త్వం నక్షత్రాణాం భ్రమతాం మేథ్యసి మేధీ ఖలమధ్యనిఖా
తస్థాణుః స యథా బలీవర్దానాముపగమనే హేతుః తథా త్వం నక్షత్రా
ణాం య ఏవంభూతః స త్వం మామాం పృతన్యతః పాహి - యోద్ధుకామే
భ్యో రక్షత ॥ ౬ ॥ సప్తర్షయః కశ్యపాదయః తేషాం కృత్తికా నామ

యుతః పరిషేచనంయథాపురస్తాత్పూర్వణే నాతోన్యానికర్మాణి వ్యా
ఖ్యాతాన్యాచారాద్యాని గృహ్యంతే యథోపదేశందేవతా అగ్నిర్గ్స్వి
ష్టకృతం చాంతరేణావికృతమాతిథ్యంవైశ్వదేవేవిశ్వేదేవాః పౌర్ణమా
స్యాంపూర్ణమాసీయస్యాంక్రియతే॥*॥ ఉపాకరణేసమాపనేచఋషిర్యః
ప్రజ్ఞాయతే సదసస్పతిర్ద్వితీయః(త్రి)యానుపేతేనక్షారలవణావరాన్న.
సగ్ంసృష్టస్యచహోమంపరిచక్షతే యథోపదేశంకామ్యానిబలయశ్చస
ర్వత్రస్వయంప్రజ్వలితేగ్నావుత్తరాభ్యాగ్ంసమిధావాదధ్యాదాపన్నా

సప్తఋషయః ప్రథమాంకృత్తికానామరుంధతీం యద్ధ్రువతాగ్ంహ ని
న్యుః । షట్కృత్తికాముఖ్యయోగంవహంతీయమస్మాకమేధత్వష్టమీ॥౭॥
సదసస్పతిమద్భుతంప్రియమింద్రస్యకామ్యం । సనింమేధామయాసిషం॥

భార్యాఃసప్తతాసామరుంధతీనామసప్తమిపతివ్రతా ప్రధానభూతాని
శ్చలాదఇతరావ్యభిచారశంకాత్యక్తా ఇత్యైతిహాసికాః స్మరంతితదిదము
చ్యతేసప్తర్షయః కాశ్యపాదయః కృత్తికానాంప్రథమామగ్రగణ్యామ
రుంధతీంయత్ యదాధ్రువతాంనిశ్చలతామేతిప్రసిద్ధిం దర్శయతి - ని
న్యుఃనయతిస్మయదేతివచనాత్తదేత్యధ్యాహార్యః తదితరాష్షట్కృత్తికాః
అరుంధత్యాంముఖ్యయోగం ప్రధానభావంవహంతి ఆవహన్నభ్యుపగ
తవత్యః - తస్యాఅరుంధత్యా దర్శనేన ఇయంవధూరస్మాకం అస్మదో
ర్వయోశ్చేత్యేకస్మిన్బహువచనం- ఇయమష్టమీ భూత్వాపధతువర్ధ
తాం - అహంసప్తర్షీణామష్టమస్థానీయో భూయాసంఇయమపికృత్తి
కానామష్టమస్థానీయా భూయా దిత్యర్థః ॥ ౭ ॥ సూ ॥ ఉపా
కరణేసమా= ద్వితీయస్సదసస్పతిమితి-సదసస్పతిం- సదోయజనగృ
హంతస్యపతిస్సదసస్పతిఃకోసావగ్నిస్సహి సర్వయజ్ఞానామధిపతిర్దేవ
తాంతరంవాసదసస్పతిమద్భుతం మహాన్నామైతత్ స్మహాంతమద్భుతంక
ర్మాణంవాప్రియమింద్రస్య సోమపానార్థిన ఇంద్రస్యాగ్నేః ప్రియో
భవతితదాయత్తత్వాద్యజ్ఞానాంకామ్యంప్రార్థ్యంస్తోతౄణామేవంభూ
తంసదసస్పతింసనిందానంమేధాంప్రజ్ఞాంచఅయాసిషం యాచ్ఞాకర్మా

శ్రీశ్శ్రీమార్గాదితి వైతదహర్విజానీయాద్యదహ ర్భార్యామావహతే
త్రిరాత్రముభయోరధశ్శయ్యా బ్రహ్మచర్యం క్షారలవణవర్జనంచ తయో
శ్శయ్యామంతరేణదండో గంధలిప్తో వాససా సూత్రేణ వా పరివీత స్తిష్ఠతితం

౮ ॥ ఉద్దీప్యస్వ జాతవేదో పఘ్నన్నిర్ ఋతింమమ । పశూగ్ంశ్చమహ్య
మావహ జీవనంచదిశోదిశ ॥ ౯ ॥ మానో హిగ్ంసీజ్జాతవెదో గామ
శ్వంపురుషంజగత్ । అబిభ్రదగ్న ఆగహి శ్రియామాపరిపాతయ ॥ ౧౦ ॥
ఉదీష్వాతో విశ్వావసో నమసేడామహే త్వా । అన్యామిచ్ఛ ప్రఫర్వ్య
గ్ంసంజాయాం పత్యాస్సృజ ॥ ౧ ॥ ఉదీష్వాతః పతివతి హ్యేషా

యంవర్తమానేలజ్ యాచామి ॥ ౮ ॥ సూ ॥ త్రీయానుపేతేనక్షా
రలవణ—సమిధావాదధ్యాత్ - ఉద్దీప్యస్వేతి ద్వాభ్యాం-ఆపన్నాప్రశ్రీ
మార్గాదితి వా ॥ హేజాతవేదః మమనిర్ ఋతింహింసక వర్గమప
ఘ్నన్ తస్యాపహతింకుర్వన్నుద్దీప్యస్వ కించ పశూంశ్చ మహ్యమావహ ఆన
య-జీవసంచావహ - వశీకుర్విత్యర్థః - దిశేతిపాతే దిశ అతిసర్జనే ది
శస్సర్వా జీవనం దిశ జీవనత్వేన దేహీతి ॥ ౯ ॥ మానో హిగ్ంసీత్-హే
జాతవేదః నో స్మాకం సంబంధిమాహింసీత్ - పురుషవ్యత్యయః మాహిం
సీః - కింగామశ్వంపురుషంజగత్ యచ్చాన్యజ్జంగమం- కించ హే అగ్నే అ
బిభ్రదన్యేషాం హవిర్వహనమకుర్వన్ అప్యాన్ప్రీత్యాగహి ఆగచ్ఛ ఆగ
త్యచమాం శ్రియా పరిపాలయ పరిగమయ సర్వత్రసమృద్ధంకురు ॥ ౧౦ ॥ ఇతి
శ్రీహరదత్తవిరచితే - ఏకాగ్నికాండమంత్రభాష్యే నవమః ఖండః. ※

సూ ॥ ఏతదహర్విజానీయాద్యదహభార్యాం=ప్రోక్ష్యనిధాయ ఉదీ
ష్వాతఇతి ద్వాభ్యాం - ఉదీష్వ ఉత్తిష్ఠ అతశ్శయనాత్ హే విశ్వా
వసో విశ్వావసుర్నామ గంధర్వః తత్సంబుద్ధ్యా దండః స్థాపితః తేనైవంసం
బోధ్యతే-నమసా నమస్కారేణ త్వా మీడామహే యాచామహే అన్యామి
చ్ఛ ప్రఫర్వ్యం ప్రథమవయసం స్త్రియమిమాంతు జాయాం పత్యా మయా
సంసృజ ॥ ౧ ॥ ఉదీష్వాతః గతార్థః- పతివతి హ్యేషా ఛాందసో హ్రీ

చతుర్థ్యాః అపరరాత్ర ఉత్తరాభ్యాముత్థాప్యప్రత్యఙ్ముఖ్యనిధాయాగ్నేరు
పసమాధానాద్యాజ్యభాగాంతే స్వారబ్ధాయాముత్తరా ఆహుతీర్హుః

విశ్వావసుంనమసాగీర్భిరీట్టే । అన్యామిచ్ఛపితృషదంవ్యక్తాగ్ంసతేభా
గోజనుషాతస్యవిద్ధి ॥ ౨ ॥ అగ్నేప్రాయశ్చిత్తేత్వందేవానాంప్రాయ
శ్చిత్తిరసిబ్రాహ్మణస్త్వానాథకామః ప్రపద్యేయాఽస్యాంపతిఘ్నీతనూః ప్ర
జాఘ్నీపశుఘ్నీలక్ష్మిఘ్నీజారఘ్నీమస్యైతాంకృణోమిస్వాహా ॥ ౩ ॥ వా
యోప్రాయశ్చిత్తే ॥ ౪ ॥ ఆదిత్యప్రాయశ్చిత్తే ॥ ౫ ॥ ప్రజాపతే
ప్రాయశ్చిత్తేత్వందేవానాంప్రాయశ్చిత్తిరసి బ్రాహ్మణస్త్వానాథకామః
ప్రపద్యేయాఽస్యాంపతిఘ్నీతనూః ప్రజాఘ్నీపశుఘ్నీలక్ష్మిఘ్నీ జారఘ్నీ
మస్యైతాంకృణోమిస్వాహా ॥ ౬ ॥ ప్రసవశ్చోపయామశ్చ కాటశ్చా

స్వః ఏషాహిపతివతీ-మయాపత్యాతద్వతీ - విశ్వావసుంత్వాం నమసా
గీర్భిః స్తుతిభిశ్చ ఈట్టేయాచే- అతశ్చాన్యామిచ్ఛ పితృషదంపితృగృహస్థి
తాంవ్యక్తామర్థః దత్తాంఅసమాప్తవివాహాం-సహి తేస్వభూతోఽభాగః
జనుషాజన్మనాతదర్థంత్వంజాతఇత్యర్థః - తస్యవిద్ధితంలభస్వ ॥ ౨ ॥
సూ ॥ అగ్నేరుపసమాధానంకృత్వా-అగ్నేప్రాయశ్చిత్తఇత్యాదిభి స్సప్త
భిః- అగ్నేప్రాయశ్చిత్తేప్రాయోవినాశః చిత్తిస్సంధానంప్రాయశ్చిత్తేవి
నష్టస్యకర్మణఃసంధాతాతస్యసంబుద్ధిః హేఅగ్నేదేవానాం మధ్యేత్వం
ప్రాయశ్చిత్తిరసి తతశ్చ నాథకామోఽహంబ్రాహ్మణః త్వాంప్రపద్యే
యాఽస్యాంవధ్వాంపతిఘ్నీతనూః పాణిరేఖాదిఃయాచప్రజాఘ్నీయాచ
పశుఘ్నీయాచలక్ష్మిఘ్నీ ఛాందసోహ్రస్వః తామస్యాస్తనూం జారఘ్నీం
కృణోమికరోమి - ఇదంమేచికీర్షితంతేనత్వాంప్రపద్యే-ఏతేనోత్తరే
త్రయోదశవ్యాఖ్యాతాః ॥ ౩ ॥ మధ్యమయోశ్చత్వం దేవానామిత్యా
దేరనుషంగః ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ౭ తాఽర్థాః ॥ ప్రసవోఽనుజ్ఞా-ఉప
యామః ఉపయామఃపృథివీ-ఇయంవాఉపయామఇతిశ్రుతేః కాటోరుద్రః
లింగరూపః-నమః కాట్యాయేతిదర్శనాత్ - అర్ణవఃఉదన్వాన్హ్ర

త్వాజయాదిప్రతిపద్యతే పరిషేచనాంతంకృత్వా ఽపరేణాగ్నిం ప్రాచీ

....

ణశ్చధర్ణసిశ్చద్రవిణంచభగశ్చాంతరిక్షంచ సింధుశ్చ సముద్రశ్చసర స్వాగ్శ్చవిశ్వవ్యచాశ్చ తేయంద్విష్మోయశ్చనోద్వేష్టితమేషాం జంభేదధ్మ స్వాహా ॥ ౭ ॥ మధుశ్చమాధవశ్చశుక్రశ్చశుచిశ్చనభశ్చనభస్యశ్చేష శ్చోజశ్చసహశ్చసహస్యశ్చతపశ్చతపస్యశ్చ తేయం ద్విష్మోయశ్చనోద్వే ష్టితమేషాంజంభేదధ్మస్వాహా॥౮॥చిత్తంచచిత్తిశ్చాకూతంచాకూతిశ్చా ధీతంచాధీతిశ్చవిజ్ఞాతంచవిజ్ఞానంచనామచక్రతుశ్చదర్శశ్చపూర్ణమాస శ్చ తేయంద్విష్మోయశ్చనో ద్వేష్టిత మేషాం జంభే దధ్మస్వాహా॥ ౯॥

దాదిః-ధర్ణసిఃగ్రహః ద్రవిణంబలంధనంవాభగఃఆదిత్యానామన్యతమః సౌభాగ్యంవా-ఉదయంమామకోభగఃఇతిదర్శనాత్ అంతరిక్షంప్రసిద్ధం సింధునదీసముద్రఃప్రసిద్ధఃసరస్వాన్ దేవతావిశేషః అన్వారంభణీయా యాందృష్టః-పీపివాగ్ంసగ్ంసరస్వతఃదివ్యగ్ంసుపర్ణమితిచవిశ్వవ్యచా ఇంద్ర ఇత్యాహుః విశ్వవ్యచ సమువతం మతీనాం ఇతి దర్శనాత్- ఏతేషాంస్వరూపేణఅధిష్ఠాతృద్వారేణచయథాసంభవందేవతాత్వంచే శబ్దస్యాన్వయప్రసిద్ధ్యర్థంయేశబ్దోధ్యాహార్యఃయే అనుక్రాంతా దేవాః తేయంవయంద్విష్మః యశ్చాస్మాన్ ద్వేష్టితం ఏషాంజంభజాతావైకవచ నందంతేషుభక్షణాయదధ్మఃప్రక్షిపామః ॥ ౭ ॥ మధుశ్చ వసంతాదీ నాంషణ్ణా మృతూనాంద్వౌద్వౌమాసౌ మధ్వాదయఃతేఇత్యాదిపూర్వ వత్ ॥ ౮ ॥ చిత్తం-చిత్తమంతఃకరణంచిత్తిస్తద్వ్యాపారః ఆకూత మభిప్రేతంఆకూతిరభిప్రాయః ఆధీతమధ్యాతం ఆధీతిరధ్యయనం - వి జ్ఞాతవిజ్ఞానేప్రసిద్ధే-నామచక్రతుశ్చేతినామరూపేవివక్షితే క్రియతఇతిక్ర తుఃదర్శపూర్ణమాసౌప్రసిద్ధౌ ఏతేషాందేవతాత్వం పూర్వవత్ తేఇ త్యాదిపూర్వవత్ ॥ ౯ ॥ సూ ॥ అపరేణాగ్నిం ప్రాచీముపవేశ్య- రానియ్యభూరిత్యాదిభి శ్చతుర్భిః - భూరాద యస్త్రయో లోకాః

ముపవేశ్యతస్యాశ్శిరస్యాజ్యశేషాద్వ్యాహృతీభిరోంకారచతుర్థాభిరా
సీయోత్తరాభ్యాంయథాలింగంమిథస్సమీక్ష్యోత్తరయాజ్యశేషేణహృద

భూస్స్వాహా ॥ ౧౦ ॥ భువస్స్వాహా ॥ ౧౧ ॥ సువస్స్వాహా ॥
౧౨ ॥ ఓగ్ స్వాహా ॥ ౧౩॥❀॥ అపశ్యంత్వామనసాచేకితానంతపసో
జాతంతపసోవిభూతమ్ । ఇహప్రజామిహరయిగ్ంరరాణః ప్రజాయ
స్వప్రజయాపుత్రకామ ॥ ౧ ॥ అపశ్యంత్వామనసాదీధ్యానాగ్ స్వా
యాం తనూఋత్వియే నాధమానామ్ । ఉపమాముచ్చా యువతిర్భ

ఓమితిబ్రహ్మ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ఇతిశ్రీహరదత్తవిర
చితే-ఏకాగ్నికాండమంత్రభాష్యే దశమఃఖండః. ❀

సూ ॥ ఉత్తరాభ్యాంయథాలింగంమిథస్సమీక్ష్యేత్యపశ్యంత్వేతి
ద్వాభ్యాం- అపశ్యంత్వాత్వామపశ్యంపశ్యామి హృదయేన స్నేహేనే
త్యర్థః - చేకితానంజానంతమిత్యర్థః మదభిప్రాయంతపసోగర్భా
ధానాదేరుపనయనపర్యంతాత్ జాతంద్విజత్వేనజాతంతపసోభిక్షాచర
ణాదేరధ్యయనాంగభూతాద్విభూతం విభూతిమత్త్వేననిష్పన్నంవిభూతి
శ్శ్రీః ॥ ఋచస్సామానియజూగ్ంషి-సాహిశ్రీరమృతాసతాం-ఇతి-ఇహ
ప్రజామిహమమచగృహేరయింధనంరరాణోదదత్ ప్రజయా ప్రజాయ
స్వహేపుత్రకామయత్ప్రిజాయాజన్మతజ్జనయితురేవజన్మ- శ్రూయతే
హి-ప్రజామనుప్రజాయసేతదుతెమర్త్యామృతమితి॥౧॥అపశ్యంత్వాత్వా
మహంమనసాపశ్యామి- దీధ్యానాందీప్యమానాం ధ్యాయంతీంవాస్వా
యాంతనూస్వస్యాంతన్వాం- తత్రఈదూతౌచసప్తమ్యర్థఇతి ప్రగృహ్య
సంజ్ఞాయాంసత్యామపిఛాందసఃపూర్వసవర్ణదీర్ఘస్సానునాసికః బహ్వృ
చైస్తుశుద్ధమేవాభిధీయతే - ఇహచాపికేచిదూకారాత్పరంఅనుస్వారమభి
దధతి ఊకారాంతంతుశుద్ధంఋత్వియే ఋతుకాలేభవోగర్భః ఋత్వి
యః తద్ద్వితీయైకవచనస్యాదేశః నాధమానాం ప్రార్థయమానాం
స్వశరీరేమత్తోగర్భంప్రార్థయమానామిత్యర్థః - ఉపేత్యయ మ

యదేశౌసమజ్యోత్తరాస్తిస్రో౽జపిత్వా శేషగ్ంసమావేశనేజపేదన్యో వై

భూయాః ప్రజాయస్వ ప్రజయా పుత్రకామే ॥ ౨ ॥ సమంజంతు విశ్వే
దేవాస్సమాపో హృదయానినౌ । సంమాతరిశ్వా సంధాతా సముదేష్ట్రీ
దిదేష్టునౌ ॥ ౩ ॥ ప్రజాపతే తన్వం మే జుషస్వ త్వష్టర్దేవేభి స్సహసా
మ ఇంద్ర । విశ్వైర్దేవైరరాతిభిస్సగ్ంరరాణః పుగ్ంసాంబహూనాం

సుశబ్దస్యార్థే ద్రష్టవ్యః మాండూచ్చ్యా ఉచ్చం సంభోగకాలే ఉపరిసంతం
యువతిర్యౌవనావస్థాం ప్రాప్తా త్వముపబభూయాః అనుభూయాః
అనుభూయ చ ప్రజయా ప్రజాయస్వ హే పుత్రకామే ॥ ౨ ॥ సూ॥ ఉ
త్తరయాజ్యశేషేణ హృదయదేశౌ సమజ్య సమంజంత్వితి - నౌ ఆవయోః
హృదయాని వ్యాపారబహుత్వాద్బహువచనం - విశ్వేదేవాస్సమంజం
తు సస్నేహాని కుర్వంతు - ఆపశ్చ సమంజంతు - మాతరిశ్వా వాయురపి సమన
క్తు ధాతా సమనక్తు సమిత్యస్యాది దేష్ట్రీత్యత్ర ఆఖ్యాతేన సంబంధః ఉకారో౽న
ర్థకః దేష్ట్రీ అంతర్భావితణ్యర్థః సందేశస్య కారయిత్రీ సందేశః పరస్పరం
సంభాషణం కా పునస్సందేష్ట్రీ సరస్వతీ - సంభాషణస్య తదాయత్తత్వాత్ గ
ర్భాధానే చ తస్యాః వ్యాపారదర్శనాత్ గర్భం ధేహి సరస్వతీతి సా సం
దిదేష్టు అయమప్యంతర్భావితణ్యర్థః సందేశం కారయతు నౌ ఆవయోస్సం
భోగకాలానురూపం సంభాషణం సరస్వతీ కారయత్విత్యర్థః ॥ ౩ ॥ సూ॥ ఉత్త
రాస్తిస్రో౽జపిత్వా ప్రజాపత ఇతి తిసృభిః ॥ హే ప్రజాపతే త్వం మే తన్వం శరీ
రం జుషస్వ సేవస్వ ప్రవిశ - యేనాహం రేతస్సేకే సమర్థస్స్యాం ఆసించతు
ప్రజాపతిరితి దర్శనాత్ హే త్వష్టః త్వమపి మే తన్వం జుషస్వ దేవేభిర్దేవైః
దేవా విష్ణ్వాదయః - విష్ణుర్యోనిం కల్పయత్విత్యాదిమంత్రేషు నిర్దిష్టాస్తైస్స
హ - కీదృశస్త్వం సహసా మః సహో రసో శానచ్ సహసానః తస్యైవ ఛాంద
సో నకారస్య మకారః రూపనిర్మాణే సమర్థః - త్వష్టా రూపాణి పిగ్ంశత్వి
తి దర్శనాత్ హే ఇంద్ర త్వమపి మే తన్వం జుషస్వ విశ్వైర్దేవైస్తవ రాతిభి
ర్మిత్రభూతైస్సహ సంరరాణస్సమ్యగస్మభ్యం అభిమతం దేహి పుగ్ంసాం

నామభిమంత్రయేత యదామల వద్వాసాస్యాదథైనాం బ్రాహ్మణ ప్రతి

మాతరస్స్యామ ॥ ౪ ॥ ఆనః ప్రజాంజనయతు ప్రజాపతి రాజరసాయ సమన క్త్వర్యమా। అదుర్మఙ్గలీః పతిలోకమావిశశన్న ఏధిద్విపదే శంచ తుష్పదే ॥ ౫ ॥ తాంపూషంఛ్ఛివతమా మేరయస్వ యస్యాంబీజంమను ష్యావపంతి । యానఊరూఉశతీ విస్రియాతైయస్యాముశంతః ప్రహారె మశేఫమ్॥ ౬ ॥*॥ఆరోహోరుముపబర్హస్వ బాహుంపరిష్వజస్వజా

బహూనాంమాతరః పితామాతేతిపితురేక శేషె ప్రాప్తెమాతురేక శేష శ్ఛాందసఃద్వయోశ్చేతి బహువచనం మాతరఃమాతాపితరౌ స్యామస్యావ యుష్మత్ప్రసాదాదావాంబహుపుత్రౌ స్యావెత్యర్థః ॥ ౪ ॥ ఆనః న ఇతిద్వయోర్బహువచనంప్రజాపతిరావయోః ప్రజామాజనయతుఆజర సాయఆజరసమావాంసమనక్తుసన్నహకారోతు - అర్యమాఆదిత్యః- త్వంచఅదుర్మఙ్గలీఃదుష్టానిమంగళానియస్యాస్సాదుర్మంగలీఃనభవతీతి సాఅదుర్మంగలీః ఛాందసస్సులోపాభావఃసుమంగలీభూత్వాపతిలోకం పత్యుర్మమలోకంగృహమావిశఆవస - శంనఇత్యాదిగతం॥౫॥ తామితి॥ హేపూషన్ యస్యాంమనుష్యాఃబీజంవపంతిశుక్లముత్సృజంతి- తాం మెశి వతమామనుకూలతమాంకృత్వా ఏరయస్వప్రేరయస్వభార్యాం మెప్రో త్సాహయెత్యర్థః- భార్యాయాంహిబీజంవపంతిఅన్యత్రనిషెధాత్ సావి శేష్యతే-యానఃఅస్మదోర్ద్వయోశ్చ త్యేకస్మిన్బహువచనం - మహ్యాంఊ రూయాఉశతీకామయమానావిశ్ఛాందసఃస్రియాత్రైశయతేశ్శకారస్యస కారః పంచమోలకారఃవిశ్రయేతవిశ్లిష్టాకుర్యాత్ తదాయోనిర్వివృతాభ వతియస్యాంచైవంభూతాయాం-ఉశంతఃకామయమానాభూత్వా శేఫం ప్రహరేమప్రక్షిపేమ॥పూర్వవద్బహువచనం॥౬॥ఇతిశ్రీహరదత్తవిరచితే- ఏకాగ్నికాండమంత్రభాష్యేఏకాదశః ఖండః.

సూ ॥ శేషగ్ంసమావేశనేజపేదన్యోవై నామభిమంత్రయేత-ఆ రోహోరుమిత్యాదిజపపక్షె తావదాత్మనఏవ అయమంతరాత్మనః ప్రె షః హేమదీయశరీరాత్మన్ అస్యాఊరుమారోహఅరుహ్యాచ ఆత్మనోబా

షిద్ధానికర్మాణిసగ్ంశాస్త్రియాంమలవద్వాససమిత్యేతానిరజసః ప్రా

యాగ్ంసుమనస్యమానః । తస్యాంపుష్యతం మిథునౌసయోనీ బహ్వీం ప్రజాంజనయంతౌసరేతసా ॥ ౧ ॥ ఆర్ద్రయారణ్యాయత్రా మంథత్పురుషంపురుషేణశక్రః । తదేతౌమిథునౌసయోనీ ప్రజయామృతే నేహాగచ్ఛతం ॥ ౨ ॥ అహంగర్భమదధామోషధీష్వహంవిశ్వేషుభువ

హ్వంబాహూఉపబర్హస్వఉపబర్హణమాలింగన మిహతు తదర్థం ప్రసారణమాలింగనాయబాహూ ప్రసారయప్రసార్యచ పరిష్వజస్వజాయాంతస్యాంసుమనస్యమానః ప్రీయమాణో భూత్వాతథా ప్రజారూపాణిసమృద్ధానిభవంతి తస్యాంపుష్యత మిత్యాదిజాయయా సహాభిధానం హేజాయేమదీయశరీరాత్మకయువాంపుష్యతం పుష్టౌభవతం మిథునౌమిథునీభూతౌసయోనీసంగతోపస్థేంద్రియాబహ్వీం ప్రజాంజనయంతౌసరేతసాసరేతసౌచిరకాలమవిచ్ఛిన్నేంద్రియా-ఏషైవానయోఃపుష్టిః యదుతప్రజాసమృద్ధిః - అభిమంత్రణపక్షే తస్యామిత్యంతంపత్యోరభిమంత్రణంశిష్టంద్వయోః ॥ ౧ ॥ ఆర్ద్రయాఆజ్యాక్తయా అరణ్యాఅగ్నిమమంథత్ అత్రాపిజపపక్షేశరీరాత్మనోభిధానంయత్రేతి యథార్థే యథాకశ్చిత్ ఆర్ద్రయాఆజ్యాక్తయాఅరణ్యాఅగ్నిమమంథత్ ఏవంశక్రఇంద్రః ఉపలక్షణమేతత్ పూర్వోక్తావివాహస్యకర్తాఇంద్రాదిఃపురుషేణ పురుషలక్షణేనశ్లేషేనపురుషంపుమాగ్ంసంగర్భంఅమంథత్ మథనసదృశేనవ్యాపారేణనిష్పాదితవాన్ తద్వత్ ఏతౌమిథునౌమిథునీభూతౌ యువాంసయోనీసంగతోపస్థేంద్రియాసంతౌ ప్రజయాఽమృతేన ప్రజారూపేణామృతేన*ప్రజామనుప్రజాయసే-తదుతేమర్త్యామృతమితిశ్రుతేః- ఇహాశ్రమేస్థితౌగచ్ఛతం కేవలోప్యయంగమిస్సంపూర్వస్యార్థే ద్రష్టవ్యః సంగచ్ఛతంసంగతౌభవతం ॥ ౨ ॥ అహంగర్భం అహమోషధీషుగర్భమదధాందధామి శ్రౌతస్మార్తకర్మానుష్ఠానద్వారేణ॥*॥ అగ్నౌప్రాస్తాహుతిస్సమ్యగాదిత్యముపతిష్ఠతే- ఆదిత్యాజ్జాయతే వృష్టి

దుగ్ధ్వానాత్స్నాత్వాతు సమావేశన ఉత్తరాభిరభి మంత్రయతే -

నేష్వంతః । అహంప్రజాఅజనయంపితౄణామహంజనిభ్యో అవరీషుపుత్రాన్॥ ౩ ॥ పుత్రిణేమాకుమారిణావిశ్వమాయుర్వ్యశ్నుతమ్।ఉభాహిరణ్యపేశసావీతిహోత్రా కృత ద్వసూ ॥ ౪ ॥ దశస్యంతావమృతాయకగ్ంశమూధోరోమశగ్ంహథోదేవేషు కృణుతోదువః ॥౫॥ విష్ణు

ర్వృష్టిరన్నంతతఃప్రజాఇతి- అహమేవచవిశ్వేషు భువనేష్వంతరవస్థితః పరమాణుద్వారేణస్వరూపేణవాఏవంభూతోహం పితౄణా మర్థాయప్రజాఅజనయంజనయామి - అహమేవజనిభ్యఃజన్యాఅస్యావధ్వాః అవరీషుఅవరాసుపశ్చాత్కాలభావినీషుస్నుషాసుపుత్రాన్ జనయామి- పుత్రోత్పాదనద్వారేణపౌత్రాఅపినస్సంత్విత్యర్థః - తదేతజ్జపపక్షే యథాశ్రుతమేవ-అభిమంత్రణపక్షేతు ప్రయుక్తిద్వారేణ ప్రయుక్తిశ్చాప్యభిమంత్రిణమేవ ॥ ౩ ॥ పుత్రిణేమా - పుత్రిణేతిద్వివచనస్యాకారః పుత్రిణౌ ఇమాఇమౌయువాంకుమారిణౌకుమారీభిఃదుహితృభిః తద్వంతౌవిశ్వమాయుఃసహషోడశవర్షశతంఅజీవమిత్యేవంయువాంవ్యశ్నుతంప్రాప్నుతం-ఉభాఉభౌహిరణ్యపేశసాపేశఇతిరూపనామపరిశుద్ధవర్ణౌవితి వీతిహోత్రావీతిరితి హవిర్నామహవిషాహోతారౌకృతద్వసూదకారశ్ఛాందసఉపజనఃకృతవసూకృతధనా-దశస్యంత్వా-దశస్యందానకర్మవకారఉపజనఃదశస్యంతాబహ్వృచాస్తువకారంనపఠంతి- అర్థిభ్యోఽపేక్షితానిదదతావమృతాయకం అమరణాయదేవత్వప్రాప్తయేఅనర్థకోయంనిపాతః పాదపూరణశ్ఛాందసఃశంసమః సకారస్యశకారశ్ఛాందసః బహ్వృచాస్తుసకారమేవపఠంతి-ఊధః ఊధస్థానీయముభయోరుపస్థేంద్రియంరోమశంఅనేనఉపభోగయోగ్యతాలక్ష్యతేరోమోత్పత్తేః ప్రాగననుభోగ్యాహిస్త్రియః - తథాచ- భావయవ్యస్యరాజ్ఞో భార్యాంభావయవ్యాంనింఇంద్రః పత్యుస్సఖా పరిహసన్నువాచ-ఉపభోగయోగ్యాత్వంనభవసిరోమాణితేనోత్పన్నానీతి-సాతమబ్రవీత్-ఉపోపమేపరామృశ మామేదభ్రాణిమన్యథాః సర్వాహమస్మిరోమశాగంధారిణా

౮ ॥ చతుర్థీప్రభృత్యా షోడశీ

ర్యోనింకల్పయతుత్వష్టా రూపాణి పిగ్ంశతు । ఆసించతు ప్రజాప ర్ధాతా గర్భందధాతు తే॥౧॥గర్భంధేహిసినీవాలిగర్భంధేహి సరస్వతి। గర్భంతే అశ్వినా దేవావాధత్తాం పుష్కరస్రజా॥ ౨॥ హిర

మివనావికేతి- తద్రోమ శమూథః శంహాథః లోడర్థేలజ్ యువాం సంగతంసంశ్లిష్టం కురుతమిత్యర్థః- దేవేషుకృణుతోదువః- పరిచర్యాం కృణుతం కురుతం పూర్వవల్లోడర్థేలజ్ పురుషవ్యత్యయశ్చ కృణుతం దేవాన్పరిచరతమిత్యర్థః॥ ఇతిహరదత్త విరచితే ఏకాగ్నికాండమంత్ర భాష్యే ద్వాదశఃఖండః.

సూ॥ యదామలవద్వాసాస్స్యాదథైరాం బ్రాహ్మణ ప్రతిష్ఠాని కర్మాణి సగ్ంశాస్తి యాంమలవద్వాససమిత్యేతాని రజసః ప్రాదుర్భావాత్త్రిరాత్రాన్తామృతు సమావేశన ఉత్తరాభిరభి మంత్రయతే॥*॥చతుర్థీప్రభృత్యాషోడశీ ముత్తరా ముత్తరాంయుగ్మాం ప్రజానిశ్శ్రేయస మృతుగమన ఇత్యుపదిశంతి॥ విష్ణుర్యోని మిత్యాదిభిస్త్రయోదశభిః ॥ విష్ణుః తవయోనిం కల్పయతు గర్భధానక్షమంకరోతు - ప్రజాపతిశ్చమామావిశ్య తత్ర రేత ఆసించతు - తత్రనిషిక్తం రేతోధాతా ఆదిత్యానామన్యతమః ప్రజాపతిరేవవా-గర్భందధాతు గర్భరూపేణ పరిణమయతు- తస్యచహస్తపాదాదిరూపాణిత్వష్టా పిగ్ంశతు దీప్తికర్మాయం-నక్షత్రేభిః పితరో ద్యామపిగ్ంశన్ ఇతి దర్శనాత్ దీప్తానికరోతు॥ ౧ ॥ గర్భంధేహి సినీవాల్యాసరస్వత్యాచాధిష్ఠితా వధూరేవ తథాభిమంత్ర్యతే- ధేహిధారయ-అశ్వినా చదేవాతే తవగర్భమాధత్తాంపుష్కరస్రజాపుష్కరమాలినా॥ ౨ ॥ హిరణ్యయీ అరణీ తృతీయైకవచనస్య పూర్వసవర్ణః హిరణ్యయ్యా అరణ్యాతత్సదృశేన ప్రజననేనయంయాదృశంగర్భం నిర్మంథతః ప్రయత్నేనజనితవంతౌ అశ్వినాఅశ్వినౌతంతాదృశంతే గర్భంహవా

ము త్తరా ముత్తరాం యుగ్మాం ప్రజాన్విశేషసమ్మృతుగమన ఇత్యుప

ణ్యాయీఅరణీ యన్నిర్మంథతో అశ్వినా।తంతెగర్భంగ్ం హవామహే దశమె మాసి సూతవె॥౩॥ యథేయం పృథివీ మహీ తిష్ఠంతీగర్భమా మాదధే । ఏవం త్వం గర్భమాధత్స్వ దశమెమాసి సూతవె॥ ౪ ॥ యథా పృథివ్యగ్నిగర్భా ద్యౌ ర్యథేంద్రేణగర్భిణీ । వాయుర్యథా దిశాంగర్భ ఏవం గర్భందధామితె ॥ ౫ ॥ విష్ణో శ్రేష్ఠేన రూపేణా స్యాంనార్యాం గవీన్యాం । పుమాగ్ంసం గర్భమాధేహి దశమెమా

మహేంఆశంసామః దశమెమాసి సూతవె సూతుం అశ్వినౌ రూపవంతౌతత్పుత్రోపి రూపవాన్ తాదృశస్తె గర్భో భవత్విత్యర్థః ॥ ౩ ॥ యథేయంపృథివీ ఇయంపృథివీ యథా మహీమహతీతిష్ఠంతీ యథేయమిదానీంతిష్ఠంతీ ఉత్తానాతథైవతిష్ఠంతీ ఉత్తానా సతీత్యర్థః ఉత్తానేత్యేవబహ్వృచానాంపాఠః గర్భమాదధె ద్యులోక నిషిక్తం వృష్టిలక్షణంరేతో గృహీత్వా సస్యలక్షణం గర్భంపృథ్వీ యథాధారయంతీ ఏవంత్వం గర్భమాధత్స్వ ధారయ దశమె మాసీతిగతం॥ ౪ ॥ యథాపృథివీ పార్థివెష్వరణ్యాదిషు అగ్నెరవస్థానాత్ పృథివ్యగ్నిగర్భేత్యుచ్యతెద్యులోకె ఇంద్రఃప్రధానభూతః సతస్యాః గర్భత్వేన నిరూప్యతె-వాయుశ్చదిగ్భ్యఃప్రభవతితెనాసౌతాసాంగర్భః-యథా ఆసాంపతెగర్భాఃఏవం గర్భందధామితె॥౫॥విష్ణోహెవిష్ణో శ్రేష్ఠేన రూపెణ యుక్తం పుమాంసం గర్భ మస్యాంనార్యాం ఆధేహి కీదృశ్యాంనార్యాం గవీన్యాం క్రమెణరేతో రూపం కమనీయాయాం కామ్యాయాం కామయితుం యోగ్యాయాం ఋతుస్నాతాయా మిత్యర్థః - అన్యేతు గవినీతి స్త్రీణాం వీర్యాతిశయస్యాభిధానం మన్యంతె॥ * ॥ వితెభినద్మితకరీం వియోనిం విగవీన్యా ఇతి దర్శనాత్ అస్యాంనార్యాం యాగవినీతస్యా మిత్యర్థః దశమె మాసీతిగతం॥ ౬ ॥

దిశం త్వర్థపాత్రిధ్వాస్య పరిక్షవే పరికాసనే చాప ఉపస్పృశ్యోత్తరే

సీసూతవె॥ ౬ ॥ నేజమేష పరాపత సపుత్రఃపునరాపత । అస్యై

మె పుత్రకామాయై గర్భ మాధేహి యః పుమాన్॥ ౭ ॥ వ్యస్య

యోనిం ప్రతి రేతో గృహాణ పుమాన్పుత్రో ధీయతాం గర్భే అంతః।

తంమాతాదశ మాసోబిభర్తి సజాయతాం వీరతమస్స్వానామ్॥ ౮ ॥

ఆతెగర్భో యోనిమెతు పుమాన్బాణ ఇవెషుధిమ్ । ఆవీరో జాయ

తాంపుత్రస్తె దశమాస్యః ॥ ౧౩ ॥ * ॥ కరోమితె ప్రాజాపత్య

నేజమెషఃస్కంద గ్రహోష్వన్యతమః యోనేజమెష ఇతి ఇతిహాస పు

రాణయోః ప్రసిద్ధః- తథావైద్య గ్రంథేషు కౌమారగ్రహపీడాయాం

నేజమెషంచ పూజయేదితి పఠ్యతె హేనైజమెష పరాపత పరాగచ్ఛ

త్వంహి గర్భస్య దూషకః—పాఠం—పోషకః—యద్యవశ్య మా

గంతవ్యం సపుత్రః పునరాపత పుత్రంగృహీత్వాపునరాగచ్ఛఆగత్యాచ

అస్యైమెమమ స్వభూతాయా మస్యాం పుత్రకామాయాంగర్భమా

ధెహికీదృశంయః పుమాన్॥ ౭ ॥ వ్యస్య - మయా నిషిచ్యమానం రే

తః త్వంయోనిం వ్యస్యవిక్షిప్య వివృత్య ప్రతిగృహాణ తథాసతితె అం

తర్గర్భో ధీయతాం సచపుమాన్ పుత్రో ధీయతాం తంచమా

తా త్వం దశమాసః మాస శబ్దస్యాయం పద్ద న్నాది సూత్రేణ మా

సాదెశః దశ మాసాన్ బిభర్తు పురుషవ్యత్యయః బిభృహి- సచ స్వా

నాం జ్ఞాతీనాం మధ్యే వీరతమో భూత్వా జాయతాం ॥ ౮ ॥ ఆ

తే - తేతవ యోనిం పుమాన్గర్భః ఐతు ఆగచ్ఛతుక ఇవ బాణఇవేషు

ధిం ఇషవోయత్రధీయంతే తంయథాబాణః ప్రవిశతి తద్వత్ యథా

చాసౌదశమాస్యోభవతిదశమాసాభృతోభవతి- తతస్తేపుత్రః వీరః వీ

ర్యయుక్తో భూత్వా అజాయతాం ॥ ౯ ॥ ఇతిహరదత్త విరచితె -

ఏకాగ్నికాండ మంత్రభాష్యే - త్రయోదశః ఖండః.

కరోమితే ప్రాజాపత్యం ప్రజాపతికర్మ రేతసస్సేచనం ఆసిం

యథాలింగం జపేదేవ ముత్తరైర్యథా లింగం చిత్ర్యాం వనస్పతిగ్

మాగర్భో యోనిమేతు తే । అనూనః పూర్ణో జాయతామశ్లోణో పిశాచధీతః ॥ ౧ ॥ పుమాగ్ంస్తే పుత్రో నారి తం పుమాననుజాయతామ్ । తాని భద్రాణి బీజాన్యృషభా జనయంతు నౌ ॥ ౨ ॥ యాని భద్రాణి బీజాన్యృషభా జనయంతి నః । తైస్త్వం పుత్రాన్విందస్వ సా ప్రసూర్ధేనుకా భవ ॥ ౩ ॥ కామప్ర మృధ్యతాం మహ్య మపరాజి

చతుష్ప్రజాపతిరితి దర్శనాత్ తత్రైకరోమితతశ్చ గర్భస్తే తవ యోనిమేతు - సచ అనూనః అన్యూనాంగః పూర్ణః పూర్ణకాలః దశమాస్యః జాయతాం - అశ్లోణః అపంగుః అబధిరో వా అపిశాచధీతః ధీయతే ధ్యాయతే ర్వా ధీతః - యః పిశాచైః ధీతః స పిశాచధీతః స న భవతీతి తథోక్తః ॥ ౧ ॥ పుమానితి హే నారి పుమాగ్ంస్తే పుత్రో జాయతామితి వక్ష్యమాణమపేక్ష్యతే - ప్రథమస్తావద్గర్భః పుమాన్భవతు - తంచ పుమానేవానుజాయతాం ద్వితీయాదయోఽపి గర్భాః పుమాగ్ంస ఏవ భవంత్విత్యర్థః - తాని తాదృశాని భద్రాణి కల్యాణాన్యమోఘాని బీజాని వీర్యాణి ఋషభా ఋషభవత్సేచనసమర్థాః కే పునస్తే ప్రజాపత్యాదయః ఓషధయో వా మాషాదయః వృష్ట్యాం జనయంతు నౌ ఆవయోర్యథా పుత్రా ఏవోపర్యుపరి జాయంతే తాదృశాని వీర్యాణ్యావయోరుత్పాదయంతు ॥ ౨ ॥ యాని - పూర్వోక్తా ఋషభాః యాని భద్రాణి బీజాని నః అస్మదోర్ద్వయోశ్చేతి బహువచనం నౌ జనయంతి - తైర్బీజైస్త్వం పుత్రానేవ విందస్వ సా త్వం ప్రసూః ప్రసవ శీలా ధేనుకా ధేనుసదృశీ భవ - యథా ధేనుర్వత్సేన ప్రీయతే ఏవం త్వం పుత్రేణ నిత్యం ప్రీయమాణా భవ ॥ ౩ ॥ కామప్రం ప్ర పూరణే కామాన్పూరయతీతి కామప్రం మహ్యం మమేదం కర్మ ఋధ్యతాం - ఋద్ధమస్తు అపరాజితమేవ మే - అపరాజితమేవ అమోఘమేవ చ మే భవతు - హే దేవ వాయో యం కామం కామయే పుమాంసం జనయేయమితి తం మే కామం సమర్థయ

సిగ్వాతగ్ం శకుని మిత్యుభయోర్హృదయసగ్ం సర్గేష్వ్రశ్రిరా

తమేవమే । యంకామంకామయే దేవ తంమేవాయో సమర్థయ॥౪॥ అనుహావం పరిహావం పరీవాదం పరిక్షపమ్। దుస్వప్నం దురుదితంతద్ద్విషద్భ్యోదిశామ్యహమ్॥ ౫ ॥ అనుహూతంపరిహూతగ్ం శకునేర్యదశాకునమ్ । మృగస్యసృతమక్ష్ణయా తద్ద్విషద్భ్యో దిశామ్యహమ్ ॥ ౬ ॥ ఆరాత్తే అగ్నిరస్త్వారాత్పరశురస్తుతే । నివాతేత్వాభివర్షతుస్వస్తి తేస్తువనస్పతె స్వస్తిమేస్తు వనస్పతే ॥ ౭ ॥ నమశ్శకృత్సదె రుద్రాయ నమోరుద్రాయ శకృత్సదే । గోష్ఠమసి నమస్తె

సమృద్ధంకురు- వాయునా సుఖంప్రేరితం రేత స్సిచ్యత ఇతి సఫలం ప్రార్థ్యతే॥౪॥ సూ॥అథ ప్రాక్శ్వస్యపరిక్షవేపరికాసనేచాపఉపస్పృశ్యోత్తరేయథాలింగంజపేత్-అనుహావమితి- అనుహావంపృష్ఠత ఆహ్వానమనుహావః సర్వత ఆహ్వానం పరిహావః నిందితోవాదః పరీవాదః ఛిందిభిందీత్యాది పరిక్షపం పరితఃక్షవథుః పరిక్షవః మంత్రేతు ఛాందసోవకారస్యపకారఃదుస్వప్నఃప్రసిద్ధఃదురుదితంవైధవ్యేయాని శబ్దోచ్చారణాని యచ్చాన్యదేవం దుర్నిమిత్తం తద్ద్విషద్భ్యోదిశామ్యహమితి సృజామి॥౫॥అనుహూతం యదనుహూతం యచ్చపరిహూతంయచ్చశకునేస్సంబంధి అశాకునం అనిమిత్తభూతం యచ్చమృగస్య సృగాలాదేః అక్ష్ణయాసృతం తిర్యగ్గమన మపసవ్యాది తచ్చద్విషద్భ్యోదిశామ్యహం- శకుననిమిత్తంశాకునం తత్ప్రతిపక్షభూత మశాకునం దుర్నిమిత్తం ॥౬॥సూ॥ఏవముత్తరైర్యథాలింగంచిత్యంవనస్పతిగ్ంశకృద్రీతిగ్ంసిగ్వాతగ్ంశకునిమితి ౭॥ ఆరాత్తఇత్యాదిభిః-హేవనస్పతే తేతవ ఆరాద్దూరతోగ్నిరస్తుఏవంపరశురపితేదూరతోస్తు - వాతాభావోనివాతః తాదృశే నివాతే సతి దేవస్త్వామభివర్షతువాతెసతిభంగప్రసంగః ఏవంవనస్పతే తేస్వస్త్యస్తు-ఏవం వనస్పతేమమాపిస్వస్త్యస్తు-వనస్పతె త్వదభిమంత్రణాత్॥౭॥నమశ్శకృత్సదే - శకృదిసీదతేరుద్రాయఆదరార్థం పునర్వ

త్రావరం బ్రహ్మచర్యం చరిత్వా స్థాలీపాకగ్ం శ్రపయిత్వాగ్నే రుపస

అస్తుమామాహిగ్ంసీః ॥ ౮ ॥ సిగసినసివజ్రోసినమస్తే అస్తుమామా హిగ్ంసీః ॥ ౯ ॥ ఉద్గాతేవశకునేసామగాయసిబ్రహ్మపుత్రఇవసవనేషుశగ్ంససి । స్వస్తినశ్శకునే అస్తుప్రతినస్సుమనాభవ ॥ ౧౦ ॥

॥ ప్రాతరగ్నింప్రాతరింద్రగ్ంహవామహే ప్రాతర్మిత్రావరుణాప్రాతరశ్వినా । ప్రాతర్భగం పూషణం బ్రహ్మణస్పతిం ప్రాతస్సోమముతరుద్రగ్ంహువేమ॥ ౧॥ప్రాతర్జితంభగముగ్రగ్ం హువేమ

చనం నమోరుద్రాయశకృత్సదే-హేశకృత్ త్వంగోష్ఠమసిగవిస్థితమసినమస్తేఅస్తుమామాహింసీః-గావోనకించిదపిహింసంతి త్వంచగోష్ఠమసి॥ ౮॥ సిగసిసిక్-వస్త్రదశాసినసివజ్రః నాసివజ్రః ఛాందసంపరరూపంనమస్తఇత్యాదిగతం॥౯॥ హేశకునే త్వముద్గాతేవసామగాయసియథోద్గాతా సామగాయతి-తద్వత్ కించశంససిప్రశస్తంవదసి-బ్రహ్మపుత్రఇవసవనేషు బ్రహ్మపుత్రః బ్రహ్మావగ్రే భవో బ్రాహ్మణాచ్ఛంసీ సయథోక్థ్యాదిసంస్థాసు త్రిష్వపిసవనేషు శంసతితద్వత్ యజ్ఞవాచీసవనశబ్దః కించనః అస్మభ్యం స్వస్త్యస్తు నోస్మాకంచప్రతి త్వంసుమనాభవ- ఇతిహరదత్త విరచితే ఏకాగ్నికాండ మంత్రభాష్యే చతుర్దశః ఖండః॥

సూ॥ ఉభయోర్హృదయ సగ్ంసర్గే ష్వస్త్రిరాత్రా వరం బ్రహ్మచర్యం చరిత్వా = కృత్వాతేన సర్పిష్మతా = సిద్ధింవాచయీత -ప్రాతరగ్నిమిత్యాదిభి స్సప్తభిః - అగ్న్యాదయః ప్రసిద్ధాః తాన్ ప్రాత ర్హవామహే ఆహ్వ యామః రక్షార్థం ఉతరుద్రగ్ం హువేమ- అపిరుద్రం ప్రాతరాహ్వయామః ॥ ౧ ॥ ప్రాతర్జితంప్రాతః కాలేజయతీతి ప్రాతర్జిత్ తంభగ మాదిత్యానామన్యతమం ఉగ్రమనభిభవనీయం వయం హువేమ ఆహ్వయామః - పుత్రమదితేరాదిత్యం - యోవిధర్తా సర్వస్య ధారయితా వృష్ట్యాదినాఆధ్రశ్చిత్ దరిద్రోపి తురశ్చిత్ త్వరమాణోపి చిచ్ఛబ్దోప్యర్థే భక్షీతి భజే ర్లిజర్థే

మాధానాద్యాజ్యభాగాంతే న్వారబ్ధాయాముత్తరా ఆహుతీర్జుహుః

వయం పుత్రమదితేర్యో విధర్తా । ఆధ్రశ్చిద్యం మన్యమాన స్తురశ్చి
ద్రాజాచిద్యంభగంభక్షీత్యాహ ॥ ౨ ॥ భగప్రణేతర్భగ సత్యరా
ధో భగేమాంధియముదవదదన్నః । భగప్రణో జనయ గోభిరశ్వైర్భగ
ప్రనృభిర్నృవంతస్స్యామ ॥ ౩ ॥ ఉతేదానీం భగవంతస్స్యామో
తప్రపిత్వ ఉతమధ్యే అహ్నామ్ । ఉతోదితా మఘవంత్సూర్యస్య వయం దే
వానాగ్ం సుమతౌ స్యామ ॥ ౪ ॥ భగ ఏవ భగవాగ్ం అస్తు దేవాస్తేన వ

లజైరూపం ఆధ్రోఽపి త్వరన్నపి రాజాపి మన్యమానశ్చ యం భగం భ
జేయేతి బ్రూతే కథం భగం భక్షి భగం భజేయేతి జానానః-సపూ
ర్వ ఏవ యస్య భక్తతా మాశాస్త ఇత్యర్థః॥ ౨ ॥ భగప్రణేతః-హే
భగ సర్వస్య ప్రణేతః ఆదరార్థం పునః పున రామంత్ర్యతే భగ సత్య
రాధః రాధ ఇతి ధననామ భగః ఇమాంధియం మేయం మమబుద్ధిః సప
త్నీం బాధయేతి తాం సపత్నీబాధనం వా ఉదవ- ఉత్తిష్ఠమానో భూ
త్వా రక్షతాత్ పర్యాయేణ రక్ష దదత్ నః అస్మభ్య మభిమతం దదత్ హే
భగ త్వం నోఽస్మాన్ గోభిరశ్వైశ్చ ప్రజనయ సమృద్ధాన్కురు హే
భగ త్వత్ప్రసాదాత్ వయం నృభిః దాసాదిభిః నృవంతః ప్రకర్షేణ
స్యామ॥ ౩ ॥ ఉతేదానీ మస్మిన్ కర్మకాలే వయం భగేన దేవేన తద్వం
తస్స్యామ-ఉత ప్రపిత్వే అపి సాయాహ్నే ఉతమధ్యే అహ్నాం మధ్యా
హ్నేపి ఉత అపిచ ఉదితా ఉదయ త్యస్మిన్నుదితే ప్రాతరిత్యర్థః యదివ
సంతా ప్రమీయత ఇత్యాదివత్ సప్తమ్యేకవచన స్యాకారః హే మఘ
వన్ మఘవత్ మఘమితి ధననామ ధనవత్- కస్యోదయె సూర్యస్య పూ
ర్వాహ్ణాదిషు త్రిష్వపి కాలేషు వయం భగవంత స్స్యామేత్యర్థః- వ
యం దేవానాం సుమతౌ శోభనాయాం మతౌ అనుగ్రహాత్మికాయాం
బుద్ధౌ స్యామ- భగస్యైవ ప్రసాదాత్ అన్యే దేవా అప్యస్మాననుగృ
హ్ణీయురిత్యర్థః॥ ౪॥ భగ ఏవ-హే దేవాః దేవో భగః స స్వయం భగ ఏవ సన్

త్వాజయాది ప్రతిపద్యతే పరిషేచనాంతం కృత్వా తేన సర్పిష్మతా యుగ్మాన్ ద్వ్యవరాన్బ్రాహ్మణాన్భోజయిత్వా సిద్ధిం వాచయీత

యంభగవంతస్స్యామ । తంత్వాభగసర్వఇజ్జోహవీమి సనో భగపు
రఏతాభవేహ ॥ ౫ ॥ సమధ్వరాయోషసోనమంతదధిక్రావేవశుచ
యేపదాయ । అర్వాచీనంవసువిదంభగంనోరథమివాశ్వావాజిన ఆ
వహంతు ॥ ౬ ॥ అశ్వావతీర్గోమతీర్నఉషాసోవీరవతీస్సదముచ్ఛం
తుభద్రాః । ఘృతందుహానావిశ్వతఃప్రపీనాయూయంపాతస్వస్తిభి

భగవానస్తు- భగేన దేవేన తద్వానస్తు ఏవంనామ తద్వత్త్వంశ్లాఘనీయ మిత్యర్థః- తేనభగేన వయంభగవంతస్స్యామ- హేభగయఏవంభూతోసి- తంత్వాత్వాంసర్వఏవ జనోజోహవీమి పురుషవ్యత్యయః జోహవీతీతి బహ్వృచా స్తత్రైవాధీయంతే - హేభగసత్వం నోస్మాకం పురఏతానేతాభవ- ఇహకర్మణి॥ ౫ ॥ సమధ్వరాయ-తస్యైవ భగస్య ప్రసాదేన ఉషసో ధ్వధ్వరాయాస్మై సపత్నబాధన రూపాయ యజ్ఞాయ సమనమంత లోడర్థేలఙ్ సన్నమంతాం భజంతా మిత్యర్థః దధిక్రావేవ దధి క్రావాగ్నిః ఆదిత్య ఇత్యన్యేసయథాశుచయేపదాయ శుద్ధాయ స్థానాయ కల్పతేతద్వత్ కించ వసువిదం వసునోలంభయితారంభగం నోస్మాన్ప్రతి అర్వాచీన మభిముఖం ఆవహంతు— కే వాజినో వేగవంతః క్వఅశ్వా రథమివ యథారథ మశ్వావహంతి- తద్వదుత్తమాశ్వైశ్చ దేవః అస్మాకమస్మాన్ప్రతి ॥ ౬ ॥ ఉషాసః ఉషసః అశ్వవత్యః గోమత్యః వీరవత్యశ్చభూత్వా ఉచ్ఛంతు వ్యుచ్ఛంతు వ్యుష్టా భవంతు సదంసదా నిత్యమిత్యర్థః ఘృతముపలక్షణమేతత్- క్షీరగంసర్పిఃమధూదకమిత్యాదిదుహానాఃవిశ్వతస్సర్వతఃప్రపీనాః ప్రవృద్ధాఃభద్రాఃకల్యాణాయేఅస్మిన్సూక్తే నిర్దిష్టా అగ్న్యాదయః తేయూయంనోస్మాన్స్వస్తిభిఃసదాపాత రక్షత ॥ ౭ ॥ ఇతిహారదత్తవిరచితే ఏకాగ్నికాండమంత్రభాష్యే పంచదశః ఖండః ॥ ౧౫ ॥ ❋

శ్వ స్తిష్యే ణేతి త్రిస్స్త్రైర్యవైః పాఠాం పరికిరతియదివారుణ్యాసి వరుణా త్వానిష్క్రీణామీతియదిసౌమ్యాసిసోమాత్వానిష్క్రీణామీతిశ్వోభూతే ఉత్తరయోత్థాప్యోత్తరాభి స్తిసృభి రభిమం త్ర్యో త్తరయా ప్రతిచ్ఛ న్నాగ్ం హస్తయోరాబధ్య శయ్యాకాలేబాహుభ్యాం భర్తారం ప రిగృహ్ణీయా దుపధాన లింగయా వశ్యో భవతి సపత్నీబాధనం చైతే

స్సదానః ॥ ౭ ॥*॥౧౫॥ ఇమాంఖనా మ్యోషధీం వీరుధం బలవత్త మాం । యయా సపత్నీంబాధతే యయా సంవిందతే పతిం॥ ౧ ॥ ఉత్తానపర్ణే సుభగే సహమానే సహస్వతి । సపత్నీం మేపరాధ మపతిం మే కేవలం కృధి ॥ ౨ ॥ ఉత్తరాహ ము త్తర ఉత్తరే దుత్త రా భ్యః । అథ సపత్నీ యా మమాధరాసాఽధరాభ్యః ॥ ౩ ॥ న

సూ॥ శ్వస్తిష్యేణేతి త్రిస్స త్రైర్యవైః పాఠాం పరి కిరతియ ది=సపత్నీ బాధనంచైతే నైవ కామేన ఇమాంఖనా మీత్యాదిభిః ఇ మాం పాఠాఖ్యా మోషధిం ఖనామ్యుత్పాటయామి వీరుధం వివిధం రోహంతీం ప్రతానవతీ మిత్యర్థః బలవత్తమాం అతిశయేన వీర్యవతీ మిత్యర్థః యయా ఓషధ్యా సపత్నీం బాధతే సర్వఏవ స్త్రీజనః య యాచ సమ్యగ్వింద తేపతిం అసాధారణం లభతే॥ ౧ ॥ ఉత్తాన ప ర్ణే ఉత్తానాని పర్ణాని యస్యాస్సా ఉత్తానపర్ణా హే ఉత్తాన పర్ణేసుభగే సౌభాగ్యస్య నిమిత్తభూతే సహమానే సహమర్షణే అ భిభవే ఛందసి సపత్నీం బాధమానే సహస్వతి అతిబలవతి సపత్నీం మే పరాధమ మతుసపత్నీం పరాగమయ మమపతింమే కేవలంకృధి-మే పతింమమైవా సాధారణం కురు ॥ ౨ ॥ ఉత్తరాహం- హేఉత్తరే ఉత్కృష్టే పాఠే ఉత్తరా ఉత్కృష్టాహం స్వతఏవ పునరప్యుత్తరా భ్యోప్యుత్తరాభూయాసం ఇచ్ఛబ్ద ఏవార్థే తథైవ బహ్వృచాః ప ఠంతి అథయామమ సపత్నీ సాఅధరాభ్యోప్యధరా భవతు॥ ౩ ॥ న

హ్యస్యై నామగృభ్ణామినో అస్మిన్రమ తే జనే । పరామేవ పరావ తగ్ం సపత్నీం నాశయామసి ॥ ౪ ॥ అహమస్మి సహమానా థ త్వమసి సాసహిః । ఉభే సహస్వతీ భూత్వా సపత్నీం మే సహావ హై॥ ౫ ॥ ఉపతేధాగ్ం సహమానా మభిత్వాధాగ్ం సహీయ సా । మామను ప్ర తేమనో వత్సం గౌరివ ధావత్పథా వారివ ధా వత్ ॥౬॥* ॥ ౧౬॥ ఉదసౌ సూర్యో అగా దుదయంమామకో భగః।

హ్యస్యై అస్యై అస్యాః నామాప్యహంనగృభ్ణామి కింకారణం అస్మిన్ జనే ఆత్మన ఎవాయం నిర్దేశః సానోరమతే యతః కింబహునా- పరా మేవ పరావతం పరావతమితి దూరనామ అత్యంతందూరం సపత్నీం నాశయామసి నాశయామః గమయామః ఇదంతో మసీ॥ ౪ ॥ అహ మస్మి సహమానా సపత్నీరభిభవంతీ అథ అథవా పాతే త్వమసి సాసహిః- సహమానాసి తేఉభే ఆవాం సహస్వతీబలవత్యౌ భూత్వా సపత్నీం మే సహావహై- అభిభవావ॥౫॥ఉపతేధాం-భర్తారం ప్రతీదముచ్యతే ఇ మాం సహమానాం తేతవ ఉపాధాం అధో ధాం తా మేవ త్వా త్వాం అభ్యధాం తవో పర్యధాం సహీయ్యసా అతిశయే నాభిభవిత్రా మనసా యుక్తా ఏవంచ తథా పరిగ్రహః కర్తవ్యః యస్తైకో మహ స్త్రీ భర్తురధోనిహి తో భవతి అపరశ్చోపరి ఏవంకృతే సతి మామను మాంప్రతి తేమనః ప్రధావతు వత్సం గౌరివ- యథా చిరప్రసూతా గౌః వత్సంప్రతిధావతి - తథా పథా వారివ యథాచ నిమ్నేన పథా వాః ధావతి తద్వత్ ॥ ౬ ॥ ఇతి హరదత్తవిరచితే ఏకాగ్నికాండమంత్రభాష్యే షోడశః ఖండః॥ ౧౬॥

సూ ॥ సపత్నీబాధనార్థముత్తరేణానువాకేన సదాదిత్యముపతిష్ఠతే- ఉదసౌ సూర్య ఇత్యాదిభిః- ఉదసౌ అసౌ సూర్యః ఉదగాత్ తమనుమామ కో మమస్వభూతో భగః సౌభాగ్యముపస్థం ప్రియంవా ఉచ్ఛ్రద్దస్యపున

సహాదిత్యముపతిష్ఠతే

అహం తద్విద్వలాపతిమభ్యసాక్షి విషాసహిః॥౧॥ అహం కేతు రహం మూర్ధాఽహముగ్రా వివాచనీ।మమె దను క్రతుం పతి స్సేహానాయా ఉవాచరేత్॥౨॥ మమ పుత్రాశ్శత్రుహణోఽథో మె దుహితా విరాట్। ఉతాహమస్మి సంజయా పత్యుర్మే శ్లోక ఉత్తమః॥ ౩॥ యేనేంద్రో హవిషాకృత్వ్యభవ ద్ద్యుమ్న్యుత్తమః। అహం తదక్రి దేవా అసపత్నాకి లా

త్రిస్సృతి తెరగా దిత్యేపేక్షతే. యథాయంసూర్యః ప్రవర్ధమానః ఉదేతి ఏవంమమ భగోప్యుదేతీత్యర్థః - తత్త్వస్మాత్కారణాదహం విద్వలా వేదనంవిత్ తద్వత్యనయా తద్వతీవిద్యయా - పతి మభ్యసాక్షి స హిరె తద్రూపం అభిభూతవత్యస్మి వశీకృతవత్యస్మి విషాసహిః విశేషేణాభిభవిత్రీ ॥ ౧ ॥ అహం కేతుః అహమేవోభయోరపి వంశయోః కేతుస్థానీయా అహమేవ మూర్ధస్థానీయా అహముగ్రాఅన భిభవనీయా వివాచనీవివచనం నిర్ణయః తత్కారయిత్రీ కించ మమేత్ మమైవ క్రతుం కర్మప్రజ్ఞానం వా పతిరను ఉవాచరేత్ ఛాందసోవ కారః ఉపాచరేత్ తథైవ బహ్వృచాః పఠంతి అనుతిష్ఠతు- కీదృశ్యా స్సేహానాయాః లిటఃకానచి రూపమేతత్ అభిభూతవత్యాః అభిభవంత్యావా యథామయా విజ్ఞాతం యథావా మయా కృతం తథైవప తిరపికరో త్విత్యర్థః॥ ౨॥ మమపుత్రా శ్శత్రుహణః శత్రూణాం హంతారః భవంతు అథో మె దుహితాచ విరాట్ విరాజమానా భవతు ఉతఅపిచ అహమస్మి లోడర్థెలట్ అసానిసంజయా సమ్యగ్జేత్రీ సప త్నీనాం తథా పత్యుస్సప్తమ్యర్థెషష్ఠీ-పత్యౌ తథైవ బహ్వృచాః ప ఠంతి శ్లోకోయశశ్లాఘః ఉత్తమోస్తు పతిరపి మామెవశ్లాఘతా మిత్య ర్థః॥ ౩ ॥ ఇంద్రోయేనహవిషా కృతీ కృత కృత్యః అభవత్ దివిచో త్తమోఽభవత్ అహమపి తద్ధవిరక్రి కరోతె లుఙ్ మంత్రేష్వసాది

యత్మ్నగృహీతా మన్యాంవా బ్రహ్మచర్య యుక్తః

భువం ॥ ౪ ॥ అసపత్నా సపత్నిఘ్నీ జయంత్యభిభూవరీః । ఆ విత్సి సర్వాసాగ్ం రాధోవర్చో అస్థేయసా మివ ॥ ౫ ॥ సమజై ష మిమా అహగ్ంసపత్నీ రభిభూవరీః । యథాఽహమస్యవీరస్య విరాజామి ధనస్యచ ॥ ౬ ॥ ౧౭॥*॥ అక్షీభ్యాంతేనాసికాభ్యాం క ర్ణాభ్యాంచుబుకాదధి । యత్మ్నగ్ంశీర్షణ్యాంమ స్తిష్కాజ్జిహ్వాయావి

సూత్రేణశేలుఃజీరూపంఅకృషి హేదేవాః తతశ్చాసపత్నాకిలాభవం కిలప్రసిద్ధౌ॥ ౪॥ అసపత్నా అప్రతిపక్షా సపత్నిఘ్నీఛాందసం హ్రి స్వత్వం సపత్నీనాంహంత్రీ జయంతీ జయశీలా అభిభూవరీః భవ తేః క్వనిప్ వనోరచ్ అభిభవశీలా ఆవిత్సి ఆచ్ఛిద్యలబ్ధవత్యస్మి సర్వా సాంసపత్నీనాంరాధోధనం వర్చఃకాంతిశ్చ అస్థేయసామివస్థేయాం సః స్థిరతరాః తతోన్యేఅస్థేయాంసః తేషాంధనం యథాన్యేహరం తితద్వత్ ॥ ౫ ॥ సమజైషమిమాః ఇమాస్సపత్నీరహం సమజైషం సమజయం అభిభూవరీః ఛాందసస్సులోపాభావః - సుమంగలీరియ మితివత్ అభిభూవర్యహం అభిభూవరీస్సపత్నీర్వా యథాసంజయే యం తథాసత్యహ మస్య వీరస్యపత్యుర్ధనస్యచ విరాజామి ఈశ్వ రాభవామి ॥ ౬ ॥ ఇతిహరదత్తవిరచితే ఏకాగ్నికాండ మంత్రభా ష్యేసప్తదశఃఖండః ॥ ౧౭ ॥ *

సూ ॥ యత్మ్నగృహీతామన్యాంవా బ్రహ్మచర్యయుక్తః పు ష్కరసంవర్తమూలైరుత్తరైర్యథాలింగమంగాని సంమృజ్య ప్రతీచీ నంనిరస్యే ద్వధూవాస ఉత్తరాభిరేతద్విదే దద్యాత్ - అక్షీభ్యామి త్యాదిభిష్షడ్భిః అధిశబ్దోనర్థకః తవశీర్షణ్యాం యత్మ్నం వివృహామి-సం మృశ్య నిరస్యామి ఏవం సామాన్యే నోపదిష్టస్య విభజ్యవచనం అక్షీ భ్యామిత్యాది అక్ష్యాదయః ప్రసిద్ధాః మస్తిష్కః కపాలాంత గత

పుష్కరసంవర్తమూలైరుత్తరైర్యథాలింగమంగాని

వృహామి తే ॥ ౧ ॥ గ్రీవాభ్యస్త ఉష్ణిహాభ్యః కీకసాభ్యో అనూక్యాత్ ।
యక్ష్మం దోషణ్యమగ్ంసాభ్యాం బాహుభ్యాం వివృహామి తే ॥ ౨ ॥
ఆంత్రేభ్యస్తే గుదాభ్యో వనిష్ఠోర్హృదయాదధి । యక్ష్మం మతస్నా
భ్యాం యక్నః ప్లాశిభ్యో వివృహామి తే॥ ౩ ॥ ఊరుభ్యాం తే అష్ఠీవద్భ్యాం
జంఘాభ్యాం ప్రపదాభ్యాం । యక్ష్మగ్ం శ్రోణిభ్యాం భాసదాద్భ్వగ్ం
సనో వివృహామి తే॥ ౪ ॥ మేహనాద్వలంకరణాల్లోమభ్యస్తే నఖేభ్యః।

మాంసం॥ ౧ ॥ గ్రీవాభ్యః గ్రీవాకంఠః కంఠపర్వభేదేన భేద మారో
ప్యబహువచనం ఉష్ణిహాభ్యః ఉష్ణిహాస్తత్రత్యా నాడ్యః యానితద్గతా
న్యస్థీని తాని తద్గతాః కీకసాః అనూక్యాత్ పృష్ఠవంశాత్ దోష్ణోర్భుజ
వందోషణ్యం అంసౌ బాహూచ ప్రసిద్ధౌ॥ ౨ ॥ తే ఆంత్రేభ్యః ఆశితం పక్వా
వస్థాయాం యేషు తిష్ఠంతి తాని ఆంత్రాణి తేభ్యః గుదాభ్యః గుదనాడీభ్యః
వనిష్ఠోః ఆంత్రేష్వేవ స్థూలప్రదేశాత్ హృదయాత్ హృదయపుండరీ
కాత్ మతస్నాభ్యాం ఆమ్రఫలాకృతిభ్యాం ఉక్థ్యాభ్యాం యక్నః యకృ
త్తః ప్లాశిభ్యః వస్తిభ్యః॥ ౩॥ ఊరుభ్యాం తే ఊరూ ప్రసిద్ధౌ అష్ఠీవ
ద్భ్యాం ఊరు జాన్వోస్సంధిప్రదేశాభ్యాం జంఘే ప్రసిద్ధే ప్రపదా
భ్యాం పాదాగ్రాభ్యాం శ్రోణిభ్యా మూరుమూలాభ్యాం భాసదాత్
భసదితి గుహ్యప్రదేశే అవయవ విశేషస్యనామ- భసదేవ భాసదం త
స్మాత్ ధ్వంససః నాభేః గుదవలయా దిత్యన్యే ॥ ౪ ॥ మేహ
నాత్ మేహనం ప్రజననం వలంకరణాన్నకారస్య లకారశ్ఛాందసః-
నకారమేవ బహ్వృచాః పఠంతి- వనంవనః సంవననం తత్క్రియతే
యేన తద్వనంకరణం ససర్వోహి లోకస్తేన వశీకృతః ఏవం భూతా
న్మేహనాత్ అన్యేతు ఉ అలంకరణాదితి ఛేదమాహుః అలంకరణా
న్మేఖలాప్రదేశాత్ లోమనఖం ప్రసిద్ధం- సర్వస్మా దాత్మనః ఉక్తా
దనుక్తాచ్చప్రదేశాత్ తమిమం యక్ష్మం వివృహామి ॥ ౫ ॥ అంగా

సంమృజ్య ప్రతీచీనం నిరస్యేద్వధూవాస ఉత్త

యక్ష్మగ్ంసర్వస్మాదాత్మన స్తమిమంవివృహామి తే॥ ౫ ॥ అంగాదం
గాల్లోమ్నోలోమ్నో జాతంపర్వణిపర్వణి । యక్ష్మగ్ం సర్వస్మాదా
త్మన స్తమిమంవివృహామి తే ॥ ౬ ॥ పరాదేహి శాబల్యం బ్రహ్మభ్యో
విభజావసు । కృత్యైషాపద్వతీభూత్వాజాయాఽవిశతేపతిం ॥ ౭॥
అశ్లీలాతనూర్భవతిరుశతీపాపయాముయా। పతిర్యద్వధ్వై వాససాస్వ
మంగమభిధిత్సతి ॥ ౮ ॥ క్రూరమేతత్కటుకమే తదపాష్ఠవద్విషవ

దంగాత్సర్వస్మాదంగాత్ లోమ్నో లోమ్నః సర్వేభ్యో లోమభ్య
శ్చ పర్వణి పర్వణి ప్రతిపర్వసంధి జాతం యక్ష్మం సర్వస్మాదితి గ
తం ॥ ౬ ॥ సూ॥ వధూవాస ఉత్తరాభి రేతద్విదే దద్యాత్- పరా
దేహీత్యాదిభిశ్చతసృభిః - యత్పరిత్వాగిర్వణో గిరఇతి పరిధాపితం
వధూవాస స్తదేతద్విదే వివాహకర్మణ విదే దద్యాత్ పరాదేహి
పరిత్యజ శాబల్యం శబల వర్ణం వాసః- బ్రహ్మభ్యో బ్రాహ్మ
ణేభ్యః వసు విభజ విభజ్య దేహి కింపునః కారణం వాససస్త్యా
గ ఇతిచే దుచ్యతే - ఏషా జాయా - పద్వతీ పాదవతీ కృత్యా
భూత్వా పతి మావిశతే ॥ ౭ ॥ అశ్లీలా అముయా పాపయా
చకృత్యయా ఆవిష్టవత్యా పత్యుస్తనూః అశ్లీలా నిశ్రీకాభవతి - రు
శతీచ రుశతి హింసార్థః వ్యత్యయేనచకర్మణి కర్తృ ప్రత్యయః
హింస్యమానాచ భవతి కస్మిన్ పునః కృతే సర్వ మేతద్భవతి - ఉ
చ్యతే - పతిర్యద్యది వధ్వై వధ్వాః వాససా స్వమాత్మీయ మంగం
శరీరం అభిధిత్సతి పరిధిత్సతి - పరిధాతు మిచ్ఛతి వధూవాససః
పరిధానమేవ నామదుష్టం తస్మాత్తన్నపరిధేయం మంత్రవిదాపిసదా
పునరపి వాస ఏవ నింద్యతే ॥ ౮ ॥ క్రూరమేతత్ క్రూరం వినా
శకారి కటుకం రుజాకారి అపాష్ఠవత్ అపష్ఠు విషవత్ విషయు

రాభిరేతద్విదేదద్యాత్॥ ఇత్యాపస్తంబగృహ్యసూత్రేనవమఃఖండః.

నైతదత్తవే। సూర్యాంయః ప్రత్యక్షంవిద్యాత్సఏతత్ప్రతిగృహ్ణీయాత్॥ ౯ ॥ ఆశసనంవిశసనమథో అధివిచర్తనమ్ । సూర్యాయాః పశ్య రూపాణి తాని బ్రహ్మాతశగ్ంసతి ॥ ౧౦ ॥ అక్షీగ్రీవా అంత్రే ఊరుమేహనాదంగాదంగాత్పరాదేహిసప్త । ప్రసుగ్మంతాష్టాదశ। హిరణ్యవర్ణాః పంచదశ । సోమష్టాదశ । సోమాయాష్టాదశ। ఆతిష్ఠేమంత్రయోః గ్ంశతిః । సత్యేనతామందసానా ఏకాన్నవిగ్ంశతి రేకాన్నవిగ్ంశతిః । శమైకవిగ్ంశతిః । ఇహగావ ఏకాన్నవిగ్ంశతిః । ఉదీర్ష్వాతోదశ । అపశ్యంత్వాద్వాదశ । ఆరోహోరుంనవ। విష్ణుర్యోనిం కరోమితే ప్రాజాపత్యమష్టాదశాష్టాదశ। ప్రతి

క్తంచ - ఏవంనామ నిందితమేతద్వాసః అత్తవె నభవతి ఏతద్వాస ఉపభోక్తుంయోగ్యం నభవతి- కస్యతర్హీదం యోగ్య మిత్యత ఆహ- సూర్యాంసూర్యానామ వివాహదేవతా తయాదృష్టాపి మంత్రగణః సూర్యా ప్రసుగ్మంతెత్యాది రేవమంత్రగణః తంతాంచయః ప్రత్య క్షంస్పష్టం పదశః స్వరశః అక్షరశః అర్థతో వినియోగతశ్చవిద్యాత్ జానీయాత్ సఏతత్ప్రతి గృహ్ణీయాత్- ప్రతిగృహీతు మర్హతి ॥ ౯ ॥ పునరపి వాసనోనిందా ఆశసనం కృతకరణంశూలాదినా విశసనం చర్మణాం పృథక్కరణం స్వధిత్యాదినా అథో అపి చ అధ్య నర్థకః - విచర్తనం త్వచోన్యత్ర మోచనం ఏవం భూత మేత ద్వాసః నప్రతి గృహ్ణీయాదితి సంబంధః అథతస్య కథమన ర్థకరంనభవతి ఉచ్యతే సూర్యాయాః పశ్యరూపాణి సూర్యాయా హితాద్వశానిరూపాణి తానిచబ్రహ్మాబ్రహ్మణః - శంసతి తస్యకథ మనర్థశంకేతి ఉతశబ్దస్సమ్యగర్థేఅనేకార్థత్వాన్నిపాతానాంఏవ మేతద్వధూవాససః పరిదానం చతుర్థ్యంతే కర్తవ్యం తథాచ

గృహ్యాసూత్రే వివాహ మంత్రసూత్రంసమాప్తం.

హరిః ఓం శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.

రగ్నించతుర్దశ। ఇమాంఖనామ్యాదసౌ ద్వాదశ ద్వాదశ। అక్షీభ్యాం విగంశతిరష్టాదశ॥అక్షీభ్యాంతేనాసికాభ్యాం।ఉదసౌసూర్యోఅగాత్। ఇమాంఖనామ్యోషధీం।ప్రాతరగ్నిం।కరోమి తేప్రాజాపత్యం। విష్ణుర్యోనింకల్పయతు।ఆరోహోరుం।అపశ్యంత్వామనసాచేకితానం। ఉదీర్ష్వాతో విశ్వావసో।ఇహగావఃప్రజాయధ్వం।శమణ్డవ మేణ్డదమాహర। తామందసానా।సత్వేనోత్తభితాభూమిః।ఆతిష్ఠేమమశ్మానం। సోమాయజనివిదేస్వాహా।సోమఃప్రథమోవివిదేగంధర్వః।హిరణ్యవర్ణాశ్శుచయః పావకాః।ప్రసుగ్మంతాధియసానస్యసక్షణి॥౧౮॥ ప్రసుగ్మంతాతానిబ్రహ్మాతశగంసతి ॥ హరిః ఓం శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.

ప్రథమప్రశ్నస్సమాప్తః.

వివాహాంతే ఆశ్వలాయనః సూర్యావిదేవధూవస్త్రందద్యాదితి అన్యేతు యత్సుగృహీతాయాః వాసః ఏతద్భైషజ్యావిదేదేయ ముపదిశ్యేత ఇత్యాహుః సూర్యాశబ్దెనాపి తఏవ మంత్రాఉచ్యంతే ॥ ౧౦ ॥

ఇతిశ్రీ హరదత్తాచార్య విరచితె - ఏకాగ్నికాండమంత్రభాష్యే - అష్టాదశఖండసమ్మితః ప్రథమః ప్రపాఠకస్సమాప్తః.

హరిః ఓం శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.

యస్యనిశ్వసితం వేదాయో వెదేభ్యో ఖిలంజగత్
నిర్మమెంత మహాంవందె విద్యాతీర్థ మహేశ్వరం ॥
జగద్గురుభ్య శ్రీశంకరార్యేభ్యోనమః.

౩౦

శ్రీగురుభ్యోనమః.

హరిః ఓం

ససూత్రైకాగ్ని కాండ మంత్రభాష్యే

ద్వితీయప్రశ్న ప్రారంభః.

సూ ॥ ఉప నయనం వ్యాఖ్యాస్యామో గర్భాష్టమేషు బ్రాహ్మణముపనయీత గర్భైకాదశేషు రాజన్యం గర్భద్వాదశేషు వైశ్యంవసంతో గ్రీష్మశ్శరదిత్యృతవో వర్ణానుపూర్వేణ బ్రాహ్మణాన్భోజయిత్వా శిషోవాచయిత్వా కుమారం భోజయిత్వాను వాకస్య

ఉష్ణేనవాయ వుదకే నేహ్యదితిః కేశాన్వపతు ॥ ౧ ॥ ఆపఉందంతుజీవసే దీర్ఘాయుత్వాయ వర్చసే । జ్యోక్చ సూర్యందృశే॥ ౨ ॥ యేనావపత్సవితాక్షురేణ సోమస్య రాజ్ఞోవరుణస్య విద్వాన్ । తే

సూ ॥ ఉపనయనంవ్యాఖ్యాస్యామోగభాష్టమేషు= శ్శీతాస్వానీయఉష్ణేనవాయవితి-ఉష్ణేన వాయో హేవాయో ఉష్ణేనఉష్ణోదకేనఉష్ణ ముదకం గృహీత్వా ఏహిఆగచ్ఛ కిమర్థం అదితిః కేశాన్వపతు అదిత్యాఃవపనే అనుగ్రహ కర్తృకత్వం ఏవంవాయో రుదకానయనే॥ ౧ ॥ ఉత్తరయాశిరఉనత్తి ఆపఉందంతుమాణవకస్యాస్య శిరఆపఉందంతు క్లైదయంతు-జీవసేజీవితుం జీవనాయకియంతంకాలం దీర్ఘాయుత్వాయ సహషోడశ వర్షశతం దీర్ఘమాయు ర్వర్చసే దీప్తయేజ్యోక్చిరకాలం సూర్యందృశే-దృష్టుంయథాయందీర్ఘకాలం జీవేత్ తావంతంకాలం చక్షుష్మాన్భవతి - వర్చస్వీచ-తథోం దంతు ॥ ౨ ॥ త్రీగ్స్త్రీం దర్భా నంతర్ధాయోత్తరప్రవపతి యేనావ పదిత్యాభి

ప్రథమేన యజుషావప స్సగ్ం స్పృజ్యోష్ణా శ్శీతాస్స్వా నీయోత్తరయా
శిరఉనత్తి త్రీగ్ స్త్రీందర్భా నంతర్ధా యోత్తరాభి శ్చతసృభిః ప్ర

నబ్రహ్మాణో వపతేదమస్యా యుష్మాం జరదష్టి ర్యథాసదయ మసౌ॥
౩॥ యేన పూషా బృహస్పతే రగ్నే రింద్రస్య చాయుషే వపత్ ।
తేనాస్యా యుషేవప సౌశ్లోక్యాయ స్వస్తయే॥ ౪ ॥ యేన భూయ
శ్చరాత్యయం జ్యోక్చపశ్యాతి సూర్యం । తేనా స్యాయుషే వపసౌ
శ్లోక్యాయ స్వస్తయే॥ ౫ ॥ యేనపూషా బృహస్పతే రగ్నే రింద్ర
స్యచాయుషే వపత్ । తేనతే వపామ్యసౌ వాయుషావర్చ సాయ

శ్చతసృభిః యేనావపత్ యేనక్షురేణ సవితా సోమస్యరాజ్ఞః వరు
ణస్యశిర ఆవపత్ విద్వాన్ పితకర్మణి కుశలః తేనక్షురేణ జాతి
ద్వారకైక్యం తాదృశేనవా క్షురేణహే బ్రహ్మాణః బ్రాహ్మణాః పుణ్యా
హకర్తారః ఇదమస్య మాణవకస్య శిరోవపత వపనే మాం ప్రయు
ఙ్క్ష్వమిత్యర్థః-యుష్మదనుజ్ఞయాహం ప్రవపామీతి యావద్యథావపనే
సతి అయం మాణవకోऽసౌయజ్ఞశర్మా ఆయుష్మాన్ జరదష్టిర్జీర్ణాశ
నశ్చఅసత్ స్యాత్తథా వపత అసావితి మాణవకస్య నామ నిర్దే
శః ప్రథమయా॥ ౩ ॥ యేనపూషా యేనక్షురే ణేతిగతం తేనక్షురే
ణాస్యశిరః ఆయుషే వపత్ వప - శరీరాత్మానం ప్రత్యంతరాత్మనః
ప్రైషః హే మదీయ్య శరీరాత్మన్ వపతు వప సౌశ్లోక్యాయ సు
శ్లోకస్సుకీర్తిః తస్యభావః సౌశ్లోక్యం యథాయం సుకీర్తిస్స్యాత్తథేత్యర్థః
స్వస్తయే అవినాశాయచ ॥ ౪ ॥ యేనభూయః యేనక్షురేణ ఉప్తో
యం మాణవకః భూయశ్చరాతిదీర్ఘకాలం సంచరతి పంచమోలకారః
భూయిష్ఠశ్చరేత్ సర్వాన తీత్యచరేత్. జ్యోక్చిరం సూర్యంపశ్యాతి ప
శ్యేత్ ఛాందస ఉభయత్రదీర్ఘః తేనేత్యాది గతం॥ ౫ ॥ యేనపూ
షేత్యాది పూర్వార్ధం గతం తేన క్షురేణ తేతవ శిరోవపామి

తిమంత్రం ప్రతిదిశం ప్రవపతి వపంత ముత్తర యాను మంత్రయతే ద
క్షిణతో మాతా బ్రహ్మచారీ వానడుహే శకృత్పిండే యవాన్నిధాయ

ధాజ్యోత్స్న మనా అసాః॥ ౬ ॥ యత్క్షురేణ మర్చయతా సుపేశసా
వప్త్రా వపసి కేశాన్ । శుంధి శిరో మాస్యాయుః ప్రమోషీః ॥ ౭ ॥
ఉప్త్వాయ కేశాన్వరుణస్య రాజ్ఞో బృహస్పతి స్సవితా సోమో అగ్నిః ।
తేభ్యో నిధానం బహుధాన్వ విందన్నంతరా ద్యావా పృథివీ అప

అసావిత్యత్ర నామనిర్దేశః సంబుధ్యా యజ్ఞశర్మన్ యథా వపనేన
తి ఆయుష్మా వర్చసా చ యుక్తః దీర్ఘకాలం సుమనా స్త్వమసాః అత్రా
పి పంచమో లకారస్స్యాత్ తథా వపామి॥ ౬ ॥ సూ॥ వపంతము
త్తరయాను మంత్రయతే దక్షిణతో మాతా బ్రహ్మచారీవా యత్క్షు
రేణ యత్ యదా క్షురేణ మర్చయతా తీక్ష్ణభూతేన సుపేశసా సు
రూపేణోజ్జ్వలేన వప్త్రా కరణస్య కర్తృవివక్షా-ఏవంభూతేన క్షు
రేణ యదాస్య కేశాన్వపసి యదితి వచనాత్త దిత్యధ్యాహార్యం త
దాస్య శిరశ్శుంధి శుద్ధం కురు యథా కేశా నిశ్శేషా భవంతి తథేత్యర్థః
ఆయుస్త్వస్య మా ప్రమోషీః- వపనస్యాస్య తో మంగళత్వా దేవం ప్రా
ర్థ్యతే-తథా చ బ్రాహ్మణం- రిక్తో వా ఏషోఽనపిహితో యన్ముండ ఇ
తి॥ ౭ ॥ అనడుహే శకృత్పిండే యవాన్ని=నిదధాతి-ఉప్త్వాయ కేశా
నితి- ఉప్త్వాయ ఉప్త్వా ప్తో య్ కేశాన్ కస్య వరుణస్య రాజ్ఞః కే బృ
హస్పత్యాదయః తేకిమకుర్వన్ తేభ్యస్తేషాం కేశానాం నిధానం అధి
కరణేల్యుట్ తేయత్ర నిధీయంతే తత్స్థానం బహుధా బహుభిః ప్ర
కారైరన్వవిందన్ అనుక్రమేణ లబ్ధవంతః క్వ అంతరా ద్యావా పృథివీ
ద్యావా పృథివ్యోర్మధ్యే అపః అంతరిక్షే సువః స్వర్లోకే కాలభేదే
న స్థానభేదః - ఏవమహమప్యుదుంబరమూలే దర్భ స్తంబే వా నిదధామీ
తి యోజ్యం॥ ౮ ॥ ఇతి హరదత్త విరచితే ఏకాగ్ని కాండ మంత్ర

తస్మిన్నేకశానుపయ మ్యోత్తర యోదుంబరమూలే దర్భేష్వంబెవా నిదధాతి స్నాతమగ్నే రుపసమాధానా ద్యాజ్య భాగాంతే పా

స్నవః॥ ౮ ॥ ౧ ॥ ❋ ॥ ఆయుర్దా దేవజరసం గృణానో ఘృతప్రతీ కోఘృతపృష్ఠో అగ్నే । ఘృతం పిబన్నమృతం చారుగవ్యంపి తెవపుత్రం జరసే నయేమం॥ ౧ ॥ ఆతిష్ఠే మమశ్మాన మశ్మేవత్వగ్గ్ స్థిరోభవ । అభితిష్ఠ పృతన్యత స్సహస్వ పృతనా యతః ॥ ౨ ॥ రేవతీస్త్వా వ్యక్ష్ణన్కృత్తి కాశ్చాకృంతగ్గ్ స్త్వా । ధియోవయ న్నవ గ్నాఅవృంజన్ సహస్ర మంతాగ్ం అభితో అయచ్ఛన్॥ ౩ ॥ దేవీ

భాష్యే - ద్వితీయప్రశ్నే ప్రథమః ఖండః॥ ❋

సూ॥ స్నాతమగ్నే రుపసమాధానాది = భాష్యే యుర్దా దెవతి- హే దెవఅగ్నే ఆయుర్దాః ఆయూంషిదదా తీత్యాయుర్దాః- త్వంజరసం స్తుతిం గృణానః ఉచ్చారణ కర్మాణయ మన్యత్ర ఇహ తుగ్రహణె ద్రష్టవ్యఃస్తుతిం గృహ్ణన్నిత్యర్థః ఘృతప్రతీకః ఘృతక్షరణ దీప్త్యోః ప్రతీకమిత్యవయవ నామ దీప్తావయవః ఘృతమాజ్యం పృష్ఠే యస్యసః ఘృతపృష్ఠః ఘృతంపిబన్ కీదృశమమృతం చారుగవ్యం అస్మిన్కర్మణి ఆజ్యభాగాదిరూపెఏవంభూతస్త్వమిదానీం అనయాసమి ధాహుత్యా ఇమంమాణవకం జరసె నయ జరాం ప్రాపయ యథా యందీర్ఘా యుర్భవతి తథాకురు పితెవపుత్రం సర్వప్రకారేణ దీర్ఘ మాయుః యథాపితా పుత్రం ప్రాపయతి ఏవంతావదాచార్యో మంత్రస్యవక్తేతి యోజనా మాణవక పక్షెతుఇమం మాణవకం నయె తి॥ ౧ ॥ ఉత్తరేణాగ్నిం దక్షిణెన పదాశ్మాన మాస్థాప యత్యాతి ష్ఠేతి- ఆతిష్ఠేతి గతోర్థః॥ ౨ ॥ వాసస్సద్యః కృత్తోత ముత్తరాభ్యా మభిమంత్ర్య రేవతీరిత్యా దిద్వాభ్యాం- వాసః త్వాత్వాం రేవతీః వా ఛందసీతి జసిపూర్వ సవర్ణః రేవత్యో నామ దేవతాః వ్యక్ష్ణన్ వివిధ

లాశీగ్ం సమిధముత్తర యాధాప్య ఉత్త రేణాగ్నిం దక్షిణేన పదా శ్మానమాస్థాపయత్యాతిష్ఠేతివాసస్సద్యఃకృత్తోత ముత్తరాభ్యామభిమం త్ర్యోత్తరాభిస్తి సృభిః పరిధాప్య పరిహిత ముత్తరయానుమంత్రయతే

దేవాయ పరిధీసవిత్రే మహత్తదాసా మభవ న్మహిత్వనం ॥ ౪ ॥ యాఅకృంతన్న వయన్యా అతన్వత యాశ్చ దేవీ రంతానభితో దదం త । తాస్త్వాదేవీ జరసె సంవ్యయంత్వా యుష్మానిదం పరిధత్స్వ

మధ్వంసయన్- కార్పాసావస్థాయాం బీజ నిర్హరణార్థం కార్యకారణ యోరభేదోపచారాత్ వాసఏవతాః వ్యక్షన్కృత్తికాశ్చ త్వాత్వాం అకృంతన్ కర్తనంతంతుకరణం అత్రాప్య భేదోపచారః ధియోనామ దేవతాః తాఅవయన్ తంతుసంతానం కృత్వా వాసః కృతవత్యః గ్నాశ్చదేవతాః త్వాత్వాం అవావృంజన్ అంతరయోరచ్ఛిందన్- కించ ఉక్తాశ్చ అన్యాస్సహస్రందేవ్యః అంతాన్దశా సూత్రాణ్యా భితః ఉభయోః పార్శ్వయోరయచ్ఛన్ దాణ్ దానె తస్యయచ్ఛాదే శః దత్తవత్యః దేవీః దేవ్యః సహస్రమిత్య నేనపూర్వేణ సంబంధః దెవా యసవిత్రె దేవస్యసవితుః పరిధీపరిధానం సప్తమ్యేక వచనస్య పూర్వ సవర్ణః పరిధా పరిధానకాలె ఆసాందేవీనాం తన్మహిత్వనం తస్య మహత్వం మహ్యదభవత్ ఏవంనామతా దేవ్యోమహత్యోయద్దేవస్య సవితుర్వాసః కృతవత్యః ఏవంభూత స్త్వమపీత్యభి మంత్రణార్థః ॥ ౪ ॥ సూ॥ ఉత్తరా భిస్తిసృభిః పరిధాప్య యాఅకృంత న్నిత్యాది భిః- యాఅకృంతన్ యాదేవ్యస్త్వాఽకృంతన్ యాశ్చా వయన్ యా శ్చాతన్వత విస్తారితవత్యః యాశ్చాంతాన్ దశాసూత్రాణ్యా భితః ఉ భయోః పార్శ్వయోః- అదదంత దత్తవత్యః దాఆదానె తాస్త్వారే వత్యా దయోదేవీః దెవ్యః జరసె యథాత్వం జరాం ప్రాప్నుయాః తథా సంవ్యయంతు పరిధాపయంతు త్వం చాయుష్మాన్ భవన్ ఇ

మౌంజీంమేఖలాంత్రి వృతాంత్రిఃప్రదక్షిణముత్తరాభ్యాం పరివీయాజిన

వాసః॥ ౫ ॥ పరిధత్త ధత్తవాససైనగ్ం శతాయుషం కృణుతదీర్ఘ
మాయుః। బృహస్పతిః ప్రాయచ్ఛ ద్వాస ఏతథ్సోమాయ రాజ్ఞె పరి
ధాతవాఉ॥ ౬ ॥ జరాంగచ్ఛాసి పరిధత్స్వవాసో భవాకృష్టీనామ
భిశస్తిపావా । శతంచ జీవశరదస్సువర్చా రాయశ్చ పోషముప
సంవ్యయస్వ॥ ౭॥పరీదంవాసోఅధిధాస్వస్తయేభూరాపీనా మభిశస్తి

దంవాసః పరిధత్స్వ పరిధత్త॥ ౫ ॥ హేదేవ్యో రేవత్యాదయః ఏ
నంకుమారం వాససా పరిధత్త ఆచ్ఛాదయతధత్త అత్రాపిపరి అపే
క్ష్యతే ఆదరార్థం పునర్వచనం పరిదధత్యశ్చ శతాయుషమేనంకృణు
తదీర్ఘమాయురిత్య స్యోత్తరేణ సంబంధః కారణేచ కార్యోపచారః
దీర్ఘస్యాయుషో నిమిత్తభూత మేతద్వాసో బృహస్పతిఃప్రాయచ్ఛత్
కస్మైసోమాయ రాజ్ఞెకిమర్థం పరిధాతవైపరిధానార్థంఉఇత్యనర్థకః॥
౬ ॥ జరాంగచ్ఛాసి ఇదంవాసఃపరిధత్స్వపరిధాయచజరాంగచ్ఛాసి
గచ్ఛేః ఆకృష్టీనాంబంధుమనుష్యాణాంచాభిశస్తిపావా అభిశస్తైఃపా
వా హింతారక్షితాభవ- జరాంగచ్ఛాసీత్యుక్తమేవవిశేష్యతె శతంచ
జీవశరద స్సంవత్సరాన్ సువర్చాభూత్వా రాయస్పోషంరాయోధన
స్యచ పోషంఉపఅభిత ఉపఅధిసంవ్యయస్వవాసోయథా రాయస్పోషో
భవతితథేత్యర్థః॥ ౭॥ పరిహితముత్తరయానుమంత్రయతె- పరీదం
వాస ఇతిత్వంపర్యధిధాః పరిహితవానసిధాజేలుజేరూపమెతత్ ధకా
రస్యధకారశ్ఛాందసఃకిమర్థంస్వస్తయె పరిధాయచఆపీనామాప్తానాం
జ్ఞాత్యాదీనాం అభిశస్తిపావా అభిశస్తైఃపావాఅభూఃఅభవః శతంచ
జీవశరదః గతం పురూచీః బహుగతీః వసూనిచ ఆర్యోస్వామీ భూ
త్వావిభజాసి విభజేః విభజ్యదద్యాః జీవన్ సంపన్నస్సన్ లోకేహిస
జీవతీత్యుచ్యతెయస్సంపన్నో భవతి॥ ౮ ॥ మౌంజీం మేఖలాం=పరి

ముత్తర ముత్తర యోత్తరే ణాగ్నిం దర్భాంత్సగ్ స్త్రీర్య తేష్వేవ

పావా । శతంచజీవశరదఃపురూచీర్వసూనిచార్యో విభజాసిజీవన్ ॥
౮ ॥ ఇయందురుక్తా త్పరిబాధమానా శర్మ వరూథం పునతీనఆ
గాత్ । ప్రాణా పానాభ్యాం బలమా భరంతీ ప్రియా దేవానా
గ్ం సుభగా మెఖలేయం ॥ ౯ ॥ ఋతస్య గోప్త్రీ తపసః ప
రస్పీఘ్న తీరక్ష స్సహమానా అరాతీః । సానస్సమంత మను పరీ
హి భద్రయా భర్తారస్తే మెఖలె మారిషామ ॥ ౧౦ ॥ మిత్రస్య
చక్షుర్ధరుణం బలీయస్తే జోయశస్వి స్థవిరగ్ం సమిద్ధం । అనాహ

వీయ ఇయం దురుక్తాదితి ద్వాభ్యాం - ఇయం దురుక్తాత్ ఇయం
మెఖలా దురుక్తాత్ శసఆదాదేశః దురుక్తాని పరిబాధమానా సర్వ
తోనాశయంతీ శర్మశరణం గృహంవరూథం వరణీయం పునతీ శోధ
యంతీపునః నోస్మాకం సంబంధి అస్మాన్వా అగాత్ ఆగతవతీ ప్రా
ణాపానాభ్యాం చతుర్థ్యంత మెతత్ తాభ్యాం బలమాభరంతీ ఆహ
రంతీ ప్రియాదేవానాం ఏవంభూతేయం మెఖలా అతశ్చైయ మెవసు
భగా॥ ౯ ॥ ఋతస్య సత్యస్య యజ్ఞస్య వాగోప్త్రీ తపసః పరస్పీ
పాతెరేత ద్రూపం పరశబ్దః ప్రకర్షే తపసః ప్రకర్షేణ పాత్రీ రక్షిత్రీ
ఘ్నతీరక్షః రక్షసాం హననం కుర్వంతీ సహమానా అభిభవంతీ అ
రాతీఃశత్రుజాతీఃఛాందసః ప్రకృతిభావఃయా ఏవంభూతాసాత్వంనో
స్మాన్ సమంతంపరితఃఅనుఆను పూర్వేణ పరీహి పరిగచ్ఛ భద్రయా
త్వయా రక్షితా వయంహే మెఖలె మారిషా మరిష్టామాభూమ భ
ర్తారస్తేత్వాం బిభ్రాణాః కర్తృకర్మణోః కృతి॥ ౧౦ ॥ అజినముత్త
రముత్తరయా మిత్రస్య చక్షురితి మిత్రస్యాదిత్యస్య చక్షుః ప్రకా
శకంఅజినోత్త రీయోహిదీర్ఘ మాయుర్భవతి - సచాదిత్యం పశ్యతి
అత స్తస్య ప్రకాశకం ధరుణంధార్యమాణం బలీయస్తేజః అత్యంతం

ము_త్తర యావత్థాప్యో దకాంజలి మస్మాఅంజలా వానియ్యో_త్తరయా

నస్యం వసనం జరిష్ణు పరీదంవాజ్య జినందధేహం ॥ ౧౧ ॥ * ॥ ౨ ॥ ఆగంతాౖ సమగన్మహి ప్రసుమృత్యుం యుయోతన । అరిష్టాస్సంచరేమహి స్వస్తి చరతాదిహ స్వస్త్యాగృహేభ్యః॥ ౧ ॥ సముద్రాదూర్మిః మధుమాగ్ం ఉదార దుపాగ్ం శునాసమమృ

బలిష్ఠం తేజః యశస్విధారయతో యశోసి యశోనిమి_త్త త్వాత్స్వయమేవయశస్విస్థవిరం ప్రవృద్ధంసమిద్ధంసమ్యగిద్ధందీ_ప్తిమత్ అనాహనస్యం ఆహనసోధూర్తాః తేషాంకర్మ ఆహనస్యం - ఆహనస్యాద్వైరేతస్సిచ్యత ఇతిబృహ్వృచ బ్రాహ్మణం తద్విపరీతమనాహనస్యం ధూర్తానామయోగ మిత్యర్థః వసనముపరివాసః జరిష్ణు జీర్యతి స్తుత్యర్థః కమఃణిచకర్తృ ప్రత్యయః స్తోతవ్యం జరాయాః ప్రాపయిత్రువా వాజిఅన్నవత్ అన్నస్యదాతృ ఇదమేవంభూతమజినం అహం పరిదధేప్రావృణోమి ॥ ౧౧ ॥ ఇతిహరద_త్త విరచితే ఏకాగ్ని కాండ మంత్రభాష్యే, ద్వితీయప్రశ్నే ద్వితీయః ఖండః॥

సూ॥ ఉ_త్తరేణాగ్నిం దర్భాంత్సగ్ స్తీర్య తేష్వేవ ము_త్తర యావత్థాప్యా గంతేతి- ఆగంతా సమాగంతా ఆగచ్ఛతా ఆచార్యేణసమగన్మహిసంగతాః స్మఃసంగతాశ్చమృత్యుంమరణంప్రసుయుయోతస యాతేః పృథగ్భావే లోటిమధ్యమపురుషబహువచనంతస్యతనచాదేశః వ్యత్యయేన చో_త్తమ పురుషస్యస్థానే మధ్యమః ప్రకర్షేణ సుష్ఠుచ పృథక్కరవామ- అరిష్టాశ్చ సంచరేమహి - ఆచార్యోపి స్వ_స్తిచరతాత్-మమాపీహ బ్రహ్మచర్యే స్వస్తి భవతు- ఆగృహేభ్యః ఆగృహస్థాశ్రమప్రాప్తేః॥ ౧ ॥ ఉదకాంజలి మస్మా అంజలావానియ్యో_త్తరయా త్రిః ప్రోక్ష్యసముద్రా దూర్మిరితి యత్సముద్రాత్ప్రక్షుణబిందవః మయినిపతంతితత్సముద్రాదేవ మధుమానూర్మిఃమాః

త్రిః ప్రోక్ష్యోత్తరైర్దక్షిణేహస్తే గృహీత్వోత్తరైర్దేవతాభ్యః

తత్వమశ్యాం । ఇమేను తే రశ్మయస్సూర్యస్య యేభిస్సపిత్వం పితరో న ఆయన్ ॥ ౨ ॥ అగ్నిష్టే హస్తమగ్రభీత్ ॥ ౩ ॥ సోమస్తే హస్తమగ్రభీత్ ॥ ౪ ॥ సవితా తే హస్తమగ్రభీత్ ॥ ౫ ॥ సరస్వతీ తే హస్తమగ్రభీత్ ॥ ౬ ॥ పూషా తే హస్తమగ్రభీత్ ॥ ౭ ॥ అర్యమా తే హస్తమగ్రభీత్ ॥ ౮ ॥ అగంశస్తే హస్తమగ్రభీత్ ॥ ౯ ॥ భగస్తే హస్తమగ్రభీత్ ॥ ౧౦ ॥ మిత్రస్తే హస్తమగ్రభీత్ ॥ ౧౧ ॥ మి

ఉదారత్ ఉన్ముఖమాగమత్ ఉపేత్యస్య అశ్యామిత్యాఖ్యాతేనసంబంధః అనుదాత్తపాఠస్తువ్యత్యయేన బహ్వృచాస్త్వాద్యుదాత్తమేవాధీయంతే - అగంశునా అంతర్హితమత్త్వర్థమేతత్ అంశుమతాదీప్తిమతా తేనోర్మిణా అమృతత్వం సముపాశ్యాం సమ్యగుపాశ్నవీయ ఇమేనుతే ను ఇత్యనర్థకః యద్యప్యూర్మిరిత్యేకవచనాంతః ప్రకృతం తథాపి రశ్మయ ఇత్యనేన సామానాధికరణ్యాదిమేనుతే ఇతి బహువచనం ఇమేనుతే సూర్యస్యరశ్మయః యోయమూర్మిమానుదారత్ కార్యకారణయో రభేదోపచారః(ఆదిత్యాజ్జాయతే వృష్టిరితి)అపాంబిందవస్సూర్యస్యరశ్మయః యేభిర్యైరశ్మిభిః సపిత్వం సమానపానం నః అస్మాకం పితరోంగిరసః ఆయన్నీతవంతః అంగిరసస్య వామదేవస్యైతద్వచనం అంగిరసో దేవానాం సఖాయః అతోరస్మిభిరన్యైశ్చ దేవైస్సహ పానముపపన్నం ఏతదుక్తం భవతి యైరశ్మిభిస్సహాస్మత్పితరోంగిరసః సోమపానం కృతవంతః తత్కారణికా బిందవో మయి నిపతితాః తైశ్చామృతత్వ మాశ్నవీయేతి॥ ౨ ॥ సూ॥ ఉత్తరైర్దక్షిణే హస్తే గృహీత్వాగ్నిష్ట ఇతిదశభిః-అగ్నిష్టే యదిదం మయా తవహస్తగ్రహణం తదగ్న్యాదిభిరేవ గ్రహణమిత్యుపచారః లోడర్థేలుజ్ అగ్రభీత్ అగ్రహీత్ గృహ్ణాతు- అగ్నిస్సోమస్సరస్వతీచ ప్రసిద్ధాః సవిత్రాదయోపి ద్వాదశాదిత్యానామన్యతమే ధర్మణాధర్మేణ మిత్రోసియ

ప్రదాయోత్తరేణయజుషోపనీయసుప్రజాఇతిదక్షిణేకర్ణేజపతి ॥ ౧౦॥

త్రస్త్వమసిధర్మణాఽగ్నిరాచార్య స్తవ ॥ ౧౨ ॥ అగ్నయేత్వాపరి
దదామ్యసౌ ॥ ౧౩ ॥ సోమాయత్వాపరిదదామ్యసౌ ॥ ౧౪ ॥ స
విత్రేత్వాపరిదదామ్యసౌ॥ ౧౫ ॥ సరస్వత్యైత్వాపరిదదామ్యసౌ ॥
౧౬ ॥ మృత్యవేత్వాపరిదదామ్యసౌ ॥ ౧౭ ॥ యమాయత్వాపరి
దదామ్యసౌ ॥ ౧౮ ॥ గదాయత్వాపరిదదామ్యసౌ ॥ ౧౯ ॥ అం
తకాయత్వాపరిదదామ్యసౌ ॥ ౨౦ ॥ అద్భ్యస్త్వాపరిదదామ్యసౌ॥
౨౧ ॥ ఓషధీభ్యస్త్వాపరిదదామ్యసౌ ॥ ౨౨ ॥ పృథివ్యైత్వాసవై
శ్వానరాయై పరిదదామ్యసౌ ॥ ౨౩ ॥ దేవస్యత్వాసవితుః ప్రసవ
ఉపనయేసౌ ॥ ౨౪ ॥ సుప్రజాఃప్రజయాభూయాస్సువీరోవీరైస్సు

దృశోమిత్రోదేవస్త్వాదృశోసికీదృశశ్చసః*మిత్రం దేవా అబ్రువన్త్సోమగ్ం
రాజానగ్ం హనామేతిసో బ్రవీన్నాహగ్ం సర్వస్యవా అహం మిత్ర
మస్మీతి-ఏవంవిధోగ్ని స్తవాచార్యస్థానీయః॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥
౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥ సూ॥ ఉత్తరై దేవతాభ్యః ప్రదాయ అగ్న
యేత్వేత్యాదిభిరేకాదశభిః- అగ్నయేత్వేత్యాదయః రక్షార్థందా
నంపరిదానం సర్వత్రచాసౌ శబ్దస్యస్థానె మాణవకస్య నామ నిర్దేశ
స్సంబుద్ధ్యా॥ ౧౩॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥౧౭॥౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥౨౨॥
౨౩॥ సూ॥ ఉత్తరేణయజుషోప నీయ దేవస్యత్వేతి- దేవస్యసవితుః
ప్రసవే అనుజ్ఞాయాం సత్యాం త్వా మహముపనయె ఆత్మనస్సమీపం
ప్రాపయామి వశం నయామీత్యర్థః- నామనిర్దేశః పూర్వవత్ కేచిదం
తోదాత్తస్య పాఠాత్ ఆచార్యస్యనామ్నః ప్రథమయా నిర్దేశం మ
న్యంతె॥ ౨౪॥ సూ॥ సుప్రజా ఇతిదక్షిణె కర్ణేజపతి - సుప్రజాః
హెబ్రహ్మచారిన్ త్వం ప్రజయా సుప్రజాభూయాః- సువీరోవీరైఃపు
త్రావీరాః పౌత్రాః ప్రజాఉక్తత్వాత్ వర్చసాసువర్చాః పోషైశ్చ

బ్రహ్మచర్యమాగామితికుమారఆహ ప్రష్టంపరస్యప్రతివచనం కుమారస్యశేషం పరోజపతి ప్రత్యగాశిషంచైనం వాచయత్యుక్తమాజ్యభా

వర్చ్చావర్చసాసుపోషఃపోష్యైః ॥ ౨౫ ॥ బ్రహ్మచర్యమాగాముపమానయ దేవేనసవిత్రాప్రసూతః ॥ ౨౬ ॥ కోనామాస్యసౌనామాస్మికస్యబ్రహ్మచార్యస్యసౌ ప్రాణస్య బ్రహ్మచార్యస్మ్యసావేషతేదేవసూర్య బ్రహ్మచారీ తంగోపాయ సమామృతైషతే సూర్యపుత్రస్సుదీర్ఘాయుస్సమామృత। యాగ్ స్వస్తిమగ్నిర్వాయుస్సూర్యశ్చంద్రమా ఆపోనుసంచరంతి తాగ్ స్వస్తిమనుసంచరాసౌ॥౨౭॥౨౮॥ ౨౯॥అధ్వ

సుపోషః భూయా ఇతి సర్వత్రానుషంగః ॥ ౨౫ ॥ సూ॥ బ్రహ్మచర్యమాగామితి కుమారఆహ- బ్రహ్మవేదః తదర్థం వ్రతం బ్రహ్మచర్యం తదహమాగాంఆశంసాయాంభూతవచ్చేతిభవిష్యతిలుఙ్ ప్రాప్నువానితం మాముపనయస్వ దేవేనసవిత్రా ప్రసూతః అత్రానుజ్ఞాతస్త్వం॥ ౨౬ ॥ సూ॥ ప్రష్టంపరస్య ప్రతివచనంకుమారస్య - ప్రష్టంపరస్య త్వం కోనామాసికింనామధేయో సీత్యాచార్యః ప్రతివచనంకుమారస్యఅసౌనామాస్మి- అసావితిమాణవక నామనిర్దేశః ప్రథమయాకస్యబ్రహ్మచార్య సీత్యాచార్యః నామనిర్దేశస్సంబుధ్యా ప్రాణస్య బ్రహ్మచార్యస్మ్యసావితి మాణవక నామనిర్దేశః ప్రథమయా ప్రాణఆత్మా ఏషఇత్యాచార్యః ఏషమాణవకః హేదేవ సూర్య తేతవబ్రహ్మచారీతంగోపాయ రక్ష సచమామృతమరణంమాగమత్ హేసూర్యతే తవఏషపుత్రశ్చ సుదీర్ఘాయుర్భవతు సచమామృత దీర్ఘాయుషోమధ్యేమరణం మాగమత్ యాం స్వస్తి మగ్న్యాదయోనుక్రమేణ యాం స్వస్తింసంచరంతి తాంస్వస్తిం త్వమప్యనుసంచర యజ్ఞశర్మన్॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ౨౯॥ సూ॥ ప్రత్యగాశిషంచైనం వాచయతి అధ్వనామితి- హే అధ్వపతే-ధ్వాదుఃఖంతద్యస్మిన్నాస్తి సోధ్వా సుఖసాధనస్య మార్గస్య పతే అధ్వపతఇత్యుక్తే ఏకస్యైవాధ్వనః పతిరితిగమ్యతే అతఃఅధ్వనా

గాంతమత్రైనముత్తరా ఆహుతీర్హుత్వాయిత్వా జయాది ప్రతిపద్యతే పరి

నామధ్వపతే శ్రేష్ఠస్యాధ్వనః పారమశీయ॥ ౩౦॥ ఇతి తృతీయః ఖండః॥

యోగేయోగే తవస్తరం వాజేవాజే హవామహే । సఖాయ ఇంద్రమూతయే ॥ ౧॥ ఇమమగ్న ఆయుషే వర్చసే కృధి ప్రియగ్ంరేతో వరుణ సోమరాజన్। మాతేవాస్మా అదితే శర్మయచ్ఛ విశ్వేదేవా జరదష్టిర్యథాసత్ ॥ ౨ ॥ శతమిన్నుశరదో అంతి దేవా యత్రా నశ్చక్రా జరసం తనూనాం । పుత్రాసో యత్ర పితరో భవంతి మానోమధ్యా రీరిషతా

మితి పునర్వచనం సర్వేషామన్వానాం పతే సూర్య అహం త్వత్ప్రసాదాత్ శ్రేష్ఠస్య శ్రేయస్కరస్య అధ్వనః బ్రహ్మచర్యమార్గస్య పారం అంతమశీయ అశ్నవీయ॥ ౩౦ ॥ ఇతి శ్రీహరదత్తవిరచితే ఏకాగ్నికాండమంత్రభాష్యే ద్వితీయప్రశ్నే తృతీయః ఖండః॥ ౩ ॥

సూ॥ ఉక్తమాజ్యభాగాంత మత్రైనముత్తరా ఆహుతీర్హావయిత్వా జయాది కృత్వా యోగే యోగ ఇత్యాదిభి రేకాదశభిః - తే చ సర్వేమంత్రాః మాణవకస్యైవ ద్వితీయ చతుర్థా వాచార్యస్యేత్యేకే- యోగేయోగేగతం- యోగ స్త్రీపహ కర్మణ్యుద్యోగః॥ ౧ ॥ ఇమమగ్నే హే అగ్నే త్వ మిమం మాణవకం ఆయుషే వర్చసే-కృధికురు- యథాయమాయుష్మాన్ వర్చస్వీచ భవతి తథాకురు-హే వరుణ త్వం పున రస్య ప్రియం రేతః కురు యథా గృహస్థో భవతి హే సోమరాజన్ త్వంచ అస్మై మాతేవ శర్మసుఖం యచ్ఛదేహి- దాణ్ దానే యచ్ఛాదేశః - హే విశ్వేదేవాః యూయంచ శర్మయచ్ఛత యథా సత్యయం జరదష్టిరసత్ స్యాత్ ఆచార్యపక్షే సుగమం మాణవకపక్షే ఆత్మనః పరోక్షనిర్దేశః ఇమంజనమస్మై జనాయ అయంజనో జరదష్టిరసత్॥ ౨॥ శతమిన్నుశరదః ఇచ్ఛబ్దఏవార్థే నుశబ్దః ప్రసిద్ధౌ శతమేవహి శరదః పరమమాయుః కీదృశం శతం అంతి అంతికం సన్నికృష్టం అల్పమిత్యర్థః హే దేవాః యత్ర శతేనో సాకం తనూనామవయవాపేక్షం బహువచనం శరీర

షేచనాంతంకృత్వాఽపరేణాగ్నిముదగగ్రం కూర్చంనిధాయ తస్మిన్ను

యుగణంతోః ॥ ౩ ॥ అగ్నిష్టఆయుఃప్రతరాందధాత్వగ్నిష్టేపుష్టిం ప్రతరాంకృణోతు । ఇంద్రోమరుద్భిర్ ఋతుధాకృణోత్వా దిత్యై స్తైవసుభిరాదధాతు ॥ ౪ ॥ మేధాంమహ్యామంగిరసోమేధాగ్ంసప్త ఋషయోదదుః । మేధాంమహ్యంప్రజాపతిమేధామగ్ని దదాతు మే ॥ ౫ ॥ అప్సరాసుచయామేధాగంధర్వేషుచయద్యశః। దైవీయా మానుషీమేధాసామామావిశతాదిహ ॥ ౬ ॥ ఇమంమేవరుణ॥ ౭॥ తత్త్వాయామి ॥ ౮ ॥ త్వంనోఅగ్నే ॥ ౧౦ ॥ త్వమగ్నేఅయాసి॥ ౧౧ ॥ రాష్ట్రభృదస్యాచార్యాసందీమాత్వద్యోషం ॥ ౧౨ ॥ తత్స

స్యతదవయవానాంచజరసంచక్రాఃకృతవంతః స్థ- యత్రచకియంతింకం చిత్కాలం పుత్రాభూత్వా పితరోభవంతి కుటుంబభరణవ్యాకులాభ వంతి ఏవంవిధమాయుః యత్స్వరూపేణాల్పం జరయా చాభిభూతం కుటుంబభరణాదినాచ వ్యథాకారి ఏవంభూతమపి తావదస్మాకమా యుఃపూర్ణమస్తు మధ్యామధ్యే"మారీరిషత మాహింసిష్ట - గంతోః ఆఙ్ అత్రద్రష్టవ్యః ఆగంతోః ఆగమనాత్ యావత్స్వాయమేవ గచ్ఛతి తావన్మారీరిషత ॥ ౩ ॥ అగ్నిష్టే అగ్నిస్తవాయుః ప్రతరాంప్రకృష్ట తరం దధాతు స్థాపయతువా సఏవాగ్నిస్తవ పుష్టిం ప్రకృష్టతరాంకృ ణోతు- ఇంద్రశ్చమరుద్భి స్సహతవపుష్టిం ఋతుధాఋతావృతౌ కృ ణోతు - సఏవేంద్రః అదిత్యైర్వసుభి స్సహతే పుష్టిమాదధాతు ఇద మప్యాచార్య పఠేసుగమం మాణవకపక్షే త్వంతరాత్మశరీరాత్మ భై జనయోజ్యం॥ ౪ ॥ మెధాంమహ్యాం స్పష్టోర్థః దదుఃదద్యుః॥ ౫ ॥ అప్సరాసు అప్సరస్సుదైవీదేవేషుభవామానుషీమనుష్యేషుభవా సామె ధాతచ్ఛయశఇతిద్రష్టవ్యం ॥ ౬ ॥ ఇమంమఇత్యాదిపంచగతాః ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ సూ ॥ అపరేణాగ్నిమ్ముదగగ్రంకూర్చం నిధా యతస్మిన్నుత్తరేణయజుషోపనేతోపవిశతి ॥ రాష్ట్రభృదితి ॥ రాష్ట్ర

త్తరేణయజుషోపనేతోపవిశతిపురస్తాత్ప్రత్యఙ్ఙాసీనః కుమారోదక్షిణే
నపాణినాదక్షిణం పాదమన్వారభ్యాహసావిత్రీంభో అనుబ్రూహీతి త
స్మాఅన్వాహ తత్సవితురితి పచ్ఛోర్ధర్చశస్తత స్సర్వా వ్యాహృతీర్వి
హృతాః పాదాదిష్వంతేషువా తథార్ధర్చయోరుత్తమాం కృత్వాఽ
యాంకుమారఉత్తరేణ మంత్రేణోత్తరమోష్ఠముపస్పృశతే కర్ణావు

వితుర్వరేణియమిత్యేషా ॥ ౧౩ ॥ అవృధమసౌసౌమ్య ప్రాణస్వం
మేగోపాయ ॥ ౧౪ ॥ బ్రహ్మణఆణిస్థః ॥ ౧౫ ॥ సుశ్రవస్సుశ్ర

భృత్ హేకూర్చ-త్వంరాష్ట్రభృదసిరాష్ట్రస్యభర్తాసిప్రశస్తాసిఆచా
ర్యాసందీఆచార్యాణామాసనమసిచ ఏవంభూతాత్ త్వత్త్వత్తః అ
హంమాయోషంయాతేః పృథగ్భావియుక్తోమాభూవం॥ ౧౬॥ సూ॥
పురస్తాత్ప్రత్యఙ్ఙాసీనః కుమారోదక్షిణేన పాణినాదక్షిణరుత్తమాం
కృత్వాఽయాం ॥ తత్సవితురితి ॥ తత్సవితుః తచ్ఛబ్దశ్రుతేర్యచ్ఛబ్దో
ధ్యాహర్తవ్యః యత్సర్వేషాంధ్యేయంతద్దేవస్యసవితుర్వరేణ్యంవర
ణీయంభర్గః పాపానాంభర్జనం తేజోమయంరూపంవయం ధీమహి
ధ్యాయామః కీదృశస్యసవితుః యోనోస్మాకం సర్వేషాంధియోధర్మా
దివిషయాబుద్ధీః ప్రచోదయాత్ ప్రేరయేత్ - సవిత్రభ్యనుజ్ఞాతస్సర్వో
పికర్మకరోతి*సవితావై ప్రసవానామీశ ఇతిబ్రాహ్మణం॥ ౧౩ ॥ సూ॥
కుమారఉత్తరేణమంత్రేణోత్తరమోష్ఠముపస్పృశతే॥ అవృధమితి॥ ఆ
వృధంవృద్ధిః శ్రీః అహమవృధం ప్రవృద్ధంశ్రీమాన్ జాతః సావిత్రీగ్రహ
ణాత్ - ఋచస్సామానియజూంషిసాహి శ్రీరమృతాసతాం- సర్వే
భ్యోవై దేవేభ్యస్సావిత్ర్యనూచ్యతఇతిహిబ్రాహ్మణం- అసావితిప్రాణ
ఉచ్యతే - శరీరేసన్నిధానాత్ సౌమ్యేత్యనుకూలాభిధానం ప్రాణఅ
స్మత్ హేశరీరసన్నిహితసౌమ్యమదీయాంతరాత్మన్ యదిదానీంమమాం
తః ప్రవిష్టంసౌవిష్టంసావిత్ర్యాఖ్యం స్వంధనంతద్గోపాయరక్షయథాన
నిర్గచ్ఛేత్తథాకురు ॥ ౧౪ ॥ సూ ॥ కర్ణావుత్తరేణబ్రహ్మణఆణిస్థ ఇతి

త్తరేణదండము త్తరేణాద త్తైపాలాశోదండోబ్రాహ్మణస్య నైయ్యగ్రో
వసంమాకురుయథాత్వగ్ంసుశ్రవస్సుశ్రవాఅస్యేవమహగ్ంసుశ్రవస్సు
శ్రవాభూయాసంయథాత్వగ్ం సుశ్రవో దేవానాం నిధిగోపోస్యేవమ
హంబ్రాహ్మణానాం బ్రహ్మణోనిధిగోపో భూయాసం ॥ ౧ ॥ స్మృ
బ్రహ్మణఃసావిత్రీలక్షణస్యమంత్రస్య ఆశీకిలేస్థః లోడర్థేలఙ్స్థః భవ
తం ॥ ౧౫ ॥ ఖం ॥ ౪ ॥ ఇతిహరదత్తవిరచితే ఏకాగ్నికాండ మంత్ర
భాష్యేద్వితీయప్రశ్నే చతుర్థః ఖండః.

సూ॥దండముత్తరేణాదత్తైసుశ్రవఇతి-సుశ్రవఃసుశ్రవాః పాలా
శః - శూయతేహి। *।దేవావైబ్రహ్మన్నవదంతతత్పర్ణఉపాశ్రుణో
త్సుశ్రవావైనామేతితస్యామంత్రణంహేసుశ్రవః మామపిసుశ్రవసంసు
ష్ఠుశ్రోతారంకురుయథాత్వమిత్యాదిపునర్వచన మాదరార్థంతేచ్ఛస్ప
ష్టార్థంయథాత్వందేవానాంనిధిగోపోసినిధిర్యజ్ఞఃతస్యగోపఃపాలయి
తాసిజుహ్వాదిరూపేణఏవమహమపిత్వద్ధారణాత్బ్రాహ్మణానాం నిధిః
బ్రహ్మణోవేదస్యగోపోగోప్తాభూయాసంఉపసర్జనస్యాపి నిధిశబ్దస్య
బ్రాహ్మణైస్సహసంబంధః॥౧॥సూ॥ పాలాశోదండోబ్రాహ్మణస్య=స్మృ
తంచమ ఇత్యేతద్వాచయిత్వా స్మృతంచమ ఇత్యాదిభి రష్టభిః స్మృ
తంచమే-స్మృతంచింతితం ఏవమిదంకర్తవ్యమితి తద్విపరీత మస్మృతం
అసామర్థ్యాదాపది ప్రవర్తితంతదుభయమపి మేమమవ్రతం నిందాకు
త్సానింద్యవిషయా అనిందాదేవాదివిషయా శ్రద్ధాకర్తవ్యవిషయా అ
శ్రద్ధానిషిద్ధవిషయా విద్యావేదితవ్యస్యజ్ఞానం అవిద్యాఅవేదితవ్య విష
యా శ్రుతంశ్రవణం వేదాంగాదీనాం అశ్రుతంపాషండాగమానాంస
త్యం యథాదృష్టవచనం ఏతత్సర్వతఃప్రాప్తం అనృతం ప్రాణాత్యయా
విషయేతపోభిక్షాచరణాద్యశక్తౌ తదకరణం అతపఃవ్రతం అధ్యయన
వర్జనాది అవ్రతంభయాదినాతదతిక్రమః యచ్చాన్యద్బ్రాహ్మణానాం
బ్రహ్మణివేదవిషయం వ్రతంయచ్చాగ్నీంద్రాదిసహితస్యయచ్ఛమేమమ

ధస్కంధో వాజగ్రో రాజన్యస్యబాదర ఔదుంబరో వా వైశ్యస్యవా
క్షో దండ ఇతిస్మృతంచమ ఇత్యేతద్వాచయిత్వా గురవేవరందత్వోదా

తంచ మెస్మృతంచ మేతన్మఉభయంవ్రతం ॥ ౨ ॥ నిందాచ మె నిందా
చ మెతన్మఉభయంవ్రతం॥ ౩ ॥ శ్రద్ధాచ మెశ్రద్ధాచ మెతన్మఉభయంవ్ర
తం॥ ౪ ॥ విద్యాచ మెవిద్యాచ మేతన్మఉభయంవ్రతం ॥ ౫ ॥ శ్రు
తంచ మెశ్రుతంచ మెతన్మఉభయంవ్రతం ॥ ౬ ॥ సత్యంచ మెనృతంచ
మెతన్మఉభయంవ్రతం ॥ ౭ ॥ తపశ్చ మెతపశ్చ మెతన్మ ఉభయంవ్ర
తం ॥ ౮ ॥ వ్రతంచ మేవ్రతంచ మెతన్మఉభయంవ్రతం ॥ ౯ ॥ య
ద్బ్రాహ్మణానాంబ్రహ్మణివ్రతంయదగ్నేస్సేంద్రస్యసప్రజాపతికస్యస
దేవస్యసదేవరాజస్యసమనుష్యస్య స మనుష్యరాజస్య సపితృకస్యసపి
తృరాజస్యసగంధర్వాప్సరస్కస్య । యన్మఆత్మన ఆత్మనివ్రతం తేనా
హగ్ంసర్వవ్రతోభూయాసం ॥ ౧౦ ॥ ఉదాయుషాస్వాయుషోదోష

ఆత్మనః ఆత్మని వ్రతంమద్యైవోత్ప్రేక్షితంఆచార్యేణాన్యార్థం ప్రేక్షిత
స్యతదుపయోగ్యథాంతరాహరణాదికేనానేనసర్వప్రకారేణవ్రతేన
సర్వవ్రతోభూయాసం- తథాగ్నిర్వ్రతం వ్రతపాతృత్వం త్వమగ్నే
వ్రతపా అసీతిదర్శనాత్- ఇంద్రస్యప్రాధాన్యం ప్రజాపతెస్స్రష్టృ
త్వందెవానాం దాతృత్వాది దేవరాజస్య దేవరంజనం మనుష్యాణాం
ప్రియవచనం మనుష్యరాజస్య ప్రజారక్షణం పితౄణాం పుత్రోత్ప
త్తిః పితృరాజస్యయమస్యసహత్వంగంధర్వాణాందేవస్తుతిఃఅప్సరసాం
పరిచరణేకౌశలం ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥
సూ ॥ గురవేవరందత్వోదాయుషే త్యుత్థాప్య ఉదాయుషా అమృ
తాః దేవతాః అనుఅహముదస్థాం ఉత్తిష్ఠామి- ఋతువిశేషః ఉదా
యుషాఆయుషాసహోత్తిష్ఠామి- స్వాయుషాస్వకీయేన శతసంవత్సర
కాలలక్షణేన ఉదోషధీనాంరసేన రసోబలహేతుః తేనబలంలక్ష్యతేతే
నోత్తిష్ఠామి-ఉత్పర్జన్యస్య శుష్మమితిబలనామపర్జన్యస్య యాదృశం

యమ షేత్యుక్త్వాప్యుత్తరైరాదిత్యముపతిష్ఠేతయం కామయేతనాయమ
చ్ఛిద్యేతేతితముత్తరయాదద్భిర్హస్తే గృహీయాత్ప్రత్యాహమేతమగ్నింధా

ధీనాగ్ంథసినోత్పజస్వస్యశుస్మిగోదస్థామమ్పుతాగ్ అన॥ ౧౧ ॥
తచ్చక్షుర్దేవహితం పురస్తాచ్ఛుక్రముచ్చరత్ ॥ ౧౨ ॥ పశ్యేమశర
దశ్శతం ॥ ౧౩ ॥ జీవేమశరదశ్శతం ॥ ౧౪ ॥ నందామశరదశ్శతం॥
౧౫ ॥ మోదామశరదశ్శతం ॥ ౧౬ ॥ భవామశరదశ్శతం॥ ౧౭ ॥
శృణవామశరదశ్శతం ॥ ౧౮ ॥ ప్రబ్రవామశరదశ్శతం ॥ ౧౯ ॥ అ
జీతాస్స్యామశరదశ్శతం ॥ ౨౦ ॥ జ్యోక్చ సూర్యందృశే ॥ ౨౧ ॥
యస్మిన్ సూర్యోదంచత్యంపసర్వేలోకాస్సమాహితాః తేనగృహ్ణామిత్వా

బలంతాద్భ్వేన బలేనాత్తిష్ఠాః ॥ ౧౧ ॥ సూ ॥ ఉత్తరైరాదిత్య
ముపతిష్ఠేతతచ్చక్షురిత్యాదిభి ర్దశభిర్యజుర్భిః - తచ్చక్షుః తదితి ప్రసి
ద్ధవాచకః చక్షుస్థానీయం లోకస్య దేవహితం దేవేన్ద్రేణ నిహి
తం - పురస్తాత్ప్రదీప్యమానమువదే - ఉచ్చరత్ ఊర్ధ్వమాయద్దివి - ఇతి
దర్శనాత్ - పురస్తాత్పూర్వస్యాం దిశ్యుచ్చరత్ ఉద్గచ్ఛతు శుక్రం పరిశు
ద్ధంజ్యోతిః సూర్యాత్మకం పశ్యేమ ప్రేక్షేమహీత్యర్థః. ఏవముత్తరేష్వపి లిఙ్
లోట్పాఠః ఏవంశబ్దానామర్థః ప్రబ్రవామ ప్రవచనే అజీతాః రస్యాః
మలభితాః అహింసితాః జ్యోక్ దీర్ఘకాలం సూర్యందృశే ద్రష్టుం సమ
ర్థాస్స్యామ ॥ ౧౨॥౧౩ ౧౪॥౧౫॥౧౬॥౧౭॥౧౮॥౧౯॥౨౦॥౨౧ ॥
సూ ॥ యం కామయేత నాయమచ్ఛిద్యేతేతి తముత్తరయాదద్భిర్హస్తే
గృహీయాత్ప్రత్యాహమేతమగ్నింధారయంతి తామనుపజ్ఞానంచ (పరి
త్యక్తిపరిస్పృశ్య) యస్మిన్భూమిరిత్యాదిమంత్రేణ భూతంభవ్యంభ
విష్యచ్చసర్వేలోకాశ్చైతత్సర్వంపతతమానాః సమాహితాః సమాశ్రితాః
తేనతదనుజ్ఞయాత్వామహం గృహ్ణామిమహ్యం గృహ్ణామిత్వావహంయ
థాత్వంమత్తో నవిచ్ఛిద్యేథాః తథాగృహ్ణామితాస్సమాశ్రితాస్తేన తద
నుజ్ఞయాత్వామహం గృహ్ణామి - ప్రజాపతయేత్యాది పునర్వచనమాద

గయుం సిక్షారలవణ వర్జనంచ పరిత్వేతి పరిమృజ్యోత్తర మంత్రై

మహాం మహ్యాం గృహ్ణామి త్వామహం ॥ ౨౨ ॥ ద్వితీయప్రశ్నే పంచమః ఖండః.

పరిత్వాగ్నే పరిమృజామ్యాయుషాచ ధనేనచ ॥ సుప్రజాః ప్రజయాభూయాసగ్ం సువీరోవీరైస్సువర్చా వర్చసా సుపోషః పోషైస్సుగృహో గృహైస్సుపతిః పత్యా సుమేధా మేధయా సుబ్రహ్మా బ్రహ్మచారిభిః ॥ ౧ ॥ అగ్నయే సమిధమాహార్షం బృహతే జాతవేదసే । యథా త్వమగ్నే సమిధా సమిధ్యస ఏవం మామాయుషా వర్చసా సన్యా మేధయా ప్రజయా పశుభిర్బ్రహ్మవర్చసేనాన్నాద్యేన సమేధయ స్వాహా ॥ ౨ ॥ ఏధోస్యేధిషీమహి స్వాహా ॥ ౩ ॥ సమిదసి సమేధిషీమహి స్వా

రాధకం ॥ ఇతి హరదత్త విరచితే ఏకాగ్నికాండ మంత్రభాష్యే ద్వితీయప్రశ్నే, పంచమః ఖండః. *

సూ ॥ పరిత్వేతి పరిమృజ్య ధనస్యేవ సమాదరార్థం పరిత్వా హే అగ్నే త్వామహం పరిమృజామి - సర్వతశ్శోధయామి - పరిశబ్ద స్సర్వతో భావే ద్విరావృత్తిరర్థాంతరవ్యావృత్త్యర్థా ఆయుషాచ ధనేనచ ప్రార్థితేన సుప్రజాశ్చ భూయాసమితి గతం - సర్వత్ర భూయాసమితి శేషః సుపతిః పాలయితా ఆచార్యః మేధయా ధారణావత్యా ధియా సుమేధాః సుబ్రహ్మా శోభనవేదః బ్రహ్మచారిభిస్సహాధ్యాయిభిః పాఠః బ్రహ్మచారిణ ఇతి వచనాత్ అగ్నయే ఇమాం సమిధమిమామహమాహార్షం - ఆహరామి - బృహతే ప్రభావతే మహతే జాతవేదసే జాతధనాయ జాతప్రజ్ఞాయవా ఆహరంతం చ మాం యథా త్వమగ్నే సమిధా అనయా సమిధ్యసే సందీప్యసే ఏవం మామాయుషాదిభిః సమేధయ వర్ధయ సనిః లాభః అన్నస్యాదనమన్నాద్యం అన్యత్ప్రసిద్ధం ॥ ౨ ॥ ఏధోసి సమిత్ప్రతివచనం హే సమిత్ త్వమేధోసి ఇంధిదీప్తావితి సాధనమస్య త్వయా వయమపి త్వామాసాద్య వయమేధిషీమహి ఇంధానాస్స్యామ ॥ ౩ ॥ సమి

స్సమిధ ఆదధ్యాదేవ మన్యస్మిన్నపి సదా రణ్యాదేధా నాహృత్యో స్వ

హా॥ ౪ ॥ తేజోసి తేజో మయి ధేహి స్వాహా॥ ౫ ॥ అపో అద్యాన్వ చారిషగ్ం రసేన సమసృక్ష్మహి । పయస్వాగ్ం అగ్న ఆగమం తం మా సగ్ం సృజ వర్చసా స్వాహా॥ ౬ ॥ సమ్మాగ్నే వర్చసా సృజ ప్రజయా చ ధనేన చ స్వాహా॥ ౭ ॥ విద్యున్మే అస్య దేవా ఇంద్రో విద్యాత్సహ ఋషిభి స్స్వాహా ॥ ౮ ॥ అగ్నయే బృహతే నాకాయ స్వాహా ॥ ౯ ॥ ద్యావాపృథివీభ్యాగ్ం స్వాహా ॥ ౧౦ ॥ ఏషా తే అగ్నే సమిత్తయా వర్ధస్వ చా ప్యాయస్వ చ తయాహం వర్ధమానో భూయాసమాప్యాయమా

దసీః గదవ్యాఖ్యానం॥ ౪ ॥ తేజోసీతి ప్రిహే తు త్వత్ మయ్యపి తేజో ధేహి స్థాపయ॥ ౫ ॥ అపో అద్య అప ఇతి కర్మనామ అపస్సమిదాధాన లక్షణం కర్మ అద్య అన్వచారిషం అనుక్రమేణ కరోమి - రసః - ఇచ్ఛాకర్మణి పయసా శ్రద్ధా- తేన రసేన సమసృక్ష్మహి - ఏకవచనస్థానే బహువచనం - లిఙర్థే లుఙ్ - సంసృష్టోస్మి పయస్సమిదాధానే కర్మణి శ్రద్ధాపి మే వర్తతా మిత్యర్థః అధికార స ఇతి బ్రహ్మణాం - స నాప ప్రసిద్ధోన్న సమయ ఇతి శ్రుతేః - త్వత్ప్రసాదాత్ బ్రహ్మసాయుజ్యం మే భూయాదిత్యర్థః - పయస్వాన్ పయ ఇతి హవిషః ఉపలక్షణం హవిష్మాన్ భూత్వాహం అగ్నాత్వాముపసమాహరాగమం- లిఙర్థే లుఙ్ ఆ గచ్ఛేయం - తమేవం భూతం మాం త్వత్ప్రసాదేన వర్చసా సగ్ంసృజ ॥ ౬ ॥ సం మాగ్నే హారాం వర్చసా ప్రజయా ధనేన చ సంసృజ॥ ౭ ॥ విద్యాత్ అస్య ద్విత్రి యహం ధేః ఇమం మాం దేవా విద్యుత్ జానన్తు స్తకార ఇతి విద్యాః బహువ చాః ఏవమేవార్థః యంతే- ఏవం కర్మ కుర్వంతం దేవా జానీయుః కిన్త్వేషాం ఇంద్రశ్చ మా ఋషిభిస్సహ విద్యాత్ జానీయాత్॥ ౮॥ అగ్నయే బృహతే నాప్రభావ తే మహతే వా కాయ దవిష్ఠాకో నామాగ్నిరితి బ్రాహ్మణం తస్మై నాకాయ॥ ౯ ॥ ద్యావాపృథివ్యౌ ప్రసిద్ధే॥ ౧౦ ॥ ఏషా తే- హే అగ్నే తుభ్యమేషా సమిత్ దీయతే తయా త్వం వర్ధస్వ చ ఆప్యాయస్వ చ అహ్యా

త్తరయాసగ్ంశాస్తి వాసశ్చతుర్థీము త్తరయాదత్తేన్యస్యపరిధాప్య ॥౧౧॥

సశ్చస్వాహా ॥ ౧౧ ॥ యోమాగ్నేభాగినగ్ం సంతమథాభాగంచి కీర్షతి । అభాగమగ్నే తంకురుమామగ్నే భాగినంకురుస్వాహా ॥ ౧౨ ॥ సమిధమాధాయాగ్నే సర్వవ్రతో భూయాసగ్ంస్వాహా ॥ ౧౩ ॥ బ్రహ్మచార్యస్యపోశానకర్మకురుమాసుషుప్థాః । భిక్షాచర్యంచరాచార్యాధీనో భవ ॥ ౧౪ ॥ యస్యతేప్రథమవాస్యగ్ంహరామస్తంత్వావిశ్వేఅవంతుదేవాః । తంత్వాభ్రాతరస్సువృధోవర్ధమాన మనుజాయంతాం బహవస్సుజాతం॥౧౫॥ ద్వితీయప్రశ్నే షష్ఠః ఖండః.

యనమభిపూరణంపూర్ణస్య సఅహామపితయాసమిధా వర్ధమానఃస్యా యమానశ్చభూయాసం॥౧౧॥ యోమాగ్నే-హేఅగ్నే యోమాంభాగినం భాగప్రాప్తియోగ్యంసంతం అథఅనంతరం కోయంపాపఃఅభాగంకర్తు మిచ్ఛతితమభాగంకురుమాంతుభాగినంకురుఇత్యర్థః ప్రసిద్ధనామం త్రణంసమిధంసమిత్॥౧౨॥సమిధమా ధాయ-హేఅగ్నే అహాంసమి ధమాధాయసర్వవ్రతః సర్వప్రకారవ్రతో భూయాసం॥౧౩॥సూ॥ఉత్తర యాసగ్ంశాస్తి బ్రహ్మచార్యసి-బ్రహ్మచార్యసి-బ్రహ్మచర్యాశ్రమంప్రా ప్తోసిఅపోశానఅపఏవమయానుజ్ఞాతఃఅశనకర్మకురుసమిదాహరణాది మాసుషుప్థాఃదివామాస్వాప్సీఃఅథయఃపూర్వోక్తయోఃజఘన్యసంవేశిత మాహురశ్వస్వపితిత్యేవం విధోమాస్వాపాభావః భిక్షాచర్యంచరఆచా ర్యాధీనోభవమయాఅనుజ్ఞాతఃయాజనాదికమపిమాకార్షీః ॥ ౧౪ ॥ సూ॥వాసశ్చతుర్థీము త్తరయాదత్తేన్యస్యపరిధాప్యయస్యతఇతి యస్యతేప్ర థమవాస్యంప్రథమమాచ్ఛాదితంవాసఃవయంహరామః తంత్వావిశ్వేదే వాఅవంతు- కించతమేవత్వాంవర్ధమానంసుజాతంశోభనజన్మానంబహ వోభ్రాతరఃసువృధః సుష్ఠువర్ధితాభూత్వాఅనుజాయంతాంత్వమప్యే వంవిధోభూయాఃతవాసుజాఅప్యేవంవిధాభవేయురిత్యర్థః॥౧౫॥ఇతిహర దత్తవిరచితైకాగ్నికాండమంత్రభాష్యే ద్వితీయప్రశ్నే షష్ఠఃఖండః.

వేదమధీత్య స్నాస్యన్ ప్రాగుదయాద్వ్రజం ప్రవిశ్యాన్తర్లోమ్నా చర్మ
ణా ద్వారమపిధాయాస్తే నైనమేతదహరాదిత్యోఽభితపేదిత్యేకే । మధ్యన్దినేఽగ్నేరు
పసమాధానాద్యాజ్యభాగాన్తే పాలాశీగ్ం సమిధముత్తరయాధాయా
పరేణాగ్నిం కటవీరకాయాం వోపవిశ్యోత్తరయా క్షురమభిమన్త్ర్య

ఇమగ్ం స్తోమమర్హతే జాతవేదసే రథమివ సం మహేమా మనీష
యా । భద్రా హి నః ప్రమతిరస్య సగ్ంసద్యగ్నే సఖ్యే మా రిషామా వ
యం తవ ॥ ౧ ॥ త్ర్యాయుషం జమదగ్నేః కశ్యపస్య త్ర్యాయుషమ్ ।
యద్దేవానాం త్ర్యాయుషం తన్మే అస్తు త్ర్యాయుషమ్ ॥ ౨ ॥

సూ ॥ వేదమధీత్య స్నాస్యన్ ప్రాగుదయాద్వ్రజం ప్రవిశ్యాన్
తర్లోమ్నా చర్మణా ద్వారమపిధాయ — ఇమగ్ం స్తోమమితి — ఇమగ్ం
స్తోమమిమాం స్తుతిం అర్హతే స్తుత్యర్హాయ జాతవేదసే జాతధనాయ జా
తప్రజ్ఞాయ వా సం మహేమ మహిః పూజాయాం అస్యేదం — ఇహ తు కరోతే
ర్థః సంస్కారో వా ప్రదర్శ్యతే తేన సంస్కుర్మః వా శక్నుయామ — మనీష
యా స్వయా బుద్ధ్యా రథమివ యథా తష్టా రథం కరోతి యథా కామో వా సం
స్కరోతి తద్వత్ కిం కారణమగ్నే స్తుతిః ప్రయత్నత ఇత్యత ఆహ భద్రా హి శో
భనీయస్మాద్ధి నః యస్మాద్భద్రా కల్యాణీ నోఽస్మాకముపరి అస్మాసు వా ప్రమ
తిః ప్రకృష్టా అనుగ్రహబుద్ధికా మతిః అస్యాగ్నేస్సంసది సభాయాం య
స్మాత్ అతో యజ్ఞాదిసభాసు అనుగ్రాహక స్సభాస్మాక మనుగ్రాహక
ఇత్యర్థః — పరః పాదః ప్రత్యక్షీకృతత్వాద్భిన్నవాక్యం — హే అగ్నే
తవ సఖ్యే దేవానాం మనుష్యాణాం చ స్తుత్యస్తోతృభావలక్షణం — సఖ్యం
తత్ర వర్తమానా వయం మా రిషామ — మా కేనచిద్ధింసిష్మహి ॥ ౧ ॥
సూ ॥ అపరేణాగ్నిం కటవీరకాయాం వోపవిశ్యోత్తరయా క్షురమభి
మన్త్ర్య — త్ర్యాయుషమితి — త్ర్యాయుషం కౌమారయౌవనస్థా
విరాణి త్రీణ్యాయూంషి తేషాం సమాహారస్త్ర్యాయుషం జమదగ్న్యాదీ
నాం యాదృశం త్ర్యాయుషం మమాపి తాదృశం త్ర్యాయుషం అస్తు — క్షుర

త్తరేణయజుషాపవిత్రేప్రదాయాపాగ్ంసగ్ంసర్జనాదాకేశనిధా
నాత్సమానంజఘనార్ధేవ్రజస్యోపవిశ్య విస్రస్యమేఖలాం బ్రహ్మచారి
ణే ప్రయచ్ఛతితాగ్ంస ఉత్తరయోదుంబరమూలేదర్భస్తంబే వోప
గూహత్యేవం విహితాభిరేవా ద్భిరుత్తరాభిష్షడ్భిస్స్నాత్వోత్తరయో

శివోనామాసిస్వధితిస్తేపితానమస్తేఅస్తుమామాహిగ్ంసీః ॥ ౩ ॥ ఉ
ష్ణేనవాయఉదకేనేత్యేషః॥౪॥౫॥౬॥౭॥౮॥౯॥౧౦॥ ౧౧॥ ఇదమహమము
ష్యాముష్యాయణస్యపాప్మానముపగూహామ్యుత్తరోసౌద్విషద్భ్యః॥౧౨॥
ఆపోహిష్ఠామయోభువఇతితిస్రోహిరణ్యవర్ణాశ్శుచయః పావకాఇతి

కర్మణోనాయుష్కరత్వాత్తత్స్నానభూతస్యైవాభిమంత్రణం ॥౨॥
సూ ॥ ఉత్తరేణయజుషాపవిత్రేప్రదాయ-శివోనామేతి - శివోనామ
నామశబ్దోనిపాతోవధారణేశివఏవత్వమసిస్వధితిర్వజ్రః వజ్రోవైస్వధి
తిరితిదర్శనాత్ - సతేపితాసర్వశస్త్రేషుతస్యప్రధానత్వాన్నమస్తే
అస్తుమామాహింసీః ॥ ౩ ॥ సూ ॥ అపాగ్ంసగ్ంసర్జనాదా
కేశనిధానాత్సమానం - ఉష్ణేనవాయవిత్యాదిభిరష్టభిః॥గతార్థాః॥
౪॥౫॥౬॥౭॥౮॥౯॥౧౦॥౧౧॥ సూ ॥ జఘనార్ధేవ్రజస్యోపవిశ్య విస్ర
స్యమేఖలాం- వోపగూహతి ॥ ఇదమహమితి-ఇదమహమముష్య య
జ్ఞకర్మణో ముష్యాయణస్యవాత్సస్య వాత్స్యాయనస్య వాపాప్మాన
మిదమహంఉపగూహామి - ఉపగూహనమప్రకాశీకరణం సూత్రోక్త
ముపగూహనంతత్పాప్మనఏవోపగూహనత్వేననిరూప్యతే అసౌయజ్ఞక
ర్మాద్విషద్భ్యఃఉత్తరోధికోస్తు ॥ ౧౨ ॥ ఏవంవిహితాభిరేవాద్భి
రుత్తరాభిష్షడ్భిస్స్నాత్వా-ఆపోహిష్ఠేత్యాదిభిః - ఆపోహి-హే ఆపః
యూయంమయోభువఃస్థమయఇతిసుఖనామసుఖస్యభావయిత్ర్యఃస్థహి
ప్రసిద్ధాతాః యూయంనోస్మాకమూర్జే అన్నాయదధాతనధత్త - అ
న్నమస్మభ్యంధత్తేత్యర్థః మహేమహతేరణాయ రమణీయాయ చక్షు
షేదర్శనాయదధాతన॥ ౧౩ ॥ యోవోయుష్మాకంసంబంధీయశ్శి

దుంబరేణదతో ధావతేస్నానీయోచ్ఛాదిత స్నాతఉత్తరేణయజుషాఽ
తిస్రః ॥ ౧౩॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥౧౭॥౧౮ ॥ అన్నాద్యాయవ్యూహధ్వం
దీర్ఘాయురహమన్నాదోభూయాసంసోమోరాజాయమాగమత్సమే
ముఖం ప్రవేక్ష్యసిభగేన సహవర్చసా ॥ ౧౯ ॥సోమస్యతనూరసిత
వతమోరసః తస్యాస్తృతీయార్థేషష్ఠీ తేనరసేననోస్మాన్ భాజయతసయ
థాఅస్మాన్భజతేతథాకురుతఇహలోకేఉశతీః కామయమానా ఇవమా
తరోయథామాతరోవత్సలాభూత్వాస్తన్యంపాయయంతితద్వత్॥౧౪॥
తస్మైరసాయఅరంశీఘ్రంపర్యాప్తంవా గమామగచ్ఛామ వఃయుష్మాన్
తద్రసస్యపానార్థంయుష్మాన్గచ్ఛామయస్యేతితృతీయార్థే షష్ఠీయే
నరసేనక్షయాయనివాసివచనోయంఆద్యాదాత్తత్వాద్వితీయార్థేచతు
ర్థీక్షయంనివాసమస్మదీయంజిన్వథప్రీణయథ - యేనచహోఆపఃజనయ
థపుత్రపౌత్రాదిభిఃప్రజాతాన్కురుధ్వంనోస్మాన్ ॥ ౧౫ ॥ హిరణ్య
వర్ణాః శ్శుచయః యద్యప్యగతం- తదపిస్పష్టః ఇంద్రః పర్జన్యస్తస్య
మేఘస్య విగ్భవాత్ అప్సుజాతస్త్వం ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥
సూ॥ఉత్తరయాదుంబరేణదతోధావతే- అన్నాద్యాయేతి -అన్నాద్యా
యఅన్నాదనాయవ్యూహధ్వంవ్యూహఃపృథగ్భవఃపృథగ్భవతహేదం
తాః మతేనపృథగ్భూతాభవథ - అహంచయుష్మాభిఃశుద్ధైదీర్ఘా
యురన్నాదశ్చభూయాసం - సోమోరాజాయమాగమత్ దంతధావ
నకాష్ఠస్యవార్క్షణత్వాత్ వృక్షాణాంచసోమాధిష్ఠితత్వాదేవ ముచ్యతే-
సచాగతః మమముఖంప్రవేక్ష్యతి - భగేనసౌభాగ్యేనవర్చసాదీప్త్యా
చసహ - దంతశోధనేసతిముఖమతీవశోభతఇత్యేవముచ్యతే॥ ౧౯ ॥
సూ ॥ స్నానీయోచ్ఛాదితస్నాతఉత్తరేణ యజుషాఽహత మంతరం
వాసఃపరిధాయ-సోమస్యతనూరసీతి- సోమస్యహోవాసఃత్వంసోమస్యత
నూరసిసౌమ్యంవైవాసఇతిశ్రుతేః ఏవంభూతంత్వంమే తనువంతనూం
పాహిత్వయాచ్ఛాదితం శరీరంరక్షితం భవతినకేవలం సోమస్యతనూః

హతమంతరం వాసః పరిధాయ సార్వసురభిణా చందనేనోత్తరైర్దేవ
తాభ్యః ప్రదాయోత్తరయానులిప్య మణిగ్ం సౌవర్ణగ్ం సోపధానగ్ం

సుపం మే పాహి సా మా తనూరావిశ ॥ ౨౦ ॥ నమో గ్రహాయ చ ॥
౨౧ ॥ అభిగ్రహాయ చ ॥ ౨౨ ॥ నమశ్శాకజంజభాభ్యాం నమస్తా
భ్యో దేవతాభ్యో యా అభిగ్రాహిణీః ॥ ౨౩ ॥ అప్సరస్సు యో గం
ధో గంధర్వేషు చ యద్యశః - దైవో యో మానుషో గంధస్స మా గంధస్సు
రభిర్జుషతాం ॥ ౨౪ ॥ ఇయమోషధే త్రాయమాణా సహమానా

కింతర్హి మామపి స్వాంగసూః శక్తిస్వతుల్యత్వాదేవముచ్యతే - తథా
చ మంత్రాంతరం అస్మాత్త్వమధిజాతోసి త్వదయం జాయతాం అస్యజన్మనీతి
ఏవంభూతం త్వం మామావిశ ॥ ౨౦ ॥ సూ ॥ సార్వసురభిణా
చందనేనోత్తరైర్దేవతాభ్యః ప్రదాయ-నమో గ్రహాయచ-నమ ఆదయ
స్త్రయో మంత్రాః దేవతాశ్చ మంత్రోక్తా గ్రహాశ్చ అభిగ్రహాశ్చ శాక
శ్చ జంజభశ్చ అభిగ్రాహిణ్యశ్చ తాశ్చాలంకారసమయే పురుషముపస
ర్పంతి తాభ్యశ్చందనప్రదానం ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ సూ ॥ ఉ
త్తరయానులిప్య-అప్సరస్స్వితి - అప్సరస్సు అప్సరసాముపభోగయోగ్యో
యోగంధః గంధర్వేషు చ యద్యశః కీర్తిః ప్రసిద్ధ గంధర్వేషు చ యః ప్ర
సిద్ధో గంధః తద్యోగాత్తే గంధర్వా భవంతి గంధవంతో గంధర్వా ఇతి
యశ్చ దైవో గంధః యశ్చ మానుషః స సర్వోపి సురభిర్గంధః మాంజు
షతాం భజతే- సురభిర్ఘ్రాణతర్పణః ॥ ౨౪ ॥ సూ ॥ మణిగ్ం
సౌవర్ణగ్ం సోపధానం ప్రతిష్ఠాప్య ఇయమోషధ ఇతి - ఇయమోషధే పార్థి
వస్య సువర్ణస్య పృథివీతోత్పన్నత్వాత్ స్తుతిః ఇయం పృథివీ ఓషధే ఓషధిః విభక్తి
లోపశ్ఛాందసః త్రాయమాణా ఓషధీనామాధారభూతేత్యర్థః సహ
మానా సర్వకార్యేషు సమర్థా సహస్వతీ బలవత్యేవంభూతా పృథివీ సా
మాం హిరణ్యవర్చసం హిరణ్యవద్దీప్తం కరోతు బ్రహ్మవర్చస యుక్తం చ-

సూ॥ తమ ఉత్తరయోదపాత్రే త్రిః ప్రదక్షిణం పరిప్లావ్యోత్తరయా గ్రీవా స్వాబధ్నీయాదేవమేవ బాదరం మణిం మంత్రవర్జగ్ం సవ్యేపాణౌ వా బధ్నీయాత్

~~~~~~

సహస్వతీ। సామా హిరణ్యవర్చసం బ్రహ్మవర్చసినం మా కరోతు॥ ౨౫॥ అపాశోస్యుగ్రో మే మా సగ్ం శారీశ్శివో మోపతిష్ఠస్వ దీర్ఘాయుత్వాయ శతశారదాయ। శతగ్ంశరద్భ్య ఆయుషే వర్చసే జీవాత్వై పుణ్యాయ॥ ౨౬॥ రేవతీస్త్వా వ్యక్ష్ణన్ కృత్తికాః॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ౩౦॥ ౩౧॥

ఇతి ద్వితీయప్రశ్నే, సప్తమఃఖండః.

ఆయుష్యం వర్చస్యగ్ం సువీర్యగ్ం రాయస్పోషమౌద్భిద్యం। ఇదగ్ం

~~~~~~

కరోతు॥ ౨౫॥ ఉత్తరయా గ్రీవాస్వాబధ్య-ఏవమేవ బా-బధ్యఅపాశోసీతి। అపాశోసి మేనచోరాదిభిర్బధ్యతే స పాశః స త్వం న భవసి ఉరః ఉరస్థ్స్థలం మా సం శారీః మా హింసీః గ్రీవాస్వాబద్ధస్య అవపతనాదురసో బాధా శంకా శివో మా ఉపతిష్ఠస్వ దీర్ఘాయుత్వాయ దీర్ఘశాయ శతశారదాయ శతం శరదో భావియద్దీర్ఘాయుష్యం తస్మై శతం శతం చతుర్థ్యర్థే ప్రథమా-శతాయుః శరద్భ్యః శతవర్షార్థమాయుషే శతవర్ష భావియదాయుః తదర్థం జీవాత్వై జీవాతుర్జీవనం తస్మై పుణ్యాయ ప్రశస్తాయ శివో మోపతిష్ఠస్వేత్యేవ ఆదరార్థం చాయుషః పునర్వచనం॥ ౨౬॥ సూ॥ అహతముత్తరం వాసో రేవతీస్త్వేతి సమానం। రేవతీస్త్వా వ్యక్ష్ణన్ కృత్తికాః॥ తాభిరేవ ద్వితీయం వాసః పరిధత్తే॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ౩౦॥ ౩౧॥ ఇతి శ్రీహరదత్తవిరచితే - ఏకాగ్నికాండ మంత్రభాష్యే-ద్వితీయప్రశ్నే - సప్తమఃఖండః.

సూ॥ తస్యదశాయాం ప్రవర్తౌ ప్రబధ్య దర్వ్యా మాధ్యాజ్యే నాభ్యానాయన్నుత్తరా ఆహుతీర్హుత్వా జయాది ప్రతిపద్యతే పరిషేచనాంతం కృత్వా ఏతాభిరేవ దక్షిణే కర్ణే ఆబధ్నీతైతాభిస్సవ్య ఆయుష్యమిత్యాదిభిరష్టభిః॥ ఆయుష్యమాయుష్యోనిమిత్తం

తము త్తరంవాసో రేవతీస్త్వేతి సమానంతస్యదశాయాం ప్రవర్తౌ ప్రబ
ధ్యదర్వ్య మాధాయాజ్యేనాభ్యానాయన్నుత్తరా ఆహుతీర్హూాః

హిరణ్యం జైత్ర్యాయా విశతాం మా ॥ ౧ ॥ ఉచ్చైర్వాది పృతనాజి స
త్రాసాహం ధనంజయమ్ । సర్వాస్సమృద్ధీర్ బుద్ధయో హిరణ్యేస్మింత్స
మాహితాః ॥ ౨ ॥ శునమహగ్ం హిరణ్యస్య పితురివ నామాగ్రభైషమ్ ।
తం మా హిరణ్యవర్చసం పూరుషు ప్రియం కురు ॥ ౩ ॥ ప్రియం మా దే
వేషు కురు ప్రియం మా బ్రహ్మణే కురు । ప్రియం విశ్యేషు శూద్రేషు ప్రియగ్ం

ఆయుష్యం వర్చస్యం వర్చసో నిమిత్తం వర్చస్యం సువీర్యం సుష్ఠువీర్య
యుక్తం రాయస్పోషం రాయో ధనస్య పోషయితృ సర్వధనస్య హిరణ్య
మూలత్వాత్ ఔద్భిద్యం ఉద్భిన త్తి ప్రకాశత ఇత్యుద్భిత్ ఉద్భిదేవ ఔద్భి
ద్యం యశస్కరమిత్యర్థః - ఏవంభూతమిదం హిరణ్యం జైత్రియాయ
జయహేతుః జైత్రం కర్మ తస్మై జయాయైవ మా మా విశతాం ఆవిశం
తు ॥ ౧ ॥ ఉచ్చైర్వాది-ఉచ్చైర్వాదయతీత్యుచ్చైర్వాది హిరణ్యవంతో
హ్యుచ్చైర్వదంతి పృతనాజి ఛాందసస్తు భావః పృతనాజి సత్రాసాహం
సత్రేత్యవ్యయం సత్యనామ సత్యమేవాభిభవిత్రు శత్రూణాం ధనంజయం
ధనస్యాపి శత్రుసంబంధినో జైత్రం కిం బహునా సర్వా బుద్ధయః కీదృశః స
మృద్ధీస్సమృద్ధయః సమృద్ధాస్సమగ్రా ఇత్యర్థః విభక్తిలోపశ్ఛాందసః తథై
వ పాఠో బహ్వృచానాం హిరణ్యేస్మిన్ సమాహితాః-సమ్యగాహితాః ॥
౨ ॥ శునమితి ॥ శునమహం సుఖనామ శునం హిరణ్యస్య నామ అగ్రభైషం పి
తురివ యథా పితుర్నామ పునః కీర్తయతి తద్వత్తన్నామ కీర్తయం తం
మాం హిరణ్యవర్చసం - హిరణ్యవద్దీప్తం కురు హే హిరణ్య కించ పూరు
షు పురు ఇతి బహునామ తస్యైవ ఛాందసదీర్ఘత్వం పూరుషు బహు
షు షష్ఠ్యర్థే సప్తమీ బహూనాం మా ప్రియం కురు యథాహం సర్వేషాం
ప్రియస్స్యాం తథా కురు ఏతదేవ ప్రపంచయతి ॥ ౩ ॥ ప్రియం మా సర్వ

త్వాజయాంది ప్రతిపద్య తేషరిషేచనాంతంకృత్వా । ఏతాభిరేవదక్షి
ణేకర్ణ ఆబధ్నీతైతాభిస్సవ్యేఏవముత్తరైర్యథాలింగగ్ం । స్రజశ్శిరస్యాంజ
నమాదర్శావేక్షణముపానహౌ ఛత్రం దండమితి వాచంయచ్ఛత్యావ

రాజసుమాకురు॥ ౪ ॥ యాతిరశ్చీనిపద్యసేహం విధరణీఇతి । తాం
త్వాఘృతస్య ధారయా యజేసగ్ం రాధనీమహమ్ ॥ ౫ ॥ సగ్ం
రాధన్యైదేవ్యై॥ ౬॥ ప్రసాధన్యైదేవ్యై॥ ౭ ॥ సంమ్రాజంచవిరా
జంచాభిశ్రీర్యాచనోగృహే। లక్ష్మీ రాష్ట్రస్య యా ముఖే తయా మాసగ్ం
సృజామసి॥ ౮ ॥ శుభికేశిర ఆరోహ శోభయంతీముఖంమమ । ముఖగ్ం

త్రిష్వర్థేసప్తమీ - బ్రహ్మణెబ్రాహ్మణశబ్దస్యఛాందసంహ్రస్వత్వం
బ్రాహ్మణేజాతావేకవచనంవిశ్వేషు వైశ్యేషుఛాందసంహ్రస్వత్వంరాజ
సుక్షత్రియేషు హేహిరణ్యత్వత్సంస్పృష్టాజ్యహోమాత్ దేవానామే
షాంప్రియస్స్యామిత్యర్థః॥౪ ॥ యాతిరశ్చీ సంరాధనీనామసాచ భూ
మిరిత్యేకే మధ్యమస్థా సావాగిత్యన్యే హే సంరాధనియాత్వంతిరశ్చీతిర్య
గ్భూత్వానిపద్యసే శేషే అహంసర్వస్యభూతస్యవిధరణీవిధారయిత్రీఅన
యాబుధ్యేతిభూమిపక్షేవాక్పక్షేతువిధరణం హోమవిఘ్నకారిణమహం
నివారయిత్రీత్యనయాబుధ్యాతేషామప్రవేశాయ యాత్వం ద్వారదేశేతి
ర్యగ్భూత్వా శేషఇతి తాంత్వాఘృతస్యధారయాసంరాధనీమహంయజే॥
౫॥ఉత్తరౌస్పష్టౌ॥ ప్రసాధన్యసిసైవ నసంరాధనీప్రకర్షేణసాధయతి
దేవతాంతరంవా ॥ ౭ ॥ సంమ్రాజంచ ఆద్యపాదస్యచతుర్థపాదేన
సంసృజామీత్యనేనసంబంధః- సమ్రాజంచవిరాజంచ మాసంసృజామ
సి ఏకస్మిన్బహువచనం - సంసృజామసి కేనయామమగృహే అభిశ్రీః
అభిముఖాశ్రీః చకారోవక్ష్యమాణాపేక్షయాయాచరాష్ట్రస్యముఖేల
క్ష్మీస్తయా మాసంసృజామసి సమ్యగ్దీప్యమానస్సమ్రాట్ వివిధందీప్య
మానోవిరాట్॥౮॥ఏవముత్తరైర్యథాలింగగ్ం స్రజశ్శిరస్యాంజనం యు

క్షత్రేభ్య ఉదితేషు నక్షత్రేషు ప్రాచీముదీచీంవా దిశముపనిష్క్రమ్యో
త్తరేణార్ధర్చేన దిశ ఉపస్థాయోత్తరేణ నక్షత్రాణి చంద్రమస మితి
రాతినాసంభాష్య యథార్థంగచ్ఛేత్॥ (ఖం॥౮॥)

హిమమశోభయ భూయాగ్ంసం భగంకురు॥౯॥ యామాహరజ్జమదగ్ని
శ్శ్రద్ధాయై కామాయాన్యై। ఇమాంతామపినహ్యేఽహం భగేనసహవ
ర్చసా॥౧౦॥ యదాంజనం త్రైకకుదం జాతగ్ంహిమవత ఉపరి। తేనవా
మాంజె తేజసే వర్చసే బలాయచ॥౧౧॥ ఇతి ద్వితీయప్రశ్నే, అష్టమః ఖండః.
మయిపర్వతపూరుషం మయిపర్వతవర్చసం మయిపర్వతభేషజం మయిప
ర్వతాయుషం। యస్మై వర్చః పరాగత మాన్యానముపతిష్ఠతు। ఇదంతత్పున

యథార్థంగచ్ఛతి శుభికే శిర ఇత్యాదిభిః॥ శుభికే శుభైవ శుభికా హే శుభికే
స్రక్ మమ శిర ఆరోహ మమ ముఖం శోభయతీభూత్వా ఆదరార్థం పు
నరుచ్యతే- ముఖంహిమమశోభయ హిశబ్దః పాదపూరణః భూయాగ్ం
సంభగం ససౌభాగ్యం చకురు॥౯॥ యామాహరత్ ఆహృతవాన్-యాం
స్రజం జమదగ్నిరాహరత్ కస్యై శ్రద్ధాయై దేవ్యై కీదృశ్యై కామాయా
న్యై కామయమానాయై ఇమామీదృశీం తాం స్రజం అహమపినహ్యే శి
రసి బధ్నామి - భగేనవర్చసా చ సహ॥౧౦॥ ఆంజనమంత్రః ॥ యదాం
జనం=బలాయచ॥ యదాంజనం త్రికకున్నామపర్వతః తత్రభవం త్రైకకు
దం యచ్చ హిమవత ఉపరిజాతం తేనాంజనేన హే అక్షిణీ వాం యువాం అం
జే- కిమర్థం తేజసే ప్రకాశార్థం చ వర్చసే దీప్త్యర్థం చ భగాయ సౌ
భాగ్యార్థం॥ ఇతి శ్రీహరదత్తవిరచితే-ఏకాగ్నికాండ మంత్రభాష్యే-
ద్వితీయప్రశ్నే-అష్టమః ఖండః॥
మయిపర్వత పూరుషం = మయిపర్వతాయుషం ॥ ౪ ॥ మయి
పర్వతే యాదృశం పురుషం పౌరుషం పుంస్త్వం ధారణశక్తిః త
త్పర్వతపూరుషం మయి భవతు - యాదృశీచ పర్వతస్యవర్చః దీ

అథైతదపరంతూష్ణీమేవ తీర్థేనస్నాత్వాతూష్ణీగ్ంసమిధమాదధాతి
యత్రాస్మా అపచితింకుర్వంతితత్రార్చ్యఃప్రవిశతి యథాపురస్తాదేనము
త్తరాభ్యాంయథాలింగ్ంరాజాస్థపతిశ్చాపః పాద్యాఇతి ప్రాహెూ

రాదదే దీర్ఘాయుత్వాయవర్చసే॥౫॥ప్రతిష్ఠస్థో దేవతానాం మామా
సంతాప్తం॥౬॥ప్రజాపతేశ్శరణమసిబ్రహ్మణశ్ఛదిర్విశ్వజనస్యఛాయాసిస
ర్వతో మా పాహి॥ ౭॥ దేవస్యత్వాసవితుః ప్రసవేశ్వినోర్బాహుభ్యాం
పూష్ణోహస్తాభ్యా మాదదే ద్విషతోవధాయేంద్రస్య వజ్రోసివార్త్ర

ఘ్నః శ్శర్మతా యచ్ఛ పర్వతే భేషజం యచ్ఛ పర్వతే ఆయుషం ప
ర్వతస్యాయుః - తత్సర్వంమయిభవతు-అదర్శావేక్షణం॥ యన్మేవర్చ
ఇతి॥యన్మేవర్చఃపరాగతంమత్తోనిర్గతం ఆత్మానంఆవర్తతలస్థితం మా
ముపతిష్ఠతు ప్రాప్నోతు- ఇదంతద్వర్చః పునరాదదేదీర్ఘాయు త్వా
యవర్చసే॥ ౫ ॥ ఉపానన్మంత్రః ॥ ప్రతిష్ఠస్థఇతి- ప్రతిశబ్దఃప్రశబ్దా
ర్థే- హేఉపానహౌయువాంప్రతిష్ఠేప్రస్థానసాధనేస్థః-దేవతానాంఆ
దిశబ్దోధ్యాహార్యః దేవతాదీనామపి కిముతాస్మాకం - మా మా సం
తాప్తం వ్రణోత్పాదనేనసంతాపంమాకార్షం-కంటకాకరాదికృతో
వాసంతాపోమాభూదిత్యర్థః॥౬॥ఛత్రధారణమంత్రః॥ ప్రజాపతేః -
హేఛత్రత్వం ప్రజాపతేశ్శరణంగృహమసి బ్రహ్మణఃఛదిరసి-ఛదిః పట
లంఏవంనామప్రశస్తమిత్యర్థః-కింబహునా విశ్వజనస్యఛాయాసిఛాయా
కార్యసి ఏవంభూతస్త్వంసర్వతోమాపాహి॥౭॥దండాదానమంత్రః॥
దేవస్యత్వాసవితురితి॥ దేవస్యత్వాసవితుః ప్రసవేఅనుజ్ఞాయాంసత్యాం
అశ్వినోర్బాహుభ్యాం తదధిష్ఠానాభ్యాంబాహుభ్యా మిత్యర్థః - ఏ
వంపూష్ణోహస్తాభ్యామితి మధ్యమసంధేరుపరిభాగోవిశ్వస్యబాహుః అ
ధోభాగోహస్తః త్వామాదదే ద్విషతోవధాయ శత్రోర్నివారణా
య ఇంద్రస్యవజ్రోసి యథేంద్రస్యవజ్రః తథామమత్వమసి।వార్త్రఘ్నః

త్తరయాభిమంత్ర్యదక్షిణంపాదంపూర్వంబ్రాహ్మణాయప్రయచ్ఛేత్సవ్య
గ్ంశూద్రాయప్రక్షాళయితార ముపస్పృశ్యోత్తరేణ యజుషాత్మా
నంప్రత్యభిమృశేతూర్చాభ్యాం పరిగృహ్య మృన్మయేనాహరణీయా
ఆపఇతిప్రాహ్యోత్తరయాభిమంత్ర్యాంజలావేకదేశ ఆనీయమాన ఉ-

ఘ్నశ్శరణమే భవయత్పాపం తన్నివారయ॥ ౮ ॥ దేవీష్షడుర్వీరితేల్
షా॥ ౯ ॥ రాష్ట్రభృదస్యాచార్యాసందీ మాత్వద్యోషగ్ం రాష్ట్ర
భృదసిసంమ్రాడా సందీమాత్వద్యోషగ్ంరాష్ట్రభృదస్యధిపత్న్యాసం
దీమాత్వద్యోషం॥౧౦॥౧౧॥౧౨॥ ఆపఃపాదావనేజనీర్ద్విషంతం నాశ
యంతుమే। అస్మిన్కులేబ్రహ్మవర్చస్యసాని॥ ౧౩ ॥ మయిమహోమ

వృత్ర ఇతి శత్రునామ తస్యహంతా శత్రుహాసఏవవార్త్రఘ్నః ఏవం
భూతస్త్వంశర్మమేభవసుఖకరోభవ-యత్పాపమనర్థకారితన్నివారయ॥
౮॥దిశాముపస్థానం॥ దేవీష్షడితి॥ దేవీః దేవ్యఃషట్ప్రధానాదిశః ప్రాచ్యాద
యశ్చత్వారఃఊర్ధ్వాధరౌ చేతిషట్ ఉర్వీః ఉర్వ్యఃఉరువిస్తీర్ణంప్రభూతం
స్వంనోస్మభ్యంకృణోతకురుత-హేవిశ్వేదేవాః యూయంచేహకర్మణివీ
రయధ్వం - వీరకర్మ కురుతవీరవంతంవా-మాంకురుత॥౯॥నక్షత్రాణాం
చంద్రమసశ్చోపస్థానం॥ మాహాస్మహిఅత్ర రాజన్నిత్యనేన నక్షత్రాణి
సూచ్యతే హేనక్షత్రాణాంరాజన్ సోమ యుష్మత్ప్రసాదాద్వయంప్ర
జయామాహాస్మహి హానిస్త్యాగఃత్యక్తా మాభూమ - మాచతనూభి
ర్మాహాస్మహి- పుత్రాదిశరీరాపేక్షం బహువచనం-మారధామద్విషతే
రధీఃవశీకరణకర్మషష్ఠ్యర్థే చతుర్థీద్విషతోవశ్యామాభూమ॥ ౯ ॥
సూ॥ అథైతదపరంతూష్ణీం రాజాస్థపతిశ్చ॥ రాష్ట్రభృదితి- రాష్ట్ర
భృదసీతిగతం॥౧౦॥౧౧॥౧౨॥సంమ్రాడభిషిక్తఃక్షత్రియః తదను రూప
మాసనంసంమ్రాడాసందీ- అధిపతిర్మండలాధిపతిఃఅధిరభిషిక్తఃతస్యా
సనంఅధిపత్న్యాసందీ-నకారశ్ఛాందసఉపజనః॥ సూ॥ఆపఃపాద్యా ఇతి

త్తరం యజుర్జపేచ్ఛేషం పురస్తాన్నీయమాన ఉత్తరయానుమంత్రయ తే వధీమధ్వితి సగ్ంసృజ్య కాగ్ంసేన వర్షీణాయసా పిధాయ కూర్చాభ్యాం పరిగృహ్య మధుపర్క ఇతి ప్రాహ త్రివృతమేకే ఘృతంచ పాజరమేకే ధానాస్సక్తూంశ్చోత్తరాభ్యామభిమంత్ర్య యజుర్భ్యామప ఆచామతి పుర

యయుశోమయీంద్రియం వీర్యం ॥ ౧౩ ॥ ఆమాగన్యశసా వర్చసా సగ్ంసృజ పయసా తేజసా చ । తం మా ప్రియం ప్రజానాం కుర్వధిపతిం పశూనాం॥ ౧౪ ॥ విరాజో దోహోసి విరాజో దోహమశీయ మమ పద్యాయ విరాజ॥ ౧౫ ॥ సముద్రం వః ప్రహిణోమి స్వాం యోనిమపి గ

ప్రాహేత్యుత్తరయాభిమంత్ర్య॥ ఆపః పాద్యా ఇతి॥ ఆహ హే ఆపః పాదావనేజనీః పాదావనేజన్యః యాభిః పాదావవనిజ్యతే తాః ఆపో మే ద్విషంతం నాశయంతు. అస్మిన్కులే-అహం బ్రహ్మవర్చసీ-అసాని భూయాసం॥ సూ॥ దక్షిణం పాదం పూర్వం=అభిమృశేన్మయి మహ ఇతి-మయి మహః పూజా యశః కీర్తిః ఇంద్రియం చక్షురాది వీర్యం తేజః భవత్వితి శేషః- బ్రాహ్మణేన పాదేన ప్రక్షాళితే ఏతేషామపగతశంకయా ప్రార్థ్యతే హే అర్ఘ్యోదక త్వం మామాగన్ మా-ఆగమః ఆగచ్ఛ ఆగత్య చ యశసా వర్చసా చ మాం సంసృజ - పయసా క్షీరేణ తేజసా చ - కించ త్రైస్సంసృష్టం తం మాం ప్రజానాం ప్రియం కురు పశూనాం చ గవాదీనామధిపతిం- కురు॥ సూ॥ అంజలావేకదేశ ఆనీయమాన ఉత్తరం యజుర్జపేత్=విరాజ ఇతి॥ విరాజః అన్నం వై విరాట్ విరాజః దోహః తస్యాస్త్వం దోహోసి దోహః రసః అతశ్చ త్వత్పరిగ్రహాత్ విరాజో దోహమశీయ ప్రాప్నుయాం పదం స్థానం తత్ర భవః పద్యః మమ యః పద్యః మత్స్థానాపన్నః పుత్రః తస్మై విరాజ దీప్యస్వ తమప్యేవంవిధం కురు ॥ సూ॥ శేషం పురస్తాన్నయతే - సముద్రం వ ఇతి- సముద్రం వో యుష్మాన్ ఆపస్సముద్రం ప్రహిణోమి యూయం స్వాం యోనిం సముద్రమపి గచ్ఛత సర్వాసామపాం సముద్రో యోనిః అహ

స్తాదుపరిష్టాచ్చోత్తరయా త్రిః ప్రాశ్యానుకంప్యాయ ప్రయచ్ఛేత్ప్రతిగృ
హ్యైవ రాజా స్థపతిర్వా పురోహితాయ గౌరితి గాం ప్రాహోత్తరయా
భిమంత్ర్య తస్యైవపాగ్ శ్రపయిత్వోపస్తీర్ణాభిఘారితాం మధ్యమే
నాంతమేన వా పలాశపర్ణేనోత్తరయా జుహోతి యద్యుత్సృజేదు పా

చ్ఛృత। అచ్ఛిద్రః ప్రజయా భూయాసం మా పరాసేచి మత్పయః ॥ ౧౭ ॥
ఇతి ద్వితీయప్రశ్నే నవమః ఖండః॥

త్రైవ్యోవిద్యాయై యశోసి యశసోయశోసి బ్రహ్మణో దీప్తి
రసి । తం మా ప్రియం ప్రజానాం కుర్వధిపతిం పశూనాం॥ ౧ ॥ ఆమా
గన్నిత్యేషా॥ ౨॥ అమృతోపస్తరణమస్యమృతాపిధానమసి॥ ౩ ॥ ౪॥ యన్మ
ధునో మధవ్యం పరమమన్నాద్యం వీర్యం । తేనాహం మధునో మధవ్యేన పర

మపి యుష్మత్ప్రసాదాత్ ప్రజయా అచ్ఛిద్రః నిరంతరో భూయాసం ప్ర
జా మే మా విచ్ఛేదీమా చ మత్ మత్తః పరాసేచి పయః పునస్తదుపయోగ్యం
యథా న భవతి తథా సేకం పరాసేకః॥ ఇతి శ్రీహరదత్తవిరచితే- ఏకాగ్ని
కాండమంత్రభాష్యే- ద్వితీయప్రశ్నే-నవమః ఖండః

సూ॥ దధిమధ్వితి సగ్ంసృజ్య కాగ్ంసేన వర్షీయసా ఽఽధ్యామభిమం
త్ర్య త్రైవ్యోవిద్యాయా ఇతి- త్రైవ్యో వేదాస్త్రయీ విద్యా తస్యై షష్ఠ్యర్థే
చతుర్థీ-తస్యా యశోసి గోమధుపర్కార్హే వేదాధ్యాయ ఇతి కించ య
శసోపి యశోసి ప్రశంసాపరమేతత్ యథా ఆభరణస్యాభరణమితి బ్రహ్మ
ణో వేదస్య దీప్తిరసి తం మా ప్రియమిత్యాదిగతం॥ ౧॥ ఆమాగన్నిత్యేషా
చ॥ ౨॥ సూ॥ యజుర్భ్యామప ఆచామతి పురస్తాదుపరిష్టాచ్చ అమృతోప
స్తరణమసీతి - అమృతోపస్తరణమసి అమృతస్య అమృతసదృశస్యత్వ
ముపస్తరణమసి - యథా అవదానానాముపస్తరణం ఉపరిష్టాదప
ఆచామతి అమృతాపిధానమసి అమృతస్యత్వం అపిధానమసి ॥ ౪ ॥
సూ ॥ ఉత్తరయా త్రిః ప్రాశ్యానుకంప్యాయ ప్రయచ్ఛేత్ యన్మధున ఇతి॥

గ్ంశూత్తరాంజపిత్వాముత్సృజతేత్యుచ్చై రన్నంప్రోక్త ముపాగ్ం శూత్తరై రభిమంత్య్రాంకల్పయతే త్యుచ్చై రాచార్యా యర్త్విజే శ్వశురాయ రాజ్ఞ ఇతి పరి సంవత్సరా దుపతిష్ఠద్భ్యఃఏతతార్యగ్ం

మేణాన్నాద్యేనవీర్యేణపరమోన్నాదోమధవ్యోసాని ॥ ౫ ॥ గౌరస్యప హతపాప్మాపపాప్మానంజహిమమచాముష్యచ॥౬॥అగ్నిఃప్రాశ్నాతుప్ర థమస్సహివేదయథాహవిః । అనష్టమస్మాకంకృణ్వన్బ్రాహ్మణోబ్రాహ్మ ణేభ్యః॥౭॥ యజ్ఞోవర్ధతాంయజ్ఞస్యవృద్ధిమనువృద్ధాపచితిరస్యపచితిం

యన్మధునః మధునిభవంమధవ్యంయథా గవాంగోపతిః వసూనాంవసు తిరిత్యర్థః- తంపరమార్ధతోనాతిరిచ్యతే అథచోభయంప్రయుజ్యతే-త థేహాపి మధునో మధవ్యమిత్యర్థస్తు మధవ్యమిత్యేతావానేవ -కిం పు నస్తత్పరమమన్నాద్యం ఇదంహిపరమమన్నాదనం యన్మధునఃప్రాశనం వీర్యం వీర్యకరం- ఏవంభూతం=మధవ్యం యన్మధునోమధవ్యేనపరమే ణాన్నాద్యేనవీర్యేణ పూర్వానుసారేణయోజ్యం-అహమపిపరమోన్నా దోమధవ్యశ్చాసానిభూయాసంమధుపర్కార్హోమధవ్యః ॥సూ॥ప్రతి గృహ్యైవరాజాస్థ=ప్రాహోత్తరయాభిమంత్య్రే-గౌరసీతి - హేగౌః త్వంఅపహతపాప్మాసితతశ్చపాప్మానమపజహికస్యమమచఅముష్యదా తుః॥సూ॥తస్మైవపాగ్శ్ర=పర్ణేనోత్తరయాజుహోతి - అగ్నిరితి- అగ్నిః అయమగ్నిఃప్రథమఃప్రాశ్నాతుసహివేద యథాహవిః సమీచీన మసమీచీనంవాసచప్రాశ్నాత్ అనష్టమస్మాకం కృణ్వన్ప్రాశ్నాతు అ స్మాకమవిశేషయిత్వైవప్రాశ్నాతుకీదృశోగ్నిః బ్రాహ్మణేభ్యోపిబ్రాహ్మ ణః - అతిశయేనబ్రాహ్మణఇత్యర్థః-అథవాబ్రాహ్మణేభ్యఇతి షష్ఠ్యర్థే చతుర్థీబ్రాహ్మణానామస్మాకమనష్టం కుర్వన్స్వయంచ బ్రాహ్మణఇతి॥ సూ॥ యద్యుత్సృజేదుపాగ్ం=త్యుచ్చైర్యజ్ఞ ఇతి - యజ్ఞఃఅయంమను ష్యోయజ్ఞోమత్పూజాలక్షణోవర్ధతాంఉత్సర్గపక్షేకల్ప్యంభూయాత్

సకృత్ప్రవర్త్తే చిత్రాయ ॥ ఖండః ॥ ౯॥ సీమంతోన్నయనం ప్రథమ
గర్భే చతుర్థే మాసి బ్రాహ్మణాన్భోజయిత్వాఽఽశిషో వాచయిత్వాగ్నే
రుపసమాధానాద్యాజ్యభాగాంతేఽన్వారబ్ధాయా ముత్తరా ఆహుతీ

మాకుర్వపచితోహం మనుష్యేషు భూయాసం॥ ౮ ॥ గార్ధేనుభవ్యా
మాతా రుద్రాణాం దుహితా వసూనాగ్ స్వసాదిత్యానా మమృతస్య

తస్య యజ్ఞస్య వృద్ధిం అనువృద్ధః పశ్చాత్ హే గాః త్వమపి వర్ధస్వ అప
చితిరసి తత్సాధనత్వాత్ మాంచాపచితిం కురు కోర్థః అహం త్వాముత్సృ
జన్మనుష్యేషు అపచితో భూయాసం - గార్ధేనుభవ్యా ధేనుర్భవ్యా ధే
నుర్భవిష్యతి ఉత్సర్గపక్షే స్తుత్యర్థమిదం ఉత్సృష్టాహి యా ధేనుర్భ
విష్యతి తతశ్చ మహాఫలా - ఆలంభేతు - తృణికాతృప్తిః కించ మాతా రు
ద్రాణాం ఇయం రుద్రాదీనాం దేవానాం మాత్రాదిస్థానీయా సర్వేషాం
యజ్ఞభాగిత్వాత్తస్య చాజ్యాదిగవ్యసాధ్యత్వాదమృతస్య ప్రాప్తిహేతో
ర్యజ్ఞస్య నాభిః ప్రధానావయవః ఆజ్యాదిద్వారేణ॥ ❁ ॥ ఏష వావ యజ్ఞో య
దాజ్యమితి శ్రుతేః - ఏవం నామ ప్రశంసోయం తతశ్చ ప్రణువోచం - నుః క్షి
ప్రార్థే క్షిప్రం ప్రకర్షేణ చ బ్రవీమి - చికితుషే తద్జ్ఞానే జానతే జనా
య కిం బ్రవీమి మా గాం - అనాగాం అనాగసం ఇమాం గాం అదితిమఖండి
తాం మావధిష్ట ఏషా కామముదకం పిబతు - తృణాని చాత్తు - ఓముత్సృజ
త - ఉత్సృజతేతి ప్రసిద్ధిః ఓమిత్యనుజ్ఞావచనం సర్వైరనుజ్ఞాతాముత్సృజత
సిద్ధేన్నే భూతమిత్యాహ - భూతం సిద్ధమిత్యర్థః ॥ సూ ॥ అన్నం ప్రోక్త
ముపాంశూత్తరైరభిమంత్ర్య - చిత్రాయ ॥ భూతమిత్యాదిభిః ॥ సావి
రాట్ విరాట్ఛబ్దస్త్రీలింగత్వాత్ సేత్యుక్తం తదన్నం విరాట్ వివిధం
రాజత ఇతి కృత్వా తన్మాక్షాయి క్షీణం మాభూత్ తస్యతే ద్వితీయార్థే ష
ష్ఠీ తత్ త్వా అశీయ అశ్నీయాం తత్త్వం మే మహ్యం ఊర్జం బలం ధాః ధే
హి - ఓమిత్యనుజ్ఞాయాం కల్పయత - ఉపనయత హే పరిచారకాః ॥ సూ ॥ సీ

ర్హుత్వా జయాదిప్రతిపద్యతె పరిషేచనాంతంకృత్వా పరేణాగ్నిం
ప్రాచీ ముపవేశ్య త్రేణ్యా శలల్యా త్రిభి ర్దర్భపుంజీలై శ్శలాలుగ్లప్సనే

నాభిః। ప్రణువోచంచికితుషెజనాయమాగామనాగామదితింవధిష్ట॥౯॥పి
బతూదకంతృణాన్యత్తు॥౧౦॥ఓముత్సృజత॥౧౧॥భూతం॥౧౨॥ సావిరా
ట్ ॥ ౧౩ ॥ తన్మాత్తాయితస్యతేశీయతన్మ ఊర్జంధాః॥౧౪॥ ఓంకల్ప
యత॥౧౫॥ ఇతి ద్వితీయప్రశ్నేనవమః ఖండః.

ధాతాదదాతునోరయిమితివతస్రోయస్త్వాహృదాకీరిణేతి చత

ఘంతోన్నయనంప్రథమెగభేచతుర్థే=పరిషేచనాంతంకృత్వా- ధా
తాదదాత్విత్యాదిభిః - ధాతాదదాతుజగతఈశానః పతిశ్చ పాయి
తాసధాతా నోస్మభ్యం రయింధనందదాతు దదన్వసఃనః అస్మాన్పూ
ర్ణేనకామేన వావనత్ వనషణసంభక్తా పంచమోలకారః యథాస్మ
తాకామః పూర్యతే- తథా నఃసంభజేత॥౧॥ ధాతాసఏవధాతాంప్రి
జాయాః ఉత రాయః ధనస్య అపిఈశేఈష్టె ధాతైవ ఇదంవిశ్వం భు
వనంజజానఅంతభావితణ్యర్థో జనిః - జనయామాస- ధాతైవచయ
జమానాయచపుత్రందాతా త్వన్నంతమెతత్ తస్మై ఏవంభూతాయ
ధాత్రేఘృతవత్ఘృతయుక్తంహవ్యంవిధేమ-విదధతిరన్యత్ర పరిహారకం
ర్తా-ఇహతుదానెద్రష్టవ్యః-దద్యాం విభక్తివ్యత్యయోవా ఘృతవతాహ
వ్యేనతంపరిచరామెతి ఉశబ్దోనర్థకః॥ ౨॥ ధాతాసఏవధాతానోర
యిందదాతు - కీదృశీంప్రాచీంప్రాకాలభవాంక్రమాగతాం యాదృ
శీపూర్వేషాంతాదృశీమిత్యర్థః జీవాతుంజీవనాయ పర్యాప్తాం అక్షి
తాంక్షయరహితాం వయంతస్యదేవస్యధాతుస్సుమతింశోభనాంమతిం
భక్తెష్వనుగ్రహాత్మికాంబుద్ధిం ధీమహిధ్యాయామః - సత్యరాధసః స
త్యధనస్య॥౩॥ ధాతాసఏవధాతాదాశుషే దాత్రే హవిదానే- చరుపురో
డాశాదీనాం దాత్రెమహ్యంవసూనిధనానిదదాతు ప్రజారూప మత్రధ

త్యూర్ధ్వగ్ంసీమంతమున్నయతి వ్యాహృతీభిరుత్తరాభ్యాంచ గాయత
మితి వీణాగాథినౌసగ్ంశాస్త్యుత్తరయోః పూర్వా స్సాల్వానాం బ్రా
సృః॥౧॥౨॥౩॥౪॥౫॥౬॥౭॥౮॥ భూర్భువస్సువో రాకామహంయాస్తే రా
నంపివక్షితం ప్రజాకామాయేతివచనాత్ ప్రజాకామాయ వీఢుషే రేత
స్సిక్త్రైదురోణేదురోణమితి గృహనామఇహతునగృహంగృహమిత్యా
హురితిన్యాయేనభార్యాయామేవయోహంప్రజాకామోభూత్వా భా
ర్యాయాంరేతస్సించామితస్మైమహ్యం ప్రజాంద దాత్వితిసముదాయా
ర్థః-తస్మాఅపిచమహ్యందేవాఅపిఅమృతాః అమరణధర్మాణః సంప్యయం
తాంవ్యయదిర్ధానకర్మణివిదతు-దేవాఇతి వచనంకతిపయేష్వపిపర్యవ
స్యతితదర్థమాహ విశ్వేదేవాసఇతి అదితిశ్చసజోషాః సమానప్రీ
తిః॥ ౪ ॥ యస్త్వాహృదా-హేఅగ్నేజాతవేదఃయోహంమర్త్యః త్వా
త్వామమర్త్యంమన్యమానః అమరణధర్మాణంమాం అమరణధర్మా
రక్షితుంసమర్థఇతిమన్యమానఃకీరిణాహృదాకీరితిస్తోత్రనామ స్తుతిపరే
ణమనసాజోహవీమిఆహ్వయామి-యచ్ఛబ్దశ్శ్రుతేస్తచ్ఛబ్దోధ్యాహార్యః
తస్మిన్నస్మాసువచనవ్యత్యయః - తస్మిన్మయియశోన్నంకీర్తింవాధేహి
స్థాపయ - కించ- ప్రజాభిరమృతత్వంప్రాప్నుయాం*ప్రజామను ప్రజా
యసే-తదుతేమర్త్యామృతమితిశ్రుతేః॥౫॥ యస్మైత్వం-హే అగ్నే
జాతవేదఃత్వంయస్మైసుకృతేపురుషాయస్యోనంసుఖాత్మకంలోకం కృ
ణువః కుర్యాః ఉశబ్దోనర్థకః సః అశ్వినం అశ్వయుక్తంపుత్రిణంపు
త్రైశ్చయుక్తంవీరవంతంశూరైఃపరిచారకపురుషైః వీరశబ్దఃపౌత్రి వచ
నఃపుత్రిణమిత్యుక్తత్వాత్ పౌత్రైర్వాయుక్తం గోమంతంచ రయింధ
నంచ నశతేప్రాప్నోతి స్వస్తియథాతథా॥ ౬ ॥ త్వేసుపుత్రహేశవ
సః పుత్రశవసఇతిబలనామతస్యపుత్రబలాతిశయ ప్రతిపాదన పరంచై
తత్ బలవతోపి తావత్పుత్రో బలవాన్భవతి కింపునర్బలస్యైవ పుత్రఇతి
దృశ్యతే ఇత్యన్యత్రాపీదృశమింద్రస్యాభి ధానమే తత్ తద్యథా - ఓ

ప్త్వా తా నామిత రానదీనిర్దేశశ్చ యస్యాంవసంతియవాస్వరూఢానా బ
ధ్యవాచంయుథశతఆనక్షత్రేభ్యఉవి తేషునక్షత్రేషుప్రాచీముదీచీంవాదిశము

కే॥౯॥౧౦॥౧౧॥ యోగంధరి రేవనో రాజేతిసాళ్వీరవాదిషుః । వివృత్త

జసో జాతముతమన్యఏనమితి త్వే త్వయి- అవృత్రక్ - వృత్రైఃజిత్య
దాదిత్వాజ్ బహుళంఛందసీతిలుక్ రూపంసుష్ఠు వర్తంతె కామకా
తయః కామ్యంతఇతి కామాఃతేషాంకాతయః ప్రకామానాంసర్వేషా
మెవ ...మనా స్త్వయి వర్తంతె త్వమేవతేషాందాతేత్యర్థః-అ
తిశ్చ - ...త్వామింద్రాతిరిచ్యతే-త్వత్తోధికఃకశ్చిదపినాస్తీత్యర్థః॥౭॥ఉ
క్థఉక్థ ఇ...ఉక్థమితిశస్త్రనామశస్త్రై (శస్త్రే) ప్రతిశస్త్రంసోమః ఇంద్రంమ
మాదులోడర్థేలిట్ అంతర్భావితణ్యర్థశ్చమదిః మాదయతు సీథనీ
థనీతేనీతేసమానేసమానే కీదృశమింద్రంమఘవానం మఘమితిధననా
మధనవంతంసుతాసః ఏకస్మిన్ బహువచనంసుతః అస్మాభిరభిమతః సో
మఃకింకారణమింద్రమేవమాదయతు యత్ యస్మాత్ ఈం ఏన మిత్యస్య
ర్థేఛందస్యయంశబ్దః ప్రయుజ్యతేఏనమింద్రం సబాధఃసమానబాధాః
సమానదక్షాః సమానబలాశ్చఅవసేఅత్మనోరక్షణాయహవంతేఆహ్వ
యంతిపితరన్నపితరమివ పుత్రాః యస్మాత్పరస్పరంబాధమానాఃఏనమే
వహవంతెతస్మాత్సర్వేషాంపితరమింద్రమేవమాదయత్వితి॥ ౮॥సూ॥అప
రేణాగ్నిం ప్రాచీముపవేశ్యత్రేణ్యా=వ్యాహృతీభిః ॥ వ్యాహృతయోగ
తాః॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ సూ ॥ ఉత్తరాభ్యాం చ-రాకామహ
మితి-రాకామహం-పూర్ణచంద్రా పౌర్ణమాసీ రాకా తామహం సు
హవాంస్వాంహ్వానాం సుష్టుతీ-తృతీయైకవచనస్య పూర్వసవర్ణఃశోభ
నయాస్తుత్యాహువే ఆహ్వయామి - సాచశృణోతునఃఅస్మాకమితిషష్ఠీ
నిర్దేశాదాహ్వానమితి శేషః- సుభగాసౌభాగ్యయుక్తా తుశ్వాచబోధ
తుత్మనా ఆత్మనాబుధ్యతాం హృదయెకరోత్విత్యర్థః తదనంతరం

షనిష్క్రమ్యవత్స మన్వారభ్యవ్యాహృతీశ్చజపిత్వావాచంవిసృజేత్ ॥ఖం॥
౧౦॥ పుగ్ంసువనం వ్యక్తేగర్భేతిష్యేణ న్యగ్రోధస్యయా ప్రాచ్యుదీచీ వా
శాఖా తతస్సవృషణాగ్ంశుంగామాహృత్యసీమంతవదగ్నేరుపసమాధా

చక్రా ఆసీనా స్తీరేణయమునే తవ॥ ౧౨ ॥ సోమఏవనో రాజేత్యాహు
బ్రాహ్మణీః ప్రజాః। వివృత్తచక్రా ఆసీనా స్తీరేణాసౌ తవ॥ ౧౩ ॥ పుగ్ం
సువనమసి॥ ౧౪ ॥ అభిష్ట్వాహం దశభిరభిమృశామి దశమాస్యాయసూ
తవే। యథైవసోమః పవతే యథాసముద్ర ఏజతి॥ ౧౫ ॥ఏవం తే గర్భ

చ సీవ్యేత్స్వపః అపఘతి కర్మణానామ - ఏతత్సీమంతోన్నయనలక్ష
ణంకర్మ-సీవ్యతు - ఛిద్రాపిధానేనసుష్ఠుకరోతు- సూచ్యాసూచీస్థానీ
యయా స్వయాబుద్ధ్యా అచ్ఛిద్యమానయా క్వచిదప్యప్రతిహన్యమా
నయా దదాతు వీరం పుత్రనామైతత్ పుత్రం శతదాయంబహూనాందా
తారంఉక్థ్యంప్రశంసనీయం॥ ౧౨ ॥యాస్తే- హేరాకే సుపేశసఃసురూ
పాః తేయాస్సుమతయః అనుగృహీతాత్మికా బుద్ధయః - యాభిర్దాశు
షే యజమానాయ వసూనిదదాసి తాభిస్సుమతిభిర్నఃఅస్మాన్సుమనా
భూత్వా ఉపాగహి అద్యోపాగచ్ఛ హేసుభగే సహస్రపోషంబ
హువిధపోషంరరాణాదదతీ॥ ౧౩ ॥ సూ॥ గాయతమితివీణాగాథినౌ
సగ్ంశాస్తి= వసంతి యౌగంధరిరిత్యాది-యౌగంధరిః సాల్వోనామ
జనపదః తద్విషయవాసిన్యః ప్రజాస్సాల్వీస్సాల్వ్యః యౌగంధరిఃయు
గంధరస్యాపత్యం యౌగంధరిః ఏషఏవనో రాజేత్యవాదిషుః వదంతి వి
వృత్తచక్రాః వివిధవృత్తంచక్రంరాష్ట్రంయాసాంతాఃఏవంభూతాభూ
త్వా ఆసీనాః హేయమునే తవతీరేణతీరే ఆసీనాఇతిసర్వాసాంబ్రా
హ్మణీనాంప్రజానాం॥ ౧౪ ॥ సోమఏవ-బ్రాహ్మణజాతీయాః ప్రజాః-
సోమఏవనో రాజేత్యాహుః - వివృత్తచక్రాఇత్యాదిగతం॥ అసావిత్య
త్ర నద్యానామనిర్దేశస్సంబుద్ధ్యా-యాంఉపజీవంతితీరేణకావేరితవ ॥

శాద్యనవస్నాతయా కుమార్యా దృషత్పుత్రేదృషత్పుత్రేణ పేషయిత్వా పరిప్లావ్యాపరేణాగ్నిం ప్రాచీ ముత్తానాం నిపాత్యోత్తరేణయజుషాం గుష్ఠేనదక్షిణేనాసికాచ్ఛిద్రేపినయతిపుమాగ్ంసంజనయతిక్షిప్రగ్ంసు

ఏజతుసహజరాయుణానిష్క్రమ్య। ప్రతితిష్ఠత్వాయుషి బ్రహ్మవర్చసి యశసివీర్యేన్నాద్యే ॥ ౧౬ ॥దశమాసాంఛశయానోధాత్రాహి తథా కృతం॥ఐతుగర్భో అక్షితోజీవోజీవంత్యాః॥౧౭॥ఆయమనీర్యమయాతగర్భ

ఇతి॥ ౧౫॥ సూ॥యవాస్వరూధానాబధ్వావాచంయచ్ఛతి=నాసికాచ్ఛిద్రేపినయతి - పుమాగ్ంసంజనయతీతిపుగ్ం సువనమసీతి ॥ ౧౬ ॥ పుగ్ంసువనమసి పుమాన్సూయతే యేన తత్పుగ్ం సువనంతత్త్వమసి - హేరస-క్షిప్రంసువనేభిమర్శనం॥ సూ॥ క్షిప్రగ్ంసువనమనాప్రీతేన- ఉత్తరాభ్యామవోక్షేత్॥అభిష్ట్వాహమితి - అభిరితి- స్త్రీలింగనిర్దేశాద్దశభిరితిలింగాచ్చఅంగుళీభిరితిగమ్యతే - అభిర్దశభి రంగుళీభిః త్వామహమభిమృశామి దశమాస్యాయ ద్వితీయార్థే చతుర్థీ=దశమాసాన్భృతంగర్భంసూతవై - క్షిప్రంసోతుం- ॥ ౧౭ ॥ యథైవ యేనప్రకారేణ సోమోభిషుతఃపవతేదశాపవిత్రేణస్రవతి - యథాసముద్రః వాయువశాదేజతికంపతేచలతి ఏవంతేగర్భఏజతు - స్వస్థానాచ్చలతుచలిత్వాచసహజరాయుణాగర్భావేష్టనేన బహిర్నిష్క్రమ్య ఆయురాదిషుప్రతితిష్ఠతు-దశమాసాన్శశయానఃఅయంతేగర్భఃఅక్షితోఘాత్వాజీవన్నేవజీవంత్యాస్త్వత్తఃఐతుఅగచ్ఛతు-ధాత్రాహితథాకృతం - దశమాసశయనంహి ధాత్రాకృతం దైవేనసిమితం-అతోదశమాసాంచ్ఛశయానఇతి-ఆయమనీః -అజ్ఞాపర్వోయమిరాకర్షణార్థేవర్తతే-అయం స్త పాదమితిష్ఠుదాఆయమనీః ఆయమన్యఃగర్భస్యాకర్షణ్యో యూయం యమయతఅత్రాప్యాఙ్లోపోద్రష్టవ్యః ఆయమ

వనమన్నాప్రీతేన శరావేణానుస్రోతస ముదక మాహృత్యపత్తస్తూర్యం
తీంనిధాయ మూర్ధఞ్చోష్యంతీ ముత్తరేణయజుషాభిమృశ్యేతాభి

మాపో దేవీస్సరస్వతీః॥ ఐతుగర్భో అక్షతో జీవో జీవంత్యాః॥ ౧౨॥ తిలదేవ
పద్యస్వనమాగ్ంసమసినోదలం॥ స్థవిత్రిపద్యస్వనమాగ్ంసేషున స్నా
వసు॥ ౧౩॥ నబద్ధమసి న మజ్జసు॥ నిరైతుపృశ్ని శేవలగ్ంశునే జరాయ్వత్తవే॥
౧౦॥ దివస్పరీత్యేషోఽనువాకః ॥ దివస్పరిప్రథమంజజ్ఞే అగ్నిరస్మద్ద్వితీ
యంపరిజాతవేదాః । తృతీయ మప్సునృమణా అజస్రమింధాన ఏనం

యతఆకర్షయతగర్భం - హేఆపో దేవీః దేవ్యః సరస్వతీః సరస్వత్యా
దిషునదీషు భవా యూయం ఐతుగర్భః సహజరాయుణాపతనే - ఋ
గ్భ్యమవోక్ష ణే ఐతుగర్భః గతం- తిలదె జరాయునామైతత్ హేతి
లదెఅవపద్యస్వఅవాక్పత - నహిత్వంమాంసమసినోవలం నాప్యుదరం
రలయోరవిశేషః - స్థవిత్రి స్థూలభూతాఅవికలైవావపద్యస్వనమాంసే
షునస్నావసు నాపిసిరాసుబద్ధమసి బద్ధాసిసక్తాసి నాపిమజ్జసు అస్థిగత
స్నాకోమజ్జా మాంసాదిష్వేకదేశే నాపిలగ్నామాభూదిత్యర్థః- నిరైతు
నిర్గచ్ఛతు పృశ్నిస్వల్పరూపం శేవలం శేవలమితిసుఖనామమత్వర్థీయః
సుఖీవద్యథాతథానిర్గచ్ఛతుజరాయుః కిమర్థంశునే అత్త వేశునోభక్ష
ణాయ- అథజాతకర్మ ॥సూ॥ జాతంవాత్సప్రేణాభిమృశ్య దివస్పరీ
త్యాదిభిః- దివస్పరి- పరిశబ్దః పంచమ్యర్థానువాదీ అయంజాతవేదాః
అగ్నిః ప్రథమందివోజజ్ఞే ఆదిత్యాత్మనావైద్యుతాత్మనావా అస్మత్పరి
యజమానాత్ అస్మత్తః ద్వితీయంజజ్ఞే యజమానాదగ్నిర్జాయతే
హి ॥*॥ తేమత్వాత్రితః ప్రజనిష్యతే। తెమాః ప్రజా తెప్రజనయిష్యథః॥ ఇతి
దర్శనాత్-అప్సుతృతీయంజజ్ఞేబడబారూపేణ కీదృశః నృమణాః నృషుమ
నోయస్య అనుగ్రాహకత్వేన నృమనాః తమగ్నింస్వాధీః స్వాధ్యానః

శేవాద్వి యుత్తరాభి రవోక్షేత్॥ ౧౧॥ జాతం వాత్సప్రేణా భిమృశ్యే

జరతె స్వాధీః॥ ౧ ॥ విద్మాతె అగ్నె త్రేధా త్రయాణి విద్మాతె సద్మ విభృ
తం పురుత్రా । విద్మాతె నామ పరమం గుహా యద్విద్మా తముత్సం యత ఆజ
గంథ॥ ౨॥ సముద్రేత్వా నృమణా అప్స్వంతర్నృచక్షా ఈధె దివో అ
గ్న ఊధన్ । తృతీయే త్వా రజసి తస్థివాగ్ంసమృతస్య యోనౌ మహి
షా అహిన్వన్॥ ౩ ॥ అక్రందదగ్ని స్తనయన్నివ ద్యౌః క్షామా రేరిహద్వీ

పురుషః అజస్రమింధానః భూత్వా జరతే స్తౌతి దుర్వ్యష్టిస్తునబధా - వి
ద్మా తే-అగ్నె తేతవ స్వభూతాని త్రేధా త్రిషు స్థానేషు పృథివ్యామంతరిక్షే
దివిచ స్థితాని త్రయాణి రూపాణి అగ్నివాయ్వాదిత్యాఖ్యాని విద్మ జానీమః
తథా తె సద్మ సద్మాని స్థానాని విభృతాని పురుత్రా బహుధా బహూని గా
ర్హపత్యాహవనీయాదీని తథా తేన పరమం ప్రకృష్టం గుహా గూఢ
మవిజ్ఞాతమవేదవిద్భిః- యద్దేవం భూతం తవనామ- తదపి వయం విద్మ-త
థా యత స్త్వమాజగంథ-ఆగతవానసి తముత్సం విద్మ ఉత్సః ప్రస్రవణం
సచాపాముత్పత్తిస్థానమితి - తేనోత్పత్తిస్థానమాత్రం లక్ష్యతె-సముద్రే
త్వా-సముద్రే అప్స్వంతః బడబాత్మనా స్థితంత్వా త్వాం నృమణాః నృణాంమను
గ్రహాత్మకత్వేన ఆసక్తమనాః నృమణాః ఈధె ఇంధె దీపయతి తథా దీప్తః ది
వః ద్యులోకస్య ఊధన్ ఊధస్థానీయే మేఘే ఆదిత్యమండలే వా నృచక్షాః
నృణాం ద్రష్టా శరీరేక్షణి ప్రత్యవేక్షణేనకః పురుషః సూర్యః సహి కర్మ
సాక్షీ సచక్షుః మింధే- తథా తృతీయే రజసి ద్యులోకే కీదృశే ఋతస్యో
దకస్య యోనౌ ఉత్పత్తిస్థానె తస్థివాంసం త్వాం మహిషాః మహాంతః
అహిన్వన్-హిగతౌ గత్యర్థాః బుధ్యర్థాః బుధ్యంతే వర్తమానేల
ట్- దావాగ్నిస్తూయతె అక్రందత్ ఆక్రందతి అగ్నిరితి దావరూపో
గ్నిః స్తనయన్నివ పర్జన్య ఇవ ద్యౌస్సత్యమ్యర్థే ప్రథమా-దివి వ్యోమ్ని తిష్ఠ
తిష్ఠతీతి పృథివీనామ పదకాలె ఖాండసంప్రాప్తత్వం- ద్వితీయార్థం

త్తరేణ యజుషోపస్థ ఆధాయోత్తరాభ్యా మభిమంత్రణం మూర్ధన్య

రుధస్యమంజన్ ॥ సద్యోజజ్ఞానో హీమిద్ధో అఖ్యదారోదసీ భానునా భాత్యంతః । ఉశిక్పావకో అరతిస్సుమేధా మర్త్యేష్వగ్నిరమృతో నిధాయి ॥ ఇయర్తి ధూమమరుషం భరిభ్రదుచ్ఛుక్రేణశోచిషా ద్యామినక్షత్ । విశ్వస్యకేతుర్భువనస్యగర్భ ఆరోదసీ అపృణాజ్జాయమానః । వీడుం

చిద్ద్రిమభినత్పరాయన్ జనా యదగ్నిమయజంత పంచ ॥ ఇతి ఆస్వాదయుత్ అటవీస్థలందహన్నిత్యర్థః । వీడుభః గుల్మాన్ సమంజన్ సమ్యగ్గచ్ఛన్ భక్షణార్థం భక్షయన్నిత్యేవార్థః కించ జజ్ఞానః జాతోయ మటవ్యాం సద్యః తదైవ ఇద్ధః దీప్తః అఖ్యత్ వ్యత్యయేనాయం కర్మణి కర్తృప్రత్యయః-విఖ్యాయతే విశేషేణదృశ్యతే దూరస్థైరపిహి ఈమితిపాదపూరణే-తథా రోదసీ అంతః ద్యావాపృథివ్యోర్మధ్యే భానునా స్వయా దీప్త్యా అభాతి సమంతాద్దీప్యతే ఉశిక్ వశేరియజక్ ఉశిక్ కామయితా కామ్యోవా పావకః శోధయితా అరతిః అగంతా సుమేధాః సుప్రజ్ఞః మర్త్యేషు మనుష్యేషు మనుష్యలోకే వా అగ్నిరమృతః అమరణధర్మా నిధాయి నిహితః గార్హపత్యాదిరూపేణ స చ ఇయర్తి - ఉచ్ఛబ్దో వక్ష్యమాణో పేక్ష్యతే ఉదియర్తి ఉద్గమయతి ధూమమరుషం మహాన్నామైతత్ మహాంతం రోచనం వా భరిభ్రత్ బిభ్రత్ కిం లోకం యోహ్యయం ధూమముద్గమయతి సమేఘోభూత్వా వర్షతి వర్షేణ యాత్రా చలోకస్యస్థితిః శుక్రేణ దీప్తేన శోచిషా తేజసా ద్యాం ఆకాశమినక్షత్ దీపయతి లింగవ్యత్యయః ఇనక్షత్ నక్షతిర్వ్యాప్తికర్మా ఇకారః ఉపసర్జనః వ్యాప్నువన్ విశ్వస్యకేతుః సర్వస్యజ్ఞాతా భువనస్యభూతజాతస్యగర్భః వైశ్వానర ఆత్మా వా ఏవంభూతో గ్నిః జాయమానఏవ రోదసీ అపృణాత్ ఆపూరయతి స్వేన తేజసా కించాపి వీడుంచిత్ వీడుర్హితి దృఢనామ దృఢమప్యద్రిం మేఘం పర్వతం వా అభినత్ భినత్తి పరాయన్ పరాగచ్ఛన్ యత్ యదా అగ్నిమేనం పంచజనాః ని

చిదద్రిమభినత్స్వరాయం జనా యదగ్ని మయజంతపంచ। శ్రీణాము దారో ధరుణో రయీణాం మనీషాణాం ప్రార్పణస్సోమగోపాః । వ సుస్సూను స్సహసో అప్సు రాజా విభాత్యగ్రఉషసామిధానః । య స్తే అద్య కృణవ ద్భద్ర శోచేపూపం దేవఘృతవంతమగ్నే । ప్రతన్నయ

షాన పంచసూంశ్చత్వారో వర్ణాః అనుజంతయాజంతె - తదాహవి గృహ్య (గచ్ఛన్ పర్వతాదికమపిభిత్వాగచ్ఛతీత్యర్థః. శ్రీణాంసంప దాం దారః ఉద్గమయితా ధాతా ధరుణో రయీణాం ధారయితా ధనా నాం మనీషాణాంబుద్ధీనాంసదర్థవిషయాణాంప్రార్పణఃప్రాపయితా సో మగోపాఃసోమస్యగోపయితా వసోః ప్రథమ - ర్థిషష్ఠీబహ్వృచానాంతు తథైవపాఠః - వసుఃప్రశస్తఃసూనుస్సహసఃసహఇతిబలనామబలస్యపు త్రఃప్రాణాద్ధిబలాన్మథ్యమానోధిజాయత ఇతి అప్సు రాజా అలుక్సమాసః దీప్యమానః వైద్యుతాత్మనాబడబాత్మనావావిభాతి-ఉషసామగ్రేఇధా నఃఅగ్నిహోత్రిభిరిజ్యమానః యస్తే - హేదేవ అగ్నేభద్రశోచేకల్యాణ దీప్తేయోమనుష్యస్తేఒభ్యం ఘృతవంతమపూపం పురోడాశంకృణవత్ కుర్యాత్దద్యాత్ - ఈడ్యంతం దేవభక్తంవస్యఃవసీయఃశ్రేయఃఅచ్ఛఆప్తుం ప్రణయప్రకర్షేణనయ-శ్రేయఃప్రాపయేత్యర్థః- ద్యుమ్నం ధనం యశో వాతచ్చఅభిప్రతరాంనయప్రకృష్టతాంనయ- హేయవిష్ఠయువతమఆతం భజ హేఅగ్నేతమపూపస్య దాతారంఆభజసౌశ్రవసేషుశ్రవఇత్యన్న నామ శోభనైశ్చ పురోడాశాదిభిర్యుక్తేషు యాగేషు ఉక్థఉక్థేశస్త్రే శస్త్రేశస్యమానేప్రతిశస్త్ర మిత్యర్థః ఆభజ సచత్వత్ప్రసాదాత్ సూ ర్యస్యసూర్యస్యాపిప్రియోభవాతిభవేత్ - ప్రియోఅగ్నా అగ్నిశ్చతస్యప్రియోభ వేత్ కించసఃజాతేనజాతావేకవచనం జాతైఃపుత్రైః ఉద్భినత్ ఉద్భిద్య తాంప్రకాశతాంఉజ్జనిత్వైఃజనిష్యమాణైశ్చపుత్రైరుద్భినత్ - త్వామ గ్నే- హేఅగ్నే త్వా మనుద్యూన్ అనుదినం యజమానాఃపురుషాఃవి

ప్రతికాంవస్యో అచ్ఛాభిద్యుమ్నం దేవభక్తం యవిష్ఠ। అతం భజసౌశ్ర వసేష్వగ్న ఉక్థఉక్థ ఆభజశస్యమానే। ప్రియః సూర్యే ప్రియో అగ్నా భవాత్యుజ్జాతేనభినదదుజ్జనిత్వైః। త్వామగ్నే యజమానా అనుద్యూన్విశ్వావసూని దధిరే వార్యాణి। త్వయా సహ ద్రవిణమిచ్ఛమానా వ్రజం గోమంతముశిజో వివవ్రుః। దృశానో రుక్మ ఉర్వ్యా వ్యద్యౌద్దుర్మర్షమాయుశ్శ్రియే రుచానః। అగ్నిరమృతో అభవద్వయోభిర్యదేనంద్యౌరజనయత్సురేతాః॥ అస్మిన్నహꣳ సహస్రం పుష్యామ్యేధమానా స్వేవశే। అం

శ్వా విశ్వాని వార్యాణి వారణీయాని స్పృహణీయాని వసూని దధిరే ధారణవృత్తేః వధాతేర్వర్తమానే లిట్ ధారయంతి లభంతే ఇత్యర్థః। త్వయా సహ అత్రేతిహాస మాచక్షతే- పురా అసురా దేవగవీరపహృత్య గిరిదుర్గే స్థాపయిత్వా ద్వారమపిదధుః తజ్జ్ఞాత్వా అగ్నిముఖా దేవాః అంగిరో బృహస్పతిభ్యాం చ సహ గత్వా సురానపజిత్య గిరిం భిత్త్వా గాః ప్రత్యాజహ్రురితి తదిదమత్రోచ్యతే - త్వయా సహ ద్రవిణం అసురైరపహృతం గోధన మిచ్ఛమానాః వ్రజం గోష్ఠం గోమంతం గోభిర్నిబిడముశిజః మేధావినామైతత్ మేధావినోఽంగిరః ప్రభృతయః వివవ్రుః వివృతవంతః వివృతద్వారం చక్రుః కృతవంతః దృశానః దూరాత్ స్థైరపి దృశ్యమానః రుక్మః రోచమానస్వభావః ఉర్వ్యా మహత్యా దీప్త్యా వ్యద్యౌత్ విద్యోతతే దుర్మర్షం దుఃఖిభవం యుధాతధాన్యద్యౌత్ ఆయుః చతుర్థ్యాలుక్ ప్రాణినామాయుషే శ్రియే రుచానః దీప్యమానః ఏవం భూతోఽగ్నిరమృతోఽభవత్ వయోభిర్వయోన్నం హవిర్లక్షణైః స్తైః యదేనమగ్నిమజనయద్ద్యౌః- వైద్యుతరూపేణ సురేతాః శోభనం వృష్టిలక్షణం రేతో యస్యాస్సా ద్యౌః॥ సూ॥ ఉత్తరేణ యజుషోపస్థ ఆధాయో త్తరేణ జపః॥ అస్మిన్నహమిత్యాదిభిః- అస్మిన్నహం- అస్మిన్ కుమారే అహం సహస్రం కామాన్పుష్యామి పుష్యేయం ప్రాప్ను

వషూ్రిణం దక్షిణే కర్ణే జాపో నక్షత్రనామచ నిర్దిశతి తద్రహస్యం
భవతి మధుఘృతమితిసగ్ం సృజ్య తస్మిన్దర్భేణ హిరణ్యంనిష్టక్యేణం బ
ధ్వావధాయో త్తరై ర్మంత్రైః కుమారంప్రాశయిత్వో త్తరాభిః పం
చభి స్స్నాపయిత్వాదధిఘృతమితిసగ్ం సృజ్యకాగ్ంసేనపృషదాజ్యం

గాదంగాత్సంభవసి హృదయాదధిజాయసే। ఆత్మా వైపుత్రనామాసిసజీ
వశరదశ్శతమ్॥ఇతిద్వితీయప్రశ్నే-ఏకాదశఃఖండః—అశ్మాభవపరశుర్భవ
హిరణ్యమస్తృతంభవ।పశూనాంత్వాహింకారేణాభిజిఘ్రామ్యసౌ। మే
ధాంతేదేవస్సవితా మేధాం దేవీసరస్వతీ। మేధాం తేఅశ్వినౌదేవా వాధ
త్తాంపుష్కరస్రజా। త్వయి మేధాంత్వయిప్రజాంత్వయ్యగ్నిస్తేజోదధాతు
త్వయి మేధాం త్వయిప్రజాం త్వయీంద్ర ఇంద్రియందధాతు త్వయి

౧

యాంఏధమానోవర్ధమానః స్వేవశేతివత్ స్వతంత్ర ఇత్యర్థః-అంగాదం
గాత్ స్త్రీసంగబలవత్ప్రయత్నేన సర్వాంగిణం రేతోనిషిచ్యతే అతఇ
దముచ్యతే అంగాదంగాత్సం భవసీతిహృదయంకామస్యాధిష్ఠానం తేన
తస్యపుపస్థవచనం హృదయాదధిజాయసే అధిః పంచమ్యర్థానువాదీ
ఏవంభూతస్త్వంపుత్రనామామమైవాత్మాసి సిద్ధాసత్వంశరదశ్శతం జీ
వ॥ ఇత్యేకాగ్నికాండమంత్రభాష్యే-ద్వితీయప్రశ్నే, ఏకాదశఃఖండః.

అశ్మాభవ - అశ్మేవస్థిరోభవ పరశుర్భవ పరశురివదురాసదోభవ
అస్తృతమనాచ్ఛాదితంమలేనహిరణ్యం భవనిద్రూపోభవగావో వత్స
లాయాదృశేనహింకారేణాభిజిఘ్రంతి తేనపశూనాంహింకారేణ త్వామ
భిజిఘ్రామిఅసౌనక్షత్రనామ్నిదేశః సంబుధ్యాకార్తికరోహిణేత్యాది
దక్షిణేకర్ణేజాపః॥ సూ॥ నక్షత్రనామచనిర్దిశతి తద్రహస్యంభవ
తిమధుఘృతమితి=గోష్ఠేనినయేదితి మేధాంత ఇత్యాదిభిః - మేధాం
తేదేవస్సవితా ఆదధాతు తథాదేవీ సరస్వతీఅశ్వినౌచ దేవావాధత్తాం
పుష్కరస్రజౌపుష్కరమాలినౌ త్వయిమేధామిత్యాదయః ప్రాశనమం

వ్యాహృతీభిరోంకారచతుర్థాభిః కుమారం ప్రాశయిత్వాద్భిశ్శేషగం

మేధాం త్వయి ప్రజాం త్వయ్యగ్నిస్సూర్యో భ్రాజో దధాతు। క్షేత్రియై త్వా నిర్‌ఋత్యై త్వా ద్రుహో ముంచామి వరుణస్య పాశాత్। అనాగసం బ్రహ్మణే త్వా కరోమి శివే తే ద్యావాపృథివీ ఉభే ఇమే। శం తే అగ్నిస్సహాద్భిరస్తు శం ద్యావాపృథివీ సహౌషధీభిః। శమంతరిక్షగ్ం సహ వాతేన తే శం తే చతస్రః ప్రదిశో భవంతు। యా దైవీశ్చతస్రః ప్రదిశో వాతపత్నీరభి సూర్యో విచష్టే। తాసాం త్వా జరస ఆదధామి ప్రయక్ష్మ ఏతు నిర్‌ఋతిం పరాచైః। అమోచి యక్ష్మాద్దురితాదవర్త్యై ద్రుహః పాశాన్నిర్‌ఋత్యై చోదమోచి। అహా అవర్తిమవిదత్స్యోనమప్యభూద్భద్రే సుకృ

తాదినిగదసిద్ధాః- భ్రాజో దీప్తిః - క్షేత్రియై త్వా క్షేత్రియో ... మాతృ పితృ చతుర్థ క్షేత్రియా చికిత్స్యో వ్యాధిస్తస్యాః త్వా ముంచామి తథా నిర్‌ఋత్యై త్వా ముంచామి నిర్‌ఋతిః పిశాచానామధిష్ఠాత్రీ దేవతా నిర్‌ఋతిః ద్రుహః ద్రోగ్ధుశ్చ పురుషాన్ముంచామి-తథా వరుణస్య పాశాన్ముంచామి అనాగసం అపాపం త్వా బ్రహ్మణే వేదాయ కరోమి వేదయోగ్యం కరోమీత్యర్థః ఇమే ద్యావాపృథివ్యౌ తే శివే కరోమి - అద్భిస్సహాగ్నిస్తే శివమస్తు శం కరోతు ఓషధీభిస్సహ ద్యావాపృథివీ శం స్తాం అంతరిక్షం చ వాతేన శమస్తు చతస్రశ్చ ప్రధానాదిశః తే శం భవంతు-ఇంద్రాదీనాం దేవానాం సంబంధినీః దైవీః యాశ్చతస్రః ప్రధానాదిశః వాతపత్నీః వాతః పతిః పాలయితా యాసాం సూర్యోఽభివిచష్టే అభివిపశ్యతి- తాసాం దిశాం మధ్యే జరసః యావత్తే జీర్యంతి తావతః కాలాత్ త్వా ఆదధామి యథా స్థాపయామి- ఏవం స్థాపితాత్త్వత్తః యక్ష్మో రోగః నిర్‌ఋతిం ప్రైతు త్వామపప్రయాతు అపగచ్ఛతు పరాచైః పరాఙ్ముఖః-అయం కుమారః యక్ష్మాద్దురితాత్ అమోచి తథా అవర్త్యై అవర్త్యాః పాపాత్ తథా ద్రుహః పాశాచ్చ నిర్‌ఋత్యాశ్చ అమోచి-అహాః అహాసీత్ అవర్తిః వృత్త్యభావః అవర్తిః దారిద్ర్యం అవిదత్ లబ్ధ

సగ్ంస్పృజ్య గోష్ఠే నినయేదుత్తరయా మాతురుపస్థ ఆధాయోత్తర
యాదక్షిణగ్ం స్తనం ప్రతిధాపయ్యోత్తరాభ్యాంపృథివీమభి మృశ్యోత్తరేణ

తస్యలోకే। సూర్యమృతంతమసోగ్రాహ్యా యద్దేవా అముంచన్న సృజ
న్వ్యేనసః । ఏవమహామిమం క్షేత్రియాజ్జామిశగ్ంసా ద్ద్రుహోముం
చామివరుణస్యపాశాత్। భూస్స్వాహా భువస్స్వాహా సువస్స్వా
హోంగ్ స్వాహా॥ ద్వితీయప్రశ్నే, ద్వాదశఃఖండః-

మాతే కుమారగ్ం రక్షోవధీ న్మాధేను రత్యాసారిణీ ।
ప్రియాధనస్య భూయా ఏధమానాస్వేగృహే । అయంకుమారో జ

వాక్స్యోనంసుఖంఅపిచభద్రేసుకృతస్యపుణ్యస్యలోకేచాభూత్ ఏవంమ
యాసంప్రాప్తఏవపూర్ణలోకః ఇతిభూతః ర్దేశః-సూర్యందేవం ఋతం
ప్రాప్తంకైఃవక్ష్యమాణైస్తమఆదిభిఃమసస్సకాశాద్గ్రాహ్యగ్రాహిఃగ్రా
హిణీరోగః గ్రాహిర్జగ్రాహయదువైతదేనమితిదర్శనాత్ తస్యాశ్చ దేవా
యత్ యథాఅముంచన్ ఏవసర్వస్మాస్సృజన్ తమేవసూర్యం తథావబ్రాహ్మ
ణం-సువర్ణాభ్యుదగాసురిస్సూర్యంతమసాపిధ్యత్తస్మైదేవాఃప్రాయశ్చిత్తి
మైచ్ఛన్నితి-ఏవమహామిమంకుమారం క్షేత్రియాజ్జామిశగ్ంసాత్ ద్రుహో
వరుణస్యపాశాన్ముంచామి-అసప్త్రియా క్షేత్రియఃఅభైవజ్యోరోగః-త
మోనిగాహులఃసర్వత్రముచిరంతర్భావితవ్యంతః॥సూ॥ ఓంకారచతుర్థా
భిర్వ్యాహృతీభిఃపృషదాజ్యప్రాశనం-గతాః॥ ఇతిశ్రీహరదత్తవిరచితే-
ఏకాగ్నికాండ మంత్రభాష్యే ద్వితీయప్రశ్నే- ద్వాదశఃఖండః.

సూ॥ఉత్తరయామాతురుపస్థఆధాయోత్తరయాదక్షిణగ్ స్తనం
ప్రతిధాపయ్యేతి॥మా తేకుమారమిత్యాదిభిః-మా తేకుమారం- తేతవకుమా
రంరక్షోమావధీత్ రక్షోభిర్హింసామాభవత్ మాచధేనుః కీదృశీ అ
త్యాసారిణీవత్సస్నేహేన అన్యానతీత్యధావంతీధేను గ్రహణం తాదృ
శీనాముపలక్షణం రక్షోగ్రహణమపి- హింసాయేత్వంచప్రియాధనస్యభు

యజుషా సంవిష్టముత్తరేణయజుషా శిరస్థ ఉదకుంభంనిధాయసర్వహా
స్థలీకరణమిత్రా నంజలినోత్తరైస్త్రిస్త్రిః ప్రతిస్వాహాకారగ్ంహు

రాంధయతు దీర్ఘమాయుః। యస్తే స్వాగ్ం స్తనప్రప్యాయాయుర్వ
ర్చోయశోబలమ్। యద్భూమే హృదయం దివిచంద్రమసిశ్రితమ్ ।
తదుర్వి పశ్యం మాహం పౌత్ర మఘగ్ం రుదమ్ । యత్తే సుసీమె హృద
యం వేదాహం తత్ప్రజాపతౌ । వేదామ తస్య తే వయం మాహం పౌ
త్రమఘగ్ం రుదమ్॥ నామయతి న రుదతి యత్ర వయం వదామసి యత్ర చా

త్రరూపస్య వగాదే ర్వాప్రియాకీదృశీభూత్వా భూయాః - వీధమానా
స్వే గృహే మమస్వభూతే గృహే స్తనం పాయయతిఅయంకుమారః
జరాందీర్ఘంచాయుస్తస్య వ్యాఖ్యైన ధయతుపిబతు- స్తన్యం పిబ ఆజర
సంజీవత్విత్యర్థః - యస్తేత్వగ్ం స్తనప్రప్యాయాయుః హే స్తనత్వం
స్నేహేనప్రప్యాయప్రవృరకిం ఆయుర్వర్చో యశోబలంచ-క్షీరవ్యాజేనా
యురాది ప్రక్షరేత్యర్థః ॥ సూ ॥ ఉత్తరాభ్యాం పృథివీమభిమృ
శ్యోత్త = పుత్రస్యనామదధాతి - యద్భూమేః - తేతవ యత్స్వ
భూతంహృదయం దివిఆకాశే చంద్రమసిశ్రితం మిశ్రితం కళంకత్వే
న భూచ్ఛాయాచంద్రమసఃకళంకః - తదుర్వి హేఉర్వితత్పశ్యం పశ్యే
యంమాచాహంపుత్రనిమిత్తమఘలంవ్యసనముద్దిశ్యరుదం - తదభిమర్శ
నాచ్ఛత్రుస్మాద్భూయాసం-పుత్రంచోద్దిశ్యమారుదమిత్యర్థః = హే
సుసీమె శోభనసీమె యత్తేహృదయం తదహం ప్రజాపతౌ ఓషధిజ
ననద్వారేణ ప్రజానాం పాలయితరిచంద్రమసి స్థితం వేద పునరపి
తవాభిమర్శనాత్తే స్వభూతస్య తస్య ద్వితీయార్థే షష్ఠీతవస్వభూ
తం తద్ధృదయం వయంవేదామ - అస్మదోర్ద్వయోశ్చేత్యే కస్మి
న్బహువచనమ్ - ప్రార్థనేచలోట్ - చిరకాల మహం వేదాని-
మాహం పౌత్రమిత్యాదిగతం- సంవిష్టం కుమారమభిమృశతి - నా

త్వా సగ్ం శాస్తిప్రపిష్టే ప్రవిష్ట ఏవ తూష్ణీ మగ్నా వావపతేత్యేవ

భిమృశామసి । ఆపస్సుప్తేషు జాగ్రత రక్షాగ్ంసినిరితోనుదధ్వం।అయం కలింపతయంతగ్గ్ శ్వానమివోద్వృధం। అజాంవాశితామివ మరుతః పర్యాధ్గ్గ్ స్వాహా॥ శండేరథశ్శండికేర ఉలూఖలః । చ్యవనోనశ్యతాదితస్స్వాహా॥ అయశ్శండోమర్క ఉపవీర ఉలూఖలః । చ్యవనోనశ్య

మయతియత్ర భూప్రదేశే వయం వదామసి మంత్రముచ్చారయామః యత్రచాభిమృశామసి అభిమర్శనం కుర్మః తత్ర సంవిష్టోయం కుమారః నామయతిసవ్యాధితోభవతి నాపిరుదతిరోదితోలోఢ ద్గ్లేలట్ నామయ తునరుదత్వితి-శిరసిఉదకుంభంనిదధాతిఅపస్సుప్తేషు-హేఆపః యూయం సుప్తేష్వస్మాసుజాగ్రత ప్రబుద్ధాభవత-ప్రబుధ్యచజాగరిత్వాచరక్షాగ్ం సిఇతఃప్రదేశాన్నిర్ణుదధ్వంఆపోవై రక్షోఘ్నీరితిచబ్రాహ్మణం॥ సర్షపాన్ఫలీకరణమిశ్రాన్ జుహోతి- అయం ద్వితీయాప్రథమా ఇమంక లింకలిభూతవిశేషః యేనాధిష్ఠితం చతుర్థయుగం అశ్లీలంభవతి-కలయో సభాస్థాణురితి దర్శనాత్ తంకలింపతయంతంకుమారంప్రతిగచ్ఛంతం ఉద్వృద్ధముత్కటంబీభత్స యిషం శ్వానమివతం హేమరుతః పర్యాధ్వం అస్యతేరేతద్రూపంనపునరాస్తేః పర్యాధ్వంఅజాంవాశితామివవాశృశబ్దేయథాబహుకృత్వో వాశ్యమానామజాం అజామన్యతో నిరస్యతి తద్వత్-శండశ్చమర్కశ్చ అసురౌయత్రేదం భవిష్యతి నిరస్తశ్శండోనిరస్తోమర్కఇతి శండస్యోపనామశండోవారథోయస్య శండేరథః మిత్రాదేవేభిరాధ్వంప్రబలః కశ్చిత్ శండేన్యకశ్చిత్ శండికం శండేనక తృణకంబలంతదీరయతి శండికేరః సోపి కశ్చిత్ ఉరశ్చభవతి ఖలశ్చభవతీత్యులూఖలః తదాహారణ్యోవాపి సోపి కశ్చిత్ గర్భాదేశాచ్చ్యవయితాచ్యవనః ఏతేచత్వారః అసురవిశేషా నశ్యతాత్ ఇతః అపసర్పంతు ఆయః అయోముఖః యమువేక్ష్య అన్యేపిరాః శూరాన్యా

మహారహా రాన్నిర్దశతాయాం దశమ్యా ముత్థితాయాగ్ం స్నాతాయాం
పుత్రస్యనామ దధాతి పితామాతేతిద్వ్యక్షరం చతురక్షరంవా నామ

తాదితస్స్వాహా ॥ కేశినీశ్శ్వలోమినీః ఖజాపోజోపకాశినీః । అపే
తనశ్యతాదితస్స్వాహా॥మిశ్రవాససఃకౌబేరకారక్షోరాజేన ప్రేషితాః।
గ్రామగ్ంసజానయోగచ్ఛంతీచ్ఛంతోపరిదాకృతాన్థ్స్వాహా॥ఏతాన్ఘ్న
తైతాన్గృహ్ణీతేత్యయం బ్రహ్మణస్పుత్రః।తానగ్నిఃపర్యసరత్తానింద్ర
స్తాన్బృహస్పతిః। తానహంవేదబ్రాహ్మణఃప్రమృశతఃకూటదంతాన్వికే

శాన్భవంతి సఉపపీరః అన్వ్యవ్యాఖ్యాతాః - అన్యాప్యవ్ - కే
శిన్యాదయః పిశాచ్యః కేశినీః ఏకవచనం బహువచనంవా నిందాయాం
మత్వర్థీయఃనిందితానిశునశ్వలోమానియాసాంతాఃశ్వలోమిన్యః ఖం
జనాభూత్వాయాఅప్నువంతి తాః ఖజాపః అజారూపేణయా ఉపకా
శంతే ప్రకాశంతేతా అజోపకాశిన్యః యాఏవంభూతాఃపిశాచ్యః తా
యూయం మితఃప్రదేశాదపేత అపసర్పత అపేత్యనశ్యతాత్ నశ్య
తాదితిబహువచనస్యతాదాదేశః - మిశ్రవాససః అన్యోన్యం కౌబేర
కాః కుబేరస్య భృత్యాః కౌబేరకాఃతేకుత్సితాః కౌబేరకాః తేనైవ
కుబేరేణరక్షోరాజేన ప్రేషితాః సజానయస్సభార్యాః గ్రామంగచ్ఛం
తి ఇచ్ఛంతి అపరిదాకృతాన్ అగ్నయేత్వా పరిదదామీత్యేవ మాదిభి
ర్మంత్రైః దేవతాభ్యోరక్షణార్థందత్తాఃపరిదాకృతాః ఉపనీతాః
తతోన్యేఅపరిదాకృతాః బాలాః తానిచ్ఛంతః ఏతానర్థంగతే ఉత్త
రార్ధవ్యాఖ్యా ఆరభ్యతే - ఏతాన్పూర్వోక్తాన్పిశాచాన్ - అగ్నిః
పర్యసరత్ పరిధావతు కీదృశః బ్రహ్మణ స్పుత్రః॥ ✿ ॥ అగ్నేమహా
గ్ంఅసీత్యాహ మహాన్హ్యేషయదగ్నిర్బ్రాహ్మణేత్యాహ బ్రాహ్మణో
హ్యేషభారతేత్యాహైషహి దేవేభ్యోహవ్యం భరతీతి బ్రాహ్మణం ॥
అయమగ్నిస్తాన్పరిధావతు కింకుర్వన్ ఏతాన్పిశాచాన్ ఘ్నతగృహ్ణీ

పూర్వమాఖ్యాతో త్త్రరంధ్రీఘూణాభినిష్ఠానాంతం ఘోషవదాద్యంతరంతస్థ
మపివాయస్మింత్సి వ్యత్యుపసర్గస్సాన్యశ్రీత్తద్ధి ప్రతిష్ఠితమితిహి బ్రాహ్మణ

శా న్లంబన స్తనాంతాస్స్వాహా॥ఇత్యేకాగ్నికాండే- ద్వితీయప్రశ్నే - త్రి
యోదశఃఖండః.　　•••　　•••　　•••

రక్తంచారిణ ఉరస్పేశాం చ్ఛూలహస్తా నరూపాలపాన్ । పూర్వఏ
షాంపితేత్యుచ్చై శ్శ్రావ్య కణకః।మాతాజఘన్యా సపతి గ్రామె
విధురమిచ్ఛంతీస్వాహా॥ నిశీథచారిణీస్వసాసంధినా ప్రేక్షతేకులం।యా
స్వపంతంబోధయతి యస్యైవిజాతాయాంమనః । తాసాంత్వంకృష్ణ
వర్త్మనేక్లోమానగ్ంహృదయంయకృత్।అగ్నేఅక్షీణినిదహస్వాహా।

తెతివదన్ తానింద్రస్తాన్ బృహస్పతిః పర్యసరదిత్యేవ - తాన్ని శా
వహ మపివేదవేద్మి బ్రాహ్మణః।ప్రమృశత ఇత్యాదిబలానిశాశ్చేశ్చ మా
గతః కూటదంతాన్ కూటవదున్నతదంతాన్ వికేశాన్వికీర్ణకేశాన్
లంబన స్తనాన్ పిశాచత్వాదేవ పుంసా మపిలంబన స్తనత్వం విరుద్ధం
పిశాచీనామేవవాగ్రహరూపేణ వివక్షితత్వాత్ పుంలింగనిర్దేశః॥ ఇ
త్యేకాగ్నికాండమంత్రభాష్యే- ద్వితీయప్రశ్నే- త్రయోదశఃఖండః.
రక్తంచారిణః- రాత్రించరాన్ ఉరస్పేశాన్ ఉరస్యుజ్వలాన్ శూలహ
స్తా నరూపాలపాన్ ఏతానపి తాన్ తానితనిర్దిష్టానామేవవిశేషణాని
ఏషాం పిశాచానాం పితాపూర్వఏతిపురోగచ్ఛతి-ఛాందసంపరరూపం
కింకృత్వా ఉచ్చైశ్శ్రావ్య భషయితు మాగచ్ఛతేత్యేవం పుత్రానాం
శ్రావయిత్వా-కణకఇతి తస్యాభిధానం మాతాజఘన్యా సపతి పృ
ష్ఠతోగచ్ఛతి।గ్రామేవిధురంవ్యాధితందుర్బలమిచ్ఛంతీ-నిశీథచారిణీస్వసా
ఏషామేవ-సంధినాకవాటఛిద్రేణప్రేక్షతేకులంఅంతఃస్థితం జనసముదా
యం యాచాన్యా స్వపంతం బోధయతి యాస్యై యస్యాశ్చవిజాతా
యాం ప్రసూతాయాం మనఃయాంబాధయిష్యే ఇతితాసాం త్వంహే

మయుజాతకుంకుమార్యాః ప్రవాసాదేత్య పుత్రస్యోత్తరాభ్యామభిమంత్ర
ణం మూర్ధన్యవఘ్రాణం దక్షిణే కర్ణే ఉత్తరాన్మంత్రాంజపేత్కుమారీ

అంగాదంగాత్సంభవసి హృదయాదధిజాయసే । వేదో వై పుత్ర
నామాసి స జీవ శరదశ్శతం॥ అశ్మాభవేత్యేషా ॥ అగ్నిరాయుష్మానితి పం
చ॥ అగ్నిరాయుష్మాన్త్స వనస్పతిభిరాయుష్మాన్ తేన త్వాయుషాయుష్మంతం
కరోమి॥ సోమ ఆయుష్మాన్త్స ఓషధీభిరాయుష్మాన్తై-కరోమి॥ యజ్ఞ ఆ
యుష్మాన్త్స దక్షిణాభిరాయుష్మాన్తై-మి॥ బ్రహ్మాయుష్మత్తద్బ్రాహ్మణై

కృష్ణవత్మకేనే కృష్ణవత్మక క్లోమానంక్లోమాదయోంతర్గత మాంస
విశేషాః తానక్షిణిచనిర్దహ నిశ్శేషం దహ॥ సూ॥ పితామాతేతి ద్వ్య
క్షరం చతురక్షరంవా నామ కర్ణే ఉత్తరాన్మంత్రాంజపేత్-కుమారీము
త్తరేణ యజుషాభిమంత్రయతే॥ అంగాదంగాదిత్యాది -అంగాదంగాది
తిగతం॥ వేదోసి ధనమసి- వేదః విద్యా ధర్మసాధనమసి॥ అశ్మాభవగ
తం- దక్షిణే కర్ణే జపః-అగ్నిరాయుష్మానితి పంచ-అగ్నేః వనస్పతిభిరా
యుష్మత్వం తదన్నత్వాత్ సోమస్య ఓషధీభిరాయుష్మత్వం ఓష
ధీరసరూపామృతాత్మకత్వాత్ - మృతో యజ్ఞస్త్వదక్షిణ ఇతి వచనా
ద్యజ్ఞస్య దక్షిణాభిరాయుష్మత్వం- బ్రహ్మవేదః బ్రాహ్మణాస్తస్యధా
రయితారః తేన తైస్తస్యాయుష్మత్వం దేవానామమృతేనాయు
ష్మత్వం ప్రసిద్ధం తేన త్వేత్యాదిసర్వత్రానుషజ్యతే॥ శిష్టం స్పష్టం ॥ సూ ॥
కుమారీముత్తరేణ యజుషాభిమంత్రయతే సర్వస్మాదితి ॥ సర్వస్మా
దాత్మనః అంగాదంగాదితి స్పష్టం-గతం॥ సూ ॥ జన్మనోధిషష్ఠేమాసి
బ్రాహ్మణాన్భోజయిత్వా శిషో వాచయిత్వా దధిమధుఘృతమోద
నమితి సగ్ంసృజ్యోత్తరైర్మంత్రైః కుమారం ప్రాశయేత్ తైత్తిరీయే
ణమాగ్ంసేనేత్యేకే-అపాంత్వౌషధీనామిత్యాదిభిః-వ్యాహృతయశ్చా
రణమంత్రేణోపచారకాః-అపామోషధీనాంరసం త్వాత్వాం ప్రాశయా

ముత్తరేణ యజుషాభిమంత్రయతే||ఖం|| ౧౬|| జన్మనోఽధిషష్ఠేమాసి బ్రా
హ్మణాన్భోజయిత్వాఽఽశిషో వాచయిత్వా దధిమధుఘృత మోదనమితిసగ్ం
సృజ్యోత్తరైర్మన్త్రైః కుమారం ప్రాశయేత్తైత్తిరీయేణ మాగ్ం సే
నేత్యేకే జన్మనోఽధితృతీయే వర్షే చౌలం పునర్వస్వోర్బ్రాహ్మణా
నాంభోజనము పాయసవత్సీమంతవదగ్నేరుపసమాధానాద్యాజ్యభా
గాంతం ప్రాంచముపవేశ్య త్రేణ్యా శలల్యా త్రిభిర్దర్భైః పుంజీలైః శలాలుగ్ల
ప్సేనేతి తూష్ణీం కేశాన్వినీయ యథర్షి శిఖా దధాతి యథా వైషాం కు
లధర్మః స్యాద్యదపాగ్ం సగ్ం స్పర్శనాద్యా కేశనిధానాత్సమానం
క్షురం ప్రక్షాళ్య నిదధాతి తేన త్ర్యహం కర్మ నివృత్తిస్సంవత్సరం దద్యాదేవం గో
దానమన్యస్మిన్నపి నక్షత్రే షోడశే వర్షే గోదానో వా స్యాత్సంవత్సరం
గోదానవ్రత మిత్యేక ఉపదిశంత్యేతావతా నా స్సర్వాన్కేశాన్వ

~~~~~~

రాయుష్మత్తేన=మి|| దేవా ఆయుష్మంతస్తేఽమృతేనాయుష్మంతస్తే=మి||
సవస్తా దాత్మన స్సంభూతాసి సా జీవ శరదశ్శతమ్| భూరపాంత్వౌ
షధీనాగ్ం రసం ప్రాశయామి శివాస్త ఆప ఓషధయస్సంత్వనమీవాస్త
ఆప ఓషధయస్సంత్వసౌ || భువోఽపాగ్ం స్వరపాం భూర్భువస్స్వరపాం
త్వౌషధీనాగ్ం రసం ప్రాశయామి శివాస్త ఆప ఓషధయస్సంత్వనమీవా

~~~~~~

మి- తా ఆప ఓషధయశ్చ శివాస్సంతు అనమీవాః అరోగాః ఆరోగ్యహేత
వః అసౌ యజ్ఞశర్మన్ - ఉత్తరేషు వ్యాహృతిమాత్రం భిద్యతే- అన్యత్స
మానం||సూ౬౨|| జన్మనోఽధితృతీయే వర్షే చౌలం పునర్వస్వోర్బ్రాహ్మ
ణానాంభోజనము పాయసవత్సీమంత — స్పర్శనమితి భేదో గాః ||

ప్రయత ఉదకోపస్పర్శనమితి ఛందోగాః॥

ఇతిగృహ్యసూత్రే త్రయోదశః ఖండః

స్త్వాఆపఓషధయస్సంత్వసౌ॥ ఉష్ణేనవాయవుదకేనేహ్యసౌనవాః॥

ఇత్యేకాగ్నికాండే - ద్వితీయప్రశ్నే-

చతుర్దశఃఖండః.

ద్వితీయప్రశ్నే- పూర్వభాగః

సమాప్తః.

ఉష్ణేనవాయవిత్యాదయఃగతాః॥

ఇతి ససూత్రైకాగ్నికాండ మంత్రభాష్యే

చతుర్దశః ఖండః

సంపూర్ణః.

శ్రీరస్తు.

శ్రీమదాపస్తంబమునిభ్యోమహద్భ్యోగురుభ్యోనమః.

ససూత్రై కాగ్నికాండమంత్రభాష్యే,
ద్వితీయప్రశ్నే, ఉత్తరభాగ ప్రారంభః.

ఓం దక్షిణాప్రత్యక్ప్రవణమగారావకాశ ముద్ధత్యపాలాశేనశ
మీసుమనసవోదూహేనైతామేవ దిశముత్తరయోదూహత్యేవంత్రిః ॥

ఓం-యద్భూమేఃక్రూరంతదితోహరామిపరాచీం నిర్‌ఋతింనిర్వా
హయామిఇదగ్గ్ శ్రేయోవసానమాగన్మదేవాగోమదశ్వావదిదమస్తుప్ర
భూమ॥ ౧ ॥ స్యోనాపృథివిభవానృక్షరానివేశనీ యచ్ఛానశ్శర్మస
ప్రథాః॥ ౨ ॥ ఇహైవస్తనమితాతిష్ఠంత్విరావతీః । మధ్యేతోష్ఠస్య

ఓం-అథోత్తరాః॥అథగృహకర్మ-గృహాసమాణే పాలాశేనోదూ
హేనోదూహతి॥ యద్భూమేరితి॥యత్- యస్యాఃభూమేః-క్రూరం అ
స్థికంటకాది-తత్-ఇతః అస్మాత్ప్రదేశాత్-హరామిఅపనయామి-(యా
చా(సనిర్‌ఋతిరలక్ష్మీస్సంస్థితా)తాం నిర్‌ఋతిమపి-పరాచీం పరాఙ్ముఖీం-
నిర్వాహయామి నిష్కాసయామి- ఇదం శ్రేయః-ప్రశస్తతరం అవసా
నంస్థానం-ఆగన్మఆగతవంతోవయం-హేదేవాఃవాస్తుదేవతాః (యుష్మ
త్ప్రసాదాత్) ఇదంవాస్తు-గోమత్-అశ్వావత్-అశ్వవత్-భూమ- భూ
తియుక్తంచ- ప్రాస్తుప్రకర్షేణభవతు॥౧ ॥ (ఉత్తరయాఽభిమృశతి)
స్యోనేతి॥హేపృథివి-(త్వం)స్యోనాసుఖస్పర్శనా-సుఖరూపావా- భవ-
అనృక్షరాకంటకాదిరహితా- నివేశనీనివేశనయోగ్యా- యచ్ఛదేహి- నః
అస్మభ్యం-శర్మసుఖం- సప్రథాఃసర్వతఃప్రథితా(త్వం) (స్థూణావధా

శిష్ట్వా తత్తదభ్యామృశ్య ప్రదక్షిణం స్థూణాగర్తాన్ ఖానయిత్వా ఽప్యాం తరం ప్రాగంసూనదుత్పాట్య తరాభ్యాం దక్షిణాం ద్వారస్థూణామవదధా

త్యతిష్ఠాన్మా త్వా ప్రాపన్నఘాయవః ॥ ౩ ॥ ఆ త్వా కుమారస్తరుణ ఆ వత్సో జగతా సహ । ఆ త్వా పరిస్రుతః కుంభ ఆ దధ్నః కలశైరయన్ ॥౪ ॥ ఋతేన స్థూణామధిరోహ వంశోగ్రో విరాజన్నప సేధ శత్రూన్ ॥౫॥ బ్రహ్మ చ తే క్షత్రం చ పూర్వే స్థూణే అభిరక్షతు ॥ ౬ ॥ యజ్ఞశ్చ దక్షిణా

నమంత్రో) ఇహైవేతి॥ (హే స్థూణే) ఇహైవ ద్వారదేశే తిష్ఠ - నిమితా నిఖాతా - (అస్మాభిః) తిల్వలా తిలక్షేత్రై స్తిలకైః - తద్వతీ స్యాత్ - పురుషవ్యత్యయశ్ఛాందసః స్యాః - ఇరావతీ అన్నవతీ - అస్మాకం అన్నహేతుః స్యా ఇత్యర్థః - (మధ్యే తాల్పస్య తల్పశబ్దేన గృహం లక్ష్యతే - తస్యేదం తాల్ప్యం) ద్వారం - తస్య మధ్యే తిష్ఠాత్ - అత్రాపి పురుషవ్యత్యయః - తిష్ఠ - అప్రస్థితాం - త్వా త్వాం - అఘాయవః అస్మాకం - అనర్థకామాః - మా ప్రాపన్ మా ప్రాప్నువంతు ॥౩॥ అత్ర అయన్నితి బహువచనాంతం కుమారాదిభిర్విపరిణామేన సంబధ్యతే - యథా) కుమారస్త్వామాయాతు - గృహే క్రీడన్నాగచ్ఛతు - (అవలంబ్య స్థానార్థం) ఏవం తరుణో యువా - ఏవం వత్సః కుమారాదపి బాలః - జగతా వత్సాత్ - కించిదధికేన సహ - పరిస్రుతా - (పురా ఇహ తం ఘృతం పరిస్రవణ నియోగాత్ - తస్య కుంభాశ్రయత్వాత్ -) కుంభాశ్చత్వారః - ఆ అయన్ - ఆగచ్ఛంతు - దధ్నశ్చ - కలశీః కలశ్యాః - ఆ అయన్ - మదనార్థమాయాంతు - ఏవం పంచమే లకారే యాపం - ఛాందసో గుణః ॥౪॥ (వంశమాధీయమానమభిమంత్రయతే) ఋతేన సత్యేన - స్థూణే (ఛాందసో లింగవ్యత్యయః - ద్వివచనం చావివక్షితం - యథా సంభవం) స్థూణాః అధిరోహ - హే వంశ - అధిరుహ్య చ - ఉగ్రః అనభిభూతో భూత్వా - విరాజన్ దీప్యమానః - శత్రూనపసేధ - ప్రోత్సారయ ॥౫ ॥ స మ్నిశము త్తరైర్యథాలింగం) బ్రహ్మ బ్రాహ్మణజాతిః - క్షత్రం క్షత్రియ

త్యేవమితరాం యథా ఖాతమితరాణ్యన్వవధాయ జఘనేన గార్హపత్యమాధీయమాన
ముత్తరేణ యజుషాభిమంత్రయతే సమ్మితమిత్యుత్తరేణ ధాలింగం పాలాశ

~~~~~~

శ్చదక్షిణే। ఇషశ్చోర్జశ్చాపరే। మిత్రశ్చ వరుణశ్చోత్తరే। ధర్మస్తే స్థూ
ణా రాజశ్శ్రీస్తే స్తూపః॥ ౭ ॥ ఉద్ధ్రియమాణ ఉద్ధర పాప్మనో మా యదవి
ద్వాన్ యచ్చ విద్వాగ్ంశ్చకార। అహ్నా యదేనః కృతమస్తి పాపగ్ం రా
త్రియా యదేనః కృతమస్తి పాపగ్ం సర్వస్మాదుద్ధృతో ముంచ తస్మాత్॥౮॥
ఇంద్రస్య గృహో వసుమంతో వరూథి నస్తానహగ్ం సుమనసః ప్రపద్యే॥౯॥

~~~~~~

తిః- తేతవ స్వధా తే స్థూణే- అభిరక్షతు - (హే గృహ)॥ ౫॥
యజ్ఞశ్చదక్షిణాశ్చ- దక్షిణే స్థూణే అభిరక్షంతు- ఇషశ్చ - ఊర్జశ్చ-
అపరే స్థూణే- అభిరక్షతు- ఇషోర్జౌ శారదౌ మాసౌ - మిత్రశ్చ - వ
రుణశ్చ- ఉత్తరే స్థూణే అభిరక్షతు - స్థూణే ఇతి సర్వత్రానుషంగః-
ధర్మః- తేతవ స్థూణా రాజా-ప్రధానస్థూణా- శ్రీః- తే స్తూపః పృష్ఠవం
శః॥ ౭ ॥ అగ్నిముద్ధరతి। ఉద్ధ్రియమాణః-మయా- ఉద్ధ్రియమాణః-
త్వం-హే అగ్నే- మామాం పాప్మనః-ఉద్ధర-సుత్ లింగవ్యత్యయః- యం
పాప్మానం- అహం అవిద్వాన్. అబుద్ధిపూర్వం చకార కృతవాన్- య
చ్చవిద్వాన్- బుద్ధిపూర్వం- పాపం చకార-కృతవానస్మి - తస్య పాప్మ
న ఏవ విభజ్య ప్రదర్శనం - అహ్నా-అహ్ని యదేనః పాపం- మయాకృ
తం అస్తి-ఏన ఇత్యుక్తత్వాత్ క్రియావాచక శబ్దో యం ఏనసో విశేషణత్వే
భవేనకతాఽరమితి సూచయతి - రాత్రియా రాత్రౌ యదేనః కృతమ
స్తి పాపం - తస్మాత్సర్వస్మాత్ మాం ముంచ-ఉద్ధృతస్సన్।౮ ॥ అగ్ని
మగారం ప్రపాద్య- ఇంద్రస్య సురేశ్వరస్య- మమ గృహః- ఏకస్మిన్ బహు
వచనం-ఆపో నారా ఇతివత్-వసుమంతః - వరూథినః- వరూథమిత్యపి గృ
హనామ-ఇహ తు గృహావయవా ద్రష్టవ్యాః - ప్రశస్తైరవయవైః తద్వన్తః
తాన్ గృహాన్-సుమనసః పదనన్న్యత్వయః పునరాగహం ప్రపద్యే॥౯॥

గ్ంశమిమయం వేధ్మమాదీప్యోత్తరయాగ్నిముద్ధృత్యోత్తరేణయజుషాగా
రం ప్రపాద్యోత్తరపూర్వదేశే గారస్యోత్తరయాగ్నిం ప్రతిష్ఠాపయతి త
స్యాగ్నేఃణముదధానాయతనం భవతి తస్మిన్ప్రాచీనాగ్రాన్దర్భాంస్త్స

అమృతాహుతిమమృతాయాం జుహోమ్యగ్నిం పృథివ్యామమృతస్య జి
త్యై । తయానంతం కామమహం జయాని ప్రజాపతిర్యం ప్రథమో జిగా
యాగ్నావగ్నిస్స్వాహా॥ ౯౫ ॥ అన్నపత ఇత్యేషా॥ ౧౦॥ అరిష్టా అస్మా
కం వీరాస్సంతు మాపరాసేచి నో ధనం॥ ౧౦౫ ॥ భూమిర్భూమిమగా
న్మాతా మాతరమప్యగాత్ । భూయాస్మ పుత్రైః పశుభిర్యో నో ద్వేష్టి

అగ్నిం ప్రతిష్ఠాపయతి॥ అమృతాహుతిం అమృతప్రాప్తినిమిత్తభూ
తామాహుతిం అగ్నిం - అమృతాయాం-పృథివ్యాం-జుహోమి స్థాపయా
మి-అమృతస్య అమృతత్వస్య-జిత్యై జయాయ-తయా ఆహుత్యా - అనం
తం- అహం కామం జయాని జయేయం - యం కామం ప్రథమః ప్రజాప
తిః హిరణ్యగర్భః- జిగాయ జితవాన్-తస్మాదిమమగ్నిం పృథివ్యాం(ఇయం
వా అగ్నిర్వైశ్వానర ఇతి శ్రుతేశ్చ) ద్వితీయాసప్తమ్యోః శ్రుతేః జుహో
మీత్యపేక్షతే॥౮౫। వ్రీహియవాదివపనమంత్రైః॥ అన్నపతే హే అన్నపతే-
అన్నస్య-కర్మణి షష్ఠీ-అన్నం నః అస్మభ్యం దేహి- అనమీవం ఆరోగ్యక
రం-శుష్మిణః శుష్మ ఇతి బలనామ - తద్వస్స్వాస్థ్యకార్యత్వేన- ఏవంభూత
మన్నం దేహి-ప్రదాతారం చ మాం ప్రతారిషః ప్రకర్షేణ వర్ధయ- కిం
చ-అస్మాకం సంబంధినే ద్విపదే చతుష్పదే చ - ఊర్జమన్నం బలం వా-
ధేహి దేహి॥౧౦॥ ఉదధానీకుంభానానయతి॥ అస్మాకం వీరాః పుత్రాః-
అరిష్టాః అహింసితాస్సంతు - మదీయం చ ధనం- మా పరాసేచి-వ్యర్థం
సిక్తం మా భూత్ సేచ్యమానం బంధ్వభిప్రాయమేతత్॥౧౦౫॥ దక్షిణము
త్తరయానుమంత్రయతే॥ భూమిః భూమిమగాత్ - భూమేర్వికారభూ
తముదధానం-స్వస్య ప్రకృతామేవ భూమిమగాత్ - మాతా అంతరిక్షం

గం స్త్రీర్య తేషాం త్తరయావ్రీహియవాన్న్యుప్య శత్రోదధానంప్రతిష్ఠాపయ
తితస్మిన్నుత్తరేణమ జుషాచతురఉదకుంభానానయతి దీర్ఘముత్తరయా
నుమంత్రయ తేగ్నేరుపసమాధానా ద్యాజ్యభాగాంతఉత్తరా అహుతీ

సభిద్యతాం॥ ౧౧౪ ॥ వాస్తోష్పతఇతిద్వే॥ ౧౬ ॥ వాస్తోష్పతేప్రతరణో
నఏధిగోభిరశ్వేభిరిన్దో।అజరాసస్తేసఖ్యేస్యామపితేవపుత్రాన్ప్రతిన్నోజుష

ఉదధానగతమాకాశంమాతరంబహిరాకాశ మంతరాకాశ మధ్యగా
త్-అప్యతః ప్రళయః - లత్రై ర్వప్రలినా- త్రైకేభూతేత్యర్థః- పుత్రైః
పశుభిశ్చవయంభూయా- స్మ-ప్రసూతాస్స్మః-స్యామ-యోనో ద్వేష్టి- సభి
ద్యతాం - నోదధానం॥ ౧౧౪ ॥ హిమామమంత్రాః॥ వాస్తోః - హే
వాస్తోష్పతే - త్వంఅస్మాన్ ప్రతిజానీహి - పతిధాత్వర్థానువాదిత్వ
ద్భక్తాన్ అస్మాన్ - ప్రతిజానీహి - జ్ఞాత్వాచ - స్వావేశః - సూ
పసదనః - అనమీవః - ఆరోగ్యకరశ్చభవ-నః - అస్మాకం - కించ-
యత్ యస్మాత్-త్వా- వయంఈమహే- యాచామహే- తత్-తస్మాత్-
నఃఅస్మాన్- త్వంప్రతిజుషస్వప్రాపయ- అస్మాకంసంబంధినేద్విపదచతు
ష్పదేచ-శంఏధి- సుఖకరోభవ॥ హేవాస్తోష్పతే- శగ్మయాశగ్మమితిసు
ఖనామ- సుఖరూపయారణ్వయా రమమాణయా - గాతుమత్యాగతిమ
త్యా- నస్మాకఁ గామిన్యాఏవంభూతయా-తెసంపదా- పరిషదావయ
మపి-సక్షీమహి-పచసమవాప్నో- సమవేతాస్స్యామ- తదంతర్భావమే
త్యర్థః- లబ్ధస్యరక్షణంక్షేమః- అలబ్ధస్యలాభోయోగః- తృతీయార్థే
సప్తమీ-క్షేమేణయోగేనచ- అస్మాన్-ఆవహ- లోడర్థేలట్ - వరంశ్రే
యాని శేవధమేతత్- వరంవరిష్ఠంయథాభవతితథా- ఆవహ - ఉశబ్ద
స్త్వర్థే- చతుర్థః ప్రధానదేవతాభేదాత్ భిన్నవాక్య-॥ హేవిశ్వే
దేవాః- యూయంస్వస్తిభిఃసదా-నః- అస్మాన్‌పాలయత- హేవాస్తో
ష్పతే- నఃఅస్మాకంప్రతరణః- ప్రతారయితావర్ధయితా - ఏధి-భవ-

హుత్వా జయాదిప్రతిపద్యతే పరిషేచనాంతం కృత్వోత్తరేణ యజు
ష్యోదకుంభేన త్రిః ప్రదక్షిణమంతరతో గారం నివేశనం వా పరిషిచ్య బ్రాహ్మ
ణాన్ భోజయేదపూపైస్సక్తుభిరోదనేనేతి॥ ఖణ్డః॥ ౧౭॥ శ్వగ్రహాగృ
హీతారం కుమారం తపోయుక్తో జాలేన ప్రచ్ఛాద్య కంసం కింకిణీం వా

స్వ॥౧౩॥ అమీవహా వాస్తోష్పతే విశ్వారూపాణ్యావిశన్ సఖా సుశేవ ఏధి
నః ౧౩౫॥ శివగ్ం శివం ॥ ౧౪ ॥ ఖణ్డః॥౧౭॥

కూర్కురస్సుకూర్కురః కూర్కురో వాలబన్ధనః । ఉపరిష్టా
త్సజాయత్యృతీయస్యాఇతో దివః॥ ౧ ॥ ఔలబ ఇత్తము పాహ్వయతా

గోభిః-అశ్వైభిః అశ్వైశ్చ- ఇందో-ఇందురైశ్వర్యకర్మా - ఈశ్వర ఇందో
వాః-క్లేదకర్మణః-వృష్టిధారేణ క్లేదయితుః-కిం చ- తే సఖ్యేస్తుత్యస్తాతృభా
వలక్షణే-వయం అజరాసః స్యామ - అక్షయ్యాన స్సంగతమిత్యర్థః-కిం బ
హునా- యథా పుత్రాన్ ప్రతిజుష తే ప్రీణయతి- తథా నః ప్రతిజుషస్వ॥
౧౩ ॥ హే వాస్తోష్పతే - అమీవహా వ్యాధీనాం హంతా త్వం - విశ్వావి
శ్వాః-రూపాణి-ఆవిశన్ ప్రవిశన్ - వ్యాధిశమనే యాని రూపాణి ఉపయో
క్తానిభిషగ్భేషజాదీని - తాని రూపాణి ప్రవిశ్య-అమీవహా- ఏవంభూతో
త్వ -నః అస్మాకం-సఖా సు-సఖిషు- శేవః శివతరః-ఏధి భవ॥౧౩౫॥ ఉదకుం
భ పరిషేచనం॥ శివగ్ం శివం-ఇదం వాస్తు శివం భవతు. ఆదరార్థం పునర్వచ
నం॥౧౪॥ఖండః॥౧౭॥

శ్వగ్రహాగృహీతస్య వాటకస్య మంత్రాః ॥ కూర్కురః- శునప
త్నామ-సుకూర్కురః సుష్ఠు కూర్కుర ఇతి శబ్దస్య కర్తా-ఏవం భూతః ఏకశ్శ్వ
వాలబంధనశ్శ్వా అపరః కూర్కురః- వాలేన యః-అన్యాన్ బధ్నాతి స వాల
బంధనః-ఉపరిష్టాత్ ఉపరి మేఘకాత్ సుపాం సులుగితి సోర్లుక్ యత్-ఎజా
య-(ఎజతే జస్ - ధాంతస్సోజకారః) అచ్ -ఇయాయ-ఏయాయ- ఆగ
చ్ఛతి-కుతః- ఉపరిష్టాత్- ఇతః స్పృతీయస్యాదివః- అస్యాల్లోకస్య తృతీయా
ద్యోః-స్వర్గః అంతరిక్షః॥ ౧॥ ఔలబః ఉలబస్యాపత్యం ఔలబః - ప్రత్యే

హోత్రీదయస్సద్వారేణ సభాం ప్రపాద్య సభాయా మధ్యేఽధిదేవనముద్ధ
త్యావోక్ష్యాక్షాన్న్యుప్యాన్నైష్కాణ్ణానం నిపాత్యేదధ్యాలవణ మిశ్రితాం
జః నోత్తరైరవోక్షేత్ ప్రాప్తిర్మన్త్రస్యందినే సాధుమగస్తోభ పతిశంఖనంకు

~~~~~~

జేఽత్ర శ్యామశ్శబలః। అధోరామ ఉలుంబలస్సారమేయో హధావతి। సము
ద్రమవచాకశత్॥ ౨॥ బిభ్రత్పృషంచరుక్మంచ శునామగ్రగం సుబీరి
ణః। సుబీరిణస్సృజస్సృజశునక సృజైకవాత్రస్సృజన్త్సాత్॥ ౩॥ తత్స్యాంయుత్రం
దో బ్రవీద్గాస్స్వశయస్వేతితా స్త్వగం స్వాశయిత్వాగచ్ఛ స్తంత్వాబ్ర
వీదదవిదహ॥ ౩॥ ఇత్యపిదగం హోతివరంస్పృశేష్వితికుమార మేవాహంవరం

~~~~~~

కంసంబంధాదేకవచనం- ఇచ్ఛబ్దోనర్థకః - తం శ్వానముపాహ్వయత-
(లాడర్థేలట్) ఉపశబ్ద అపేత్యస్యార్థే-అపాహ్వయత యథా ఇతః అప
గతో భవతి-తథా శబ్దానుచ్చారయత- హే పరిచారకాః - మదీయా ఇత్య
ర్థః-ఆర్జునఋజోః పుత్రాం శ్చన్వానుపాహ్వయత- కేపుః స్తే- శ్యా
మః శ్యామవర్ణః - శబలశ్శబలవర్ణః - అథోరామః అధోభాగకృష్ణ
వర్ణః - ఏతే త్రయః - తురీయ ఉలుంబలనామా - ఋజోః పుత్రా ఏతేచ
త్వారః-తేషామేతానినామాని-అథసారమేయః- సరమానామ దేవశునీ
తస్యా అపత్యం సారమేయః॥ అపరశ్చ్వ-హశబ్దోనర్థకః-ధావతి ఆధావ
తి-సముద్రమంతరిక్షమవచాకశత్ - అపశ్యత్॥ ౨ ॥ బిభ్రత్ ధారయత్
నిషంచరుక్మంచ - ఆభరణే-శునామగ్రం ప్రధానం-సుబీరిణ ఇతి తస్యనా
మ-తం ప్రత్యాహ- హే సుబీరిణ-సృజస్సృజ-ఛత్ - శ్వనశబ్దోయం(య
థాభదికవాప్రతేగకౌ - శునాం మధ్యప్రధాన సుబీరిణ ఏతద్విశేషణం)
సృజవిసృజ-హేశునక అత్ర భడీక-ఇమం బాలం సృజ విసృజ విశేషేణోత్సృ
జ- ఏకవ్రాత్య వాప్రత్యగశేశునాం మధ్యప్రధాన॥ ౩॥ (అత్రేతిహాసమాచ
క్షతే-తత్సత్యమిత్యాది॥ అసురా దేవగవీరపహృత్య గిరిదుర్గే స్థాపయిత్వా
ద్వారమపిదధుః- తత్సరమా పుత్రమాహూయ అబ్రవీదింద్రః హే సుబీరి

మారంతపో ఉత్తమ ఉత్తరాభ్యామభిమంత్ర్యోత్తరయో దకుంభేన శిర స్త్రావనయేత్ప్రాతర్మధ్యం దినేసాయమగతొభవతి శ్రావణ్యాం పౌర్ణ

* * *

వృణఇత్యబ్రవీద్విగృహ్యబాహూప్లవసేద్యామ వచాకశత్॥ ౪ ॥ బిభ్రి స్నిషరూంచరుక్మంచశునామగ్రగ్ంసుబీరిణః । సుబీరిణస్సృజస్సృజశునకస్య జైకవ్రాత్యసృజచ్ఛత్॥ ౫ ॥ తత్సత్యంయత్తేసరమామాతా లోహితః

* * *

ణతత్రగత్వాజానీహి క్షైరపహృతా గావః క్వతిష్ఠంతీతి- జ్ఞాత్వాచఅప హర్తౄన్ఖాదయిత్వాలబ్ధ్వవగా ఆగచ్ఛేతి- సతథాఽకరోత్- తస్మైచాగతాయవరమదాదింద్రఇతితదిదముచ్యతే-) తత్సత్యం - యత్త్వామింద్రః అబ్రవీత్ -గాః-యైఃఅపహృతాః తాన్స్పాశయస్వ (స్పశ బాధనస్పర్శనయోః) ఇహతుబాధనపూర్వకేలాభేద్రష్టవ్యః బాధయిత్వాలభస్వేతి-త్వంచతాన్స్పాశయిత్వాబాధనేనగాలబ్ధ్వా-ఇంద్రం- ప్రత్యాగచ్ఛః-తంత్వాత్వాం-ఇన్ద్రోఽబ్రవీత్-అవిదఛాన్దసోవిసర్జనీయస్య లోపః-అవిదః-లబ్ధవానసి-హాఇతిప్రశ్నద్యోతకోనిపాతః- తస్యప్రశ్నేప్లుతః తతస్త్వమిన్ద్రమబ్రవీః-అవిదంహీతి-అవిదంలబ్ధవానస్మి-హీతి-అభ్యుపగమంద్యోతయతి-పునరింద్రోఽబ్రవీద్వరంవృణీష్వేతి-త్వంచపునరబ్రవీః- కుమారమేవాహంవరంవృణఇతి-కుమారానహంబాధయేయమితి - తదేతత్సత్యంసత్యం-సఇదానీమిమంబాలంబాధసే-త్వంహి-విగృహ్యబాహూప్లవసే-ఆగచ్ఛన్ఆకాశనదీంవాతరసి-ద్యాందివంగచ్ఛన్-తథాచబహ్వృచాస్సరమాసూక్తేఅధీయంతే - కథంసాత్వంరసాయాఅతరః పయాంసీతి-రసాఆకాశనదీ-ద్యామవచాకశత్ ఆకాశంపశ్యత్॥౪ ॥ బిభ్రిన్నిషరూంచేత్యాది॥౫॥ తత్సత్యం-యత్తేసరమానామమాతా - రోహితోనామ పితా- అథాన్యేశ్వానః-అమీయూయం - ఏకే-కేచిత్-సరస్యకాః- సరసిభవాః - రస్యేనరసనీయేన-మాంసాదినావాసహితాః అవధావతి - ధావత - లకారస్యవ్యత్యయః - అధోముఖాగచ్ఛత - కుతః-

మాస్యామస్తమితే స్థాలీపాకః పార్వణవదాజ్యభాగాంతే స్థాలీపాకా
ద్ధుత్వాంజలినోత్తరైః ప్రతిమంత్రం కింశుకాని జుహోత్యుత్తరాభి స్తిసృ
భిరారగ్వధమయ్యస్సమిధ ఆజ్యాహుతీరుత్తరాజయాదిప్రతిపద్యతే పరి

షితా । అమీ యే కేసరస్యకా అవధావతి తృతీయస్యా ఇతో దివః ॥ ౬ ॥ తేక
శ్చ ససరమ తండశ్చ తూలశ్చ వితూలశ్చార్జునశ్చ లోహితశ్చ ఉలూఖ
నామ వో మాతా మంథాకకో హ వః పితా । సంతతశ్వా హంతి చక్రీవాన్ న సీ
సరీదత ॥ ౭ ॥ భద పేహి సీసరమ సారమేయ నమస్తే అస్తు సీసర । సమశ్వా
వృషాణః పదో న సీసరీదత ॥ ౮ ॥ భద పేహి సీసరమ సారమేయ నమస్తే
అస్తు సీసర । శ్వానమిచ్ఛాదన్నపురుషచ్ఛత్ ॥ ౯ ॥ ఏతే తే ప్రతిదృశ్యే

తృతీయస్యా ఇతో దివః ॥౬॥ కే పునస్తే - తేకః - ససరమః - తణ్డః - తూలః - వితూ
లః - అర్జునః - లోహితః - ఇతి షట్ - వః - యుష్మాకం ఉలూలా నామ మాతా - మన్థాక
కో నామ చ పితా - అత్రాగతౌ నః అస్మత్పరిచారకాః ॥ ౭ ॥ సంతతశ్వాగ్ చ
క్రీ చక్రీవాన్ - అయోదహస్తః - సంహంతి - సమ్యక్ - హనిష్యంతి అతశ్చ న సీ
సరీదత - నోపసర్పత - ఇమౌ అపరౌ సరమాయాః పుత్రౌ - సారమస్సీసరశ్చ
సీసరమస్సారమేయశ్చ - హే సీసరమ - హే సారమేయ తౌ ప్రత్యాహ - త
త్ - అపేహి - అపగచ్ఛ - హే సీసర - హే సారమేయ - నమస్తే అస్తు - సమిత్యస్య
ఖ్యానేన సంబంధః - అశ్వాః మదీయాః వృషాణః - వర్షణసమర్థాః - బ
లవంతః - పదో నక్ష ఇవార్థః - పాదా ఇవ - సీసరీదత - పురుషస్య ?యః -
సంసర్పంతు - సంసర్పతం - యువాం ప్రతిగచ్ఛతః ॥ ౮ ॥ భద పేహీ ?గ?ం -
సర్వానేవ శునః ప్రత్యాహ - శ్వానమిత్ - శ్వానవేవ శ్వాయః - కశ్చిద
పాగతః - అదత్ - అస్తు - న పురుషమిత్యం కుమారం - ఛత్ - స్వాపసబ్దో
యం ॥ ౯ ॥ శంఖగ్రహగ్రహీతస్యాభిమంత్రణమంత్రౌ - ఏతే తే ప్రతిద్రష్టా -
శంఖగ్రహమాతరౌ - ప్రతిదృశ్యేతే - అవలోక్యేతే - సమానపసనౌ -
సరూపవస్త్రౌ - ఉభే తే అహం ఉలూఖలే కృత్వా - సార్వమేయ సారమయేన -

షేచనాంతంకృత్వా వాగ్యతసంభారా నాదాయప్రాచీ ముదీచీంవాది
శముపనిష్క్రమ్య స్థండిలం కల్పయిత్వా తత్ర ప్రాచీరుదీచీ స్తిస్రస్త్రి
స్రోరేఖాలిఖిత్వాగ్ని రుపనిధాయతా సూత్తరయాసక్తూన్నివపతి తూ
ష్ణీం సంపృష్ఠధానాలాజానాంజనాభ్యంజనే స్థగరోశీరమిత్యుత్త
రై రుపస్థాయాపః పరిషిచ్య ప్రతీక్షస్తూష్ణీమేత్య పశ్చాత్పదాత్యేతా
భ్యాముదకుంభేనత్రిః ప్రదక్షిణమంతరతోఽగారం నివేశనంవా పరిషిచ్య
బ్రాహ్మణాన్భోజయేత్॥ ఖండః॥ ౧౮ ॥ ధానాఃకుమారాన్ప్రాశ

తేసమానవసనేఉభే। తేఅహగ్ంసాంయేనముసలేనావహన్ముల్యూ
ఖలే॥ ౧౦ ॥ హతశ్శంఖోహతశ్శంఖ పితాహతశ్శంఖకుతుర్వకః। అ
స్యేషాగ్ంస్థపతిర్హతః॥ ౧౧ ॥ ఋషిబోధఃప్రబోధస్స్వప్నోమాతరి
శ్వా। తేతేప్రాణాన్త్స్ఫరిష్యంతి మాత్వైషీఃసమరిష్యసి॥౧౨॥ జగ్ధోమశ
కోజగ్ధావితృప్తిర్జగ్ధోవ్యధ్వరస్వాహా జగ్ధోవ్యధ్వరో జగ్ధోమశకోజగ్ధా
వితృప్తిస్స్వాహాజగ్ధావితృప్తిర్జగ్ధోవ్యధ్వరోజగ్ధోమశకస్స్వాహా॥ ౧౩ ॥
ఖం॥ ౧౪ ॥ ఇంద్రజహిదందశూకంపక్షిణంయస్సరీసృపః। దష్ట్వ్యాంతం

దృఢేనముసలేన-అవహన్మి॥౧౦॥ హతశ్శంఖఃశంఖప్రహారోహతః - శం
ఖపితాహతః-శంఖకుతుర్వకః-కుతుర్వకోహింసకః-కుత్సితః - శంఖశ్చ
సౌకుతుర్వకశ్చ శంఖకుతుర్వకః- అయంచహతః - అస్యేషాంశంఖా
నాంస్థపతిః స్వామీహతః ॥ ౧౧ ॥ ఉత్తరయోదకుంభేనశిరస్యావనయ
తి॥ఋషిబోధః-యస్యగోత్రంబోధాయనః-సబోధర్షిఃప్రబోధఃప్రబు
ద్ధః-స్వప్నఃస్వాపః-మాతరిశ్వా-వాయుః-ఏతేతవప్రాణాన్- స్పరిష్యంతి
పాలయిష్యంతి - అతశ్చనమరిష్యసి-కుమార॥౧౨॥ సపర్ణబలౌకింశుక
హోమమంత్రాః॥జగ్ధః-భక్షితః-మశకః-తన్నామసర్పః-ఏవంవ్యధ్వరః-
వితృప్తిః-సర్పః-స్పష్టమన్యత్॥ ౧౩ ॥ సమిద్ధోమః-ఇంద్రం- జహి-అస్మాకం
బాధకం-దందశూకంసర్పం-పక్షిణం పక్షాకారాభ్యాం పార్శ్వాభ్యాం

యం త్యేవమత ఊర్ధ్వం యదశనీయస్యాన్నస్య సక్తూనాం వైతం బలిం
హరేదామార్గశీర్ష్యా మార్గశీర్ష్యాం పౌర్ణమాస్యామస్తమితే
స్థాలీపాకో ఽహోర్వమితి బలిమంత్రస్య సన్నామోత్రైనముత్సృజత్యే

చదశ స్తం చ సర్వాంస్తానింద్రజంభయ స్వాహా। ౧॥ అప్సుజాతస్య రేవృధ
దేవానామపి హస్య । త్వమగ్న ఇంద్రప్రేషిత స్సనో మాహిగ్ంసీస్స్వా
హా॥ ౨ ॥ త్రాణమస పరిత్రాణమసి పరిధిరసి । అన్నేన మనుష్యాగ్ స్త్రా
యసే తృణైః పశూన్ గర్తేన సర్పాన్ యజ్ఞేన దేవాం త్స్వధయా పి
తౄం త్స్వాహా॥ ౩ ॥ తత్సత్యం యత్తేమావాస్యాయాం చ పౌర్ణమా

యుక్తం-యస్సరీసృపః-సర్పణస్వభావః-దజ్ఞ్యంతం దంశనే ప్రవర్తి
ష్యమాణం-దశంతం-ప్రవర్తమానంచ - సర్పాన్ సర్వాంస్తాన్- ఏవం
విధాన్-హే ఇంద్ర-జంభయ స్తంభయ - ఇంద్రస్య ఆఖ్యానభేదాదామం
త్రణభేదః॥౧। అప్సుజాత-వైద్యుతరూపేణ-సరే-సరసీసముద్రే- వృద్ధ
బడబాస్వరూపేణ-దేవానాం హస్త్య-హస్తేభవ- అపిః పాదపూరణే-
ఏవంభూత హే అగ్నే-త్వం ఇంద్రప్రేషితః కర్మాణి కరోః • వయం చేం
ద్రస్య భక్తాః-స త్వం సర్వాంస్తానస్మాన్ మాహింసీః- సర్పకృతా హింసా
బాధా యథా అస్మాకం చ భవతి తథా కుర్విత్యర్థః॥౨॥ త్రాణమసి- న
కేవలం త్రాణం-పరిత్రాణమసి - సర్వతస్త్రాణమసి-పరిధిరసి- పరిత్రా
ణాయ యస్సర్వతోఽసధీయతే స పరిధిః-సోఽప్యసి- అన్నేన మనుష్యాన్ త్రా
యసే-బహిస్తావదగ్నిరన్నం చ పచతి-వైశ్వానరరూపేణ- భుక్తం చ జర
యతి-తృణైః పశూంస్త్రాయసే - తృణాన్యగ్నిర్జనయతి-వృష్టేరగ్న్యా
యత్తత్వాత్-అగ్నౌ ప్రాస్తాహుతిరిత్యాది దర్శనాత్ - గర్తేన స
ర్పాన్-త్రాయసే-గర్తో బిలం సూర్యాంశుసంతాపభూమిః బిలాని దర్శ
యతీతి-సూర్యశ్చాగ్నినాఽతివభిన్నః సహ్యస్తంగతోఽగ్నిం ప్రవేశయతి-
బిలాచ్చ నిర్గతానాం సర్పాణాం సులభో వధః - అతఏవ ముచ్యతే - గ

నాహితాగ్నేరాగ్రయణం నవానాం స్థాలీపాకగ్ం శ్రపయిత్వాగ్రయ ణదేవతాభ్యస్స్విష్టకృచ్చతుర్థాభ్యో హుత్వా తండులానాం ముఖం పూరయిత్వాగిత్వా చ మ్యోదనపిండం సభ్యోత్తరేణ యజుషాగా

స్యాం చ విషబలిగ్ం హరంతి సర్వ ఉదరసర్పిణః । తత్త్రైప్రేరతే త్వయి సంవిశంతి త్వయి నస్సతః స్త్వయి సద్భ్యో వర్షేభ్యో వః పరిదేహి ॥ ౪ ॥ నమో అస్తు సర్పేభ్య ఇతి తిస్రః । నమో అస్తు సర్పేభ్యో యే పార్థివా యే అం

తేన సర్వాంస్త్రాయస ఇతి - యజ్ఞేన దేవాంస్త్రాయసే - హవ్యవహత్వాత్ - స్వధయా పితౄన్ త్రాయసే - కవ్యవాహనత్వాత్ ॥ విషభయ నివృత్త్యర్థం బలిం హరంతి ॥ మనుష్యాదయస్సర్వే చోదరసర్పిణః - తదేవమగ్నే ర్వ్యాహృతిమంత్రాః త్రైః సర్పాణామధిపతిః స్తూయతే ॥ అథ సర్పాణామధిపతిస్తూయతే - యత్తే మావాస్యాయాం చ పౌర్ణమాస్యాం చ విషబలిం హరంతి - విషసర్పాణాం బలిం హరంతి - భయనివృత్త్యర్థం - తత్త్రైపెరతే - ప్రాప్నువంతి - ప్రాప్య చ - త్వయి సంవిశంతి - త్వామాశ్రిత్య వర్తంత ఇతి యత్తత్సత్యమిత్యర్థః - తతశ్చ త్వయి నస్సతః త్వదాశ్రియాన స్మాన్ - త్వయి సద్భ్యః త్వదాశ్రయేభ్యః తేభ్యస్సర్వేభ్యః రక్షార్థం పరిదేహి - యథా తే న హింస్యుః - వర్షేభ్యశ్చ పరిదేహి - వర్షర్తౌ సర్పా బహులా భవంతి - తస్మై పరిదానం - ఋతునా సంవత్సరో లక్ష్యతే - వర్షేభ్యః - యథా అస్మాన్ సంవత్సరేణ హింస్యుః - తథా సర్వేభ్యః పరిదేహి ॥ ౪ ॥ నమో అస్తు సర్పేభ్యః - యే కే చ యావంతః పృథివీమనుశ్రితాః - యే అంతరిక్షే యే దివి చ శ్రితాః - తేభ్యః సర్పేభ్యః సర్పేభ్యో నమః ॥ యా ఇషవః - సర్పాః - అవస్సు హాటక్ అముష్మిన్ రోచనే దివి త్రిస్థానే దివస్సంబంధిని - స్థానే - యే వా సూర్యస్య రశ్మిషు - రథరశ్మిషు - యేషాం చ సర్పాణాం అప్సు సదః స్థానం కృతం - తేభ్యస్సర్పేభ్యో నమః ॥ ఇషుశబ్దసామానాధికరణ్యాత్ స్త్రీలింగతా - యాః - యే సర్పాః యాతుధానానాం

రస్తూపఉక్త్వోద్ధిద్ధమంతే ప్రత్యవరోహణ ముత్తరేణ యజుషా ప్రత్యవ రుహ్యాభ్యాత్రైరదక్షిణైః పార్శ్వైర్నవస్రస్తరే సంవిశంతి దక్షిణ తఃపితౌ తరావ్యూత్తైవమశిష్టానాం జ్యేష్ఠాజ్యేష్ఠానంతర స్సహాయోత్త

తరక్ష్యాయేదివ్యాయేదిశ్యాః । తేభ్యఇమంబలిగ్ం హరిష్యామి తేభ్య ఇ మంబలిమహార్షం॥ ౫౪॥ తక్ష వైశాలేయ ధృతరాష్ట్రైరావతస్తే జీవా స్త్వయినస్సంత స్త్వయి సద్భ్యో వర్షాభ్యో నఃపరిదేహి। ధృతరా ష్ట్రైరా. తక్షక వైశాలేయస్తేజీవా స్త్వయినస్సంత స్త్వయిసద్భ్యో వర్షాభ్యోనఃపరిదేహి॥౬౪॥అహిగ్ంసాతిబల స్తేజీవా స్త్వయినస్సంత స్త్వ యిసద్భ్యో వర్షాభ్యోనఃపరిదేహి। అతిబలాహిగ్ంస స్తేజీవా స్త్వయిన స్సంత స్త్వయిసద్భ్యో వర్షాభ్యోనఃపరిదేహి॥ ౭౪॥ యేఽందశూకాః

షుభూతాః-యేవావనస్పతీన్ అనుస్థితాః-యే వాఅవటేషుశ్వభ్రేషు-శే రతే-తేభ్యస్సర్వేభ్యోనమః॥ బలిహరణమంత్రాః॥ నమోఅస్తుసర్వేభ్యః- యేపార్థివాః - పృథివ్యాంభవాః-యేఅంతరిక్ష్యాః అంతరిక్షేభవాః- భవేశ్ఛందసీతియత్ -ఛాందసత్వాదాదివృద్ధిః-యే దివ్యాఃదివిభవాః- యేది శ్యాఃదిక్షుచభవాః- తేభ్యస్సర్వేభ్యఃఇమంబలింహరిష్యామి-ఏవంమార్గ శీర్ష్యాన్తు-అహార్షమితి-హృతవానస్మ్యేతావాన్॥౫౪॥ఉపస్థానమంత్రాః హేతక్షక- తస్యైవవిశేషణం వైశాలేయ-విశాలాయాఅపత్యం- ధృత రాష్ట్రైరావతశ్చాసావితి- ఏవంనామాసర్పః- తేతవజీవాః ప్రా ణాః-ప్రాణానాం బహుత్వాద్బహువచనం-ఐరావతాఖ్యస్సర్పః తే ప్రాణాః-స్త్వయి నస్సంతఇతిగతం- త్వయిసద్భ్యః జీవేభ్యః ఇతివిశేషః- ఏవంహేధృతరాష్ట్రైరావత-తక్షకవైశాలేయస్తే జీవాఇత్యాది - అ న్యోన్యస్మైపరిధానముభాభ్యాం మంత్రాభ్యాం-ప్రార్థనం॥౬౪॥ అ హింసోనామసర్పః-తథా అతిబలః- హేఅహింస- అతిబలస్తేజీవాఇ త్యాది-హేఅతిబల-అహింసస్తేజీవాఇత్యాదిచ-పూర్వవదన్యోన్యస్మైప

రాభ్యాంపృథివీమభిమృశంత్యేవగ్ం సంవేశనాది త్రిరీశానాం యుస్థాలీపా
కగ్గ్ శ్రపయిత్వాత్రైత్రపస్యంచ ప్రాచీముదీచీంవా దిశముపనిష్క్రమ్య
స్థండిలం కల్పయిత్వాగ్ని ముపసమాధానా ద్యపరేణాగ్నిం ద్వాకటీ

పార్థివాస్తాగ్ స్త్వయితః పరోగవ్యూత్యనివేశయ । సంతి వై నశ్శఫిన
స్సంతిదండినస్తేనోస్సేధిన సాన్నేద్యూయమస్మాన్ హినసాత॥ ౮౪ ॥ స
మీచీనామాసి ప్రాచీదిగ్ఘ్నతయోనామస్థితి ద్వాదశ పర్యాయాః॥౯॥

రిధానం॥౭౪॥ యేదందశూకాః సర్పాః పార్థివాః-తాన్ స్వంసపరా
జంప్రతివచనం-ఇతః అస్మాత్ గృహాత్-గవ్యూతిరితిక్రోశయుగం-తతః
పరః పరస్తాత్-నివేశయ॥సర్పానేవసపత్నాన్ ప్రత్యాహ సముచ్చియ- స
న్తివై ప్రసిద్ధా-నః అస్మాకంగృహే-శఫినః శఫవంతో గవాదయః - యే
యుష్మాన్ మృద్నీయుః-సంతిచ దండినః దండహస్తాః పురుషాః- యేయు
ష్మాన్ ప్రహరేయుః- తేశఫినోదండహస్తాశ్చ నేత్ నైవహినసాత్-హిం
స్యుః- నేత్-నైవయూయమస్మాన్ హినసాత-నహింస్యాః - యూయమ
స్మాన్నహింస్యాత్- తేపియుష్మాన్నహింస్యుః ఇత్యర్థః-ఉపసంవాదేపంచ
మోలకారః-ఉపసంవాదః పరిభాషణేకతరవ్యాపణబంధః॥౮౪॥సమీచీనా
మాత్వమసి-ప్రాచీదిక్ హే ప్రాచీదిక్ సమీచీనామాసీత్యర్థః-తస్యాస్త్వగ్ని
రధిపతిః-అసితోనామసర్పః- తేరక్షితా-యశ్చాధిపతిరగ్నిః-యశ్చగోప్తా
అసితః తాభ్యాంనమః-తౌనః-అస్మాన్ మృడయతాం-సుఖయతాం-ఏతౌవా
నంశః పరోక్షకృతః-ప్రథమపురుషయోగాత్ - శేషం ప్రత్యక్షకృతః వాఘితి
యుష్మచ్ఛబ్దయోగాత్ - తేవయంయంద్విష్మః-యశ్చాస్మాన్ ద్వేష్టి- తంవు
ఋషం-వాంయువయోః-జంభే-బహుష్వేకవచనంజంభేషు-దధామి- పచ
నవ్యాత్యయః-పశ్మః-స్థాపయామి-భక్షార్థం- ఓజస్వినీత్యాదిసపత్రా
ధిపతయః ప్రసిద్ధాః-రక్షితారః సపాఃః-రక్షితేత్యాదేశ్చ సవేషామను
షంగః ఓజస్వినీప్రస వాకూరక్షితా-పృశ్నీ-పృదాకురక్షితా-అవస్థావాంతిర

కృత్వా॥ ౧౯॥ ఉత్తరయాందక్షిణస్యామీశానమావాహయతి లౌకిక్యా
వాచోత్తరస్యాంపీఠుషీం మస్యేజయంతం యక్రోధముదకాః ప్రదాయ

అపశ్వేత పదాజహి పూర్వేణ చాపరేణచ । సప్తచమానుక్షిరిమా

శ్చిరాజీరక్షితా-అధిపత్నీ-శ్వేతోరక్షితా- వగసీ- కల్మాషగ్రీవోరక్షితా-
బృహతీదిక్-ఊర్ధ్వాదిక్-ఇయందిక్-అధోదిక్-అగ్న్యాదయః అసితా
దయశ్చ రూఢిశబ్దాః-యథా కథంచిద్వాయోర్జ్యాః-అవస్థావేత్యాత దో
ఘాందసత్వాన్న్యకృతో॥ హేతయోనామస్థః- హేతిప్రభృతయస్సర్వాః
గంధర్వాఇత్యేకే-యూయంహేతయోనామస్థ-తేషాంవః-పురః పూర్వ
స్యాందిశిగృహాః- అగ్నిర్వఇషవః-సలిలోవాతనామం సలిలః-సగరః- గ
హ్వరఃసముద్రః-అవస్థావానః అనిమిషఇతిపదవాచినః- వృత్త్యంతిస్తుయథా
థాకథంచిద్వా-తస్యవాతస్య నామవాతా ఉపస్థాపయితా వాతనామ
తస్య ఆకాశప్రభవత్వాత్ నపుంసకలింగంతు సామాన్యోపక్రమత్వా
త్- తేభ్యోవః హేతిభ్యోవోనమః- యూయం- మృడయతసుఖయత-
వయంయంద్విష్మః యశ్చనః అస్మాన్ ద్వేష్టి-తం-వోయుష్మాకం - జంభే
దంతేషు- దధామి-ఏతేనోత్తరేపంచమంత్రావ్యాఖ్యాతాః- వాతనామ
మిత్యాదేశ్చ సర్వత్రానుషంగః - నిలింపానామస్థ - సగరోవాతనా
మం - వజ్రిణోనామస్థ - గహ్వరో వాతనామం - అవస్థావానో
నామస్థ - సముద్రోవాతనామం - అధిపతయోనామస్థ- అవస్వాన్
వాతనామం-క్రవ్యానామస్థ-నిమిషో వాతనామం-ఏవమనుషంగః॥ ౯॥ ప్ర
త్యేకం పరిషేచనమంత్రాః॥ అపశ్వేత- శ్వేతోనామసర్పాణామధిపతిః-
హే శ్వేతంపద్వాపాదేన- అపజహి - క్రోదయ - పూర్వేణ పదా-
అపరేణచ - గమనదశాయా మేతదుచ్యతే - తత్రైవ పూర్వాపర ప
రాపదాభవతః॥ అపహంత్యవ్యమాహ॥ సప్తచమానుక్షిరిమాః సప్త
జాతిః-బ్రాహ్మణానాంత్రిస్రః- వైశ్యానాం శూద్రాణాంచద్వే- తిస్రశ్చ

తీరోదనపిండానల్పయిత్వాగ్ని మభ్యాసీయోత్తరైరుపస్పర్శయిత్వా

స్తిసర్శ్చ రాజబంధవీః ॥ ౧౦ ॥ నవై శ్వేత స్యాధ్యాచారేహి ర్జఘానకంచన । శ్వేతాయవై దర్వాకాయన మోనమశ్శ్వేతాయవై దర్వాయ॥ ౧౧ ॥ ఖండః ॥ ౧౭ ॥ పరమేష్ఠ్యసిపరమాంమాగ్ంశ్రియంగమయ ప్రత్యవరూఢోనో హేమంతః॥౧॥ ప్రతిక్షత్రేప్రతితిష్ఠామిరాష్ట్రే ప్రత్యశ్వేషుప్రతితిష్ఠామిగోషు । ప్రతిప్రజాయాంప్రతితిష్ఠామిభవ్యే॥ ౨ ॥ ఇహధృతిరిహస్వధృతిరిహరంతిరిహరమతిః । స్యోనాపృథివిబడిత్థాపర్వతానామితిద్వే॥ ౩ ॥ ఆత్వావహంతుహరయ స్సచేతస శ్శ్వేతైరశ్వైస్సహకేతుమద్భిః । వాతాజిరైర్బలవద్భిర్మనోజవై రాయాహిశీఘ్రంమమ

రాజబంధవీః-ఛాందసోహ్రస్వత్వం- రాజబాంధవీః- రాజసంబంధినీః-ఇతి సర్పఇతిదశసర్పజాతయః॥ ౧౦ ॥ నవై శ్వేతస్య- నాగరాజస్య అస్యఅధ్యాసాతే- ఆధిపత్యే- అహిస్సర్పః- కంచనకంచిదపిమనుష్యం నజఘాన-అతః-శ్వేతాయవై దర్వ్యాయవిదర్వపుత్రాయతస్మైనమః - ఆదరార్థంపునర్వచనం-శ్వేతాయవై దర్వ్యాయనమః॥౧౧॥ఖం॥౧౭॥ ఆగ్రయణే హుతశేషంపిండీకృత్య- అగారస్థూణముద్విగ్ధత్॥ పరమేష్ఠ్యసి- హేఓదనపిండః- ఇదానీంపరమేస్థానెస్థితోసి- మాంపరమాంశ్రియంగమయ॥ హేమంతప్రత్యవరోహణం॥ నః అస్మాభిః- హేమంతఃఋతుః - ప్రత్యవరూఢః॥ ౧॥ నవస్వస్తరేసంవేష్టవం- హేమంతమృతుం ప్రతిఖట్వాయామవరోహామఇత్యుక్తంభవతి- సంవేశనమంత్రా॥ ౨॥ ప్రతిక్షత్రే- నవస్వస్తరెసంవిశన్ అహంక్షత్రాదిష్వేవతిష్ఠామీత్యర్థః॥ భవ్యం మంగళం॥ ౩॥ ఇహాస్వస్తరేసంవిష్టం- ధృతిఃధైర్యం-స్వధృతిఃస్వధైర్యం- ఇహరంతిః- ఇహరమతిః-ప్రీతిః- ప్రీతిసంస్మృతిఃపుత్రాదిభిఃక్రీడనం॥ ఉత్తరాభ్యాంపృథివీమభిమృశతి॥ స్యోనాపృథివీతిగతా॥ బడిత్థా-బట్-సత్యం-ఇత్థాఇత్థం- అనేనవక్ష్యమాణప్రకారేణ- పర్వతానాంమేఘానాం- ఛిద్రం-ఛిద్రంఛే

త్తరైర్యథాస్వమోదనేభ్యో హుత్వా సర్వతస్సమవదాయోత్తరేణయ
జుషాగ్నిగ్ం స్విష్టకృతముత్తరేణ యజుషోపస్థాయోత్తరైస్సహౌదనా

హుత్వా॥ శర్వ॥ ౭ ॥ ఉపస్పృశతుమీఢ్వాన్మీఢుషే స్వాహేత్యుప స్పృశ
తుమీఢుషీమీఢుష్యై స్వాహాజయంతోపస్పృశజయంతాయస్వాహా భ
వాయదేవాయస్వాహా శర్వాయదేవాయస్వాహేశానాయ దేవాయ
స్వాహాపశుపతయే దేవాయస్వాహారుద్రాయ దేవాయ స్వాహోగ్రా
యదేవాయ స్వాహా భీమాయ దేవాయ స్వాహామహతే దేవాయ
స్వాహాభవస్యదేవస్యపత్న్యై స్వాహా శర్వస్యదేవస్యపత్న్యై స్వా

దనంబిభర్షి-ధారయసి- హేపృథివి-యాత్వం-మే-భూమిప్రవత్వతి-ప్ర
వణవతి-మహ్నాస్వేనమహిమ్నా- ప్రజినోషి- తర్పయసి॥ కాః దేవతాః-
హేమహిని-మహిమావతి॥ ఓషధీభిః పశుభిశ్చ దేవాఇజ్యం తే- తేచపా
ర్థివాః- తేచతృప్తా దేవాః- ప్రవర్షణార్థం మేఘాన్స్వందంతి- ఏతేన
ప్రకారేణ-పర్వతానాంఛిద్రం ఛిద్రంబిభర్షి ॥ అథేశానబలిః ॥ ఈ
శానమావాహయతి॥ ఆత్వా॥హరయోహరితవర్ణాః- అశ్వాః- త్వా
మావాహంతు- శ్వేతైరశ్వైః సహకేతుమద్భిః-కేతుధ్వజః-ఉద్యుక్తైః
వాతాజిరైః-అజిగతిక్షేపణయోః-వాతగతిభిః-సమర్థం- మమమదీయస్య
హవిషః-ఉపభోగాయ- హేశర్వ॥౭॥ ఓదనముపస్పృశతి॥ఉపస్పృశతు
మీఢ్వాన్- మధ్యమస్థానోరుద్రో వర్షతీతి స్నేహక్తా- జగదుపాదానః-
అస్య పర్యపర్యవసితేతి పౌరాణికాః-తస్మై-మీఢుషే-మీఢుష్యై- మ
ధ్యమస్థానామకరుద్రస్యపత్న్యైః- స్తుతా-జగత్సృష్టిరూపేతి పౌరాణి
కాః-తస్యై-జయంతః స్కందః-తస్మై భవాదయోష్టౌభగవతో మూ
ర్తయః॥ తేచ॥శ్లో॥ఆపోభూమారుతోగ్నిశ్చ సూర్యోదీక్షిత ఏవ చ। ఆ
కాశశ్చంద్రఇత్యేషామధిష్ఠాత్ర్యశ్చేతాస్మృతా ఇతి పురాణప్రక్రియాభా
వయతీతిభవః- అంతర్భావితణ్యర్థః- సమస్తస్యజగతః కర్తా-

సిపతిఙ్గస్య త్రైకేన ద్వాద్వాదశ్త్వాదశ శివసేనాభ్యో దశోత్తరాభ్యః
పూర్వోపదుత్తరేణయజుషా వృషభ ఆసజ్జత్యత్ర రుద్రాన్ జపేత్ప్రథమో
త్తమౌ వాఽభితపతదగ్నిం గాస్థాపయతి యథైనాధూమః ప్రాప్నుయా

హేశానస్య దేవస్య పత్న్యై స్వాహా పశుపతే ర్దేవస్య పత్న్యై స్వా
హా రుద్రస్య దేవస్య పత్న్యై స్వాహోగ్రస్య దేవస్య పత్న్యై స్వాహా భీమ
స్య దేవస్య పత్న్యై స్వాహా మహతో దేవస్య పత్న్యై స్వాహా జయంతా
య స్వాహా ॥ అగ్నయే స్విష్టకృతే సుహుతహుతాహుతీనాం కామానా
గ్ం సమర్ధయిత్రే స్వాహా ॥ ౫ ॥ స్వస్తినః పూర్ణముఖః పరిక్రామతు గృ
హపో ఉపస్పృశ గృహపాయ స్వాహా గృహావ్యుపస్పృశ గృహాప్యై స్వా

సంహర్తా శర్వః- హింసాయాం-ఈశానః ఈశ్వరస్సర్వస్య- ప
శవో ద్విపాదశ్చ చతుష్పాదశ్చ తేషాం పాతా-పశుపతిః రుద్రో రోద
యితా-సంహారకాలే ఉగ్రః- నైహాస్య రాష్ట్రమవధ్యం భవతీతి దర్శనా
త్-బిభ్యత్యస్మాత్సర్వాణి భూతానీతి భీమః-మహాన్ సర్వేభ్యః- భవస్య దే
వస్యేత్యాదయో ష్యనేనైవ గతార్థాః స్విష్టకృన్మంత్రః-అగ్నయే స్విష్టకృతే॥
సుహో ఽగ్నిస్స్విష్టకృత్। సుహుతం జుహోతీతి. సుకృతం కరోతి-సుహుతహు
త్ -ఆహుతీనాం కామానాంచ సమర్ధయిత్రే - స్వాహా వర్ధ
యిత్రే ప్రాపయిత్రే వా॥ ౫॥ ఉపస్థానం ॥ స్వస్తినః - ఆహుతిభిః-
పూర్ణముఖో దేవః యథాస్మాకం స్వస్తి భవతి- తథా పరిక్రామతు
సంచరంతు॥ పర్ణదానం. గృహాన్ పాతీతి గృహపః-స ఏవ దేవః॥ న మోరు
ద్రాయ వాస్తోష్పతయ ఇతి దర్శనాత్ - దేవస్య గృహపో గృహపా
లః- నందీశ్వరః కుమారః-హే గృహప గృహపతే-ఉపస్పృశ ఇమం బలింగ్ర
హాణ- తుభ్యం గృహపాయ స్వాహా- దద్మామి- గృహపీ-గృహపస్య దే
వీ హే గృహపి-ఘోషిణో ఘోషవంతః- శ్వాసినః శ్వాసవంతః- విచిన్వం
తః(విపూర్వాచ్చినోతేరన్వేషణార్థః) అన్విష్యంతః-ప్రపున్వంతః శోధయం

త్రాగంద్వైనభాగే౯ముష్టినావోక్షతి వృషాణమేవాగ్రేవాం మాగే
గ్నా క్షేత్రస్యపతిం యజత ఈశానవదావాహనంచాత్రాపి సప్తసువాప
ణేషునామా దేశంవధాతి క్షిప్రం యజతే పావకో దేవ ఉత్తరాభ్యా

హో ఘోషిణ ఉపస్పృశత ఘోషిభ్యస్స్వాహా శ్వాసిన ఉపస్పృశత శ్వాసిభ్య
స్స్వాహా విచిన్వంత ఉపస్పృశత విచిన్వద్భ్యస్స్వాహా ప్రపున్వంత ఉపస్పృ
శత ప్రపున్వద్భ్యస్స్వాహా సమశ్నంత ఉపస్పృశత సమశ్నద్భ్యస్స్వాహా
దేవసేనా ఉపస్పృశత దేవసేనాభ్యస్స్వాహా యా ఆఖ్యాతా యాశ్చా
నాఖ్యాతా దేవసేనా ఉపస్పృశత దేవసేనాభ్యస్స్వాహా ద్వారాపోప

తః-సమశ్నంతః సహాశ్నంతః-ఏతే దేవస్య సర్వగుణాః హే దేవసేనాః-
ఉపస్పృశత-దేవసేనాభ్యో యుష్మభ్యగ్ంస్వాహా - యా ఆఖ్యాతాః అ
స్మిన్మంత్రగణే యాః ప్రోక్తాః- యాశ్చానాఖ్యాతాః తా యూయం దే
వసేనాః- ద్వారాపః దేవస్య ద్వారపాలః- ద్వారాపీ దేవ్యాః ద్వార
పాలినీ- అన్వాహారిణోపి తస్య దేవస్యైవానుచరాః- అంతఃపురేఽధికృ
తాః-హే నిషంగిన్ ఇషుధిమన్ జయంతస్యేద మామంత్రణం॥ శిక్యంపృశ
ఆసజ్జతి-నమో నిషంగిణ ఇషుధిమతే- ఇషుధినిషంగశబ్దౌ పర్యాయౌ - ఇ
హ నిషంగ ఇతి ఇషువ్యతిరిక్తానాం శస్త్రాణా ముపస్థానం-ఏవ దేవ యజుః-
సతు రుద్రేషు పఠితస్య ప్రతీకగ్రహణం-యద్వ దేశ్వైవ స్యాత్ నమో నిషంగి
ణ ఇషుధిమత ఇత్యేవ బ్రూయాత్- యథా ఆశాసానేత్యేషా - తత్సవి
తుర్వరేణ్యమిత్యేషేతి॥ అత్ర రుద్రాన్ జపేత్ రుద్రా అస్యాత్ర వ్యాఖ్యా
తాః॥౬॥ క్షేత్రస్య పతినా వయం॥ హితేనేవ నైవసుతాదినా జయామ
సి- హితేవ్యం జయామః-స చ క్షేత్రపతిః- నః గామశ్వంచ- పోషయిత్ను-
లింగవ్యత్యయః-పోషయితా ఆకారస్య ముచ్ఛాయే- మృడాతిః సుఖకర్మా
యాం-మృడయత్- సుఖయత్- ఈదృశే కర్మణి కృతే- హే క్షేత్రస్య పతే-
మధుమంతం మధుస్రావిణం క్షీరాదినా సంయుక్తం- ఊర్మిం ధేనుర్యథా కా

ముపతిష్ఠతేస్థాలీపాకంబ్రాహ్మణాన్ భోజయేత్ క్షైత్రపత్యం ప్రాశ్న
న్తియేసనాభయోభవంతి యథావైషాం కులధర్మస్స్యాత్॥ ౨౦॥
మాసిశ్రాద్ధస్యాపరపక్షే యథోపదేశం కాలాన్ఛుచీన్మంత్రవతో

స్పృశద్వారాయ స్వాహా ద్వారాపిధ్యపస్పృశద్వారాపిధ్యై స్వాహా
స్వాహానాడః స్పృశతాస్వాసాభ్యస్వాహా నిషంగిన్నుపస్పృశనిషంగి
తేభ్యస్స్వాహా నమోనిషంగిణఇషుధిమతే తస్కరాణాంపతినావయమితిద్వే॥ ౧౮ ॥
యన్మే మాతా ప్రలులోభ చరత్యననువ్రతా । తన్మే రేతః పితా వృఙ్క్తాం
మాభురన్యోవపద్యతామముష్మై స్వాహా ॥ ౧ ॥ యాస్తిష్ఠంతియాధా

రంగవాంసము పాయి ధారా భాజనస్య అచ్ఛిద్రం-అతః మధుమంతం- మ
ధుశ్చ్యోతి ఇతి స్వయము పాత్రం- యథా మధుమన్మధు మాంశ్చ కించిత్
మధుశ్చ్యుత్-యథా ఘటాది ద్రవధో భవతి-కిఞ్చిన్మధుశ్చ్యుత్- నచ మధు
... -తస్యాపి శేషణం-మధుశ్చ్యుతం ఘృతమివ సుప్రాంతమివ చ భవతి - త
స్యాదుభయాం ... విశిష్టం - ఘృతమివ సుప్రాంతం వస్త్రాదినా సుష్ఠు
శోధితం-ఏవం భూతం గవాం సముదాయం ఊర్మిణం అస్మాసుధుక్ష్వ- విక్ష
ర-ధేనురివ పయః-యథా ధేనుః పయః దుగ్ధ- తద్వత్- కి-చత్వాస్ప్రిసా
దాః-ఋతస్య-సజ్ఞ్యస్యపతయో గావ్యదయః- నః అస్మాన్- మృడయం
తు-సుఖయంతు॥ ౧౮ ॥ మాసిశ్రాద్ధహోమమంత్రాః॥ యన్మే మాతా
యద్రేతః-అన్యదీయం మమ మాతా భర్తుః అననుకూలా చరతి చరంతీ-ప్ర
లులోభ ప్రకర్షేణ ఇయేష - సాధ్వీనామపి మానసవ్యభిచారసంభవాదే
వముచ్యతే-తద్రేతః-మే మమ పితా వృఙ్క్తాం ఆచ్ఛిద్యస్వీకరోతు- మా
నసవ్యభిచార నిమిత్తరేతసా సాఙ్కర్యం మాభూత్ - అథవ తీత్యా
భుః ఏతావతా నిమిత్తేన మామయి ప్రతిషిత్వ్యత్వే నాభవత్ - అన్యః అవ
పద్యతాం-మోఘూభవతు-యస్మాయాదీయమానం తన్న లభతాం - అ
ముష్మై-యజ్ఞశర్మణే మత్పిత్రే స్వాహా॥ ౧ ॥ యా ఆపస్తిష్ఠంతి త

యోనిగోత్రమంత్రాసంబంధా నయుగ్మాన్ త్ర్యవరాననర్థాన్ పితౄన్ భోజయేదన్నస్యోత్తరాభి ర్జుహోత్యాజ్యాహుతీరుత్తరా ఏతద్వావి పరీతగ్ం సర్వముత్తరైరభిమృశేత్ ఇష్ట్వాన్వా ప్రతిపూరుషముత్తరేణ యజుషోపస్పర్శయిత్వా భుక్తవతోఽనువ్రజ్య ప్రదక్షిణీకృత్య ద్వైధంద

వంతి యా ఆర్ద్రోఘ్నీః పరిస్థుషీః । అద్భిర్విశ్వస్య భర్త్రీభిరంతరన్యం పితుర్దధేఽముష్మై స్వాహా ॥ ౨ ॥ యన్మే పితామహీ ప్రలులోభ చరత్యననువ్రతా । తన్మే రేతః పితామహో వృంక్తాం మాఽభురన్యోఽవపద్యతామముష్మై స్వాహా ॥ ౩ ॥ అంతర్దధే పర్వతైరంతర్మహ్యా పృథివ్యా । ఆభిర్దిగ్భిరనంతాభిరంతరన్యం పితామహాద్దధేఽముష్మై స్వాహా ॥ ౪ ॥ యన్మే ప్రపితామహీ ప్రలులోభ చరత్యననువ్రతా తన్మే రేతః ప్రపితామహో వృంక్తాం మాఽభురన్యోఽవపద్యతామముష్మై స్వాహా ॥ ౫ ॥ అంతర్దధ ఋతుభిరహోరాత్రైస్ససంధిభిః । అర్ధమాసైశ్చ మాసైశ్చాంతరన్యం ప్రపితామహాద్దధేఽముష్మై స్వాహా ॥ ౬ ॥ యే చేహ పితరో యే చ నేహ యాగ్ం

కూపకాదిషు-యాశ్చ ధావంతి నదీషు-యాశ్చ పరితస్థుషీః-పరితస్థుష్యః- పరితస్తిష్ఠంత్యః ఆర్ద్రోఘ్నీః ఆర్ద్రఘ్న్యో భవంతి - కూలాపకమార్ద్రప్రదేశం ఘ్నంతీత్యర్థః - తాభిరద్భిర్విశ్వస్య భర్త్రీభిః పితురన్యం అస్మత్కర్మణి భాగిత్వేనాగచ్ఛంతం శం అంతర్దధే-వ్యవహితం కరోమి । శిష్టం గతం ॥ ౨ ॥ యన్మే పితామహీత్యాది పూర్వవత్ ॥ ౩ ॥ అంతర్దధే పర్వతైః-మేరుప్రభృతిభిః అంతర్దధే మహ్యా మహత్యా పృథివ్యా ఆభిః దిగ్భిః ప్రాచ్యాదిభిః దేశతః కాలతశ్చ అనంతాభిః అంతరహితాభిః - పితామహాదన్యం అన్యతమం-అంతర్దధే ॥ ౪ ॥ యన్మే ప్రపితామహీత్యాది పూర్వవత్ ॥ ౫ ॥ ఋత్వాదయః ప్రసిద్ధాః-సంధయః తేషామేవ ఋత్వాదీనాం- తైః ప్రపితామహాదన్యమంతర్దధే ॥ ౬ ॥ యే చేహ పితరః-యే చ పితరః ఇహ లోకే తిష్ఠంతి- యాంశ్చ విద్మ-జానీమః - యాన్-ఉ చ న ఉ కారో నర్థకః - న ప్రవి

షిణాగ్రాన్దర్భాన్సగ్ంస్తీర్య తేషూత్తరైరపోదత్వోత్తరై ర్దక్షి
ణాపవర్గాన్పిండాన్దత్వా పూర్వవదుత్తరైరపోదత్వోత్తరై రుపస్థా
యోత్తరయోదపాత్రేణత్రిః ప్రసవ్యంపరిషిచ్య న్యుబ్జ్యపాత్రాణ్యుత్త

శ్చవిద్మయాగ్ంఉచనప్రవిద్మ । అగ్నేతాన్వేత్థయదితేజాతవేద స్తయా
ప్రత్తగ్ం స్వధయామదంతుస్వాహా॥ ౭ ॥ స్వాహాపిత్రేపిత్రేస్వాహా
స్వాహాపిత్రేపిత్రేస్వాహాస్వధాస్వాహాగ్న యేకవ్యవాహనాయస్వధా
స్వాహా । ఏష తేతతమధుమాగ్ం ఊర్మిస్సరస్వాన్యావా నగ్నిశ్చపృ
థివీచ తావత్యస్యమాత్రాతావతీంత ఏతాంమాత్రాం దదామియథా
గ్నిరక్షితోఽనుపద స్తఏవంమహ్యాం పిత్రేఽక్షితోఽనుపద స్తస్స్వధాభవతాం
తగ్ంస్వధాంతై స్సహోపజీవత్వసౌ మహిమైషతేపితా మహామధు
మాగ్ం ఊర్మిస్సరస్వాన్యావాన్వాయుశ్చాంతరిక్షంచతావత్యస్య
మాత్రా తావతీంత ఏతాం మాత్రాందదామి యథావాయురక్షితోఽనుప
దస్తఏవంమహ్యాంపితామహాయాక్షితోఽనుపద స్తస్స్వధాభవతాంతగ్ం
స్వధాంతై స్సహోపజీవత్వసౌ మహిమైషతే ప్రపితామహామధు

ద్మ॥ హేఅగ్నే జాతవేదః - యదిత్వం- తాన్ వేత్థ- జానాసి- తేభ్యోయథా
హారం త్వమేవప్రతిపాదయ- తేచతయాప్రత్తం- లింగవ్యత్యయః- ప్రత్త
యా- స్వధయామదంతు - తృప్యంతు- స్వాహా॥ ౭॥ స్వాహాపిత్ర ఇత్యాద
యోనిగదసిద్ధాః- కవ్యవాహనః పితౄణామగ్నిః॥ అన్నముత్తరైరభిమంత్ర
యతే॥ ఏష తేతత- హేతతపితః - ఏష తేఊర్మిమాన్యః- ఊర్మిమాన్- మ
ధుమాన్ మధ్వాదియుక్తః - సరస్వాన్ స్వధాసముద్రః- తేనచైతదల్పమి
తిమంతవ్యం- యతఃయావానగ్నిశ్చపృథివీచ- పరిమాణేన తావత్యస్యమా
త్రాపరిమాణం- తావతీంఏతాంమాత్రాందదామి - అథాన్నంప్రత్యా
హ- యథాగ్నిరక్షితః- కదాచిదప్యనూనః - అనుపదస్తః - అపక్షయ
రహితశ్చ- ఏవంమహ్యాంమమపిత్రే అక్షితః అనుపదస్తశ్చ- స్వధాభవ-పి

రంగుష్ఠేనవా సంస్రావరాభ్యాం మావర్తయిత్వా ప్రోక్ష్యపాత్రాణి ద్వంద్వమభ్యుదాహృత్య సర్వతస్సమపదాయోత్తరేణ యజుషా శేషస్య గాసావరార్ధ్యేం ప్రాశ్నీయాదాద్యమాఘ్యాః పౌర్ణమాస్యా ఉపరి ష్టాద్వ్యష్టకాతస్యామష్టమీజ్యేష్ఠయా సంపద్యతే తామేకాష్టకేత్యాచక్షు

మాగ్ంఉశ్మీస్సరస్యాః యావానాదిత్యశ్చద్యౌశ్చతా వత్యస్యమా తా/తావతీంత ఏతాంమాత్రాందదామి యథాదిత్యోక్షితో నుపదస్త ఏవంమహ్యాంప్రపితామహాయాక్షితో నుపదస్తస్స్వధాభవతాంతగ్ స్వధాంతైస్సహోపజీవయబాగ్ంషి తేమహిమా॥ ౮ ॥ ఖణ్డః ॥ ౧౯ ॥ పృథివీతేపాత్రంద్యౌరపిధానంబ్రహ్మణస్త్వాముఖేజుహోమిబ్రాహ్మణా నాంత్వాప్రాణాపానయోర్జుహోమ్యక్షితమసిమైషాం క్షేష్ఠా అము త్రాముష్మిఁల్లోకే॥ మాజనయంతాంపితరో మాజనయంతాం పితామ

తృణామన్నంభవ-అథపితరంప్రత్యుచ్యతే-తాం- స్వధాంతైరగ్న్యాది భిఃసహ-త్వముపజీవ. హేపితః-యద్యప్యగ్నిఃపృథివీచద్యౌశ్చైవప్రకృతా-త థాపి బహువచన నిర్దేశతో నథానవగతిః - ఋచస్తేమహిమా॥ సర్వవేదస్థాఃసర్వాఋచః- తవమహిమా - మహత్త్వం - ఏతేనైతరా వ్యాఖ్యాతా॥౮॥యజుషోపస్పర్శయతి॥పృథివీతే॥ పాత్రంభాజనం-ఏవం సామమహాదసి-పూర్వత్రోక్తంయావానగ్నిశ్చపృథివీచేతి- ద్యౌరపిధా నం-అపిధానమప్యేవంప్రమాణమేవతేభవితుమర్హతీత్యర్థః- ఉపరిస్థిత మభిధానంఅధస్స్థితభాజనందివఃపృథివ్యాశ్చ తాదృశమవస్థానం- బ్రహ్మ ణఃబ్రాహ్మణస్యత్వాత్వాంముఖేజుహోమి- తత్రపితరో దేవతాః-బ్రాహ్మ ణస్త్వాహవనీయార్థ ఇతి॥ శ్లో॥ యస్యాస్యేనసదాశ్నంతి హవ్యాని త్రి దివౌకసః । కవ్యాని చైవపితరః కింభూతమధికంతత ఇతి మనువచనాత్॥ ఏవంపితౄణామర్థాయ బ్రాహ్మణముఖేజుహోమీత్యుక్తం. ఇదానీం భుంజానానాం పితౄణాం తృప్తిరస్త్విత్యాహ- బ్రాహ్మణానాంత్వాప్రాణా

తేతస్యాస్నాయమాపకార్యమపూపం చతుశ్శరావగ్ంశ్రపయిత్వాష్టా
కపాలఇత్యేకేపార్వణవదాజ్యభాగంతేఽంజలినోత్తరయా ఘ్రాపాజ్జు
హోతి సిద్ధశ్శేష స్తమష్టధాకృత్వా బ్రాహ్మణేభ్య ఉపహరేత్॥ ౨౧॥

హాః మార్జయంతాం ప్రపితామహాః। మార్జయంతాం మాతరో మార్జ
యంతాం పితామహ్యో మార్జయంతాం ప్రపితామహ్యః ॥ ఏతత్తేత
తాసౌ యేచ త్వామన్వేతత్తైపితామహాసౌ యేచ త్వామన్వేత త్తే ప్రపితా
మహాసౌ యేచ త్వామను-ఏతత్తేమాతరసౌ యాశ్చ త్వామన్వే తత్తేపితా
మహ్యాసౌ యాశ్చ త్వామన్వేతత్తే ప్రపితామహ్యాసౌ యాశ్చత్వా మను॥
౨౫॥ మార్జయంతాం పితర ఇత్యేతే॥౩॥ యేచవో్ఽత్ర యేచాస్మాస్వాశగ్ం
సంతేయాశ్చవో్ఽత్రయాశ్చాస్మాస్వాశగ్ం సన్తైతేచవహంతాం తాశ్చ
వహంతాంతృప్యన్తుభవంత స్తృప్యన్తు భవత్య స్తృప్యతతృప్యత॥ ౩౫॥

పానయోర్జుహోమ్యక్షితమసి- హేఅన్నత్వమక్షితమసి - ఏషాంచ పి
తౄణాం బ్రాహ్మణానాంచమాక్షేష్ఠాః- క్షయంమాగమః- అముత్ర ప
రలోకేపితౄణాం- అముష్మిన్ ఇహలోకే బ్రాహ్మణానాంచ॥ పిండప్ర
దానదర్భేష్వపోవదాతి- మార్జయంతాం అనేనఉదకేన శుద్ధాభవం
తు-మమపితరః- ఏవముత్తరేయోజ్యాః॥ పిండదానం॥ ఏతత్తేతత - ఏత
త్పిండ-తత-పితః-అసౌ-నామ్నా యజ్ఞశర్మన్- తేతుభ్యం-యేచ త్వామనుజీవంతి-
తేభ్యశ్చదదామి॥ ఏవముత్తరే-ఉత్తరైరుపస్థానం- యేచవః-హేపితరః-
యేచవః ఆశంసంతే- యేచఅస్మాసుఅస్మాన్ ఆశంసంతే- ప్రార్థయం
తే- హేమాతరః- యాశ్చస్త్రియః అసిన్ కులేన్వతాః-వః యుష్మాన్ ఆ
శంసంతే-యాశ్చ- అస్మాసుఅస్మాన్ ఆశంసంతే- తేచపురుషాః- వహం
తాం-ప్రాప్నువంతు- స్వధాం- తాశ్చస్త్రియోవహంతాంతాం స్వధాం
ప్రాప్నువంతు- తృప్యంతుభవంతః పురుషాః- తృప్యంతుభవత్యః స్త్రియ
శ్చ- హేపితరో మాతరశ్చఉభయేయూయంతృప్యతతృప్యతతృప్తాభవత॥

శ్వోభూతే వధేనగా ముపాకరోతి పితృభ్యస్త్వా జుష్టముపాకరోమీతి తూష్ణీం పంచాహుతీర్హుత్వా తస్యై వపాగ్ం శ్రపయిత్వోపస్తీర్ణా

పుత్రాన్ పౌత్రానభితర్పయన్తీరాపో మధుమతీరిమాః॥ ౨ ॥ స్వధాం పితృభ్యో అమృతం దుహానా ఆపో దేవీరుభయాగ్ంస్తర్పయన్తు॥ ౨౪॥ తృప్యత తృప్యత తృప్యత॥ ౩॥ ప్రాణే నివిష్టో ఽమృతం జుహోమి బ్రహ్మణి మ ఆత్మా ఽమృతత్వాయ॥ ౩౪॥ యాం జనాః ప్రతినన్దన్తి రాత్రిం ధేనుమివాయతీం। సంవత్సరస్య యా పత్నీ సా నో అస్తు సుమంగలీ స్వాహా॥ ౬౪ ॥ వహ వపాం జాతవేదః పితృభ్యో యత్రైనాన్ వేత్థ నిహితాన్ పరాకే। మేదసః కుల్యా

ఉభయాన్ పిండాన్ పరిషించతి॥ పుత్రాన్ పౌత్రాంశ్చ అభితర్పయన్తీః- అభితస్తర్పయన్త్యః- మధుమతీ మధుమత్యః మదస్వాదయుక్తాః-ఏవం భూతా ఇమా ఆపః- ఇత్యేతో వాక్యశేషః- తాః ఆపః పితృభ్యః (పితా మాతా చేత్యేకశేషః) స్వధారూపమమృతం దుహానాః దేవీః దేవ్యః- ఉభయాన్ పితౄన్ మాతౄంశ్చ॥ తర్పయన్తు॥ ౨౪॥ హే పితరః హే మాతరశ్చ- తృప్యత తృప్యత తృప్యత॥ ౩॥ శేషప్రాశనం॥ ప్రాణే నిష్టః ప్రాణాదీన్ పంచవాయూన్ అధిష్ఠాయ వర్తమానః అహం- అమృతం అమరణహేతుమన్నం జుహోమి- క్వ-బ్రహ్మణి- పరమాత్మని- మమ-అమృతత్వాయ-ఆత్మా పరమాత్మరూపోఽహం॥ ౩౪॥ అథాష్టకామంత్రాః॥ తత్ర సప్తమ్యాం రాత్ర్యామపూపహోమః॥ యాం జనాః యాం రాత్రిం జనాః ప్రతినన్దన్తి పూజయన్తి- అపూపాహుత్యా- ధేనుమివ యథా దోహార్థం ఆగచ్ఛన్తీం ధేనుం ప్రతినన్దన్తి-తద్వత్-కించ- సంవత్సరస్య యా పత్నీ ఏకాష్టకా నామ-ఏషా వై సంవత్సరస్య పత్నీ యదేకాష్టకేత్యష్టకాస్తుతిః- సప్తమ్యాస్తుతత్వాన్మీమాంస్యా దేవస్తుతిః- సా రాత్రిః- నః అస్మాకం సుమంగలీః శోభనమంగళా అస్తు- ॥౬౪॥ శ్వోభూతే వపాహోమమంత్రః॥ వహేతి వపాం- హే జాతవేదః-పితృభ్యో వపాం వహ- వపాం పితృభ్యః ప్రాపయ

భిఘారితాంమన్యమానాంతమేనమా పలాశపర్ణేనోత్తరయా జుహోతి మాగ్ంసౌదనముత్తరాభిః పిష్టాన్నముత్తరయా జ్యాహుతీరుత్తరా

ఉపతాః శృణ్వంతు సత్యాఏతా ఆశిషస్సంతు కామైస్స్వాహా॥ ౭౪ ॥ యాం జనాః ప్రతినందంతీత్యేషా॥ ౮॥ ఇయమేవసాయా ప్రథమా వ్యౌచ్ఛదితిత్రి

త్యర్థః- యత్రనిహితాః-స్థితాః-ఏతాన్పితౄన్- వేత్థవేత్సి- పరాకే దూరేచత్వయావహాయాం ప్రాప్యమాణాయాంతాన్ పితౄన్-మేదసః కుల్యా ఉపక్షరంతు- కృత్రిమాస్సరితః కుల్యాః ఏషాం పితౄణామాశిషశ్చ-కామైస్సహసత్యాస్సంతు- ఆశిషః ప్రార్థనాః- కామాస్తద్విషయాః కామ్యంతఇతికామాః॥౭౪॥ మాంసౌదనముత్తరాభిః॥యాంజనాః ప్రతినందంతీత్యేషాగతా॥౮॥ఇయమేవ- ఏకాష్టకా-సా-యా-ఉషా ప్రథమా ఆదిత్యాత్-పూర్వంవ్యౌచ్ఛత్- వ్యుష్టా-వ్యుష్యఆదిత్యం ప్రవిష్టా- అంతరస్యాం పృథివ్యాంరశ్మిరూపేణచరతి- యాచవధూఃజజాన-జాయత్-భవతి-నవగత్- యానవంతింగచ్ఛతి-సానవగత్- జనిత్రీజనయిత్రీ- పుత్రాణాంయాశ్చనాం- త్రయోమహిమానః-మహాంతః-అగ్నిరేవ- అగ్నినావద్ధ్వా- సచంతే-భజంతే- (ఏతేవావదేవాః ప్రాంతర్యావాణో యదగ్నిరుషా అశ్వినావితి బహ్వృచబ్రాహ్మణం)ఏవంభూతాయా ఉషాః సాక్షయమేవ-ఏకాష్టకేత్యర్థః॥ మధ్యమస్థానా ద్యుస్థానాచేతి ద్వేఉపసీదద్యోరుత్తరా॥ఛందస్వతీ-ఛందోభిఃస్తుత్యే- ఛందోభిహ్వ్యేతే స్తూయేతే-ఉషసా ఉషసౌ- వేపిశానేదీప్యమానే- సమానంయోనింసమానమేకంయోనిం ఆదిత్యం అనుసంచరంతీ-అనుసంచరత్యౌదివా అనుప్రవిశంత్యౌ- సూర్యపత్నీ-సూర్యఃపతిః యాలయా యయోస్తౌ- సూర్యపత్న్యౌ- విచరతః-వివిధంచరంతః-ప్రజానతీ ప్రజానంత్యౌ- కేతుం కృణ్వానే-సర్వస్యలోకస్య ప్రజ్ఞానంకుర్వంత్యౌ సర్వఏవప్రాణినఃఉషస్యాగతాయాం ప్రతిబుధ్యంతే అజరేరహితే-భూరిరేతసా- ద్వివచన

స్విష్టకృత్ప్రభృతిసమాన మాంసపిండనిధానాదన్వష్టకాయాః నైకేపిం
డనిధానమిత్యుపదిశంత్యేకే శదపరం దధ్నఏవాంజలినా జుహోతి.॥ యున్య

సూత్రః॥ ౮౫ ॥ ఏకాష్టకాం పశ్యత దోహమానా మన్నం మాంసవత్ ఘృ
తవత్స్వధావత్ । తద్బ్రాహ్మణైరతిపూతమనంతమక్షయ్యం మమా
ముష్మిన్ లోకేస్థితిం గచ్ఛతు మే పితృభ్యః స్వాహా॥ ౮౫ ॥ ఉలూఖలాగ్రా
వాణో ఘోషమక్రత హవిః కృణ్వంతః పరివత్సరీణం । ఏకాష్టకేసుప్రజా

స్యాకారః పూరితశ్చ - ప్రఘాతశ్చ హోదకే - ఏవం భూతే ఉపసీ - తే
పి ఇయమేవేత్యను వ్యాఖ్యాయోజ్యం॥ యుశిస్యాపంథాం యజ్ఞస్యామంగలం
తిస్రఉపసః - కార్యభేదాత్త్రిత్వం - ఏకాసతీ - బహుధా వ్యుచ్ఛసీతిచ
భవిష్యతి - అన్వాగః - అన్వాయాంతి - త్రయశ్చ - ఘుమాః సః - (ఘృతస్య
దీప్త్యర్థిత్వి) దీప్తాః అగ్నయః - ఏనాముపసంజ్యోతిషా అన్వాగః - అ
న్వాయాంతి - కార్యభేదం దర్శయతి - తాసాం మధ్యే ఏకా దేవయూనాం
దేవయువో యజమానాః - దేవానియష్టుమిచ్ఛంతః - తేషాం ప్రజాంరక్ష
తి - ఏకాతు తేషామేవోర్జం బలిం రక్షతి - ఏకాతు తేషామేవ వ్రతంకర్మ
సంధ్యావందనాగ్ని హోత్రాదిరక్షతి ఏతా అపిఉసః ఇయమేవేతియో
జ్యం॥ ౮౫॥ ఏకాష్టకాం - హేబ్రాహ్మణాః - ఇమాం ఏకాష్టకాం పశ్యత -
కీదృశీం - పితృభ్యోన్నం దోహమానాం. కీదృశమన్నం - మాంసవత్ - ఘృత
వత్ - స్వధావచ్చ - పిత్ర్యాణాం మాంసాద్యదన్నం పిత్ర్యాణామేవ యు
ద్యోగ్యం - మాంసాది మాషాదిచ తద్వత్ - తదన్నం బ్రాహ్మణైరతిపూతం
అతీవశోధితం అనంతమక్షయ్యం క్షేతుమశక్యం - అముష్మిన్ లోకే మమ
పితృభ్యః స్థితిం ప్రవృద్ధింగచ్ఛతు॥ ౮౫॥ ఉలూఖలాః - స్వాధీనక స్థధిక స్త
తః - ఉలూఖలాః గ్రావాణః పేషణ్యాద్యాశ్చ ఘోషమక్రత - శబ్దం కుర్వం
తి - హవిః కృణ్వంతః - అవఘాతముపిచ పేషణాదిద్వారేణ హవిః కుర్వం
తః - పరివత్సరీణం - వత్సరావస్థిత భక్షణం - హే ఏకాష్టకే - సుప్రజాః - వచన

ఘృతాపనతపేవయథార్థకం మాగ్ంసగ్ంశ్రిత్వాశ్వోభూతేన్వష్టకాతస్యా
మాసిశ్రాద్ధసకల్పో వ్యాఖ్యాతస్సనిమిత్వోత్తరాణి జపిత్వాథకంబూ)

వీరవంతోపయాగ్ం స్యామపతయోరయీణాగ్ంస్వాహా॥౧౦౫॥ ఏకా
ష్టకా తపసాతప్యమానాసంవత్సరస్యపత్నీ దుదుహేప్రపీనా। తందో
హామపజీవాథశతరస్సహస్రధారమ ముష్మిఁల్లోకేస్వాహా॥ ౧౧౫ ॥
ఖండః॥ ౨౦ ॥ ఉక్థ్యశ్చాస్యతిరాత్రశ్చ సాద్యస్కీశ్ఛందసాసహ,అ
పూపఘృతాహుతేనమస్తే అస్తుమాగ్ంసపిప్పలేస్వాహా॥ ౧ ॥ భూఃపృ
థివ్యగ్నినాఋచాముంమ కామంనియునజ్మిస్వాహాభువోవాయునాంతరి

వ్యత్యయః సు జసః వీరవంతః- వీరైః పుత్రైః పౌత్రైః తద్వంతః భూ
త్వా వ యంరయీణాంపతయః స్యామ॥౧౦౫॥ త్వత్ప్రసాదాత్ యాఇ
యమేకాష్టకా తపసాతప్యమానా- సంవత్సరస్య పత్నీపాలయిత్రీ- దు
దుహేదుగ్ధే - ప్రపీనేతి ప్రపీనా ప్రవృద్ధాశం దోహం హేపిత
రః యూయం ఉపజీవాథ - ఉపజీవత - సహస్రధార మముష్మిఁ
ల్లోకే పిత్రులోకే ॥ ఖం ॥ ౨౦ ॥ పిష్టాన్న ముత్తరయా జుహో
తి ॥ ఉక్థ్యశ్చ- హేఏకాష్టకే - త్వమేవ - ఉక్థ్యశ్చాసి- అతిరా
త్రశ్చాసి - సాద్యస్కీః- సద్యస్కానామక్రతుః- తస్యఅకారరేఫ ఈ
కారాశ్ఛందసత్వాత్- సద్యస్కక్రతుశ్చఛందసాసహ- ఛందశ్శబ్దస్యవి
కల్పగ్రహణాత్ మంత్రముచ్యతే- మంత్రేణసహాఅసి॥ అపూపానాం
ఘృతస్యచయాఆహుతి స్తస్యాఆమంత్రణం - హేఅపూపఘృతాహుతే-
నమస్తేఅస్తు మాంసపిప్పలే- స్వాదుఫలంపిప్పలం - తయోరన్యఃపిప్పలం
స్వాద్వత్తీతిదర్శనాత్ - మాంసమేవయస్యాః పిప్పలంతస్యా ఆమంత్ర
ణం హేమాంసపిప్పలే॥ ౧॥ ఆజ్యాహుతీరుత్తరాః-భూః - భూరాది
వ్యాహృతయః- ఉచ్చారణమాత్రేణఉపకారకాః- నపదాంతరైస్సంహ
త్యాథకంఅభిదధతి- పృథివీ-తృతీయైకవచనస్యపూర్వసవర్ణః - పృథి

యాం ప్రథమం బధ్వా యోజయిత్వా ప్రాంచమపస్థాప్యోత్తరయా రథచక్రే అ
భిమృశతి పక్షసవోత్తరేణ యజుషాధిరూఢాయాముత్తరయా ప్రాచీముదీ
చీం వా దిశమభిప్రయాయ యథారథం యాయాదశ్వముత్తరైరారో

ఢేన సామ్నాముంమయి కామాంనియునజ్మిస్వాహా॥ ౨॥ స్వర్దిశావాది
త్యేన యజుషాముంమయి కామం నియునజ్మిస్వాహా। జనదద్భిరథర్వాం
గిరోభిరముంమయి కామంనియునజ్మిస్వాహా॥ ౩॥ రోచనాయాజిరా
యాగ్నయే దేవజాతవేస్వాహా। కేశవేమనసే బ్రహ్మణే దేవజాతవేస్వా
హా॥ ౪॥ స్వధాస్వాహాగ్నయే కవ్యవాహనాయ స్వధా స్వాహా॥ ౪౹
అన్నమివ తేదృశే భూయాసం వస్త్రమివ తేదృశే భూయాసం విత్తమివ తేదృ
శే భూయాసగ్గ్ శ్రద్ధేవ తేదృశే భూయాస వాసేవ తేదృశే భూయాసం॥
౫॥ సగ్గ్రస్రవంతు దిశో మహీస్సమాధావంతు సూనృతాః। సర్వే కా

వ్యాలోకేన - అగ్నినా దేవేన - ఋచా చ దేవేన - ఏతైః కారణభూతైః అ
ముం హృదిస్థితం కామం మయి నియునజ్మి - స్థాపయామి॥ ఏతేనోత్తరే వ్యా
ఖ్యాతాః॥ జనదితి చతుర్థీకవ్యాహృతిరథర్వణవేదపఠితా - జనత్ అద్భిరితి
పదచ్ఛేదః - నారాయణానువాకే - జనఇత్యవిసర్జనీయాంతం పఠ్యతే॥ రో
చనాయ దీప్తాయ అజిరాయ - అజగతిక్షేపణయోః - గమనస్వభావాయ
క్షేప్త్రే వా తమసాం ఏవం భూతాయాగ్నయే - దేవజాతవేదసే దేవానాం య
ష్టవ్యానాం జ్ఞాత్రే। కేశవే - మనవే - మంత్రాయ మనునామ్నే వా - ఋషయే
బ్రహ్మణే - బ్రహ్మరూపాయ బ్రాహ్మణానాం వా యోనిభూతాయ - అగ్న
యే వా బ్రహ్మణ ఇతి దర్శనాత్ - ఇతి॥ స్వధాదయో గతాః॥ స సమిత్ఫోత్త
రాంజపేత్॥ ౪౹॥ అన్నమివ తేదృశే దృష్ట్యైః భూయాసం - అన్నే దృ
ష్టే యావ్యక్తిః ప్రీతిః తథా తే మయి భవతు॥ ౫॥ దాకారం ప్రత్యాయ్నేవచ
నమేతత్ - మామాగచ్ఛతు - సమాధావంతు॥ ఏవముత్తరేష్వపి యో
జ్యం - ఆశా మనోరథః సంస్రవంతు - సంగత్య స్రవంతు - దిశో మహీః - మహ

హోద్ధస్తిం సమస్తో యాతాభ్యాం రేవ దేపూర్వవత్పృథివీమభిమృశే త్సం వాద మేష్యంత్స స్తృ పాణినా ఛత్రందణ్డంచా దత్తే॥ ౨౨ ॥ దక్షిణేనఫలీ కరణముష్టిముత్తరయా హుత్వా గత్వోప స్థారాంజపె తురార్ధముత్తరా మా అభియాంతు మాం శ్రియో మా అభిరక్షంతు మాం ప్రియాః ౬ ॥ యశోసియశోహంత్వయి భూయాసమస్మోఽజ్యోన్యాం కావభితఇత్యేషా॥ ౬౪ ॥ అధ్వనామధ్వపతే స్వస్తి సంపారయ॥ ౮॥ అయం వామశ్వినా రథో మాం దుః

త్యః-సర్వాసుదిక్షు- తవయద్రాయంతత్ మామామా గచ్ఛంతు - సమాధావంతు సుస్పృశాః- శ్రియంవాచః స్వాగతమిత్యాగయః - సర్వే చ కామాః ప్రియామా మదీయంతు అభిగచ్ఛంతు- అభిరక్షంతు-మా ప్రియాః- స ఏవార్థః-అన్తరార్థం పునర్వచనం॥ ౬॥ యశోసియశస్వ్యసి- అహం చత్వయి స్వద్యశో భూయాసం- యశస్వీభూయాసం యశస్త్వం మే దేహీత్యర్థః- ఏవంహి మాం చిటుర్యశో భవతి - అసౌ దాతుర్నామని ర్దేశః సంబుద్ధ్యా- హేయజ్ఞశర్మన్నితి॥ ౬౪ ॥ రథేనాభితస్య చక్రేనిప తన్సీవా అభిమృశతి॥ అంకౌ ధ్యాంతం- ధ్వనశబ్దో ధాంద సఇడభావః- ధ్వానితం వా తార్క్ష్యం-అభిగత్యర్థః- వాతవత్ గంతారం ఏవంభూతం రథం-అభితో నుసంచరంతౌ- ఏవంయావంకౌ ఏవం రథనామానౌ భూతవిశేషౌ-తథాన్యకౌ- నుశ్చయూరెహీతిః ఏవంనామా భూతవిశేషః- యశ్చఇంద్రియావాన్ బలవాన్ - పతత్రీ పతనశీలః-త్రయఏతే భూతవిశేషాః రథస్యాధిష్ఠాతారః- తే అగ్నయః- అభిగత్యర్థః - గంతారః రథేనస హ-పప్రియః-ప్రిస్పూరతే- కామానాంపూరయితారః-నః అస్మాన్-పారయన్తు-పారగనయన్తు-ఇమం దేశం పారయన్తు ౬౪॥ యజుషాధిరోహతి॥ హేరథ-అధ్వనామధ్వపతే- అధ్వపత ఇత్యేవార్థః- యథాగవాంగోపతిః- స్వస్తియథాతథా మాం సంచారయ సమ్యక్పారంనయ॥ ౮ ॥ ఉత్తరయా శ్రయంతి ॥ హే అశ్వినౌ - అయం రథః వాం యువ

ఢ్యామభిమంత్రయేత ప్రక్రోధో భవత్యసంభవేత్స్యాః పరేషాం సూలాఢా రికాజీవచూడాంనిర రయిత్యోఽ త్రియా సప్త్యాయా స్వబాధయా వసె ఖేమాసుఖేరివత్। అరిష్టగ్గ్ స్వస్తిగచ్ఛతు వివిఘ్నన్పృతనాయతః॥ ౮ ॥ అశ్వోసి హయోఽస్యత్యోఽసి నరోఽస్యర్వాఽసి సప్తిరసి వాజ్యసి వృషాఽసి నృమణా అసి యయుర్నామాఽస్యాదిత్యానాం పత్వాఽన్విహి ॥ ౮౫ ॥ హస్తియశ సమసి హస్తియశసీ భూయాసం పహాకాలవహశ్రియం మాభివహ । ఇంద్రస్యత్వా వజ్రేణాభినిదధామ్యసౌ ॥ ౯౫ ॥ అవజిహ్వక నిజిహ్వకావ

యోఽస్వభూతః- తతశ్చదుఃఖేసుఖేవా అధ్వని మారివత్ భగ్నోమాభూత్-అరిష్టఏవస్వస్తిగచ్ఛతు వివిఘ్నన్- ధాన్దసంవిశబ్దస్యద్విర్వచనం - వివిఘ్నన్-కాన్-పృతనాయతః యోద్ధుకామాన్॥ ౮ ॥ అశ్వాలబ్ధౌ ఆరోహణమంత్రః॥అశ్వోసి-అశ్నుతే.అరతేః-అధ్వానమిత్యశ్వః. హినోతేహయః-హిగతౌ-సదాగమనశీలః-అత్యః-అతసాతత్యగమనే-తస్మాదత్యః- నరః-కృత్యతేనరః-అతేరర్వా.సర్పతేస్సప్తిః-వాజీ-వ్రజగతౌ - తస్మాద్వాజీ-వర్షతేవృషా సేచనసమర్థః - నృషుశత్రుషుమనుష్యేషు మనోయస్యాఽసినృమణాః-యాతేర్యయుః-అశ్వమేధాశ్వః - నామ ప్రసిద్ధౌ-ఆదిత్యానామదితేఃపుత్రాణాం దేవానాం-పత్వాపతనశీలః అశ్వః సత్వం అన్విహి-అనుగచ్ఛ-మామాంప్రత్యభిమంత్రణమ్॥౮౫॥ హస్తినిలబ్ధౌ ఆరోహణమంత్రః-హస్తియశసమసి - హస్తినాంయశో యశ తోయహ నమసి-అహంహస్తినాయాహస్తియశసీభూయాసం - పహప్రాప యు-హోకాలవహకాలసరంఘహ - మాంశ్రియంభివహ - ఇంద్రస్యవజ్రేణతత్సదృశేనకులిశేన త్వాఅభినిదధామి-ఏవంభూతమంకుశంతవ మస్తకేస్థాపయామీత్యర్థః - అసౌ హేఐరావణ సుప్రతీక సంవాదమేష్యసి॥ ౯ ॥ ఫలీకరణముష్టింజుహోతి॥ హేఅవజిహ్వక - అవాచీనా జిహ్వాయస్యతస్యఆమంత్రణం.ఏవంన్యగ్భూతాజిహ్వా జిహ్వాయస్యస

త్సిద్ధే బభ్రూమూత్రేణ ప్రక్షాళయీత సిద్ధే యదస్య గ్రహోప
హ్యంస్యాత్తత ఉత్తరయా జుహోతియం కామయేతనాయ మచ్ఛిద్యేతే

త్యాహవిషాయజే । తత్సత్యం యదహం బ్రవీమ్యధరో మ దసావదా
త్స్వాహా॥ ౧౦౪ ॥ ఆ తే వాచమాస్యాం దద ఆమనస్యాగ్ం హృదయా
దధి । యత్రయత్ర యువయోః స్వభూతః । తతశ్చ దుఃఖే సుఖే వా అధ్వని మా
రిషత్ భగ్నో మాభూత్ర తే వాఙ్నిహితా తాంత ఆదదే॥ ౧౧౪ ॥ తత్స
త్యం యదహం బ్రవీమ్యధరో మత్పద్యస్వ॥ ౨౧ ॥ ఖణ్డః॥

యాత ఏషా రరాట్యా తనూర్మన్యోర్మృధస్య నాశినీ । తాం దేవా

నిజిహ్వాః-హే నిజిహ్వక- త్వాం అహం హవిషా అనేన ఫలీకరణముష్టిరూ
పేణ అవయజే-యథా త్వమవాచీనో భవసి తథా యజే । తత్సత్యమస్తు-
యదహం బ్రవీమి-కింపునస్తత్-అసౌ యజ్ఞశర్మా-అధరో మత్- మత్ప్ర
తియోగివత్ మత్తః అధరో భూత్వా వదాత్ వదేత్॥ ప్రతియోగి సం
బంధే జపః. ఆ-తే-తవ వాచం- ఆస్యే భవమాస్యాం దదే ఆదదే-ఆ- మన
స్యాం మనసి భవాం మనసా వివక్షితాం వాచం చ ఆదదే - హృదయాదధి
హృదయస్యోపరి యా వాక్-తాం చ ఆదదే-అన్యత్రాపియత్రయత్ర- తేత
వ-వాక్ నిహితా-అంతర్హితా-తాం తవ స్వభూతాం-ఆదదే- తత్సత్య
మస్తు-యదహం బ్రవీమి-కింపునస్తత్-అసౌ యజ్ఞశర్మేతి-మత్ మత్తః త్వం
అధరం పద్యస్వ-విషణ్ణో భవ యాస్య కోపమపనేతు కామస్తముత్తరాభ్యా
మభిమంత్రయతే॥ యా తే ఏషా రరాట్యా తనూః- లలాటే భవా మన్యోస్త
నూః-క్రోధస్య వేషః భృకుట్యాదిః-మృధస్య మృదునా మైతత్ - భావప్ర
ధానశ్చ మృదుత్వస్య నాశినీ - క్రుద్ధో హి మృదుత్వం జహాతి - తాం మ
న్యోస్తనూం-దేవాః బ్రహ్మచారిణశ్చ బ్రహ్మణి మంత్రే ప్రతిపాద్యత్వేన చర
న్తః-వినయంతు అపనయంతు - సుమేధసః-సుప్రజ్ఞాః॥౧॥ యత్తే-యదే
తత్తవ ముఖే-అపహతం సతాం అసమ్మతం- రరాటముద్వధ్యతి - సచక్రుద్ధ

తిజీవవిషాణేన్వం మూత్రమానీయ సుస్తముత్తరాభ్యాం త్రిః ప్రసవ్యం పరిషించేద్యేవ పథాదాసకర్మకరాః పలాయేరం స్తస్మి న్నిణ్వాన్యుపస

బ్రహ్మచారిణోవినయంతుసుమేధసః॥ ౧ ॥ యత్తేపితృభ్యోమహిశగంరరా టముదివివిధ్యతి । వితేక్రోధంనయామసిగర్భమశ్వతర్యాఇవ॥ ౨ ॥ అవజ్యామివ ధన్వనోహృదోమన్యుం తనోమితే । ఇంద్రాపాస్య ఫలిగమన్యేభ్యః పురుషేభ్యోన్యత్రమత్ ॥ ౩ ॥ యదహంధనేన ప్రపణాంశ్చరామిధనేనదేవాధనమిచ్ఛమానః । తస్మింత్సోమోరుచమాదధాత్వగ్నిరింద్రోబృహస్పతిశ్చస్వాహా॥ ౪ ॥ పరిత్వాగిరేరమిహంపరి

స్యాయత్ పిత్రోఃస్పన్దనంలలాటేనాడీనాంచస్ఫురణం తదభిప్రాయమేతత్-యచ్ఛబ్దశ్శ్రుతేస్తచ్ఛబ్దస్యాధ్యాహారః - తత్తేక్రోధంనయామసి వినయామ- గర్భమశ్వతర్యాఇవ - అశ్వతరీణాంగర్భధారణం మరణహేతుః - అతో వినేతవ్యః సంభవతి ॥ ౨ ॥ అసంభవేప్యుః పరేషాం॥ అవజ్యామివ - హేస్త్రి-హృదసి - తవహృదయస్థమన్యుం - మన్యుశబ్దేనాత్రచిత్తవికారఃకామోలక్ష్యతే - కామంపరపురుషవిషయం అవతనోమి - అవనయామి - అపనయామి - జ్యామివధన్వనః - యథాధనుఃకార్యయోగ్యంచికీర్షంతః అవతతజ్యంకుర్వంతితద్వత్ - హే ఇంద్రత్వమపిఅస్యాః - ఫలిగండుపస్థేంద్రియం - అన్యేభ్యఃపురుషేభ్య అపాస్య - అపనయ - యథాతేనప్రవిశంతితథాకురు - కుతఃఅన్యేభ్య ఇత్యపేక్షాయాముచ్యతే - అన్యత్రమత్ - పంచమ్యంతోజస్ - మత్తోన్యేభ్యః॥౩॥యదహం-యదస్యగృహే - హేదేవాః - ధనేనధనమూల్య భూతేనధనమిచ్ఛమానోహం- అత్రతృతీయాయాలుక్ - యేనధనేన-ప్రపణాన్ వ్యవహారాన్ చరామి - తస్మిన్పణ్యే - సోమోరుచమాదధాతు - ఆగ్న్యాదయశ్చ - యథాతత్ క్షిప్రంవిక్రీతంభవతి - తథాయమేత ॥ ౪ ॥ పరిత్వాఅహేభృత్యత్వాంఅహం - పర్యమిహం -

పూంధా హూ్ర్గా అహూతేరాణ హూయాద్య్వద్యానం వృష్టాత్ఫలమభినిపతే

~~~~~~

భ్రాతృభిః పరిష్వసుః । పరిసర్వేభ్యో జ్ఞాతిభ్యః పరిషితః క్వైష్యసి॥ ౫ ॥
శశ్వత్పరికుపితేన సంక్రామేణావిచ్ఛిదా । ఉలేనపరిషితోసి పరిషితోస్య
తేన॥ ౬ ॥ ఆవర్తన నివర్తన యే త్వేషా । ఆవర్తనే నివర్తన ఆవర్తన

~~~~~~

సుహాసే చ నే - మూత్రేణ పరిషిఞ్చామి - గిరేః పంచమ్యర్థే తేః అవాన
గిరిగచ్ఛతే - గిరేరర్వాక్ - గిరిగ్రహణం దేశాంతరోపలక్షణం -
తేన దేశాంతర ప్రాప్తో వా గిత్యర్థః - ఏవం పరిభ్రాతృః - ప
రిష్వసుః - పరిసర్వేభ్యో జ్ఞాతిభ్యః - భ్రాతృత్రాది సమీపగమనాదవాన
గిత్యర్థః - ఏవం మయా పరిషితః - ఛాందసో దీర్ఘః - త్వం పరిషితః
మూత్రేణ పరితో బద్ధః - త్వం భృత్యే - క్వైష్యసి - ఛాందసం పరరూ
పం - నత్వయా క్వాపి గంతుం శక్యమిత్యర్థః॥ ౫ ॥ శశ్వత్ దీర్ఘకాలం
పరిషితోసీత్యనేన సంబంధః - పరికుపితేన - తవాపసరణశంకయా ప
రికుపితేన మయా - సంక్రామేణ భూమా సహాక్రాంతేన - అవిచ్ఛిదా అ
విచ్ఛిన్నేన ఉలేన స్థూలాః పిపీలికా బలాః - జాతావేకవచనం - ఉలానాం
సంబంధ్యత్వేన మూత్రేణ పరిషితోసి - పరితో బద్ధోసి - పరిషితోస్యతేన-
అర్థః పునర్వచనం॥ ౬॥ ఆవర్తన నివర్తన యే త్వేషాగతా॥ యేన
ధ్రాత్ప్రత్యాగమనమావృత్తిః - గమనాదుపరతిర్నివృత్తిః - ఆవర్తన
[illegible] త్యావర్తనః - అజ్ - ఆఖ్యాతేన సంబంధః - అస్య ఆజ ధ్యాహార్తన
[illegible]ః - హే ఆవర్తన - మదీయాన్ భృత్యాన్ ఆవర్తయ - హే నివ
ర్తన - నివర్తయ తానేవ - హే ఇంద్ర - నదనుదనద ఇతి శబ్దార్థః
[illegible] నామ బహ్వృచే ప్రసిద్ధం॥ ఆబుదం వృత్రహా దదే - ఇంద్రో బు
[illegible] తం తు నివర్తంతే - సుకృతం సూమయం ధనసాధు బుధ్నో హిర
ణ్య ఇతి॥ ఇతశ్చితశ్చరః ప్రసిద్ధః శరద్యత్యర్థః - భూమ్యాస్సంబంధిన్యాః చత
స్రః ప్రదిశః ప్రధానదిశః - ప్రాచ్యాద్యాః - తాభిః - విభక్తివ్యత్యయః - తా

ద్వయోర్వాఽభివిక్షిప్తే తావషడ్దర్శే–హోంబిందురభినిపతేదుత్తరైర్యథా లింగం ప్రతిష్ఠాళయీతాగారస్థూణాధిరోహణే మిథున ఉపవేశనే కుప్స్వాం

ననివర్తనాయ స్వాహా ॥ ౭ ॥ అనుహూతోఽనుహ్వయో నివర్తో యో న్యవీవృతత్ । ఇంద్రః పరిక్రోశో వః పరిక్రోశతు సర్వతః ॥ ౮ ॥ యదిమా మతిమన్యాధ్వా అదేవా దేవవత్తరం । ఇంద్రః పాశేన సిత్వావో మహ్యామి ద్వశమానయాత్స్వాహా ॥ ౯ ॥ యదివృష్టాద్యద్యంతరిక్షాత్ఫలమభ్యప

భ్యః పునరావర్తనాయ - యేన పథా ఆవర్తంతే ఆవర్తనే యస్మిన్నేవ నివర్తంతే - ననివర్తన-ఆవర్తననివర్తనాయ తుభ్యం స్వాహా ॥ ౭ ॥ అనుహూతోఽనుహ్వయః యుష్మదాదేశస్య వసో వకారస్య ఛాందసః ప్రకారః-యుష్మాక అన్వహాత్ - అనుహ్వయత్ - అనుసరతు - పృష్ఠతః స్థిత్వా ఆగచ్ఛేతి బ్రవీతు - ప్రతికూలం హి తద్గమనే అనుహ్వయః అనుహ్వాతా పురుషః - నివర్తయతీతి నివర్తనః - సోపి వో న్యవీవృతత్ - నివర్తయతు-ఇంద్రసంబంధి దైవకృతమిదం న్యవర్తతేత్యర్థః ॥ పరిక్రోశః నిషేధశబ్దః-గచ్ఛతాం-ప్రతికూలశబ్దః-వః-యుష్మాక సర్వతః పరిక్రోశతు నిషేధతు ॥ ౮ ॥ యది యూయం మాం అతిమన్యాధ్వై అతిక్రమ్య మన్యధ్వం- అదేవాః దేవరహితాః-దేవవత్తరం అతిశయేన దేవవంతం మాం యద్యతిమన్యాధ్వం-తతః-ఇంద్రః పాశేన సిత్వా - షిఞ్ బంధనే- కకార ఉపసర్జనః- సిత్వా బద్ధ్వా మహ్యమేవ వశమానయతు- మత్సమీపం ప్రాపయత్విత్యర్థః ॥ ౯ ॥ యది వృష్టాత్ యద్యేవం వృష్టాత్ యద్యంతరిక్షాత్ యది వాంతరిక్షాత్- ఫలం అభ్యపప్తత్ మమోపరి తదు వాయురేవ- ఉకారోఽనర్థకః- వాయువశేనైవ తదాపన్నం నమస్మిత్వ ఇత్యర్థః- తత్ఫలం యుష్మదాదేశే- మమ తనువం శరీరం యత్ర ప్రదేశం అస్పృక్షత్- వాసః వస్త్రం వా యత్రాస్పృక్షత్- యచ్ఛబ్దశ్రవణాత్ తచ్ఛబ్దోఽధ్యాహర్తవ్యః- తతః ప్రదేశాత్ - నిర్ఋతిం తన్నిమిత్తాం కృచ్ఛ్రాం

కపోత బర్హణో మాత్యానాగ్ంశరీరలేపనో న్యేషుచాద్భ్యో తేప్సుమావా స్యాయాంనిశాయాం యత్రాపాన్న కృణుయాత్త్రాగ్నిరుపసమాధా

స్తత్తనువాయురేవ । యత్రాస్పృక్తత్తనువం గత్రవాస ఆపో బాహ్యం తాంచిద్బుహింపరాచైః॥ ౧౦ ॥ యేపక్షిణః పతయంతి బిభ్యతో నిర్ఋతైస్సహ। తేమా శివేనశగ్మేన తేజసోందంతువర్చసా॥౧౧॥ దివోను మాం బృహతో అంతరిక్షాదపాగ్ంస్తోకో అభ్యపప్తద్రసేన।సమహమింద్రియేణ వసాహమాగాం బ్రహ్మణా సంస్పృంచానస్సుకృతాకృతేన॥౧౨॥ ఇమం మే వరుణ తత్త్వాయామిత్యన్తో అగ్నేసహ్వానో అగ్నేస్స

పత్తం-పరాచైః పరాఙ్ముఖం-ఆపః ప్రత్యాళనే సాధనభూతాః- బాహ్యం తాం బాహ్యం తు అపనుదంతు॥౧౦॥వయోవా భివిష్టిపెత్ ॥యే-పిత్త్రిర్నృత్యో యే- యస్మిన్ప్రదేశే పక్షిణః పతయంతిబిభ్యతః- భీతస్స- మమోపరినిర్ఋతైస్సంగతైస్సహ- తేతంప్రదేశం శివేనశాంతేన- శగ్మేనసుఖేన తేజసా- ఉంగందు-మాం క్లేదయంతు-వర్చసాచ-కాః-శిఖాశ్చ ఆపః॥ ౧౧॥ అపతల్పకేకవా బిందురభిపతేత్ ॥దివోనుదివోవా- బృహతః అంతరిక్షాద్వా- అపామపాంస్తోకః అబ్బిందుః - మామభ్యపప్తత్ మమోపరి నిపతతి-తతోహం ఇంద్రియేణమనసాచసమాగాం సంగతోస్మి-ఏతస్మి న్నిబంధనే ఇంద్రియాణాం వృద్ధిమాగభూత్-బ్రహ్మణామంత్రేణ సంస్పృశ్యాపః అబ్భిరాత్మానం సంస్పృజన్-సుకృతాసుకృతం కార్యం కరోమీతిసుకృత్ -తేనబ్రహ్మణాకృతేన-మంత్రప్రయుక్తేన॥౧౨॥ అంగారేష్వాశాధ్యా గతాహానామిషు హోమమంత్రాః॥ ఇమంమేవరుణేత్యాది సంగతాః- ప్రజాపతేహే ప్రజాపతే- త్వత్తోన్యః- విశ్వా-ఏతానివిశ్వాః జాతాని జ నిష్పత్తిమస్త్రాని కశ్చిదపి పరిబభూవ-పరిభూవానభవతి- పరిగృహీతావ తేః- తస్మాన్నోనపరిగృహ్ణాతి- నత్వదన్యః పరిగృహీతుం సమర్థ ఇత్యర్థః- తానియాన్యేతాని ప్రసిద్ధాని- నతుభవనాన్యేకేః - యే

నాద్యాజ్యభాగాంత ఉత్తరాఆహుతీర్హుత్వాజయాదిప్రతిపద్యతేపరి
షేచనాంతం కృత్వాభిమృతేభ్యఉత్తరయాదక్షిణతోశ్మానం పరిధిం ద

మగ్నెఅయాసిప్రజాపతే॥ ౧౨॥ సమ్రాజంచవిరాజంచ వ్యాహృతీర్వ్యాహృతాః॥ ౧౩॥ ఇమంజీవేభ్యఃపరిధిందదామిమానోనుగాదపరో అర్థ

త్వాః-మాః యంకామయమానాః- వయంతేతుభ్యంజుహుమః-తదస్మా
కంసంపద్యతాం- కింపునస్తైవయం రయీణాం-ధనానాంపతయస్స్యామ
మ॥౧౨॥సంమ్రాజంచాధికతాః॥ వ్యాహృతయశ్చగతాః॥౧౩॥అభిమృ
తేభ్యః దక్షిణతోశ్మానం పరిధిందధాతి॥ ఇమంఇమమశ్మానం- జీవేభ్యః
జీవతామర్థాయపరిధిం - పరితః ధీయతేతిరోధీయతే యేనమృత్యుః-
తంపరిధిం దధామి స్థాపయామి- ఏషాంజీవతాంమధ్యేకశ్చి దప్యపరో
బాలఏవతమర్థం- భాంపసోయకారః- ఏతమర్థంమృత్యులక్షణంమా
గాత్ - తతః శతంశరదః - కాలఏవ తతశ్శతం శరదః - పురూ
చీః - బహుదివసాన్ వ్యాప్నువంతః జీవంతు - మృత్యుంతు అనే
న పర్వతేన అశ్మనా - తిరోదధతాం తిరోహితంకుర్వంతు॥యా
తఏషా రరాట్యాతనూః ॥ ఉక్థ్యశ్చాస్యతిరాత్రశ్చ ॥ పృథివీతే పా
త్రం॥యస్మిన్మాతా॥ పరమేష్ఠ్యసిపరమాం॥ ఇంద్రజహి దందశూకం॥
కూపర్ణరస్సరూపః రః॥ యమ్భ్యామేః క్రూరం॥ నక్తంచారిణ ఉరస్పే
శ న॥ మాతేకుమారం॥అశ్మాభవపరశుర్భవ ॥ ధాతా దదాతునోర
యిం॥ త్రైష్ట్యావిద్యాత్రయో॥ మయిపర్వతపూరుషం॥ఆయుష్యంవర్చస్యం॥
ఇమగ్స్తోమమర్హతే॥ పరిత్వాగ్నెపరిమృజామి ॥ సుశ్రవస్సుశ్రవసం
మాకురు॥ యోగెయోగెతవస్తరం॥ఆగంత్రాసమగన్మహి॥ ఆయుర్దా
దేవజరసంగృణానః॥ ఉష్ణేనవాయవుదకేనేహి॥ఉష్ణేనవాయోధాతొద
దాతూక్థ్యశ్చద్యావిగంశతిః॥ఉష్ణేనవా యవుదకేనేహితినో మృత్యుంద

౧౫౪ సమాతై్రకాగ్నికాండమంత్రభాష్యే.

ధాతిథ్యాతి॥ ఖణ్డః॥ ౨౨॥

హరిః ఓం॥ గృహ్యసూత్రంసమాప్తం.

ఓంతత్సత్.

హితం । శతంజీవన్తుశరదః పురూచీస్తిరోమృత్యుం దధతాం పర్వతే

నైః॥ ఖణ్డః॥ ౨౨॥

ద్వితీయఃప్రశ్న స్సమాప్తః

సమాప్తశ్చాయం ప్రశ్నద్వయాత్మక ఏకాగ్నికాణ్డమంత్రః.

ఓంతత్సత్.

ధతాంపర్వతేన॥హరిః ఓంతత్సత్॥ ఖణ్డః ॥ ౨౨ ॥ ఓంతత్సత్॥

సమాప్తమిదమేకాగ్నికాణ్డ మన్త్రభాష్యమ్.

